СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА СИГУРНОСТТА

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, ПОДХОДИ, РЕШЕНИЯ

Годишна студентска научна сесия

ФАКУЛТЕТ КОМАНДНО-ЩАБЕН

27 септември 2022 г.

ВОЕННА АКАДЕМИЯ
„ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ“

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „Г. С. РАКОВСКИ“
ФАКУЛТЕТ „КОМАНДНО-ЩАБЕН“

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА СИГУРНОСТТА – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, ПОДХОДИ, РЕШЕНИЯ

Годишна студентска научна сесия
27 септември 2022 г.

София, 2022

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Председател
полковник проф. д-р Емил Енев

Заместник-председател
полковник доц. д-р Росен Димитров

Членове
полковник доц. д-р Калин Градев
полковник доц. д-р Светослав Славов
капитан I ранг доц. д-р Красимир Костадинов
полковник доц. д-р Ивайло Ралев
полковник доц. д-р Иван Чакъров
полковник доц.д-р Светослав Велев
полковник доц. д-р Петър Маринов

Съвременни аспекти на сигурността – предизвикателства, подходи, решения

Годишна студентска научна сесия

27 септември 2022 г.

© Военна академия „Георги Стойков Раковски“, издател, 2022 г.

ISSN: 2738-7526

СЪДЪРЖАНИЕ

РОЛЯТА НА ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА В ПАТРИОТИЧНО ВЪЗПИТАНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ..... 8
полковник доц. д-р Калин Градев

ОСНОВНИ КАТЕГОРИИ В СЪВРЕМЕННИЯ ПОЛИТИКОГЕОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНИЗЪМ И СТРАТЕГИЧЕСКАТА СРЕДА ЗА СИГУРНОСТ..... 25
доц. д-р Радослав Бонев

ОПИТ ЗА ТЪЛКУВАНЕ НА ТЕМПОРАЛНО-ЛОГИЧЕСКАТА РЕАЛНОСТ С ВОЕННОТЕОРЕТИЧНОТО НАСЛЕДСТВО НА СЪР БАЗИЛ ХЕНРИ ЛИДЪЛ ХАРТ (1895-1970)..... 37
доц. д-р Радослав Бонев

НАЦИОНАЛИЗМЪТ – НОВАТА СТАРА ФОРМА НА ТЕРОРИЗМА 47
доц. д-р Мирослав Мирчев

НОВИТЕ СФЕРИ НА ВЛИЯНИЕ НА „АЛ КАЙДА“ И ИСЛЯМСКА ДЪРЖАВА 58
доц. д-р Мирослав Мирчев

ПРОДУКТИВЕН И КОНТРА ПРОДУКТИВЕН БАЛАНС В СИГУРНОСТТА 69
проф. д-р Венелин Георгиев

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СПОСОБНОСТИТЕ НА МАНЕВРЕНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЗА БОРБА С БЕЗПИЛОТНИ ЛЕТАТЕЛНИ АПАРАТИ..... 78
подполковник д-р Георги Белчев

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕ НА АРТИЛЕРИЙСКА И НЕПОСРЕДСТВЕНА АВИАЦИОННА ПОДДРЪЖКА ОТ МАЛКИТЕ ТАКТИЧЕСКИ ФОРМИРОВАНИЯ.... 89
подполковник д-р Георги Белчев

АКТУАЛНИ ПОДХОДИ ЗА СФОРМИРАНЕ НА БАТАЛЬОННА БОЙНА ГРУПА 100
капитан Евгени Илиев Петров, капитан Николай Василев Георгиев

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ТАКТИЧЕСКИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СУХОПЪТНИТЕ ВОЙСКИ В ХОДА НА ПЪРВА ФАЗА ОТ РУСКО – УКРАИНСКИЯ КОНФЛИКТ.....110
капитан Евгени Славков Славков, капитан Златко Стефанов Белев

ОСОБЕНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ТАКТИЧЕСКИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СВ В РУСКО-УКРАИНСКИЯ КОНФЛИКТ 118
автор - капитан Ивелин Тодоров, съавтор - майор Красимир Коцев

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ В ГРАДСКА СРЕДА И ПРИЛОЖИМОСТТА НА ПОДГОТОВКАТА НА СУХОПЪТНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ОПЕРАЦИИ В НЕЯ..... 128
автор - капитан Николай Стоянов, съавтор - капитан Павел Павлов

ОЦЕНКА НА ВЕРОЯТНАТА РАДИАЦИОННА ОБСТАНОВКА СЛЕД АВАРИЯ В АЕЦ КОЗЛОДУЙ И ОЦЕНКА НА ВЛИЯНИЕТО Й ВЪРХУ НАСЕЛЕНИЕТО..... 139
капитан Венислав Цветелюбов Николов, капитан Стоян Симеонов Атанасов

БОЙНО-ПРИЛОЖНА ПОДГОТОВКА И ПОДБОР НА СИЛИ ЗА СПЕЦИАЛНИ ОПЕРАЦИИ НА ВМС 148
капитан III ранг Георги Калинов Калинов

ИЗГРАЖДАНЕ НА НЕОБХОДИМИ ОПЕРАТИВНИ СПОСОБНОСТИ ОТ ВОЕННОМОРСКИТЕ СИЛИ ЗА УЧАСТИЕ В МИСИИ И ОПЕРАЦИИ ИЗВЪН ТЕРИТОРИЯТА НА СТРАНАТА 159
Валентин Велков

СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЗАПЛАХИТЕ ЗА МОРСКАТА КРИТИЧНА ИНФРАСТРУКТУРА..... 173
полковник Светлозар Георгиев

БЪЛГАРСКОТО ВОЕННОМОРСКО РАЗУЗНАВАНЕ В ПЕРИОДА НА СТУДЕНАТА ВОЙНА (1947-1991 г.) 181
капитан III ранг Георги Калинов

СЪСТАВ НА СИСТЕМА ЗА БЕЗОПАСНОСТ НА ВОЕНЕН КОРАБ 198
капитан II ранг Красимир Ангелов

ТЕНДЕНЦИИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДИСТАНЦИОННО УПРАВЛЯЕМИ СИСТЕМИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ НА МОРСКИТЕ ПРОСТРАНСТВА 204
майор Димитър Йончев

ПРОБЛЕМИ В ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА В УКРАЙНА 214
подполковник Николай Радославов

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДДРЪЖКА НА ТЕХНИКАТА НА ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СУХОПЪТНИ ВОЙСКИ ПРИ УЧАСТИЕ В ОПЕРАЦИИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТРАНАТА И ИЗВЪН НЕЯ 225
майор Илия Илиев

ПОДОБРЯВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО НА ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ С ВЕЩЕВО ИМУЩЕСТВО 236
майор Валентин Синигеров

ФАКТОРИ ОБУСЛАВЯЩИ ПРЕВЪОРЪЖАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ... 246
капитан Пламен Георгиев

ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА „ЛОГИСТИКА НА БА” КАТО СРЕДСТВО ЗА АВТОМАТИЗАЦИЯ НА ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА БКУН 255
майор Борислав Делчев

АНАЛИЗ НА СИСТЕМАТА НА НАТО ЗА ПЛАНИРАНЕ
И УПРАВЛЕНИЕ НА ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ (LOGFAS) 265
капитан Георги Георгиев

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА МАТЕРИАЛНИ РЕСУРСИ И УСЛУГИ ЧРЕЗ NSPA..... 277
капитан Пламен Христозов

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИ ЗА ПРОИЗВОДСТВО..... 286
майор Венцислав Венциславов

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪВМЕСТИМОСТ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ СИСТЕМИ ЗА КОМАНДВАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ, МОДЕЛИРАНЕ И СИМУЛАЦИИ..... 295
майор Росен Ангелов

СЪВМЕСТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕДИЦИНСКИ ЕКСПЕРТНИ СИСТЕМИ И СИМУЛАЦИОННО МОДЕЛИРАНЕ 303
д-р Йоана Иванова

АНАЛИЗ НА СЪВРЕМЕННИТЕ ВОЕННИ ОПЕРАЦИИ И ИЗИСКВАНИЯТА ПРЕДЯВЯВАНИ КЪМ КОМУНИКАЦИОННО – ИНФОРМАЦИОННАТА ПОДДРЪЖКА 319
капитан Милена Георгиева Георгиева

АНАЛИЗ НА АСПЕКТИТЕ НА ОПЕРАТИВНА СЪВМЕСТИМОСТ НА КИС В КОАЛИЦИОННА СРЕДА 329
майор Кристина Александрова Крумова

АНАЛИЗ НА ОТГОВОРНОСТИТЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В ОБЩАТА КОЛЕКТИВНА ОТБРАНА НА НАТО 339
майор Ивайло Иванов Мараченски

АНАЛИЗ НА СИГУРНОСТТА И ЗАЩИТАТА НА ИНФОРМАЦИЯТА В АВТОМАТИЗИРАНИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ И МРЕЖИ В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ..... 348
майор Ивайло Иванов Мараченски

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ЗА КИБЕРСИГУРНОСТТА ВЪВ ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА БЪЛГАРИЯ 357
Петър Сашев Йорданов

АНАЛИЗ НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА МОДЕРНИЗАЦИЯ, ИЗГРАЖДАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ОТБРАНАТА И ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 2003-2019..... 367
полковник доц. д-р Зарко Здравков, гл. ас. д-р Анелия Атипова, ас. д-р Севдалин Стойков

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО МЕЖДУ ЕС И НАТО ЗА УКРЕПВАНЕ НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА: МОЖЕ ЛИ ПЪЛНОМАЩАБНОТО ВОЕННО НАХЛУВАНЕ НА РУСИЯ В УКРАЙНА ДА ЗАСИЛИ ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ?..... 375
Петър Петров Мургински

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТО ПРЕД СИГУРНОСТТА – „КАНАЛ ИСТАНБУЛ” – ПРОЕКТ НА МИНАЛОТО ИЛИ НА БЪДЕЩЕТО? 385
Райна Иванова

„СИНЯ РОДИНА“ – НОВАТА ДОКТРИНА НА ТУРЦИЯ 395
Райна Иванова
МЕЖДУНАРОДНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ СЪЮЗИ – ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СИГУРНОСТТА..... 408
инж. Екатерина Петрова
ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ СПОСОБИ И МЕТОДИ ЗА ПОВИШАВАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ПСИХОФИЗИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА ПРИ ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ..... 417
курсант-сержант Цветомир Крамарски
РОЛЯТА И ЗНАЧЕНИЕТО НА РУСИЯ В ОБЕЗПЕЧАВАНЕТО НА СИГУРНОСТТА В ПОСТСЪВЕТСКОТО ПРОСТРАНСТВО 430
Ивелина Петкова
КОЛИЧЕСТВЕНИ МЕТОДИ ЗА ОЦЕНКА НЕПРЕКЪСВАЕМОСТТА НА БИЗНЕСА 440
Валентин Мончев

РОЛЯТА НА ВИСШИТЕ УЧИЛИЩА
В ПАТРИОТИЧНО ВЪЗПИТАНИЕ НА СТУДЕНТИТЕ

Полковник доц. д-р Калин Градев

Abstract: In the article the special attention is focused on importance of patriotic education, experience of its organization and maintaining in the student environment are revealed.

Keywords: *patriotism, patriotism signs, patriotic education, features of patriotic education, conditions, principles and approaches of patriotic student education.*

„Ако родината не е в съвестта и кръвта ти -
държавата е отсечено дърво.
Трябва само да го ритнеш, за да го съборииш.“
Николай Хайтов

Разработването на настоящият доклад е породено от събитията в края на февруари от страна на Руската федерация и посегателството срещу териториалната цялост чрез военна интервенция срещу Украйна, както и от националната политика и общественото мнение по въпроса за патриотичното възпитание. „Във времена на разделение и изгубени идеали имаме изключително силна нужда от патриотично възпитание, което да повиши духа на нацията, да изгради чувство за национална гордост, национална значимост и подготвеност на населението за защита на отечеството.“[1]

[1] https://xn--c1ajbfp.xn--e1a4c/%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%8F/%d0%bf%d0%b5%d1%82%d0%ba%d0%be-%d0%bf%d0%b5%d1%82%d0%ba%d0%be%d0%b2-%d1%85%d0%b5%d0%bb%d0%b8%d1%8f-%d0%b8%d0%b2%d0%b0%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%b0-%d0%b2%d0%be%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d0%be-%d0%bf%d0%b0%d1%82/

През 2018 Андрей Картаполов[2] е назначен за ръководител на новата структура в министерството на отбраната - военно-политическото ръководство на Русия.

Ценностната система на човека се изгражда чрез възпитание в семейството, в училището, чрез приемане и спазване на обществените норми на поведение. Патриотичното възпитание е част от възпитателния процес, който има за цел формирането на личността. Днес, поради разместване на пластовете в ценностната система, липсата на точни ориентири, на национална доктрина, патриотичното възпитание се осъществява все по-трудно.

Отживелица ли е патриотичното възпитание? Много държави, в това число и САЩ, култивират патриотични чувства в младите граждани на своята страна от най-ранна възраст. Дейности като издигането всяка сутрин на националния флаг в двора на училището и пеенето на националния химн с ръка на сърцето са само част от примерите в това направление. Патриотизма сред младите се възпитава и чрез изучаване на героичните моменти от историята и политиката.[3]

Множеството тълкувания и различия по отношение разбирането на патриотизма в Република България, изисква разглеждането на неговата същност и разновидности.

Патриотизмът е идеология, политика, нравствена ценност и обществено чувство, изразяващи се в любовта към Отечеството, преданост и готовност за жертва на личните интереси в полза на Родината и народа. Източници на патриотизма са: историята; привързаността към родната земя; българския език и литература; българските бит, традиции и култура; образование и възпитание на младите поколения в любов към родината и готовност за отстояване на българските общонационални интереси. Патриотизмът се формира в процеса

[2] бившия командир на руските въоръжени сили в Сирия.

[3] С големи традиции е патриотичното възпитание при американци, французи, руснаци, немци, гърци и сърби. От училищната възраст огромно внимание се обръща на изучаването на историята на страната, делата на националните герои, както и на европейската история. Организират се походи сред природата до интересни природни и културни забележителности. Те целят култивирането на национална гордост за държавата си. При гърците, заради древната им история, и при сърбите, заради героичните им борби, патриотичното възпитание е издигнато в култ.

на образованието, чрез усвояването на нормите на патриотично поведение под влияние на литературата, периодичния печат и др, но предимно чрез общуването с родителите и по-възрастните поколения.

Формите на патриотично възпитание притежават многоизмерност и се разпростират в различни сфери на обществения живот, но като най-важни са определени: семейството; фолклорът; информацията от масмедиите; културните институции и организации; Читалищата и културните центрове; музеите; училището; спортни постижения; историята; личности; религията; [4]

Литературата и постиженията в науката, икономиката и военното дело също имат своето значение в патриотичното възпитание на съвременното младо поколение.

В обществената литература циркулират множество и различни определения на видовете патриотизъм. сепаратистки (отделяне от държавата); реформаторски (придаване по национален характер на структурите и отношенията в държавата); ирендентистки (обединяване на държави и присъединяване на територии, населени от едни и същи етноси). Някои автори твърдят, че съществува още и правителствен (официален) патриотизъм, както и граждански патриотизъм, отличаващ се с активното участие на гражданите при вземането на политическите решения (обществени дискусии, референдуми, избори, петиции и т.н.). но основната група от изследователи се спират върху основните разновидностите на патриотизма: етническия патриотизъм – т.е. любовта към собствения народ като държавно образуващ етнос и любов към държавата. Единият вид патриотизъм не противоречи на другия, те почти винаги се съвместяват в различни пропорции.

Патриотизмът не е национализъм, макар че имат обща основа – обичта към българското. Това са различни чувства, отношения и политически ценности и действия. Акцентът на патриотизма е любовта към Родината и родното. Основната ценност на национализма е чувството за национална изключителност и превъзходството на собствения народ и държава спрямо

[4] Рачева Д., Фолклорът като средство за патриотично възпитание в училищна и извънучилищна среда, дисертационен труд С., Софийски университет „Свети Климент Охридски“ Факултет по педагогика 2014

други държави и народи, към други етноси. Българският национализъм се отличава от класическия, при който се отстояват интересите на нацията (хора, които искат и живеят с други хора на една и съща територия) и държавата, а не на отделната народност.

Израз на национализъм са всички фобии (мразене на други етноси и държави). В условията на пряко участие във властта може да се реализира т.нар. „държавен национализъм“, т.е. на първо място е не обичта към българския народ (етнос), а укрепване и развитие на държавата, предимно на икономическия и социален възход на държавата, на нейният суверенитет и достойнство в международните отношения. Обратното е характерно за доминиращия либерален патриотизъм, т.е. подчиняване на интересите на своя народ и държава пред т.нар. „общочовешки ценности“, „евроатлантически ценности“. Либералният национализъм е по същество отрицание на патриотизма и истинския национализъм.

Когато се говори за патриотизъм е наложително да се потърси приложимостта и ролята на Въоръжените сили и Българската армия, като един от стълбовете на националната мощ, по отношение на изграждането му в съвременни условия.

Отбраната на Република България[5] е част от националната сигурност, която се определя от националните интереси, като наред с множеството задачи свързани със създаването на среда за сигурност, подготовка, организация и действия при заплахи и бедствия е отговорна и за военно-патриотично обучение и възпитание на населението на страната.[6]

На Министърът на отбраната е възложено и като отговорност да определя формите за провеждането на военно-патриотичното възпитание[7]. Освен това Въоръжените сили на Република България участват също така в

[5] Чл.4 ЗОВС на РБ , бр. 16 от 23.02.2021 г.,обн. ДВ бр. 35 от 12.05.2009 г…. изм. и доп., бр. 23 от 19.03.2021 г., в сила от 1.09.2021 г., попр., бр. 25 от 26.03.2021 г
[6] Чл. 6 ал 2, т.13
[7] Чл. 26 т 29

подготовката на населението за отбрана и действия при кризи от невоенен и военен характер чрез патриотично възпитание[8]

В мирно време, част от ежедневието на военнослужещите е свързано, освен с подготовката, така и с провеждането или участието им във военни ритуали. Целта на военните ритуали (церемонии) е да формират и поддържат патриотичната мотивация, както и утвърждаване на българската национална идентичност и държавност сред обществото.[9]

Изграждането (възстановяването) на параклиси и паметници във военни институции или на места свързани с военната ни история под патронажа на министъра на отбраната е патриотичен акт на възхвала и преклонение пред подвига и саможертвата на войните, дали живота си за свободата на България по време на войните.

Военно-образователната система, като част от военния стълб на мощта също има своето място в изграждането, развитието и затвърждаване на патриотизма.

В Националната отбранителна стратегия се обхваща и Военно-образователната система, към която се предявяват изисквания към развитие на патриотизма на основата и духа на българските военни традиции. В съвременни условия тези традиции, се развиват и в съответствие с националното и европейското законодателство и съобразно изискванията на НАТО за организиране и провеждане на индивидуална подготовка на личния състав от въоръжените сили. Тази подготовка следва да е насочена към изграждане на съвременни професионални умения, лидерски качества и способности за вземане на отговорни самостоятелни решения и високи морално-психологически и патриотични качества.

Възпитанието на индивидите и обществото в определени национални и други ценности, освен в семейството, е процес осъществяван от образователните институции и се нарича патриотично възпитание.

---

[8] Чл.59 Националната отбранителна стратегия С.2016

[9] Чл.567 от Устав за войсковата служба на въоръжените сили на Република България - Обнародван в ДВ бр. 75 / 26.08.2008г., Изм. и доп. в ДВ бр. 38 / 18.05.2012г., Изм. в ДВ бр. 42 / 20.05.2014г., Изм.и доп. в ДВ бр. 67 / 01.09.2015г., Изм.и доп. в ДВ бр.68 /17..08.2018г.

Говорейки за патриотичното възпитание на младото поколение, накратко е необходимо да се припомни за възникването и какво точно значене се влага в термина „патриотизъм“.

Понятията „патриот“ и „патриотизъм“ се въвеждат в периода Френската революции 1789–1793 г. По онова време патриотите наричали себе си борци за народното дело, защитници на Републиката. Впоследствие понятията „патриот“ и „патриотизъм“ започват да се използват в много по- широк смисъл и значение, а сред основните признаци на патриотизма започват да се определят следните:

- любов към Родината, към земята където човекът се ражда и израства;
- гордост за историческите постъпки на народа;
- ежедневните конкретни дела в името и развитието на Отечеството.

Преди всичко понятието „Патриотизъм“ се определя като „Любов и преданост към отечеството; родолюбие“[10] чувство на гордост от своето Отечество, неговата история и велики дела, а така също и както стремеж да се направи собствената страна процъфтяваща, а народът щастлив. В този аспект патриотичното възпитание е специфичен процес на целеустремено взаимодействие между неговите обекти и субекти, влияния и въздействия върху психологията на индивида, колектива и на обществото като цяло. Той може да бъде разглеждан като сложна система, включваща в себе си многообразието от взаимосвързани елементи, вътрешно устойчиви връзки и отношения от обективен и субективен характера, а така също и от подсистеми на един съдържателен, организационен и методически план. От своя страна, патриотичното възпитание е един от системообразуващи компоненти, определящи идеологическата култура и развитие на личността.

Отличавайки се като един от най-важните фактори на духовно-нравственото израстване и развитие на личността, патриотичното възпитание е основата за формиране на манталитета на всеки човек, неговата принадлежност към дадена страна, проявяваща се в системата на

[10] http://rechnik.info/%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D1%8A%D0%BC 21.07.2021 г. 16.35

основополагащите ценности. То предопределя поведението на гражданите, насочени в служба на интересите на страната, чрез готовността за защитата на нейната териториална цялост и независимост и самопожертвования. Базовите категории на патриотичното възпитание (дълг, отговорност, готовност за пожертване на личните интереси заради общото благо на Отечеството) представляват и нравствената основа на личността и определят сегмента на нейното обществено съзнание, както формиращи взаимоотношения на нивото на всеки участник в общността.

Проблемите на патриотизма и патриотичното възпитание са имали своята актуалност за различните страни във всички исторически периоди, актуални са в момента и за Република България. За последните три десетилетия наша страна кардинално се промени: нейното политическо устройство и социалноикономическите отношения станаха други.

Доколко успешно може да бъде моралното и патриотично възпитание, зависи преди всичко от правилното разпределение на тематиките и методите на обучение съобразно възрастовите нива, възможностите и психологическите характеристики на всеки отделен индивид:

Разбирането на патриотизма в съвременното общество се характеризира с многовариантност, разнообразие и не еднозначност. Това може да бъде обяснено със сложната природа на представеното явление, многоаспектността на съдържанието и многообразието на формите на проявление. Все по-голямото разпространение приема възгледа спрямо патриотизма като на важна ценност, интегрираща не само социалния, но и духовно – нравствения, идеологическия, културно-историческия, военно-историческия и други компоненти.

Идеята за патриотичното възпитание в условия на конфликти в близост до страната ни, противоречия с част от съседните на Република България страни, както и проблема в общо европейско разбиране за проблема, изискват разглеждането му от качествено нови нива и обхващането на колкото се може по-голяма част от обществото. По настоящем е важно да се възвърне, първо у общество чувството за истинския патриотизъм като духовно-нравствена и

социална ценност, и в последствие да се сформира у младото поколение граждански активни и социално-значими качества, които да могат да прераснат в съзидателен процес, посредством който в последствие да премине в дейности, действия и мероприятия свързани със защитата на страната.

Важен структурен елемент от обществото е младото поколение, а сред тях най-значителна роля имат студентите, които в много случаи[11] са предопределяли перспективите и направленията за развитие на обществото. Затова патриотичното възпитание на студентите може да се окаже една от най-значимите задачи за ръководството на страната като цяло и на ръководствата на отделни региони в частност. Важно е да се зададе въпроса „Какво всъщност е патриотичното възпитание и под каква форма съществува в образователния процес на младото поколение?“

Анализът на литературата за патриотичното и военно-патриотичното възпитание на деца, юноши и младежи на съвременния етап в Република България разкрива липсата на цялостен системен подход към въпроса. Вместо типологията на това възпитание, в редица случаи са анализирани формите и методите на патриотичната дейност. Методическите средства на военно-патриотичното възпитание са насочени към решаване на приложни тясно насочени задачи за осъществяване на различни форми на военно-патриотична дейност.

Между другото макар и минимално в последно време все пак има активизация свързана с патриотичното възпитание[12]. Пряка насоченост към възпитателна дейност в образователните институции са заложени в няколко цели и мерки в Програмата за управление на правителството на Република България за периода 2017-2021, като „Повече родолюбие в училище” и „Патриотичното възпитание – цел на българското образование”.

Министерството на образованието и науката от 2019 г. възлага ангажираността на учителите, съвместно с родителите да са свързани с

[11] Посредством прилагането на различни протести, стачки и активизъм. За повече информация виж www.wikibgbg.top/wiki/Student_protest

[12] https://www.actualno.com/education/uchilishtata-veche-shte-vyzpitavat-i-v-patriotizym-i-tolerantnost-news_742837.html

възпитанието на учениците в патриотизъм и с възпирането на „поведенчески прояви на национален нихилизъм“. Част от ангажираността са мерките, залегнали в разработената Стратегия за възпитателната дейност в образователните институции [13](2019 - 2030 г.),. Макар и в рамките на извънкласна и извънучилищна дейност, наред с други учебни дисциплини, все пак е стъпка в правилната посока.

Подготовката на учениците от средните училища и обучението в курсовете по начална и/или специална военна подготовка на студентите се провежда при условията и по реда на специално разработена наредба и в съответствие с разпоредбите на Закона за народната просвета, Закона за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план, Закона за професионалното образование и обучение или на Закона за висшето образование.

Анализирайки съдържанието на наредбата става ясно, че студентите от висшите училища, военните академии и висшите военни училища могат да се обучават в курсовете по начална и/или специална военна подготовка, организирани в тях доброволно. Тематика заложена в тези курсове, обаче е насочена предимно към придобиване на знания и умения по отделни подготовки на видовете въоръжени сили.

Хората, като основния стълб на отбраната на всяка държава, са играели и продължават да играят важна роля върху ходът и резултатът на повечето войни и въоръжени конфликти, поради факта, че изходът им е зависел от техния патриотизъм и отдаденост[14]. Въпреки това на този момент с дълбоко съжаление може да се констатира (не само у нас), че съвременните младежи не са готови да станат защитници на своето Отечество, не са готови да пожертват живота си,[15] за да защитят целостта и независимостта на държавата. Това се доказва най-малко от факта, че страната в момента не може да призове

[13] http://www.oy-ostrov.eu/file_laws/srategiq.pdf
[14] Основни елементи на моралния фактор.
[15] Изследване на Галъп интернешанъл показва, че само 25% от младите българи са съгласни да защитават Отечеството си при необходимост, което ни нарежда на 54 място в света (почти в края на списъка“

млади хора във въоръжените сили[16], дори и просто за да попълни некомплекта във формированията от Българската армия и Въоръжените сили. В тази връзка са необходими фундаментални промени в ангажирането на младото поколение.

Във военно-образователните институции съществуват редица структури ангажирани в патриотичното възпитание, като научната секция „Военна история и патриотично възпитание“ към Института за перспективни изследвания за отбраната във Военна академия „Г.С.Раковски“ е една от тях. Част от офицерите и сержантите са ангажирани със запознаването и развитието на военно-патриотичното възпитание, но само с ученици от средния курс за обучение. Какво може да се предприеме за да се продължи патриотичното възпитание във висшите училища?

Съществуват множество възможности: многообразие на учебните дисциплини, участие в дейности на обществени организации с патриотично и военно-патриотично направления, а така също и в съпътстващи дейности, като акции, инициативи, конкретни мероприятия и т.н., които да се ангажират и/или да включат ученически и студентски представители.

Изградените системи за патриотичното възпитание в общо образователните училища е необходимо да бъдат обвързани с тази във ВУ.

За успешна реализация на патриотичното възпитание във ВУ[17] е необходимо създаване на система, притежаваща съответстващо ниво и обем на възпитателна дейност във висшите училища[18] (ВУ) (на ниво учебна група, катедра, факултет, университет и между университетско ниво). Тази система е длъжна да отразява установени или изградени правила от административни, социални и обществени структури. Необходимо е да се включат масово патриотически насочени дейности, обединени от общ план, обвързан с дейностите на обществени организации, обединения и движения, средства за масова информации, научни и други организации. Различните видове

[16] За да може да се мобилизират, лицата следва да са преминали първоначална военна подготовка,
[17] Включително и Висшите военни училища (ВВУ)
[18] Висшите училища са университети, специализирани висши училища и самостоятелни колежи.

дейности е задължително да са насочени за разглеждане и изтъкване на проблемите на патриотичното възпитание, за формиране и развитие на всеки отделен гражданин и защитник на Отечеството.

Следва да се отбележи, че дейностите предприети и свързани с възпитанието на студентите е необходимо да се базира на следващите основни принципи:

- **обвързаност** - патриотичното възпитание да се насочва към развитие на обществото и случващите се в него събития;
- **приемственост** – действия предполагащи осъществяването на съвместни (свързващи) форми, съдържание и методи на възпитание, реализиращи се във всички звена на образование;
- **индивидуалност** - формите, съдържанието и методите на възпитание да предполагат насоченост към индивидуалните особености на обучаемите;
- диалектическо **единство** и органическа връзка между учебните материали и съдържанието на възпитателните мероприятия;
- **интеграция** на патриотичното възпитание с други направления във възпитателната дейност между преподаватели и структури и др.

Системата за патриотичното възпитание е необходимо да се изгради на на основата на представените принципи и правилно подбрани подходи, посредством които да се търси взаимовръзката между външни и вътрешни фактори влияещи върху патриотичното възпитание, като по този начин ще подпомогне създаването, поддържането, опресняването и развитието (СПОР) на подходяща структурно-логическа схема. Чрез нея ще се позволи да се набележат основните етапи на развитие, да се осъществи диагностика, да се определи резултативността на патриотичното възпитание на студентите. Наред с това ще се предостави възможност за внасяне на съответстващи корективи и да се прогнозира развитието на самата система.

Осъществяването на патриотичното възпитание от преподаватели от ВУ и общообразователни училища[19], са длъжни да прилагат и използват различни подходи към провеждането на определен вид дейност, дори за едно и също събитие, като на преден план се поставя личностно-ориентираните и културологическите[20] дейности.

За изработването на единна стратегия за патриотичното възпитание, ориентирана към новите подходи при решаването на проблемите, като **първи етап** е необходимо да се извърши концептуално осмисляне на всички съвкупности от основни положения и идеи, насочени към определяне на ролята и мястото на патриотичното възпитание на студентите. Необходимо е също така изясняване на условията, които да осигурят ефективността и функционирането му като комплексна и постоянно развиваща се система. Необходимо е предварително да се отчетат регионалните, професионалните и възрастовите особености, опита и постиженията на предходните такива системи, реалността и проблемите на настоящето.

Като **втори етап** може да се определи разработване на план и програма (пътна карта) Към реализацията на програмите и плановете за патриотичното възпитание на студентите е задължително да се сформира работна група, в която да се включат представители на академичния състав от всички длъжности, заместник деканите на факултети, психолози, служители от библиотеката на ВУ, членове на студентския съвет, творчески колективи и други обществени и студентски организации и съсловия.

За изпълнение на въпросните програми е необходимо да се определят задачи по патриотичното възпитание като:

- възпитание в чувство на гордост, свързано с миналото, както в политически, така и във военен аспект;
- разкриване приоритети на родната наука в различни отрасли на науката, международното значение на известни учени, преподаватели и

[19] Общообразователни училища по вид са: Начални (I - IV кл.); Основни (I - VII кл.); Обединени (I - X кл.); Гимназии (IX - XIII кл.) и Средни (I - XIII кл.).
[20] Културологията е наука, която изучава съдържанието на културата, нейните различни. форми, структура, механизми и функции.

обучаеми от съответния университет, достигнали високи постове в управление на държавата или участващи в управлението на международни организации и институции;

- формиране на оптимистически възглед за бъдещето на страната, възпитание към стремеж за реализация на собствения творчески потенциал, както и такива свързани с решаването на съвременни проблеми на обществото;
- възпитание свързано с гражданското самосъзнание, познаването на правата и задължения, правата като обучаеми, способни да отстояват своята гражданско позиция, защитата на своите права;
- формиране на готовност за защита на Родината, към добросъвестна служба в редовете на Българската армии.

Изхождайки от представените (и допълнително определените) задачи могат да се предложат и формите, посредством които да се реализира патриотичното възпитание:

- задължително за първокурсниците от всички специалности и специализации запознаване с историята по възникване, утвърждаване и развитие на ВУ, неговото място и роли в системата на висшето образование;
- организиране на срещи на студенти с изявени личности абсулвенти на ВУ[21];
- организация и провеждане на открити лекции по правни въпроси, срещи с известни правозащитници, юристи по международно и хуманитарно право и т.н.

В рамките на патриотичното възпитание на студентите важно място следва да се отдели в направление, свързано с традициите и символиката. Познаването на с разнообразни военни традиции и символиката ще способства възпитание у студентите чувство на гордост, отговорност за чест към колектива, за принадлежност към семейството, между студентите и преподаватели от собствения и други университети. Развиването

[21] За висшите военни училища, това могат да са ветерани, командири на екипи (формирования, контингенти) в операции в Камбоджа, Ирак, Афганистан и др., даващи им възможност да получат представа за високият им морален дух.

корпоративна култура във ВУ ще допринесе за утвърждаването и готовността за отстояването на честта и поддържането на авторитета му.

Значимата роля в системата за патриотично възпитание следва да се отдава и на различни ритуали (не само военни[22]), като например използването на държавната и военна символика и другите атрибути на властта.

Разясняването и спазването на етическите и нравствени норми във взаимоотношенията „преподавател-студент, „студент-преподавател“, „преподавател-преподавател“ „студент-студент“ претворени в „Етичен кодекс на висшето училище“, също са част от системата за патриотично възпитание. Допълнително могат да се осмислят:

- въвеждането и провеждане на традиционни празници, като: „Ден на първокурсника“, „Ден на знанието“, „Ден на випускника“, „Ден на науката“ и др.;
- официално утвърждаване от академичния съвет на химн, флаг, герб, лого и др.;
- въвеждане задължителен ритуал по пускане на химна на страната и химна на ВУ при провеждане на тържествени ритуали в университета;
- разработване на почетни звания и награди на университета за академичния състав и други лица със заслуги към ВУ;
- създаване за катедрите на университета албуми, отразяващи традициите, динамиката и развитието на кадровото и професионалното развитие на колектива.

За целите на възпитанието и развитие на патриотическите качества на студентите е удачно и широко прилагане на възможностите на учебно-възпитателния процес. В учебните планове по направления, специализации и специалност наред с модулите на общо хуманитарните и социално-икономическите дисциплини да се включат специализирани теми или модули, съдържащи възпитателен и патриотически потенциал като: „Естетика“,

[22] Като тематиката по държавен протокол и др.

„Етика“, „Религии“, „Психология на професионалното общуване“, „Културология“ и др., посредством които да се даде възможност за избор.

Важна роля в решението на задачите по патриотическото възпитание на студентите се дава и на създадените музеи във ВУ (или такива на други ВУ в близост), научните и исторически библиотеки на университета, сдружения с ветерани и други обществени организации. Между университетите могат да се провеждат съвместни мероприятия, свързани с конкурси по изпълнение на бойни маршове, литературни разработки на военно патриотична тематика, научно-практически конференции за популяризиране живота и делото на видни национални пълководци, отделни битки и сражения.

За активизиране на дейността по патриотичното възпитание способстват и такива мероприятия, като срещи с роднини и родственици на известни исторически личности, организиране на книжни и музейни изложби на територията на ВУ, посветени на паметни дати от историята определената община или област (в която се намира ВУ). Доброволческа дейност на определени по направления студентски групи, които да организират в училища, детски и старчески домове, творчески вечер, „кръгли маси“ и/или концерти на военно-патриотическа тематика.

Посещението на определени военни формирования и/или институции (може да се комбинира с дните на отворени врати) също би допринесло за запознаване с историята, традициите и състоянието им

Опитът на национални и чуждестранни университети е удачно да се популяризира, да се изучава и постигнатите положителни резултати широко да се прилагат. По този начин ще се предостави възможност за внедряването на най-ефективните форми, съдържания, методи и технологии във патриотичното възпитание на младото поколение.

Идеологическата основа на патриотичното възпитание в съвременните ВУ следва да се разглежда като духовно-нравствена ценност на обществото. Същността на патриотичното възпитание следва да се определя като развитие на определени чувства на личността, свързани с патриотичното съзнание, основано на хуманитарните и духовни ценности на народа.

В ежедневието не могат да се открият мерки, с помощта на които може да се измери патриотизма. Любовта към Отечеството може да се определи като сила на духа единствено и само, когато в съзнанието на индивида са запечатани образи, свързани с родния край, език, любими хора когато се проявява чувството на гордост от това, че всичко това е - твоята Родина.

Истинският патриотизъм не се състои в това, да търсиш причини да се чувстваш горд, че принадлежиш към дадена общност. Патриотизмът се изразява в осъзнаването на положителните и отрицателните страни на общността, към която принадлежиш, осъзнаване, че искаш да принадлежиш към тази общност и искаш да я направиш по-добра с това, което можеш да и дадеш. Патриотизмът днес означава едновременно с развитието си като личност да развиваш общността си, а военно-образователни структури имат своето място в това поприще.

Библиография

1. Д-р Анко Иванов. Словоблудството на българските лъжепатриоти статия в електронно издание „поглед“ 17.05.2017, 13:20 https://pogled.info/bulgarski/slovobludstvoto-na-balgarskite-lazhepatrioti.85873
2. https://www.icp-bg.com/patriotism.php
3. Стратегия за възпитателната дейност в образователните институции 2019 - 2030 г., София, 2019, МОН
4. Петков П., Иванова Х., Военно-патриотичното възпитание на гражданите в съвременни условия. FastPrintBooks София, 2021, ISBN: 978-619-236-256-0
5. Рачева Д., Училището, семейството и културните институции като фактори за патриотично възпитание, София, Списание на Софийския университет за образователни изследвания, 2013/3
6. https://apriori-nauka.ru/bg/monograph/teoriya-i-praktika-voenno-patrioticheskogo-vospitaniya-uchashchihsya-v-sovremennoi.html
7. Наредба за условията и реда за разкриване и осигуряване дейността на курсове по начална и/или специална военна подготовка във висшите училища и за подготовката на учениците от средните училища В сила от 01.03.2013 г. Приета с ПМС № 43 от 22.02.2013 г. Обн. ДВ. бр.21 от 1 Март 2013 г.
8. https://rndc.bg/voenna-istoria/

9. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/types-higher-education-institutions-12_bg
10. https://www.nsi.bg/bg/content
11. https://bg.rbth.com/%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%82/328037-ruskata-armiya-s-nova-struktura
12. https://p.dw.com/p/3pXfW
13. https://p.dw.com/p/1FKGz
14. Eliseev, A.L. (2014) Razrabotka i osnovnye polozhenija gosudarstvennoj molodezhnoj politiki v RF na rubezhe XX-XXI vekov//Srednerusskij vestnik obshhestvennyh nauk. CENTRAL RUSSIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES POLITICAL SCIENCE: ACTUAL ASPECTS № 4. p. 207–214. [In Russian]

ОСНОВНИ КАТЕГОРИИ В СЪВРЕМЕННИЯ ПОЛИТИКОГЕОГРАФСКИ ДЕТЕРМИНИЗЪМ И СТРАТЕГИЧЕСКАТА СРЕДА ЗА СИГУРНОСТ

Доц. д-р Радослав Бонев

Анотация: Реализира се опит посредством логическа импликация на политикогеографския детерминизъм да се категоризират във взаимна обвързаност значението и влиянието на основни понятия в политическата география, като фронтирно пространство, лимитрофни държави, асоциирани държави, княжески държави, протекторати, сателити, сюзеренитет, териториален кондоминиум и автаркия. Структурирана е причинно-следствена предпоставеност за въздействието им върху стратегическата среда за сигурност през XXI век.

Ключови думи: *Политикогеографски детерминизъм, стратегическа среда за сигурност, международна сигурност, регионална сигурност, фронтирно пространство, лимитрофни държави, асоциирани държави, княжески държави, протекторати, сателити, сюзеренитет, териториален кондоминиум и автаркия.*

Рабирайки стратегията като средство, Клаузевиц определя причините, които й влияят, като елементи от различни величини: нравствени, физически, математически, ***географски***, статистически.[22] Метафорите „триединство”, „триене” и връзката им със стратегията, са основа за концептуалната система и служат за обобщаване на подхода на Клаузевиц към войната. Т. е. стратегията, освен всичко друго, представлява шанс и вероятност (нерационалните сили), отразява творческия

[22] Вж. по-подробно: Клаузевиц, Карл фон. За войната. Стратегия и тактика на военните действия. С., Издателска къща Труд, 2009, с. 169-170.

дух при „триенето" на войната, както и оперативните идеи като „център на гравитацията (тежестта)", а той в повечето случаи има и **географско измерение.**[23]

Подчинеността на войната на политиката (рационалните сили) се отнася до неговите идеи за отношението между резултата и средствата, за войната като продължение на политиката и за разграничаването между ограничената и абсолютната война – **с пряка корелативна връзка както с физическата география, така и с политическата география.**

Жомини разглежда стратегията като" изкуство за воденето на война на **географската карта и познаването на целия театър на войната**".[24] Голямата тактика – това е изкуството за разположение на войските на бойното поле в съответствие с **непосредствените особености на местността**, а не на картата. Логистиката (осигуряването) обхваща средствата и мероприятията, които са извън стратегическите и тактическите планове, **но са обвързани с географската среда чрез средствата за комуникация.**

През 1897 г., генерал-лейтенант Иван Фичев (1860-1931) определя, че *„Стратегията става конкретна в историята и **географията**, т. е. само чрез изучаването на многократното прилагане на принципите във времето и пространството"- **един доказал се от практиката географски императив.***[25]

Стратегията, според вице-маршал от авиацията Едгар Джеймс Кингстон-Макклори (Edgar James Kingston-Mccloughry, 1886-1972), може да ограничава военните действия, да налага тяхното прекратяване, да ускорява или забавя хода на събитията. Стратегията дава смислен характер на целите и средствата, определя

[23] Интерпретирането на понятието за оперативен или стратегически „център на гравитацията (тежестта)", ние разглеждаме през призмата на творчеството н Клаузевиц като инструмент за намаляване на неизбежните сложности на неопределеността на войната до равнище, на което може да се обработват, фокусирането върху малък брой ключови фактори (за предпочитане един(не намалява „мъглата на войната", а просто отвлича по-малко. Идентифицирането на тези фактори е повече творчески, отколкото чисто рационален процес.

[24]Жомини, Аналитическій обзоръ главныхъ соображений военнаго искусства, и объ отношеніяхъ оныхъ съ политикою государствъ. Сочинено Борономъ Жомини, генераломъ от инфантерии и генералъ-адъютантомъ Его Императоскаго Величества. Санктпетербургъ. Въ Типографіи Временнаго Департамента Военныхъ Поселеній,1833, с.77-78.

[25] Фичев, Иван. Избрани произведения. С., Военно издателство, 1988, с.100.

възможностите, благоприятните обстоятелства и шансове за победа. Важно е влиянието на **т. нар. „географските зони"** върху стратегията, геополитическите и геостратегическите фактори.

Стратегията, според този изследовател, се разделя на Сухопътна (Land strategy), Въздушна (Air strategy) и Морска (Sea strategy), включваща и военноморска стратегия (Naval strategy).[26] Той констатира, че ***могат да изчезнат едни държави и да се появят други, но географската среда си остава същата.*** Приемаме и мнението му, че **времето и пространството** определят до голяма степен стратегическите идеи и средствата за тяхното осъществяване. Кингстон-Макклори е категоричен, ***че факторите, влияещи на стратегията, могат да се изменят, но историята си остава необходимото свързващо звено по въпросите на стратегията***[27].

Според проф. А. А. Свечин (1878-1938), стратегът ще действа успешно, ако той правилно оценява характера на войната, намиращ се в зависимост от разнообразни икономически, социални, **географски**, административни и технически данни.[28]

В този смисъл, ако обърнем поглед към многообразието от значения на стратегията, посредством Пол Кенеди (Paul Kennedy) с неговото произведение „Стратегия и дипломация 1870-1945"[29] („Strategy and Diplomacy 1870-1945"), и теорията на адмирал Алфред Тайер Махан (Alfred Thayer Mahan, 1840-1914), илюстрирана чрез системата от задължителни условия (**географско разположение и природни условия на страната**, реални възможности за отбрана и разширяване на територията й, численост и отличителни белези на населението, основните

[26] Вж. по-подробно: Kingston-McCloughry E. J. Global Strategy. London, 1957. http://militera.lib.ru/science/kingston_mccloughry_ej/index.html
[27] Пак там.
[28] Свечин, А. А. Стратегия. М., 1927., с. 15.
[29]Кенеди, Пол. Стратегия и дипломация 1870-1945. Студии. С., Издателство на Министерството на отбраната „Св. Георги Победоносец", 1998, с. 39.

качества и благоразумието на правителството й), ***откриваме взаимното влияние и обвързаност на стратегическата средата на сигурност и географската среда като цяло.***

Детерминизмът на географската среда (географския детерминизъм) е изучаването на това как географската среда оформя човешките общества и предразполага техния успех. Пример за това е теорията, че планинските региони са затворени и отдалечени, което изолира обществата, живеещи там, от външния свят и развитието. В този контест може да се разглежда и политикогеографския детерминизъм, като част от общия детерминизъм на географската среда.

„Голямата“ стратегия (Grand strategy) е зависима от **географската среда** преди, по време и след всеки един военен конфликт. Войната има своите **географски аспекти**, които са обект за изучаване от на военната география. На свой ред, географските аспекти се характеризират както от определени количествени показатели (например, разстоянията, които следва да се преодолеят), така и от качествени (***например, наличието на определени прегради, или, обратното, на комуникационни връзки***).

Ограниченията могат да бъдат както естествени (планини, реки, морета), така и изкуствени, т.е., създени от хората (укрепени линии-в миналото, градове, мегаполиси, икономически и ресурсни региони и т.н.). Освен това, влиянието на тези ограничения се променя в зависимост от характера на наличните технически средства и от организаторските способности на стратегическия мениджмънт.

Така например, за да преодолеят Алпите, Ханибал (през 218 г.пр.н.е.) и Наполеон (през 1800 г.) използват, на практика, едни и същи средства (пехотинци, коне, а в първия случай – и слонове). Железниците, автомобилът и особено авиацията намаляват и дори премахват значението на планинските прегради. Въпреки това, географските ограничения, макар и намалени, или по-скоро модифицирани в резултат на техническия прогрес, продължават да съществуват.

Така през пролетта на 1982 г. Великобритания не е в състояние да игнорира такъв фактор като няколкото хиляди километра, отделящи метрополията от нейното колониално владение – Фолклендските острови, окупирани от аржентинската армия. Налага се спешното формиране на разнокалибрен военен флот, в който са включени дори и търговски кораби, и изпращането му от Ла Манша към Южния Атлантик,т.е., ***географията си остава съвкупност от ограничителни фактори за „голямата стратегия", чието влияние се променя в зависимост от конкретните условия (климат, релеф, разположение, както и от наличните сили и средства, транспорт, логистика и т.н.).***

Според проф. дгн Стефан Карастоянов (1943-2020)[30] и проф. д-р Марин Русев[31] през по-голямата част от обществената история институционалното гарантиране на сигурността е предимно културно-политически и/или социално-икономически детерминирано чрез различни форми на държавна организация върху определени части от географското пространство[32]. ***Основен обект на властовата държавна амбиция в географското пространство са неговите природни, демографски и антропогенни ресурси.***

Постоянната основа на културната традиция при налагането на власт и определянето на основните параметри на сигурността са силовите политически механизми на държавните институции. Чрез тях се решават въпроси и проблеми, свързани с териториален егоизъм, териториална несправедливост, териториален хегемонизъм, териториална експанзия, териториално право, териториално управление, териториална (национална, регионална) сигурност и много други[33]. В продължение на хилядолетия основен гарант на **териториалната цялост и**

[30]Вж. по-подробно: Карастоянов, Ст. Политическа география, геостратегия, геополитика. История, теория, практика. С., УИ „Св. Кл. Охридски", 2008.
[31]Вж. по-подробно: Русев, Марин. Анатомия на глобалното противопоставяне от гледна точка на класическата геополитика. // Военен журнал, 2005, № 5, с. 114-131.
[32] Вж. по-подробно: Русев, Марин. Политикогеографски, геополитически и геостратегически измерения на сигурността. // Военен журнал, 2009, № 9, с. 48-54.
[33] Пак там, с. 48.

сигурност за една държава (или междудържавно обединение) са силовите структури на армията.Човешката и техническата й мощ се използват не само за съхраняване на политическото статукво, а и за налагане на власт над уязвими територии с по-малък демографски, икономически и военен потенциал. Успоредно с утвърждаването й се формират и силови институции, чийто основен приоритет са вътрешните политически въпроси на сигурността и обществения ред.

Формирането на съвременната политическа карта на света и на съвременните международни политически отношения е резултат от сложни и противоречиви обществени процеси.[34] През последните години те са белязани от задълбочаващата се глобализация и регионализация на цивилизационното развитие.[35] Наложилата се през XX век геополитическа интерпретация на тези процеси извежда на преден план пространствено детерминираните методи на изследване.[36]

В началото на XXI век тяхната значимост по отношение на стратегическата среда за сигурност се утвърждава като първостепенна в редица научни клонове и направления. Традиционно дефинираната геополитическа интерпретация на глобалната и регионалната сигурност се основава на постулати от т.нар. „сакрална география" („сакралната география" обикновено се разглежда като псевдонаучно направление, при което социалните феномени се тълкуват чрез пространствени характеристики на антагонистични категории като Суша-Вода, Изток-Запад и Север-Юг), впоследствие умело интерпретирана от класически автори като Ратцел, Махан, Макиндер, Науман, Киелен, Пенк, Бицили, Савицки, Трубецкой,

[34]Современные международные отношения. Учебник / Под. ред. А.В. Торкунова. М., «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999, с. 33-38. Цыганков, П. Теория международных отношении. М.,Гардарики, 2005. Цыганков П. Политическая социология международных отношений. М., Радикс, 1994.

[35] Русев, Марин. Политикогеографски…, с. 48-54.

[36]Кръстев, Вилиян. Валентин Михайлов. Регионални геополитически изследвания. Варна, ИК СТЕНО,2009, с.13-34.

Дрончилов, Маул, Иширков, Хасингер, Ансел, Хаусхофер, Батаклиев, Спайкман, Бауман, Шмит, Хартшорн[37] и др.

В основата на техните концепции стоят детерминизмът на географските посоки и качествата на отделните части от глобалното географско пространство, което предопределя интересите, съдбата, поведението и политиката на населяващите ги народи и култури.

Красноречиво потвърждение на държавно-политическата съставяща и пространствено-географската интерпретация в теорията на международните отношения и стратегиите за сигурност през XXI век има в трудовете на един от най-известните съвременни автори в областта на политическата география, геополитиката и геостратегията – Ив Лакост.[38] ***Според него „геополитиката се занимава с борбата за власт на дадена територия и затова няма геополитически размишления без позоваване на държави".***[39] Геостратегията подчертава значимостта, отдавана при известно съотношение на силите на географските дадености, които в този случай са разглеждани като основна цел, и то за особено продължителни периоди от време.[40]

Сред главните проблеми на съвременните геополитически и геостратегически изследвания Ив Лакост *извежда увеличаването на суверенните държави върху картата на света, значителната степен на неравностойност между тях по отношение на природен, икономически и политически потенциал (крахът на малките национални държави и на държавите без нация), нарастващият брой на*

[37] Имена на известни изследователи от различните школи на класическата геополитика, които са оказали влияние при формирането на тенденции, доктрини и стратегии във външната политика на съюзи, коалиции и държави като субекти в историята на международните отношения през XX век. Вж. по-подробно: Карастоянов, Ст. Политическа география, геостратегия, геополитика. История, теория, практика. С., УИ „Св. Кл. Охридски", 2008, с. 53-116, 220-227.

[38] Лакост, Ив. Геополитика и геостратегия. // Военен журнал, 1993, № 1, с. 117-120.

[39] Вж. по-подробно: ***Lacoste, Y. Preface: Dictionnaire geopolitique des Etats. Paris, 1998.***

[40] Лакост, Ив. Геополитика и геостратегия…,с.120.

нетрадиционните фактори в отношенията на междудържавно и междублоково съперничество[41].

Това от своя страна предопределя съществуваща логическа импликация в политикогеографския детерминизъм при категоризацията на взаимната обвързаност на основни понятия в политическата география, ***като фронтирно пространство, лимитрофни държави, асоциирани държави, княжески държави, протекторати, сателити, сюзеренитет, териториален кондоминиум и автаркия.***

Какъв смисъл имат те?[42]

1.**Фронтир, фронтирно пространство** е политическа и географска област в близост до или отвъд размитата граница на различно население. Фронтирното пространство е мястото, където се срещат различни раси, религии, езици и противоположни начини на живот. Красноречиво потвърждение за държавно-политическата съставляваща и пространствено-географската интерпретация в международните отношения на фронтирните пространства намираме отново в трудовете на Ив Лакост в областта на политическата география, геополитиката и геостратегията – Lacoste (1986, 1988, 1993, 1998). Според него, *"геополитиката се занимава с борбата за власт на дадена територия и затова няма геополитически размишления без позоваване на държави..."*[43]

2.**Лимитрофни държами** – това са държави, разположени в пресечнити точки на зоните на влияние на противоположни сили и зависят от това противопоставяне. Тези държами запазват номинална независимост, но всъщност се оказват принудени да бъдат кондоминиум на две съперничещи си сили и трябва

[41] Пак там.
[42] При описание на отделнит понятия – вж. по- подробно: Окунев, И. Политическая география. М., изд. Аспект Прес, 2019, SBN 978–5–7567–1024–3, с. 279-352.
[43] Лакост, Ив. Геополитика и геостратегия…,с.120.

да координират политиките си с тях и да намерят баланс между техните експанзионистични интереси.

3.**Асоциирани държави** – това са държави, които доброволно са се отказали от част от суверенитета си в полза на друга държава. Асоциираната държава прехвърля част от суверенитета си на друга държава, приемайки зависимостта си от нея за осъществяването на определени въпроси на вътрешната или външната политика. Асоциираната държава запазва, първо, правото да определя собственото си обществено устройство и организация (след необходимите консултации с държавата - партньор) и, второ, правото на едностранно оттегляне от асоциацията чрез демократично изразяване на волята на населението.

4.**Княжески държави** – това са държави, които представляват номинално суверенни политическа единица не е пряко управлявана от друга държава/империя. Пример за това е непряко управление на ръзлични държави и територии, ползващи помощническия съюз и сюзеренността си спрямо Британската корона.

5.**Протекторати** - като форма на политическа зависимост, при която държавата, при съхраняване на държавно си устройство, е зависима в политиката си от по-силната държава – протектор. Протекторатът запазва някои свои институции, държавния си глава, правителството и администрацията си, но се намира под контрола на чужда държава, която управлява външните ѝ отношения, примерно външната политика и международната ѝ търговия. Често протекторатът е форма на колониализъм, а състоянието на протекция е резултат от непълноправен договор с по-силната държава.

6.**Сателити-** държава (държави), която е формално независима, но се намира под силно политическо, икономическо и военно влияние от друга държава. Най-често се използва във връзка със страните от Централна и Източна Европа, членуващи във Варшавския договор по времето на Студената война, но може да се отнася и за други страни (например Монголската народна република).

В контекста на Централна и Източна Европа, сателитните държави се намират под хегемонията на Съветския съюз, но за сателити са считани и други страни през Студената война, които се намират по въздействието на Съветската империя, като например Северна Корея и Куба. Все пак, той не е ограничен до тези режими, като може да се използва и във връзка с други авторитарни правителства, като например тези на Нацистка Германия, Фашистка Италия и Японската империя.

7.**Сюзеренитет -** принцип на организация на политическата система, който включва изграждане на йерархични отношения на зависимост между държавите. Той е противоположен на принципа на суверенитета, който предполага независимост на една политическа система от други. Системата сюзеренитет – васалитет (наричана и „феодална стълбица“) е използвана в миналото също и в междудържавните отношения, дори на републики. Днес единствен остатък от такива отношения е княжеството Андора, чиито сюзерени са президентът на Франция и епископът на Сео де Урхел (Испания).

8.**Териториален кондоминиум.**

По правило една територия е под суверенитета на една държава. Въпреки това в историята има примери за съвместно управление на територии от две, три или дори четири държави. Кондоминиумите са много ефективен начин за разрешаване на териториални конфликти.

Кондоминиумите не бива да се бъркат с международните територии (например Антарктида), които принадлежат на всички страни по света, защото в кондоминиумите управляващите страни винаги са ясно определени. В някои случаи кондоминиумите са много близки до свободните територии и режими на управление затворени морета, международни реки и езера (Каспийско море, Боденското езеро, реките Дунав, Рейн и Мозел).

Въпреки това описаните случаи се отнасят до регулирането от страна на договарящите се държави по отделни въпроси (мирен транзит, свобода на икономическата дейност), докато при кондоминиумите управляващите

териториите държави разпростират своя суверенитет върху всички аспекти на функционирането им.

Кондоминиумите също така се различават от временните администрации (окръг Брчко в Босна и Херцеговина), тъй като няма хронологична граница за създаването им.

9.**Автаркия** - система на затворено възпроизводство на общността с минимална зависимост от обмена с външната среда; икономически режим на самодостатъчност на дадена страна, при който външният стокообмен е сведен до минимум. В съвременната икономическа лексика автаркия означава икономика, ориентирана навътре, към себе си, към развитие без връзки с други страни. В този смисъл автаркията е затворена икономика, икономика, която предполага абсолютен суверенитет.

През различни години някои държави се стремят към автаркия (примери: Германия, Италия, СССР, Япония и някои други), но това се дължи на принудителни обстоятелства. По време на Втората световна война управляващите кръгове в Германия, Италия и Япония използват политиката на автаркия като средство за борба за ново разделение на света, а СССР - като средство за защита от външен натиск. Тоталитарните режими използват политиката на автаркия, за да милитаризират икономиката и да упражняват икономическа власт над населението.

Как се съизмерва стратегията за сигурност на голямата и малката държава, колкото и условно да се приема това?

В своя прогноза френският геополитик и икономист Жак Атали (Jacques Attali)[44] предлага **седем критерия**, на които трябва да отговаря великата сила на

[44]Жак Атали (на френски: Jacques Attali) е френски финансист, икономист и философ от еврейски произход. Роден е в Алжир в еврейско семейство, преселило се в Париж през 1963 г. Завършва политехническо училище (1963), а по-късно получава диплома от Института за политически изследвания и постъпва в Националното училище по администрация. Придобива известност през 1981 г. благодарение на високото си положение, което заема в обкръжението на президента на Франция, чийто главен съветник Атали е и днес. Член е на Билдербергския клуб. През април 1991 г. е избран за първи ръководител на новата Европейска банка за възстановяване и развитие. Автор е на десетина книги. За Жак Атали демокрацията е най-добрата политическа система, системата за търговия - двигател на прогреса, а всевластието на парите - най-добрият и справедлив порядък на обществените отношения.

XXI век: да бъде достатъчно богата, за да има тежест в международните дела; да владее прогреса в областта на световните технологии, комуникациите и енергетиката; да има валута, способна да служи за резерв и международни транзакции; да разполага с ядрено оръжие и да може да изпраща на далечно разстояние най-малко 10 дивизии; да има в географско отношение отвъдморски интереси, да може да охранява морските си пътища, енергийните си източници, запасите си от питейна вода, да разполага със стратегически съюзници; да бъде одухотворявана от универсална култура - национална или религиозна, и да съблазнява другите със своите произведения на изкуството; да е в състояние да замисля и прилага имперска външна политика.[45] Всичко това гарантира нейната сигурност и доминация.

След края на Студената война съществува определен риск за легитимността на трите „основни стълба" в международната правосубектност на отделни страни в конфликтни региони - държавния модел, ненарушимостта на границите и ненамесата във вътрешните работи.

Модерните технологии намаляват значението на географската отдаленост, увеличават разнообразието от средства и броя на субектите, способни да извършват насилие.

Жак Атали е замесен в аферата Анголагейт (на английски: Angolagate) - като посредник за критикуваната продажба на оръжие за Ангола. Източник:http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B0%D0%BA_%D0%90%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8

[45] Александров, Е. Речник по международни отношения. С., изд. Тракия-М, 2001, с. 76.

ОПИТ ЗА ТЪЛКУВАНЕ НА ТЕМПОРАЛНО-ЛОГИЧЕСКАТА РЕАЛНОСТ С ВОЕННОТЕОРЕТИЧНОТО НАСЛЕДСТВО НА СЪР БАЗИЛ ХЕНРИ ЛИДЪЛ ХАРТ (1895-1970)

Доцент д-р Радослав Бонев

Анотация: Реализира се опит с методологията на военноисторическата корелация да се аргументират определени закономерности в динамиката на съвременната темпорално-логическа реалност чрез интерпретация на най-популярните военнотеоретични произведения на английския военен историк Сър Базил Хенри Лидъл Харт (1895-1970).

Допустимата логическа пропозиция обхваща основни категории, понятия и термини, които са актуални със своята значимост в историята и теорията на военното изкуство.

Ключови думи: *Стратегия на непреките действия (Strategy of indirect actions), политически цели на войната, военна история и история на военното изкуство, военна стратегия, оперативно изкуство, тактика, видове въоръжени сили.*

В едно от основните си военноисторически произведения Сър Базил Хенри Лидъл Харт (Basil Liddell Hart, 1895-1970) настоятелно убеждава*, че стратегията противоречи на принципите на морала, тъй като до голяма степен се основава на изкуството на измамата, една „голяма“ стратегия не се отклонява от принципите на морала, защото винаги има предвид крайната цел на положените усилия*.[46] Но от друга страна и по думите на Джоузеф С. Най, младши (Joseph S. Nye, Jr.) историците, които смятат, че разбирането се определя просто от излагане на фактите, не успяват категорично да заявят скритите принципи, според които предпочитат едни факти за сметка на други.[47] Подобна грешка допускат и

[46] Вж.по-подробно: Лиддел Гарт, Б. Х. Стратегия М., ИЛ, 1957,., с. 483-492.
[47] Джоузеф С. Най. Международните конфликти. Теория и история , Издателство "Прагма", С., 1998, с.13.

политолозите, които до такава степен се изолират и заплитат в лабиринт от абстрактни теории, че смесват умствените си конструкции с реалността.[48]

Същност на темпорално-логическата реалност.

Българският изследовател Евгени Латинов споделя, че модалната логика е част от съвременната символна логика. По-точно тя е едно надграждане върху класическата символна логика чрез това, че към последната се добавят **логически символи**, с помощта на които могат да бъдат представяни символно модални твърдения. ***Модалните твърдения са тези твърдения, чрез които изразяваме необходимост, възможност, задължителност, допустимост и др.*** От логическа гледна точка **модалните твърдения** се разглеждат като получени от други твърдения чрез различни модални оператори - **за възможност, необходимост, задължителност и т.н.**[49]

Темпорално-логическата реалност се занимава с **необходимостта и възможността,** при това - до така наречената "строга" или "логическа" възможност и необходимост.

От гледна точка на темпорално-логическата реалност, британския военен историк Сър Базил Х. Лидъл Харт е на мнение, че ***„Стратегията е изкуството за разпределяне на военния потенциал и прилагане на военни методи за реализиране на политическите намерения”,*** но в цялото му военноисторическо и военнотеоретично творчество присъстват с много военноисторически примери от 2800 години обобщен опит "строгата" или "логическата" възможност и необходимост за прилагане на т.нар. ***Стратегия на непреките действия (Strategy of indirect actions.)*** [50]

Според проф. Томас Шелинг (Thomas Schelling, 1921-2016) в книгата си „Стратегия на конфликта” („The Strategy of Conflict”, 1980), ***„стратегията е, обща предварително начертана насока в управлението на конфликт, система от***

[48] Пак там, с. 14.
[49] Вж. по-подробно: Латинов, Евгени. Модална логика. С., УИ „Св. Климент Охридски“, 2012, ISBN9789540731179.
[50] Вж. по-подробно: Гарт Б. Лиддел. Стратегия непрямых действий. М., TERRA FANTASTIKA, 1999.

целенасочени дейности, която трябва да доведе до успешен край”, което също е доказателство за наличието на темпорално-логическа взаимосвързаност на процеси, събития и явления.[51]

Италианският военен и военноморски експерт Фердинадно ди Монтефорте (Ferdinando di Monteforte) в произведението си „Стратегия и мир” (Strategy and Peace) определя стратегията като система от „дихотомия” между теорията и практиката, като научна дисциплина, изучаваща войната, както от политиците, така и от военните, разглеждайки генезиса на стратегическите принципи и реалното им приложение в историята на войните.[52] Генезисът е обвързан, обусловен и предопределен с възможност и необходимост за прилагане на определен синтез от правила и норми на „дихотомията“ между теорията и практиката.

Мнението на друг италиански изследовател, но на историята на международните отношения в ново и най-ново време-проф. д-р Енио ди Нолфо (Ennio Di Nolfo) е, че външнополитическата стратегия „институционализира” **възможните и предполагаемите темпорално-логически причини** за конфликтите между държавите в техните взаимоотношения, което е видно като еволюция и от случващото се в Украйна за периода от 2014 до 2022 г.[53]

Оттук следва, че на базата на **темпорално-логическата реалност** и въпреки огромната разлика между хладното въоръжение, ракетно-ядрените и технологично-информационните потенциали, някои от принципите в историята и теорията на военното изкуство, а също и в международната политика остават непроменени през вековете. Разказът на Тукидид за Спарта и Атина, сражаващи се в Пелопонеската война преди 2500 години, разкрива зловещи прилики с Украйна днес.

Съюзите, съотношението на силите и изборът в политиката между война и мир - всичко това се запазва през хилядолетията почти без промяна.[54] Изказаното

[51] Вж. по-подробно: Шеллинг, Томас. Стратегия конфликта. Пер. с англ., М., изд. ИРИСЭН, 2007, с. 15-34.
[52] Вж. по-подробно: Monteforte, Sanfelice Ferdinando di. Strategy and Peace, Roma, 2007, p. 83-85.
[53] Вж. по-подробно: Эннио Ди Нольфо. История международных отношении. Пер. с ит. М., МГИМО (У), 2003, Електронно издание, с. 587-613, 716-729, 1150-1161, 1220-1226.
[54] Джоузеф С. Най. Международните конфликти. Теория и история , Издателство "Прагма", С., 1998, с. 15

от Джоузеф С. Най, младши (Joseph S. Nye, Jr.) на пръв поглед не кореспондира с желанието на Улрих Бек (Ulrich Beck) да подчертае, че в конфронтацията с врага се формира и обновява националното съзнание. ***В случай на риск е валидна противоположната логика на действие: не издигането на граници и въоръжаването, а готовността да се намери път към другия се превръщат в историческа реалност на действието.***[55]

Трудно забележимата граница между стратегическия потенциал за използването на сила, заплахата със сила и отговора чрез сила, за постигане на определена цел и/или демонстрирането на мощ, определят в най-голяма степен верността на дефинираното от Карл фон Клаузевиц (Carl von Clausewitz, 1780-1831) като своеобразен темпорално-логически и интелектуален предел мнение, че ***„в стратегията всичко е много просто, но точно за това пък не всичко е много лесно".***[56]

Разглеждането на темпорално-логическата реалност посредсвом историята и теорията на военното изкуство се оправдава от категоризацията на Арнолд Тойнби (Arnold Joseph Toynbee,1889-1975), че *„прогресът на технологиите няма силата да намали властта на чувствата върху хода на човешките дела. Милитаризмът е въпрос не на технологии, а на психология-волята да се биеш".*[57] Отново съществуващата военнополитическа, оперативно-стратегическа и тактическа обстановка по време на войната в Украйна след 24.02.2022 г. е доказателство за това.

Темпорално - логическата реалност и военнотеоретичното наследство на Сър Базил Хенри Лидъл Харт (1895-1970).

Творчеството на Сър Базил Хенри Лидъл Харт е огромно по своите размери и стойност като библиографска рекапитулация със значението му за нашето

[55] Бек, Улрих. Германска Европа. Новите властови пейзажи под знака на кризата", С., „Критика и Хуманност" 2012 , с. 73
[56] Клаузевиц, Карл фон. За войната. Стратегия и тактика на военните действия. С., ИК Труд, 2009, с. 111.
[57] Тойнби, Арнолд. Изследване на историята. С., изд. „Захари Стоянов", 2001, с. 348.

съвремие. То се съхранява в Център за военни архиви „Лидъл Харт“ (The Liddell Hart Centre for Military Archives –LHCMA) към Кингс Колидж (King's College London, KCL). Обхваща документация от 10,57 кубични метра със 720 тома различни по обхват военноисториографски материали и архивни единици![58]

Характерът на архива на Сър Базил Лидел Харт се състои в документи и капитални трудове, отразяващи неговите схващания за развитието на теорията на военното изкуство, военната история и историята на военното изкуство, теория на „голямата“ стратегия (Grand strategy or high strategy), военната стратегия, оперативното изкуство, тактиката на видовете въоръжени сили и родовете войски, а така също различни коментари, статии и студии.[59]

Колекцията включва досиетата на Лидел Харт, съдържащи кореспонденция с няколко хиляди лица, както и с правителствени служби, военни учреждения, клубове и политически партии; собствени военни записки, включително бележки от дневник, меморандуми, книги, статии, писма до пресата и текстове на лекции; обширна колекция от референтен материал, включващ предимно вестникарски изрески и брошури, обхващащи широк спектър от теми, включващи военна история, политика и общество.[60]

Опитът за тълкуване на темпорално-логическата реалност с военнотеоретичното наследство на Сър Базил Хенри Лидъл Харт е в същността си **предложена възможност** за оценка на изследователските подходи при анализиране във военната история и историята на военното изкуство. За основа се вземат **две методологически рамки** - на проф. Сол Арон Крипке (Saul Aaron Kripke) от неговото произведение „Именуване и необходимост“ (Naming and Necessity, 1971) и на проф. Мартин Джон Гилбърт (Martin John Gilbert, 1936-2015) с произведенията му по нова и съвременна история. Отчита се абстрактната обобщеност на

[58] Вж. по-подробно: The Liddell Hart Centre for Military Archives - King's College London, https://kingscollections.org/catalogues/lhcma/collection/l/li30-001/ (достъпно 22.08.2022)
[59] Пак там.
[60] Пак там.

подходите, но и необходимостта те да са съобразени със съвременната динамика на стратегическата среда за сигурност през XXI век:

1.**Еволюционен подход** - разглежда сигурността, насилието и войната като социални отношения между враждуващи нации, в зависимост от тяхната степен на развитие. С прилагането на еволюционния подход се занимават Джон М. Колинс (John M. Collins) Мартин ван Кревелд (Martin Levi van Creveld), Едуард Лютвак (Edward Luttwack), Джон Троксел (John Troxell), Томас Манкен (Thomas Mahnken), Натан Фрейър (Nathan Freier), Стивън Мец (Steven Metz), Андрей Циганков (Андрей Цыганков) и др.

2.**Военноисторически подход** - представлява критическа оценка на сигурността от гледна точка на опита от войните. Използването на военноисторическия подход е характерен за Майкъл Робъртс (Michael Roberts), Пол Кенеди (Paul Kennedy), Джон Гадис (John Gaddis), Чарлс Хил (Charles Hill), Джон Лин (John Lynn), Брайан Лин (Brian Linn), Брайан МакАлистър (Brian McAllister), Франк Хофман (Frank Hoffman), Антулио Ечевария II (Antulio Echevarria II), Махмут Гареев и др.

3.**Системен подход-** изследва обектите, явленията и процесите като единна система, в която са определени елементите, вътрешните и външни връзки, влияещи на функционирането на системата, където целите на всеки елемент се формират в зависимост от общото предназначение на системата. Системен подход използват Колин Грей (Colin Gray), Майкъл Влахос (Michael Vlahos), Питър Лехи (Peter Leahy), Питър Домбровски (Peter Dombrowski), Джеймс Сарафано (James Carafano), Валери Конишев (Валерий Конышев), Цветан Семерджиев, Димитър Йончев, Николай Слатински, Съби Събев, Георги Бахчеванов, Иван Симеонов, Йордан Аврамов, Митко Стойков, Наталия Бекярова, Георги Димов, Румен Кънчев, Пламен Пантев, Вихрен Бузов и др.;

4.**Цивилизационен подход-** обяснява сигурността, насилието и войната между отделните държави, нации и региони в културно-цивилизационен контекст.

Този изследователски подход присъства при Джереми Блек (Jeremy Black), Андрю Басевич (Andrew Bacevich), Уилям Неш (William Nash) и др.;

5.**Геополитически подход-** обвързва се с влиянието на географската среда в теорията на националната и международната сигурност. Представители: Томас Хамс (Thomas X. Hammes), Майкъл Клеър (Michael Klare), Пол Кан (Paul R. Kan), Робърт Касиди (Robert Cassidy), Александър Дугин (Александр Дугин) и др.

„Въпреки че сражението е физически акт, неговото управление се осъществява от ума на човека. Колкото е по-съвършена вашата стратегия, толкова по-леко и на ниска цена ще постигнете победа".[61] Тази констатация отново предложена от Сър Б. Х. Лидъл Харт и потвърдена от английския военен историк Чарлз Месенджър (Charles Messenger), може да бъде обвързана с разбирането за темпорално – логическата реалност във военната история и историята на военното изкуство и чрез случващото се в съвременната структура на регионалната и глобалната сигурност.

Съществуват две категориални описания на средата в темпорално-логическата реалност чрез военнотеоретичното наследство на Сър Базил Хенри Лидъл Харт:

1. Асиметричността е липсата на общо основание за сравняване; сбор от възможности, които не могат да бъдат сравнявани с минал опит.[62] **Идиосинкретичността** е специален или необичаен подход, или средство за използване на възможностите. С други думи, това са начини за използване на нови и стари средства, при което върху тях не се разпространяват общите правила.[63]

2. **Уязвимостта** е слабото място или област.[64] Тя е пряко свързана с чувствителността, определена като способност към емоции.[65]

[61] Лиддел Гарт, Б. Х. Стратегия М., ИЛ, 1957,., с. 488.
[62] Гиндев, Евгений. Някои съвременни въпроси на военното дело. // Военен журнал, 2008, бр.1, с.15.
[63] Пак там.
[64] Пак там.
[65] Пак там.

Ако трябва да се прави строга разлика между асиметрия и идиосинкретизъм, едното е (необичаен) метод, начин, действие, а другото (необичайно) използване на средство. Става ясно, че двете понятия допускат съвместяване.[66] Така се потвърждава мнението на Сър Базил Лидъл Харт, че ***„историята на стратегията, по същество, представлява използването и развитието на метода на непреките действия”.***[67]

Следователно, санкционираното от военната история и историята на военното изкуство определение за „голямата стратегия” констатира, *че ролята на стратегията е да координира всички ресурси на страната или на съюза за постигане на политическата цел на войната - определена от „голямата стратегия” (военната политика).* Докато хоризонтът на стратегията се ограничава от войната, „голямата стратегия” отправя поглед отвъд войната към следващия я мир. Тя не трябва само да **комбинира инструментите**, но така да регулира използването им, че да се избегне вредата върху бъдещето състояние на мира-**за гарантиране на сигурност и просперитет.**[68]

Съществуват три основни фактора, които определят **функционалната зависимост на „голямата стратегия” от геополитиката и геополитическата аперцепция на държавата**[69] и могат да съдействат за превръщането на геополитическите пространства, ключови зони и възли, в обекти на съперничество и противоборство между държавите. Тези фактори често се съчетават помежду си чрез съществуващата взаимозависимост в темпорално-логическата реалност:

1.**Принадлежността към системата на международен обмен.** Например, стратегическото значение на Атлантическия океан през Първата и Втората световни войни. Този океан е основният път за комуникации и снабдяване между

---

[66] Пак там.

[67] Гарт Б. Лиддел. Стратегия непрямых действий. М., TERRA FANTASTIKA, 1999, с. 14.

[68] Hart, L. Strategy. New York, 1991, p. 322. Вътов, Красимир. Идеи за размисъл върху развитието на военната стратегия. // Военен журнал, 2006, бр. 3, с. 47.

[69] ***Аперцепция***- възприятие, при което става узнаване въз основа на по-рано придобити представи; възприемане, схващане в зависимост от личния опит на възприемащия. Осъзнато възприятие за разлика от неосъзнатото. В геополитиката се възприема по-скоро като геополитическа традиция, въздействие и влияние на дадена държава.

Съединените щати и Великобритания, по време на военните действия с Германия. По време на Студената война Атлантическият океан запазва стратегическото си значение, тъй като сигурността на Западна Европа, изправена пред заплахата от съветския блок, се гарантира чрез военния съюз със САЩ. И до днес съществуват жизнено важни зони, ударът по които би могъл да наруши формиралият се силов баланс – Украйна, Западни Балкани, Близък изток, Южнокитайско море, Корйски полуостров.

2. **Наличието на жизнено важни ресурси.** Стратегическите запаси от суровини се превръщат в най-важната задача за всяка от страните, въвлечени във въоръжен конфликт.

3.**Символичното значение на определени места или зони**. Всъщност, войни могат да се водят и за нематериални ценности. Да победиш означава да овладееш, подчиниш или разрушиш определени морални ценности, принадлежащи на противника, а да претърпиш поражение – значи да признаеш слабостта и ограничеността на собствените си морални ценности. При това победеният понякога се стреми да овладее нематериалните ценности на противника, за да се опита с тяхна помощ да вземе реванш.

В този ред на мисли можем да интерполираме с темпорално-логическата реалност чрез основателното предупреждение на проф. Сър Лорънс Фрийдман (Lawrence Freedman): ***„Веднъж допусне ли се на нещо, което генерира безпокойство да се сложи етикета „проблем на сигурността”, областта рискува да загуби своя фокус”***.[70] Проф. Фрийдман продължава: ***„При всеки конкретен случай на „проблем на сигурността” се налага конкретно да се анализира целия обхват на влияещите фактори и на тяхната приоритетност - както с оглед на влиянието върху проблема, така и при реакцията спрямо последния“***.[71]

[70] Пак там. Вж. по-подробно: Lawrence Freedman, "International Security: Changing Targets". Foreign Policy, No 111, Spring 1998, p. 53.
[71] Вж. по-подробно Пламен. Международните преговори в областта на сигурността. С., Софи-Р, 2006, с. 34-56.

Очевидно е, че колкото по-далеч в бъдещето се вглеждаме, опитвайки се да прогнозираме, какво точно ще се случи, толкова по-неясен ще ни изглежда ходът на предполагаемите събития. При това положение, на какво следва да се базират прогнозите ни за бъдещето по отношение на актуалността във военнотеопетичното насредство на Сър Базил Хенри Лидъл Харт през XXI век? Всяка нова вълна от технологични „чудеса" носи със себе си и нови предизвикателства. Зад всяко изглеждащо ни блестящо ново решение се крият множество нови проблеми. Принципната причина винаги да се случва така е свързана с факта, че войната и военното изкуство представлява своеобразен дуел и са динамичен, уникален и непредсказуем продукт на взаимодействието между съюзнически и противникови сили, наред с действието на такива фактори като вътрешните противоречия и шанса. **Без оглед на това, какво около нас се променя, следва да се съобразяваме с историческата приемственост под формата на вечния, преследващ собствените си интереси противник, с което ни убеждава и Сър Базил Хенри Лидъл Харт!**

НАЦИОНАЛИЗМЪТ – НОВАТА СТАРА ФОРМА НА ТЕРОРИЗМА

Доц. д-р Мирослав Мирчев

Анотация: Докладът разглежда исторически корените на национализма, неговите разновидности и форми на проявление. На тази база е направена връзката между национализма и терористичната дейност, която се използва от редица етнически групи и малцинства за постигане на целите си за обединение, чрез създаване на национална държава. В този контекст са дадени конкретни примери както за европейски, така и за арабски организации, борещи се за национално обединение. Не на последно място е анализирана мястото и ролята на различни националистически движения, които в момента оказват негативно влияние върху глобалната система за сигурност.

Ключови думи*: национализъм, тероризъм, фундаментализъм, Ирландската републиканска армия, Кюрдската работническа партия, Тигрите за освобождението на Тамирамдилам, Народния фронт за освобождение на Палестина, Руското имперско движение.*

Национализмът и тероризмът са плодове от едно и също дърво на новото време и заемат важно място в новата история на човешката цивилизация. Корените на национализма могат да се търсят във вродената еволюционна склонност на хората да се организират в отделни групи въз основа на своето родство за да бъдат създадени условия то да продължи да съществува. Като политическа идеология национализмът е изграден около *силната идентификация на дадена група индивиди от определена нация*. Възприемането на дадена национална идентичност в контекста на историческото развитие, често е резултат на реакция от страна на влиятелна социална група или групи, неудовлетворени от традиционните идентичности поради несъответствие между определения социален ред и опита на хората в рамките на този социален ред. Неудовлетвореността от това несъответствие води до желание за промени, понякога и с методите на тероризма, които националистите искат да разрешат, като запазват елементите, смятани за приемливи и да отстранят елементите, считани за неприемливи. Този процес може да е резултат от вътрешни структурни въпроси или от реакция на съществуваща

група или групи спрямо други общности, особено чужди сили, търсещи контрол върху съпротивляващите се общности. Национализмът често ангажира като изразни средства националния флаг и химн на съответната държава, нейните национални герои, както и други символи на националната идентичност.

В неговите основи се намира осъзнатото и съпричастно отношение на личността към националните ценности, идеали и исторически стремежи, отстояване на собствената идентичност и суверенитет. Често това се свързва с убеждението, че дадена етническа група има право на държавност или гражданство на една държава и това не следва да се ограничава до една етническа група. Национализмът често включва и убеждението, че държавата е от първостепенно значение, както и твърдението, че една държава е естествено да превъзхожда всички останали държави. Той подчертава колективната идентичност – един народ трябва да бъде независим, обединен и да може да изразява единна национална култура.[72]

Тероризмът е *идеологическо мотивирано насилие, заплаха, осъществявана срещу хора, организации или материални обекти, от отделни лица, терористически групировки или специалните служби на държави за постигане на политически цели*. Целите на тероризма могат да се класифицират по различни критерии: според мащаба на въздействие, според начина на избиране на цел, публичния ефект и др.

Целите на терористичния акт във **вътрешнополитически** план са: да дестабилизира държавната власт, да промени формата на политическо управление и вътрешната политика на съответната държава, да откъсне територии от държавата и да създаде етнически чисти държавни или автономни образувания, да привлече общественото внимание върху каузата или исканията на терористите, да покаже слабостта на управляващите, физическо отстраняване на неудобни политически противници, да бъде създадена обстановка на страх и несигурност в обществото или в отделни социални групи от него и др. Във **външнополитически** план тероризмът цели да дестабилизира международната сигурност, да привлече световното обществено мнение върху каузата или исканията на терористите и да създаде

[72] Wikipedia

обстановка на страх и несигурност в атакуваната държава.[73] Често за постигането на поставените цели се използва и националистическата карта.

Национализмът от своя страна е преди всичко **идеология**, която включва следните елементи:

а. *Съществуването на нацията*. Доминиране на идеята, че човечеството, по законите на природата се дели на фундаментални единици - автономни и самодостатъчни нации, които се отличават една от друга чрез набор от определени обективни характеристики;

б. *Суверенно право на самоопределение*. Националните проекти могат да се осъществяват само в собствената държава. Нацията има право да образува своя държава, която трябва да включва в себе си всички членове на нацията. За всяка постоянна териториално-административна единица политическите граници трябва да съвпадат с културно-етническите;

в. *Първичност на нацията в държавообразуващия процес*. Нацията се явява източник на цялата политическа власт. Единственият легитимен тип правителство е националното самоуправление. Всеки член на нацията има право непосредствено да участва в политическия процес;

г. *Национално самоопределение*. Национализмът счита за необходимо единството на езика и културата за цялото население в рамките на административно-териториалната единица. Хората се отъждествяват с нацията заради свобода и самореализация;

д. *Солидарност*. Единството се постига за сметка на обединяването на хората въз основа на любов и братство, а не чрез налагане на определена култура. Важно е членовете на нацията да почувстват ползата от солидарността и да действат не поотделно, а заедно, съобразявайки своите усилия със стремежите на другите;

е. *Нацията като висша ценност*. Предаността на индивида към националната държава превишава индивидуалните или груповите интереси. Задачата на

[73] Dots. d-r Mirchev, M. Disertatsionen trud „Operatsii sreshtu razprostranenieto na orazhia i teroristichni deystvia", VA „G.S.Rakovski", fakultet „Natsionalna sigurnost i otbrana", katedra „Natsionalna i mezhdunarodna sigurnost", 2005. [Доц. д-р Мирчев, М. дисертационен труд „Операции срещу разпространението на оръжия и терористични действия", ВА „Г.С.Раковски", факултет „Национална сигурност и отбрана", катедра „Национална и международна сигурност", 2005.]

гражданите е да поддържат легитимността на своята държава. Укрепването на националната държава е главно условие за всеобща свобода и хармония;

ж. *Всеобщо образование*. Хората, съставляващи нацията, трябва да имат достъп до образование, което е необходимо за участието в живота на съвременното общество.[74]

В зависимост от **характера** на поставените цели, в съвременния свят се формулират няколко типа национални движения. Първите изповядват т.нар. „**Граждански национализъм",** който утвърждава идеята, че легитимността на държавата се определя от активното участие на гражданите ѝ в процеса на вземане на политически решения, тоест, степента, в която държавата представлява „волята на нацията". Основният инструмент за определянето на волята на нацията е плебисцитът, който може да е под формата на избори, референдум, допитване, открита обществена дискусия и др. При него, принадлежността на индивида към дадена нация се определя на основата на доброволен личен избор и се отъждествява с гражданството. Хората са обединени от равния си политически статус като граждани, от равния си правен статус пред закона, личното желание да участват в политическия живот на нацията, привързаността си към общи политически ценности и общата гражданска култура. Съществено е, че нацията е съставена от хора, които искат да живеят заедно на една и съща територия. Гражданският национализъм се разделя на следните видове:

а. *Държавен национализъм* – налага идеите, че нацията се формира от хора, подчиняващи собствените си интереси на задачата за укрепване и поддържане на силата на държавата. Този вид национализъм не признава независими интереси и права, свързани с полова, расова или етническа принадлежност, доколкото се предполага, че подобна автономия нарушава единството на нацията;

б. *Либерален национализъм* – поставя ударението върху съществуващите общочовешки ценности, по отношение на които патриотичните нравствени категории заемат подчинено положение. Либералният национализъм не отрича приоритета по отношение на тези индивиди, които са по-близки към общността, но смята, че не трябва да бъде за сметка на други.

[74] Richard D. Ashmore, Lee J. Jussim, David Wilder. Socialidentity, intergroupconflict, andconflictreduction; Volume 3 of Rutgersseriesonselfandsocialidentity. Oxford UniversityPress, 2001.

Вторият тип национални движения включват т.нар. **„Етнически национализъм”,** в който залягат вижданията, че нацията се явява фаза от развитието на етноса и отчасти се противопоставя на гражданския национализъм. От неговата гледна точка, индивидите на нацията са обединени от общото наследство, език, религия, традиции, история, кръвната връзка на основата на общия произход, емоционалната привързаност към земята, така че те всички заедно образуват един народ.

Третият тип движения, обхващат т.нар. **„Ултранационализъм”** или краен национализъм, който нерядко се асоциира с екстремизма и води до остри вътрешни или междудържавни конфликти. В повечето страни крайният национализъм официално е признат за обществено опасно явление. Желанието на една нация, съществуваща в друга страна, да се отдели в отделна държава, води до сепаратизъм. Радикалният държавен национализъм е ключов за идеологиите на фашизма и нацизма. Много етнически националисти споделят идеите за национално превъзходство и национална изключителност, както и за културна и религиозна нетърпимост.[75]

Терминът национализъм е използван за първи път през 70-те години на XVIII век от немския философ Йохан Готфрид фон Хердер. В исторически аспект е трудно да бъде посочено кога и къде точно възниква национализмът, но развитието му е свързано с опитите на модерната държава да създаде национална държава. Счита се, че това е поставено с френската и американската революции. Към 1815 год. национализмът вече е водеща идеология в Европа. През втората половина на XIX век той започва да подкопава устоите на Австро-унгарската, Руската и Османската империи. Там се сформират и редица национално-освободителни движения, определяни и като терористични.[76]

---

[75] Kon H, Ideyanatsionalizma // AbImperio: Teoria i istoria na tsionalynostey i natsionalizma v postsovetskomprostranstve. 2001. № 3. S.419.Kon G. Natsionalizm: egosmыsl i istoria. Daydzhestknigi[Кон Х, Идея национализма // AbImperio: Теория и история национальностей и национализма в постсоветском пространстве. 2001. № 3. С.419.] Кон Г. Национализм: его смысл и история. Дайджест книги.]

[76] Эtnicheskiegruppы I sotsialynыegranitsы: Sotsialynaya organizatsia kulyturnыhrazlichiy: Sbornikstatey /Podred. F. Barta; per. sangl. M.: Novoeizdatelystvo, 2006. – 200 s. [Этническиегруппы и социальныеграницы: Социальная организация культурныхразличий: Сборник статей / Под ред. Ф. Барта; пер. с англ. М.: Новоеиздательство, 2006. – 200 с.]

За национализъм в **Англия** започва да се говори след 1707 год. когато кралството се обединява с Шотландия, превръщайки се във Великобритания. През 1801 год. в състава ѝ влиза и Ирландия. По-късно тези територии, заедно с колониите образуват Британската империя.

Във **Франция** след революцията от 1789 год., национализъм означава *„привързаност към прогресивната идея за свобода и равенство”*. До революцията, самоидентификацията основно е по региони (провансалец, беарнец, гасконец и т.н.) или по религии (католик или протестант). След основаването на републиката, всички хора (в това число и в колониите) формално стават равни граждани – французи. В началото на 19 век, по-голямата част от населението не говори държавния език. Благодарение на факта, че образованието започва да се води на френски, към края на XIX век броят на гражданите, неговорещи езика, значително е съкратен.

Национализмът в **Германия** възниква като реакция срещу окупацията от страна на Наполеон. Начело с Хердер и Фихте, немските националисти считат, че историята на Германия се корени в древния немски етнос и че политическите критерии за включването в нацията са несъществени. Така например, Фихте в своето „Обръщение към германската нация“ (1807 год.) твърди, че за германците е характерно оригиналния език и непроменената от древните времена природа на германския характер, което им придава метафизичен национален дух. Въпреки това, ако в миналото историята на германския народ не е зависела от него, то в бъдещето, според Фихте, германците са длъжни сами да управляват собствената си история. Този призив е повторен и от други известни немски философи и писатели. В този период, етническите германци населяват територите на много страни (Австрия, Прусия, Русия и др.). Пангерманизмът се стреми към приобщаването им в границите на единна държава. Важна победа на национализма става обединението на Германия през 1871 год. През XX век, идеологията на националсоциализма взима много елементи на крайния национализъм. Нацистите считат, че Германия трябва да разшири границите си, за да обхване цялата територия, населявана от немци.

От времето на независимост в **САЩ**, американците считат нацията си за флагман на човечеството по пътя към свобода на личността, равенство и всеобщо

щастие. Това се комбинира с федерализма, идеите за равенство на щатите и върховенството на местното самоуправление, което кара много американци да се самоопределят предимно с родните си щати и разглеждат нацията като единение в името на общите цели.

Според английският философ и социален антрополог Ърнест Гелнер, национализмът е явление, характерно за XIX век, което е породено от смяната на земеделската с индустриалната форма на обществено развитие. В резултат на тази обществена промяна са създадени условия за развитие на „висока“ писмена култура, която в личен план задава хоризонтите на осъзнатата и споделена национална принадлежност, а в държавен план - предполага разделянето на църква и държава. Въпреки че Гелнер определя предложения теоретичен модел като универсален, мюсюлманските общества, са изключение спрямо него. В тях, според автора, национализмът през XX век се проявява посредством радикализиране на традицията, т.е. религията, което изразява тяхната невъзможност за модернизиране според западните стандарти в крайна сметка води до зараждането на религиозен фундаментализъм. Тази тенденция е характерна за **арабския национализъм**, който се лута между религията и националната държава. По своята същност той не е еднородно явление, а сложен многопластов процес, в който се открояват три визии за арабската нация: панарабизъм, панислямизъм и национализъм на отделните национални държави. Всяка един от тези визии на арабския национализъм може да бъде разгледан като фундаментализъм или тероризъм и е по-скоро опит за адаптация. Тя не отхвърляне на западните ценности и начин на живот, доколкото съвременните фундаменталисти и терористи са усвоили високотехнологичния език на Запада.

От друга страна, арабският национализъм трябва да бъде разглеждан в неговите исторически контексти. Той се заражда още през XIX век, когато на преден план излизат два модела за политическо реализиране на арабската нация. Единият е свързан с панарабизма и предвижда прераждането на арабската нация в една самостоятелна светска държава по подобие на западните национални държави. Панислямизмът, от друга страна, изхожда от концепцията за универсална религиозна общност (*умма*), като предвижда обединението на всички мюсюлмани в рамките на една теократична държава, управлявана според принципите на Корана

и Хадиса (думите и делата на Пророка Мохамед). По-късно се появява и трети модел - национализъм на отделните арабски държави. И трите визии тръгват от понятието *„умма”*, което на арабски език означава едновременно и „нация“, и „религиозна общност“. Моделът на национализма ражда нацията, в арабския контекст обаче, националните държави нямат стабилна основа и техният национализъм поражда религиозно фанатизирани нации т.е. „умма”. За панарабистите „уммата” е изцяло светска общност, която визира цялата етническа арабска диаспора. През 20 век, в резултат на деколонизацията, арабите получават независимост в рамките на отделни национални държави. Това дава възможност за нова промяна в смисъла на понятието „умма”, което вече включва само гражданите на отделните национални държави и полага основите на национализма.

В днешния глобален свят на фона на всичко казано по-горе през средата на миналия век в Европа се появява и първообразът на т.нар. „**недържавен тероризъм**”, като изкристализирала форма на етническия национализъм (ирландски, баски, антиколониален и др.). Появяват се терористични групи и фракции, преследващи националистически идеи, които да трябва да бъдат постигат с прийомите на тероризма като – бомбени и самоубийствени атентати, отвличания, политически убийства и др.

Всичко това дава основание на редица анализатори да заговорят за **тероризъм на националистическа и етническа основа**. Според тях той се базира на *вътрешните противоречия в засегнатата държава, които пораждат национални или етнически сепаратистки стремежи в народността или етническата структура на една държава*.

Войнственият национализъм с нюанси на терористична дейност се проявява и в различни легитимно признато от съответната държава движения. През последните години се засили и тенденцията тероризмът в международен мащаб да бъде свързан с идеята за превъзходство на „бялата раса”. Типичен пример за това е „Руското имперско движение”, действащо на територията на Руската федерация. Освен пропагандирането на националистически и неонацистки идеи неговите ръководители се занимават и с обучение на паравоенни формирования, съставени не само от руски граждани, но и от чужденци, в изградените за това два центъра, единият от които се намира в околностите на Сан Петербург. Шведски граждани,

преминали военно обучение в рамките на организирани от „Руското имперско движение" курсове по програмата „Партизанин" са участвали в атентати, извършени в страната през 2016 год. и 2017 год., единият от които е срещу бежанки център в шведския град Гьотеборг. Това даде основание на Държавния департамент на САЩ да включи „Руското имперско движение" в списъка с „международни терористични организации", да замрази авоарите и имотите на Движението на територията на страната, а на водачите му Станислав Воробьов, Денис Гариев и Николай Трушчалов да забрана да влизат на територията на САЩ. По този начин САЩ за пръв път признават за терористи привърженици на теорията за превъзходството на бялата раса, което е показателно колко сериозно гледа американската администрация на тази заплаха. Американските власти счита също така, че руската организация „*играе важна роля в опити да бъдат сплотени европейци и американци в единен фронт срещу онези, в които те виждат свои врагове*". Това се обяснява и с очертаващата се нова тенденция за засилване на тероризма в света на расова основа, свързано с идеята за превъзходство на белите.[77]

През 60-те години на XX век „**белият национализъм**" бележи своя възход в САЩ. Понятието „бяла мощ" е в основата на създадената през м. март 1958 год. от Джордж Линкълн Рокуел „Американска националистическа партия". Идейната платформа на тази партия е изградена върху националсоциализма, пропагандиран от Хитлер и неговата Националсоциалистическа германска работническа партия, белия национализъм, антисемитизма и хомофобията. След убийството на Рокуел партията се преименува на „Националсоциалистическа партия на белите хора".

В началото на 1900 год. в САЩ се появява и движението „Бяла гордост". Неговите основатели Керъл Суейн и Ръсел Нили посочват като основни причини за създаването му три фактора – повишената имиграционна вълна (1980-1990 год.), ръста на недоволството от позитивната дискриминация, както и нарастващата роля на Интернат като средство за изразяване на недоволството.

При анализа на национализма в САЩ не може да не бъде спомената и нелегалната расистка организация Ку-клус-клан, възникнала в южните щати след

[77] Sayt www.dnas.dir.bg, analiz „SAS htvklyuchiha „Ruskoto impersko dvizhenie" v spisaka s teroristichni organizatsii", 06.02.2020. [сайт на www.dnas.dir.bg, анализ „САЩ включиха „Руското имперско движение" в списъка с терористични организации", 06.02.2020.]

премахването на робството. Организацията се бори за превъзходство на белите хора над останалите раси, на протестантите над останалите християни, друговерци и еретици. Използва насилие, тероризъм и линчуване за сплашване и потискане на чернокожите. Повечето анализатори определят Ку-клус-клан като терористична организация с дясна политическа насоченост.

„Арийски нации" е бяла националистическа организация, основана в САЩ през 1970 год. от Ричърд Бътлър и първоначално гравитира около групата „Християнска идентичност". Идеологията й се определя като комбинация с антисемитизъм и политическа агресивност. След 2001 год. нейният лидер прави опити за създаването на съюз между „Арийските нации" и „Ал Кайда", въз основа на взаимната им омраза към американското правителство и евреите. ФБР определя организацията като „терористична заплаха за САЩ".[78]

Близо 80 години след началото на Втората световна война националистическата партия „Алтернатива за Германия" печели провинциалните избори в Саксония и Бранденбург и набира популярност предимно с расистка и антиимигрантска пропаганда. Изградената на основата на национализъм, евроскептицизъм и национален консерватизъм тази партия понастоящем е официално представена във Федералния парламент на страната, Европейския парламент и е член на ЕП.[79]

През 2016 год. в Германия са извършени 12 503 престъпления от крайнодесни екстремисти – 94 от които с използване на насилие. Цели на някои от тях са били джамии и еврейски центрове. Сред арестуваните има немски граждани, които са обвинени в сформирането на крайнодесен терористичен отряд, наречен „Old School Society", подготвяли бомбени атентати срещу бежански лагери.[80]

Преди години бившият председател на Европейската комисия Жозе Барозу не случайно подчерта, че съчетанието между национализм и тероризъм са две големи

[78] Wikipedia

[79] www.dw.com, analiz „Kak e vazmozhno tova v Germania",02.09.2019.[www.dw.com, анализ „Как е възможно това в Германия",02.09.2019.]

[80] www.webcafe, analiz „Germania i problemat s natsistkataideologia, 09.05.2017.[www.webcafe, анализ „Германия и проблемът с нацистката идеология, 09.05.2017.]

заплахи за Европа. В свое интервю пред БТВ от 07.06.2016 год. той заявява, че *„не всички които атакуват Евросъюза са шовинисти или ксенофоби, но твърдя, че всички екстремисти са срещу Европейския съюз. Всички ксенофоби и расисти - също. Защото нашата Общност изповядва съвсем различни ценности - откритост, свобода и солидарност. И затова смятам, че ние демократите трябва да се противопоставим, а не да отстъпваме инициатива на крайните. Нито да се подвеждат по популизма”* .

НОВИТЕ СФЕРИ НА ВЛИЯНИЕ НА „АЛ КАЙДА“ И ИСЛЯМСКА ДЪРЖАВА

Доц. д-р Мирослав Мирчев

Анотация: В доклада е направен анализ на актуалната обстановка за сигурност в Африка, свързана с разпространение идеите на радикалния ислям, създаването на халифат и терористична дейност на „Ал Кайда“ и Ислямска държава. Разгледани са причините, довели до тази ситуация, както и начините за налагането на идеология от страна на тези две терористични организации и свързаните с тях по-малки групировки. Посочени са тесните контакти на регионалните терористични мрежи със световните терористични организации в лицето на „Ал Кайда“ и Ислямска държава, както и зависимостите между тях. Направени са прогнози за бъдещото влошаване на обстановката за сигурност в Африка и са посочени възможните пътища за противодействие и ограничаване на заплахата от тероризъм.

Ключови думи: *„Ал Кайда“, Ислямска държава, Сахел, „Ал Кайда в ислямския Магреб“ (AQIM), „Al-Shabab“, „Боко Харам“, „Фронтът за освобождение на Мачина“, Ислямска държава в Голяма Сахара (ISGS), Ислямска държава Западна Африка (ISWAP), Ислямска държава Централна Африка (ISCAP), Ислямска държава Ирак и Левант – провинция Синай (ISIL-SP), „Ansar al-Suna“ и „Съюзни демократични сили“ (ADF).*

След победата на талибаните в Афганистан през 2021 год. и създаването на така „бленувания“ ислямски халифат, макар и в регионален мащаб, представителите на глобалния джихад започнаха да търсят нови сфери за влияние и разпространение на своите идеологии. Такова място за „Ал Кайда“ и Ислямска държава се оказа Африка.

През последните години дейността на „Ал Кайда“ в Африка е насочена приоритетно в района на Сахел. Географски Сахел (крайбрежие на арабски) е коридор от изток на запад, през Африка, от Сенегал до Судан, с площ от 3 милн. кв.км. Той включва следните държави: Сенегал, Кабо Верде, Мавритания, Мали,

Буркина Фасо, Нигер, Нигерия, Чад, Судан и Еритрея. Сахел е и пресечната точка между „бялата“ Северна Африка и „черната“ Африка на юг.

В организационно отношение структурите на „**Ал Кайда**“ на черния континент са на два типа. Първият включва терористични организации и групи, които са се заклели във вярност към „Ал Кайда“, ръководят се от местен лидер, чието назначаване е одобрено от Айман ал-Завахири. Такива са „Ал Кайда в ислямския Магреб“ (AQIM) или „Al-Shabab“ в Сомалия. Вторият тип са групи, които не са част от структурите на „Ал Кайда“, но споделят нейната идеология. Връзките им са базирани на общи идеи, интереси, финансиране и логистична подкрепа, която получават от „Ал Кайда“. Типичен пример за това е „Ansar al-Sharia“ (Поддръжници на шериата), която има разклонения в няколко африкански страни.

Като главна цел на своята борба в тази част на Африка Айман ал-Завахири обявява сваляне на правителството на Алжир и създаване на ислямски халифат не територията между Северно Мали, Западен Нигер и Източна Мавритания, както и активизиране на атаките срещу западните цели, намиращи се там.[81]

„Ал Кайда“ отделя приоритетно значение при разпространение на своите идеи за налагане на радикалния ислям в **Мали**. Значението на Мали за „Ал Кайда“ може да се разбере от изявленията на Абделмалек Друкдел, лидер на AQIM през 2013 год. Той подчертава, че Мали трябва да бъде оперативна база и изходна точка за муджахидини в Африка, както и че „Ал Кайда“ трябва да превърне страната в отправна точка за джихад на този континент.

През 2017 год. в Мали терористичните организации AQIM, „Група за подкрепа на исляма и мюсюлманите“ (*Groupe de Soutien à l'Islam et aux Musulmans,* GSIM) и „Ansaroul Islam“ се обединяват в „Група за подкрепа на исляма и мюсюлманите малийци“ (Jama'a Nusrat al-Islam wa al-Muslimin/JNIM) и се заклеват

[81] The conflict in the Sahel spawned one of the greatest humanitarian crises in the world with 29 million people in need of assistance in 2021, 13 million suffer from hunger (OCHA). The vast desert expanse under poor state control, coupled with climate changes that reduced resources even further, have proven to be a fertile ground for the growth of Islamic terrorism in one of the world's poorest regions. See Au Sahel, 29 million de personnes ont besoin d'aide humanitaire et de protection (28.4.2021). https://news.un.org/fr/story/2021/04/1094832

във вярност на „Ал Кайда“. До 2018 год. JNIM се ръководи от Бах аг Муса и е обявена за най-опасната и активно действаща терористична организация в района на Сахел.

Друга бунтовническа структура на територията на Мали е „Фронтът за освобождение на Мачина“ (Katiba Macina), който координира много тясно своите действия с тези на JNIM. Целите на фронта са свързани с получаване на независимост на Мали и възстановяване на Ислямска република Мачина, в която да бъдат наложени законите на шериата.[82]

В Мали „Ал Кайда“ си сътрудничи и с „Движението за единство и джихад в Западна Африка“ (MOJWA), ръководено от Хамада Улд Мохамад Хейру. Тази групировка се стреми да формира оперативна база за глобален джихад и създаването на ислямска държава.[83]

„Ал Кайда“ навлиза в **Судан** през 90-те години на миналия век. Судан служи като база за обучение и безопасно убежище за организацията, докато под натиск от страна на САЩ, тогавашният президент на страната Омар ал Башир, изгонва Осама бин Ладен и закрива тренировъчните лагери. Счита се, че влиянието на тази терористична организация в Судан е ограничено, но през 2019 год., в хода на гражданската война в страната, се появява групировката „Ansar al-Sharia“, която се идентифицирана с „Ал Кайда“. Същата и има структури в Магреб, Либия и Тунис.[84]

В **Либия** действат няколко организации, свързани с „Ал Кайда“. Първата е „Ansar al-Sharia Benghazi“ (AAS-B), а втората „Ansar al-Sharia Darnah“ (AAS-D). От 2018 год. те се ръководят от Абу Халид ал-Мадани. Основната им цел е въвеждане законите на шериата в Либия. И двете организации са замесени в атаката срещу американското консулство в Бенгази, убийството на посланик Кристофър Стивънс (2012 год.), както и отвличане на чуждестранни граждани с цел откуп.

[82] https://www.voanews.com/africa/french-forces-kill-al-qaida-linked-commander-mali
[83] Regarding the growth of al-Qaeda in North Africa Jill Carroll ,how did Al Qaeda emerge in North Africa? *The Christian Science Monitor* (1.5.2007)
[84] Regarding the growth of al-Qaeda in North Africa Jill Carroll ,how did Al Qaeda emerge in North Africa? *The Christian Science Monitor* (1.5.2007) https://www.csmonitor.com/2007/0501/p12s01-wome.html

В **Тунис** от 2011 год. оперира свързаната с „Ал Кайда“ терористична организация „Ansar al-Sharia“ (AAS-T). Тя се ръководи от Сеифа бен Хасине, известен с псевдонима Абу Ияд ал-Туниси. AAS-T поема отговорността за атентата срещу американското консулство през 2012 год. На организацията се приписват редица самоубийствени атентати и други атаки срещу дипломатически мисии на Израел и на западноевропейски държави.

В **Алжир** действат множество джихадистки салафитски групи, свързани с „Ал Кайда“. Една от тях е основаната през 1998 год. от Хасан Хатаб група Salafist Group for Proaching and Combat (GSPC). Другата организация е AQIM, която е създадена на 11.09.2006 год. от Абделмалик Друкедел. Той пренасочва част от дейността на AQIM към Мали, където е убит на 02.11. 2020 год. От тогава организацията се ръководи от Юсуф ал-Анаби.

Освен в Алжир AQIM оперира активно и на територията на **Мароко**. Ръководството на AQIM обвинява крал Мохамед VI в преследване на ислямски духовници и поема отговорност за редица атентати, извършени срещу правителствени обекти. В Мароко AQIM е съсредоточила усилията си във вътрешността на страната, където има много последователи на нейната идеология.

В **Сомалия** през 2009 год. във вярност към Айман ал-Завахири се заклеват ръководителите на „Al-Shabab“ (Harakat Shabab a-Mujahidin). Нейни клонове действат Кения, Уганда и Танзания. Лидер на „Al-Shabab“ е Ахмед Умар. Програмата на организацията е вдъхновена от тази на „Ал Кайда“ и нейната цел – създаване на сунитска ислямска държава и преинсталиране на първоначалните корени на исляма. През 2006 год. „Al-Shabab“ успява да превземе Могадишу и за краткото време градът е под неин контрол и управление. „Al-Shabab“ въвежда законите на шериата, забранявайки слушането на музика, задължава жените да излизат с придружител, при пълно покриване на тялото и извършва публични екзекуции.

През 2010 год. „Al-Shabab“ разшири дейността си на териториите на Уганда, Кения и Етиопия където основни цели на нейните атаки са християнските общности.

В **Буркина Фасо** с „Ал Кайда“ активно си сътрудничи местната терористична групировка „Ansaroul Islam“. Тя се състои от членове на племето фула и има подразделения, които действат в Мали. „Ansaroul Islam“ е основана от Ибрахим Малам Дико, който умира през 2017 год. След неговата смърт групата се ръководи от по-малкия му брат Джафар Дико.

В Буркина Фасо живеят около 20 милиона души, 60% от които са мюсюлмани, 23% християни и 15% изповядват традиционни африкански религии. Една от основните цели в дейността на „Ansaroul Islam“ е всички християни да бъдат принудени да напуснат страната, за да се установи ислямски халифат в района където се събират границите на Буркина Фасо, Нигер и Мали.[85]

ИД също отделя важно значение на Африка като място за разпространение на своята идеология и влияние. След загубата на територии в Ирак и Сирия през 2017 год. и военното поражение от водената от САЩ коалиция, ИД фокусира дейността си върху завоюването на нови територии по света, за запазване на т.нар. халифат и ограничаване процесите на преминаване на нейни бойци към структури на „Ал Кайда“.

През 2015 год. ИД започна да прилага стратегия, чиято цел е създаването на резервни оперативни центрове към халифата, които да послужат като база за бъдеща експанзия и противовес на продължаващата конкуренция с „Ал Кайда“ за лидерството във воденето на глобалния джихад. За ИД едно от тези места е Африка. Отчита се, че наличието на големи маси от мюсюлманско население, както и развитието на военнополитическата обстановка в Африка, позволяват създаването на оперативна инфраструктура, която след години да позволи налагането на пълен контрол над определени области от континента.

В своя реч, произнесена през 2015 год., Абу Бакр ал Багдади обявява лидерите на африканските държави за тирани и дезертьори от религията. В същата реч той заявява, че е приел клетвата за вярност на група от хора от Суна, Дауа и джихади (т.е. „Боко Харам“). В други свои речи, произнесени от 2015 год. до 2017 год. Абу

[85] https://archive.org/details/MarchForthWhetherLightOrHeavy

Бакър ал Багдади спомена за сформирането на оперативните театри в Африка и призова мюсюлманите от други континенти да имигрират в Африка.[86]

ИД изгражда своите терористични структури в Африка по подобие на „Ал Кайда“, в сътрудничество с местни организации. Приоритет за ИД са географските области Сахара, Западна и Централна Африка, където тя поддържа организациите - Ислямска държава в Голяма Сахара (ISGS), Ислямска държава Западна Африка (ISWAP) и Ислямска държава Централна Африка (ISCAP). Освен тях много джихадистки организации в Египет, Либия, Тунис, Сомалия, Нигерия, Мали, Буркина Фасо, Мозамбик и Централноафриканската република също се заклеват във вярност към Абу Бакър ал-Багдади.[87]

Основният инструмент за налагане на влияние от страна на ИД в **Нигерия** е създадената през 2009 год. терористична организация „Боко Харам“, чиято основна цел е превръщането на страната в ислямски халифат. В началото „Боко Харам“ поддържа контакти с AQIM и бойци им воюват заедно в Мали. Проявената жестокост и насилия от страна на „Боко Харам“ срещу цивилни мюсюлмани по време на различни съвместни операции, вероятно е причина ръководството на „Ал Кайда“ да се дистанцира от тази организация и да ограничи оперативното си сътрудничество с нея.

На 05.032015 год. лидерът на „Боко Харам“ Абу Бакр Шекау се заклева във вярност към ИД и предоставя в пълно подчинение на последната всички свои оперативни структури в Западна Африка. Това напълно съвпада със стратегията за разширяване влиянието на ИД и осигурява възможности за пренасяне на терористичната й дейност в северните провинции на Либия и Алжир, които служат за плацдарм към други африкански страни.

В тази част на африканския континент действат още няколко терористични организации, които са се заклели във вярност към ИД – „Al-Barnawi“ и ISWAP. За разлика от „Боко Харам“, които избиват цивилни, включително и мюсюлмани,

[86] https://dawaalhaq.com/post/56071 https://dawaalhaq.com/post/77127

[87] https://allafrica.com/stories/202107130568.html?utm_source=iterable&utm_medium=email&utm_campaign=2587960.

ISWAP предпочита да печели тяхното доверие. Организацията събира от тях „данъци“, с които да финансират разходите за осигуряване защита на гражданското население от „Боко Харам“ и от нигерийската армия. В създалото се напрежението между двете организации, на 21.05.2021 год., се стига дори до убийството на лидера на „Боко Харам“ от бойци на ISWAP, което постави под сериозна заплаха постигнатите успехи от ИД не само в Североизточна Нигерия, но и в района на езерото Чад и Камерун.[88]

В **Мали**, **Нигер** и **Букина Фасо** идеологията на ИД се прокарва от ISGS, ръководена от Аднане Абу Уалид ал-Сахрауи, който през 2013 год. полага клетва към Абу Бакър ал Багдади.

На територията на **Египет** в интерес на ИД работи терористичната организация „Ansar Bait al-Maqdis“, която е създадена през 2011 год., след т.нар. „Арабската пролет“. Организацията има около 2 000 активно действащи бойци. След падането на режима на Мохамед Морси през 2013 год. „Ansar Bait al-Maqdis“ започна тотална война срещу силите за сигурност и египетският режим. Повечето от нейните активисти са от бедуинските племена саварка, рамилат и барикат, чиито брой е около 700 000 души.

На 03.11.2014 год. лидерът на „Ansar Bait al-Maqdis“ се заклева във вярност към Абу Бакър ал-Багдади, като СМИ в Египет съобщават, че обещанието е направено в контекста за обединяване на мюсюлманите към халифата, за който се бори ИД. След това организацията промени името си на Ислямска държава Ирак и Левант – провинция Синай (ISIL-SP).[89]

Един от типичните примери за това как слабото управление от страна на държавата може да доведе до бързото и безконтролно разпространение на идеите на войнствения ислям е **Мозамбик**. Там от 2017 год. оперира организацията „Ansar al-Suna“, която е създадена основно от местните жители на провинция Кабо Делгадо. Нейни подразделения действат и на териториите на Танзания и Уганда.

[88] Aymenn Jawad Al-Tamimi, “The ‘Boko Haram’ allegiance pledge to Islamic State: An Ansar al-Shari‘a Tunisia connection”, Pundicity, 8 August 2018 .
[89] https://www.thedefensepost.com/2021/06/30/eu-mozambique-military-training/

През м. април 2018 год. ръководството на „Ansar al-Suna“ полага клетва за вярност към ИД. От тогава организацията е отговорна за смъртта на приблизително 3 000 души и изгонването на около 800 000 души местно неселение от контролираните от нея райони. Под контрола на „Ansar al-Suna“ понастоящем се намират области, богати на природни ресурси като нефт и газ.[90]

Възникналата в края на 90-те години на миналия век в северните провинции на Уганда ислямска терористична организация „Съюзни демократични сили“ (ADF) понастоящем бързо разпространява своите идеи в **Централноафриканската република**. Радикализирането на ADF започва през 2015 год. когато е арестуван нейният лидер Джамил Мукулу и ръководството на организацията е поето от Муса Сека Балуку. Това води до нейното разцепление през 2019 год. когато клонът на ADF, воден от Муса Сека Балуку се слива с ИД. Той полага клетва за вярност към Абу Бакър ал Багдади през м. юни същата година.[91]

Заедно с установяването, разширението и укрепването на сътрудничеството с местни терористични групи и организации в Северна Африка, Сахел и Централна Африка, джихадските организации в лицето на „Ал Кайда“ и ИД работят за разпространението на глобалния джихад като изграждат нова терористична инфраструктура на континента. Това подпомага инфилтрирането на техните идеи в нови територии на черния континент, като умело се използват слабостта на местните политически системи, правителствена корупция, етническото и племенно разделение. През последните години това са Кот д'Ивоар, Гана, Того и Бряг на слоновата кост.

В **Кот д'Ивоар** живеят близо 21 милиона души, 42.95% от които са мюсюлмани, 30% са християни, а останалите следват различни местни религии. Демографският фактор на Кот д'Ивоар е повлиян в началото на този век от масовата мюсюлманска имиграция от съседни страни, особено от Буркина Фасо и Мали, която идва заедно с радикалните идеи, носени от представители на различни

[90] Dr. Eitan Azani, Dr. David Duchan “The Spread of radical Islam in Africa – Mozambique as a Case Study”, ICT Herzliya (December 2020), https://www.ict.org.il/images/.pdf

[91] http://abidjantv.net/actualites/cote-divoire-la-montee-en-puissance-des-jihadistes-des-jeunes-de-kafolo-recrutes-par-lennemi/

терористични организации. Властите на Кот д'Ивоар смятат, че най-активно действащата през последните две години е е джихадистка клетка, ръководена от Сидибе Абдрамани с псевдоним Хамза. Същата е подразделение на свързаната с „Ал Кайда“ терористична организация GSIM.

Того е дом на 13 милиона души, от които 44% са християни, 36% следват местните религии, а само 14% от населението са мюсюлмани. Те са съсредоточени в северната част на страната, които граничат с източните и централните региони на Буркина Фасо, места където действат, свързаните с „Ал Кайда“ и ИД терористични организации „Ansaroul Islam“, ISGS и GSIM. За да ограничи заплахите от разпространение на джихадистката идеология, правителството на Того предприе няколко стъпки, една от които е сформирането на Междуведомствен комитет за предотвратяване и борба с насилствената радикализация (CIPLEV-Comité interministériel de prevention et de lutte contre l'extrémisme violent). Целите, които си е поставил този комитет, от една страна са да предотврати и ограничи насилственото разпространение на радикалния екстремизъм в Того, а от друга засили сътрудничеството между правителството, силите за сигурност и гражданското общество срещу заплахата от тероризъм.

Нестабилната вътрешнополитическа обстановка в **Нигер**, породена от продължаващата с години гражданска война в Либия, е сериозна предпоставка за проникване на радикалните идеи на исляма. Заплахите от тероризъм идват и от Мали, където действат организациите AQIM и ISGS, от Нигерия и Чад където оперират „Боко Харам“ и ISWAP, както и от района, наречен „трите граници“ (Нигер, Мали и Буркина Фасо), където имат бази други по-малки радикалните организации.

Близо 99% от 20 милионното население на Нигер са мюсюлмани. Това е една от най-бедна държави в Африка (85% от населението живее с по-малко от 2 щ.д. на ден). Всичко това създава изключително благоприятна среда за проникване и

развитие на идеологията на „Ал Кайда“ и ИД, както и на свързаните с тях групировки.[92]

Днес светът и особено Африка са подложени на огромен натиск, свързан с разпространението на ислямския тероризъм, като този континент се очерта като новата сфера за разпространение на техните идеологии към които проявяват интерес все повече млади хора. Те възприемат идеите на терористите и започват да воюват в техните редици. Контингентът за вербуване на бойци за джихадистки терористични организации идва от големите маси мюсюлманско население, безработицата, липсата на реално управление, образователна система, здравеопазване и др. Всичко това се подсилва и от реалните успехи на терористите понастоящем, базиращи се на сериозни успехи във войната с полицията и въоръжените сили, завладени големи територии, които са поставени изцяло под техен контрол.

На успехите на ислямистите, африканските нации все още не могат да намерят правилният „modus operandi“ за да се противопоставят и да ограничат тяхната експанзия. Като основни причини за това могат да бъдат посочени: недостатъчни оперативни способности и оборудване на техните въоръжени сили и полицейски части, нерешителност на войниците и командирите при вземане на решения, трудности при финансирането, логистично осигуряване и изплащането на заплатите на военнослужещите, корупция, липса на разузнаване в реално време, както и на общи антитерористични стратегии и контратерористични действия на равнище държава, регион или на ниво Африканския съюз.

Ясно е, че въоръжените групировки, които действат в Африка под знамето на исляма, независимо дали следват идеологията на „Ал Кайда“ или ИД, имат една ясна цел – всички те се стремят да създадат ислямски халифат, в който властва шериата.

[92] Sampson Kwarkye, Ella Jeannine Abatan, Michaël Matongbad, "L’Initiative d’Accra peut-elle prévenir le terrorisme dans les États côtiers de l’Afrique de l’Ouest ?" *ISS ORG* (30.9.2019). https://issafrica.org/fr/iss-today/linitiative-daccra-peut-elle-prevenir-le-terrorisme-dans-les-etats-cotiers-de-lafrique-de-louest.

Години наред африканските мюсюлмани поощтряват мирната интерпретация на исляма, която често обединява местната култура и традиции. Въпреки това понастоящем радикалният ислям процъфтява в Африка и сее хаос. Тези нови идеологии игнорират и радикализират мирните послания, залегнали в истинските корени на исляма. Екстремистките послания объркват обикновените хора и създават недоверие сред населението, атакувано непрекъснато от целенасочена ислямистка пропаганда в интернет сайтове и СМИ, отдалечава го от правната система на цивилизованото общество и го насочват към радикалните организации.

ПРОДУКТИВЕН И КОНТРА ПРОДУКТИВЕН БАЛАНС В СИГУРНОСТТА

Проф. д-р Венелин Георгиев

Анотация: Сигурността изисква балансирани решения на различните равнища. Това прави тези решения трудни за формулиране и изпълнение. Не всеки баланс обаче води до постигане на сигурност. В доклада се прави анализ на два типа балас, наречени от автора продуктивен и контра продуктивен. На тази база се извежда идеята за постигане на сигурност по пътя на аналитично поддържани решения.

Ключови думи: *сигурност, баланс, заплахи, уязвимости, рискове, решения.*

Всяко изследване започва със задаването на определени въпроси, преминава през търсене на техните възможни отговори и завършва с определени резултати и тяхното интерпретиране в светлината на търсените решения. Анализът на ролята и мястото напродуктивния и контра продуктивния баланс в сигурността следва същия модел. Първият въпрос, който поставя началото на анализа е „Защо е толкова важна сигурността?“ Възможни са различни гледни точки и различни отговори. Като примери могатда бъдат дадени следните две гледни точки:

- защото такава оценка на сигурността дават учени и изследователи, работили потемата. Пример в тази посока е пирамидата на Маслоу, който подрежда в йерархическа структура човешките потребности в тяхната безкрайна градация. Потребността от сигурност е поставена на първото ниво, в състава на

екзистенциалните потребности, от където може да се направи извод колко важна е сигурността за хората.

- защото по дефиниция сигурността реферира към основния смисъл на човешкото съществуване. Едно от определенията за сигурността казва, че даден субект се чувства сигурен когато успява да противодейства на влиянията, насочени към него, по начин, който му позволява да постига своите цели. Какво по смислено би могло да съществува за един разумен човек от това да постига своите цели. Описаните по-горе аргументи са само част от множеството доказателства, които могат да бъдат използвани за да се даде положителен отговор на зададения по-горе въпрос, а именно – сигурността е жизнено важна за субектите. И това е вярно за всичките равнища на сигурност: индивидуално, групово, национално, регионално и глобално.

На следващо място възниква въпросът „Защо е толкова трудно да се постига и поддържа състояние на сигурност?“ От съдържанието на този въпрос се вижда, че сложността на търсените отговори нараства. В опит да се даде колкото е възможно по-разбираем отговор на поставения въпрос може да се тръгне от тезата за това, че решенията, насочени към постигането и поддържането на сигурност не са еднофакторни функции. Много лесно би било, ако така поставената теза не е вярна. Какво показва практиката обаче:

- изборът само на един доставчик на природен газ не гарантира сигурност за битовите потребители и за бизнеса;

- оценяването на офертите по проектите за модернизиране на въоръжените сили само на базата на критерия „най-ниска цена“ не снижава риска пред проекта и негарантира сигурност по отношение на неговото изпълнение и т.н. Колкото и да не им се иска на някои експерти по сигурност, решенията в полето на сигурността се повлияват едновременно от съвкупност от фактори, чието влияние не винаги е еднакво значимо и в една и съща посока. Този факт превръща решенията за

сигурност в многофакторни функции, чиято продуктивност се определя от степента на постигнатия баланс между влияещите фактори. За всеки, който се е занимавал с математика е ясна сложността при балансирането (някои „експерти“ по силата на своето неразбиране говорят дори за оптимизиране) на многофакторни функции. Ключовата дума в горното изречение е думата баланс като в смисъла на тази дума се крие отговорът на въпроса защо е толкова трудно да се постига и поддържа сигурност. Думата баланс дава отговор и на въпроса как да се постигне сигурност, а именно чрез балансиране на влиянието на различните фактори по начин, който позволява на субекта да постига своите цели.Както в повечето случаи, на трудните въпроси могат да бъдат дадени два типа отговори:

- „трудни“ отговори, които се базират на логиката на теоретичните концепции. Това са отговори, до които се достига не толкова лесно и които не винаги са приемливи за широкия кръг на заинтересованите лица;

- „лесни“ отговори, които са на интуитивно ниво, не са свързани със сериозни промени, търсят адаптиране към съществуващата среда и са приемливи за широк кръг заинтересовани лица.

На трето място се поставя въпросът „От къде идват трудностите при намирането на баланс между влияещите фактори в решенията за сигурност и какви видове баланс могат да съществуват в тази посока.“ Авторът формулира два типа баланс, които условно е нарекъл „продуктивен“ и „контра продуктивен“ баланс и чиито смисъл и съдържание се обясняват по следния начин. Продуктивният баланс реферира към т.нар. „трудни“ отговори на въпроса защо е трудно да се постига и поддържа сигурност. Трудността идва от голямото количество фактори, които следва да бъдат отчитани при решаване на задачата за търсене на баланс. Ако трябва да бъдат изброени, тези фактори включват от едната страна интересите и целите на различните групи субекти на различните равнища за сигурност, заплахите за тяхната сигурност, слабите места или уязвимостите в съществуващите системи за

сигурност и актуалните рискове, от другата страна на уравнението за баланс застават стратегиите и мерките за противодействие с тяхната ефективност и приложимост, способностите за сигурност и разполагаемите ресурси с критичната важност на човешките, информационните и финансовите ресурси. За да се разбере сложността на постигането на баланс между изброените по-горефактори трябва да се навлезе в подробности, а именно:

- взети поотделно, интересите и ценностите на заинтересованите групи лица в една среда за сигурност са достатъчно сложни за балансиране още повече когато се отчитат всичките пет равнища за сигурност. Сигурността на отделния индивид и сигурността на групите, в които той е участник най-малкото не се припокриват като обем, а също така и като посока. На национално равнище за сигурност балансът става още по-труден и то не само заради огромния брой заинтересовани групи лица с различни интереси, очаквания, готовност за сътрудничество и т.н. Преминавайки на регионално и глобално равнище на сигурност проблемите с балансирането на влияещите фактори се засилват на базата на различия в културната, религиозната, моралната и ценностната среда. Нюанси при балансирането на целите и интересите на различните групи заинтересовани лица в търсенето на баланс относно решенията за сигурност добавят различията в публичната и частната сфера, различия между интересите на гражданското общество и партийно зависимите институции, различия между общностите в рамките на държавата и т.н. Друг проблем, свързан с интересите и целите като фактор за балансиране на решенията за сигурност е тяхното точно, конкретно и еднозначно формулиране. Към момента огромна част от решенията за сигурност на национално равнище, които очевидно си противоречат, се поставят под етиката за защита на националните интереси, т.е. националните интереси се разбират от различните субекти (като пример, политиците и политическите партии) по различен начин. Постигането на целите и интересите на различните групи заинтересовани лица изисква притежаването или контролирането на определени активи. В свят на доминиращо влияние на

потребителските концепции притежанието на активи от една страна придобива изключителна важност, а от друга страна води до противоречия, които в никакъв случай не са в полза на лесното намиране на балансирани решения в сферата на сигурността.

- ключов елемент на идеята за създаване и поддържане на сигурност са заплахите. Трудността при отчитане на заплахите в балансирането на решенията за сигурност се крият в различни детайли: многообразие на заплахите за сигурността като произход, съдържание, степен на технологичност, устойчивост и т.н., специфични характеристики на „злосторниците“, които се възползват от заплахите, включващи тяхната мотивация, желанието за успех на всяка цена, изпреварващи позиции в областите на познанието и добиването на информация и т.н.; непрекъснат модифициране на съществуващите заплахи и появата на нови такива. Сложността при отчитане на заплахите в хода на търсене на балансирани решения за сигурност може да се подчертае с разбирането за това, че за да успее злосторникът да застраши сигурността на опонента той трябва да успее само веднъж при своите многобройни опити, докато за да бъде защитена сигурността експертите по сигурност следва да бъдат успешни при всеки един от опитите на злосторниците. Както при интересите и целите, и при заплахите отсъства единна класификация,единно разбиране на значимостта и приоритизиране, както и капацитет и инструменти за измерване на интензивността на заплахите за сигурността.

- от аксиомата, която казва, че не съществува сто процентова сигурност следва тезата, че всеки субект и всяка система имат слаби места, които ги правят уязвими от заплахите и действията на злосторниците. Без да бъдат идентифицирани и анализирани съществуващите уязвимости е безпредметно да се пристъпва към търсене на решения за сигурност, особено когато тези решения трябва да бъдат балансирани. Уязвимостите се характеризират с огромно многообразие,

неустойчивост и специфика на стратегиите за отстраняване, което по естествен начин следва от казаното по отношение на заплахите за сигурността.

- изброените елементи до тук не са достатъчни за да се каже, че сигурността на интересите и целите на заинтересованите групи лица, постигани с помощта на съответните активи, застрашени от заплахите и действията на злосторниците е изложена на компрометиране. Последният компонент е риска, разбиран като потенциално събитие, реализирането на което би застрашило постигането на целите и защитата на интересите. Снижаването на риска за сигурността до нивата на т.нар. приемлив риск от една страна е ключов компонент при търсене на балансирани решения в сферата на сигурността, а от друга страна е измерител за ефективността на същите тези решения.

- разкритите рискове за сигурността на интересите и целите на заинтересованите групи лица изискват стратегии и мерки за противодействие, които също трябва дабъдат балансирани. В този случай трудностите идват от това, че не съществуват готови решения, стратегии и мерки. Тук се измерва експертния потенциал на специалистите по сигурност да формулират стратегии и мерки, които да създават сигурност по един балансиран начин.

- важно е правилно да се разбира, че сигурност не се постига просто с разработването на стратегии и мерки за противодействие, а с достатъчно ефективно прилагане на тези стратегии и мерки. Дали една стратегия за сигурност ще доведе до търсените резултати в голяма степен зависи от способностите, с които се разполага за нейното прилагане. На практика моделът за планиране за способности за сигурност интегрира технологията за балансираните решения в сигурността.

- в крайна сметка при балансирането на решенията за сигурност се достига до анализа и оценката на финансовите ресурси, които могат да бъдат отделени за изграждане на способностите за сигурност.

От краткия анализ, направен по-горе, става ясно защо „продуктивният“ баланс на решенията в сферата на сигурността е толкова труден. Комплексният характер на всяка една от групите на влияещите фактори, необходимостта от тяхното едновременно отчитане, както и взаимодействието между равнищата на сигурност превръщат балансираните решения за сигурност в предизвикателство, което често пъти се оказва непреодолимо за т.нар. експерти по сигурност.

Необходимостта да бъде защитен „професионалния“ имидж, търсенето на по-леки пътища за постигането на целите и отказът от използването на силата на теоретичните и аналитичните знания води до внедряване и широко използване на друга схема за балансиране на решенията за сигурност, която авторът начина „контрапродуктивен“ баланс. „Контра продуктивният“ баланс реферира към т.нар. „лесни“ отговори на въпроса защо е трудно да се постига и поддържа сигурност. В основата му лежи идеята за съществуването на баланс между обществото и държавата. Обществото включва гражданите с техните интереси и цели, разглеждани на различните нива на сигурност, които са делегирали своята власт на институциите, от които очакват решения и действия в интерес на тяхната сигурност като за целта заплащат на институциите чрез своите данъци. Държавата се разбира като съвкупност от институции, притежаващи правомощия в различните области на т.нар. широка сигурност, които следва да бъдат прилагани в защита на интересите на обществото, т.е. в интересите на националната сигурност, като за целта се ползват ресурсите от данъците на гражданите. В какво се състои идеята за „контрапродуктивния“ баланс за сигурност:

- обществото не изисква достатъчно настойчиво от държавата да изпълнява своите правомощия, с които да създава сигурна среда. Пасивната роля на обществото по проблемите на сигурността е едновременно парадоксална, трудна за обяснение, но и реална.

- институциите от своя страна позволяват на обществото, в лицето на отделните граждани, да извършват действия, които са на ръба, а по-често и в областта на престъпленията, без за това да се носи съответната отговорност и последствия. Пасивността на институциите също е трудна за разбиране, но е видима и реална. Като обобщение, при „контра продуктивния“ баланс обществото и държавата имат поведение, което не води до постигането на сигурност, дори обратно – от тяхното поведение постоянно възникват кризи, говорещи за липсата на сигурност. Примери за подобно поведение могат да бъдат дадени в различни области на обществения живот:

- обществото не изисква от министерството на вътрешните работи да се бори с престъпността по начин, който да я ограничи до нивото на приемлив риск, което дава увереност на извършващите престъпни деяния за това, че няма да бъдат подложени под ударите на закона;

- обществото не изисква от контролиращите автомобилния транспорт (служителите на КАТ) да са настойчиви при прилагането на постоянни, а не кампанийни (подформата на акции) превантивни и активни действия, което кара водачите на моторни превозни средства да се чувстват незастрашени от възмездие когато карат пияни и дрогирани;

- обществото не изисква от прокуратурата да разкрива и внася в съда случаите на корупция, при което корупцията се превръща в модел за поведение на държавните служители и инструмент за постигане на целите от страна на гражданите и т.н.

Финалната гледна точка, която се формулира на базата на горния анализ твърди, че липсата на сигурност в момента се дължи на факта, че онези, които се занимават с търсенето на „трудните“ отговори не се занимават с управление (като пример, с управлението на държавата), а онези, които се задоволяват с използването на „лесните“отговори са отговорни за управлението на държавата. На фона на тази теза решението изглежда очевидно, но не и толкова лесно, а именно – търсещите

„трудните отговори“ трябва да се ангажират с управлението на държавата, а на ползващите „лесните“ отговори трябва да им се ограничи достъпа до властта. Казано по друг начин, когато „контрапродуктивният“ баланс бъде заменен с „продуктивен“ баланс може да се очаква изменение в нивото на сигурност, разбирана в широкия смисъл и на всичките пет равнища на сигурност.

ХАРАКТЕРИСТИКИ НА СПОСОБНОСТИТЕ НА МАНЕВРЕНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ЗА БОРБА С БЕЗПИЛОТНИ ЛЕТАТЕЛНИ АПАРАТИ

Подполковник д-р Георги Белчев

Анотация: В по-голямата си част съвременните бойни действия са съпътствани с използването на безпилотни летателни апарати. Напредващите технологии значително разширяват техните възможности, което увеличава риска при провеждане на операциите от собствените сили. В тази връзка изследването в доклада систематизира необходимите способности на маневрените формирования за противодействие срещу безпилотни летателни апарати, което от своя страна може да подобри тяхната защита.

Ключови думи: *безпилотни летателни апарати, маневрени формирования*

Въоръжените конфликти или в частност бойните действия са неотменна част от живота на всеки един индивид – косвено или пряко. Породените взаимодействия формират процеси, които неимоверно се развиват и усъвършенстват. Несъмнено един от тях е технологичната еволюция и реализирането на нейните продукти, които подобряват човешката дейност. Пример в тази насока е именно използването на безпилотни летателни апарати при провеждане на бойни действия. В този случай значително се намалява риска и се увеличава ефективността на формированията, когато изпълняват своите задачи.

За първо използване на безпилотни летателни апарати, може да се определят част от действията по време на атаката на Венеция от австрийската армия на 22 август 1849 г. Тогава чрез балони без екипаж се пренасят взривни вещества над града, с което се цели индиректен обстрел. По време на двете световни войни безпилотните летателни апарати навлизат скоростно за осигуряване на бойните

действия. По-късно апаратите се използват главно с разузнавателна цел и са част от конфликтите в Китай, Северна Корея и Виетнам. Впоследствие се усъвършенстват платформите (релса, катапулт и др.), както и самите средства.

В началото XX в. безпилотните летателни апарати се прилагат основно за добиване на разузнавателна информация. Поради ниското технологично ниво за пренасяне на данни и дистанционно управление тяхното използване не се приема като съществена заплаха и се приравнява към останалите групи авиационни задачи. Това значително се променя през XXI в., когато развитието на дигиталните устройства е със сериозни темпове. С тяхна помощ освен фотографски снимки могат да се правят видеозаписи с изключително голямо качество и то в реално време. Тези възможности подпомагат съвместното им използване с различните родове войски и сили.[93] Допълнително се предоставя възможност и за пренасяне и активиране на различни по вид поразяващи средства, които да се използват за нанасяне на директни или индиректни удари. Тези причини довеждат в процеса на планиране до генериране и анализиране на способности за противодействие на безпилотните летателни апарати.[94] Те съставляват елемент от плана или заповедта за изпълнение на определените тактически действия.

Следователно на пръв поглед безопасни безпилотните летателни средства в момента представляват сериозна заплаха при провеждане на операции. Това в особено голяма степен се отнася за малките тактически формирования, за които разкриването на действията или поразяването на един техен елемент може да доведе до негативен резултат. Именно в тази връзка е изследването в доклада, с което е направен опит да се разкрият способности за противодействие на безпилотни

[93] ЧАЛЪКОВ, Р. Безпилотните летателни апарати в интерес на артилерията - нека работим заедно.-В: Годишник 2018, Сборник доклади от военнонаучна конференция с международно участие на тема „Предизвикателства пред обучението и подготовката в контекста на политиката за сигурност и отбрана на Европейския съюз“, Военна академия „Г.С.Раковски“, Факултет „Командно-щабен", издателство на Военна академия „Г. С. Раковски”, С., 2019, 146 с. ISSN 1312-2991

[94] ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities. NATO, NATO standardization office, 2022, p. 4-25.

летателни апарати. Обект на изследването са малките тактически формирования, които са основното звено на маневрените формирования от българската армия.

Безпилотните летателни средства притежават различни характеристики, но в практиката за основни са приети тяхното тегло, височина и разстояние на полета. По този начин се образуват три основни класа и част от техните характеристики са представени в таблица 1.[95]

Таблица 1

Класификация на безпилотните летателни средства[96]

КЛАС	***ПОДКЛАС***	***ТЕГЛО***	***ВИСОЧИНА НА ПОЛЕТА***	***РАЗСТОЯНИЕ НА ПОЛЕТА***
КЛАС 3	Strike/combat	над 600кг	до 19800 м	неограничено
	HALE		до 19800 м	неограничено
	MALE		до 13700 м	неограничено
КЛАС 2	тактически	от 150 кг до 600 кг	до 5400 м	200 км
КЛАС 1	Small	над 15 кг	до 1500 м	50 км
	Mini	под 15 кг	до 910 м	до 25 км
	Micro	-	до 60 м	до 5 км

Клас 3 са най-големите по размер и възможности. Те обикновено се използват на стратегическо и оперативно ниво и съвместяват своите действия със военновъздушните сили. По този начин за защита и противодействие е необходимо да се използват средства, които са част от системата за противовъздушна отбрана на войските и силите. В случая организацията на формированията се свързва с функцията – защита на силите. За тези от тях, които не разполагат със собствени единици за противовъздушна отбрана са необходими допълнителни указания по маскировката и при необходимост военната заблуда. Следователно способности за

[95] AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. NATO, NATO standardization office, 2016, p. 4-15.
[96] AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. NATO, NATO standardization office, 2016, p. 4-15.

противодействие срещу безпилотни летателни средства „клас 3“ се изграждат на по-високите нива, където се формира обща система и не се изпълняват отделни самостоятелни действия. В този случай уменията на малките тактически формирования се припокриват с мерките, които се вземат за борба с авиационните сили на противника.

По подобен начин могат да се обясни и ситуацията при противодействие на безпилотните апарати от по-ниския клас – „клас 2“. Тези средства също притежават значително големи параметри в сравнение с ниските нива, към които е насочено изследването. Полосата, която могат да покрият и височината за изпълнение на задачите ги прави почти невидими. Тяхното откриване с оптически прибори, с които разполагат малките тактически формирования като бинокъл, различни мерници и други, е невъзможно. Следователно и тук способностите за противодействие срещу безпилотни летателни апарати се заключават в тренировки по маскировката и борба с ниско летящи авиационни средства. По същество те са включени в темите за усвояване по време на подготовката и не изискват допълнителни разяснения и планировки.

Противодействието срещу използване на безпилотни летателни апарати „клас 1“ притежава съвсем различни характеристики, в сравнение с останалите. Тяхната употреба в последните години се увеличи и се съвместява с различните родове войски, което ги превръща в една от най-големите заплахи в съвременната среда за сигурност.

Средствата от „клас 1“ притежават малко тегло, голяма мобилност, лесни са за използване, а самия екипаж е от няколко човека. Допълнително могат да се придвижват с много ниска скорост и височина. По този начин безпилотните летателни апарати „клас 1“ не могат да бъдат засечени от радарни системи, които да извършат ранно предупреждение за заплахата. Самите средства от „клас 1“ обикновено се използват за наблюдение (разузнаване), индиректна и директна

атака, както и масирано действие на няколко средства. Това на практика са и основните тактически действия, които се изпълняват от тях.[97]

В първия случай безпилотните летателни апарати трябва да наблюдават обект, маршрут или район. В зависимост от задачата средството може да кръжи или да стои неподвижно в близост до обекта, да лети по дължина на маршрута или да кръжи в радиус около района. Съответно по този начин се определят и признаците, за които трябва да се обръща особено внимание – неподвижни предмети във въздуха или такива, които се появяват в непосредствена близост.

За индиректна атака безпилотните летателни апарати взаимодействат с други средства за поразяване. В този случай те насочват или коригират атаката, като изпълняват еднотипни действия с тези по наблюдението. Допуска се и пренасянето на взривно вещество, но самия апарат трябва да притежава необходимите технически спецификации да извършва това действие.

Директната атака се осъществява с оръдие, ракета или други средства, които могат дистанционно да се насочват и управляват. Такъв тип безпилотни летателни апарати са от типа „small", които имат възможност за пренасяне на големи товари. За изпълнение на това действие е необходимо откриване на целта, опознаване, искане на разрешение и поразяване, което може да се извърши от малки или големи разстояние в зависимост от средството. Безпилотния летателен апарат, който извършва директна атака обикновено не може да се открие визуално преди самото въздействие. По време на поразяването се проявяват признаци, с които средството може много лесно да се проследи. Тук се има предвид пушек, дим или огън от снарядите, а дори и следи оставени от маршовия заряд на ракетите.

Масовото използване на няколко средства може да включва комбинация от множество безпилотни и пилотирани средства.[98] Обикновено това действие се извършва от ниските класове в комбинация с хеликоптери, едновременно от

[97] ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities. NATO, NATO standardization office, 2022, p. D-1.
[98] ATP 3-01.8 Techniques for Combined Arms for Air Defense. Department of the Army, Washington DC, 2016, p. 3-12.

няколко направления или височинни зони. Задължително се оставя пространство, в което да е забранена стрелбата. По този начин в него се разполагат средствата за наблюдение (безпилотни летателни апарати), а тези за поразяване използват останалата част, изпълняват задачата и се оттеглят. Ако действието е на зони във високите се дислоцират разузнавателните, а в ниските – бойните. По този начин атакуващите средства минават под осигуряващите, които остават в безопасност.

Специфичното при масовото използване на няколко средства е, че безпилотните летателни апарати едновременно изпълняват задачи по наблюдение, директна и индиректна атака.[99]

Всеки един командир на малко тактическо формирования провежда планиране на действията, с което се стреми да вземе оптимално решение за постигне на поставените цели. Независимо от типа на задачата при наличие на сведения за евентуално използване на безпилотни летателни апарати от противника е необходимо набелязване на мерки и действия, които да формират адекватно противодействие. Това не може да се извърши без предварителна подготовка и придобиване на необходимите способности.

Използването на системи за откриване и заглушаване е един от вариантите за противодействие срещу безпилотни летателни апарати. Заключава се в използването на технически средства за откриване (радари) и локализация на противниковите апарати. Това може да се извършва от един или няколко екипа, които постоянно да следят въздушната обстановка и да извършват ранно предупреждение. В поясненията по-горе в доклада обаче се подразбира, че тези средства са изключително неефективни срещу „клас 3“, които са малки и обикновено имат специално отражателно покритие.

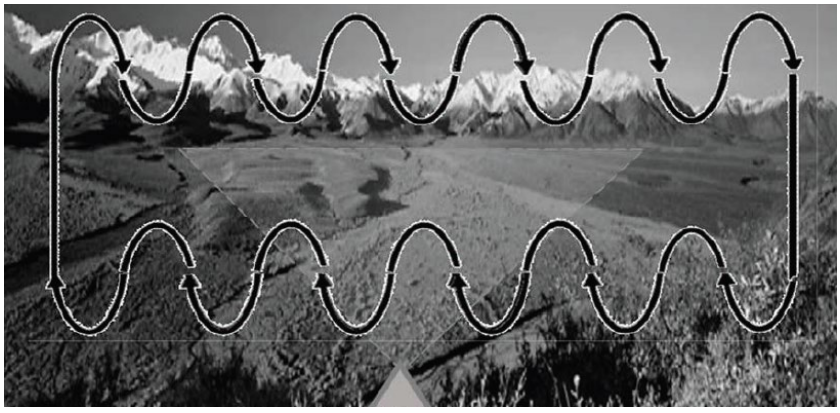
Заглушаването също изисква допълнителни технически средства и не на последно място обучение на персонал, който да умее да работи с тях. Въпреки това е удачен за противодействие срещу най-малките безпилотни летателни средства

[99] Пак там.

(напр. квадрокоптери), които се очаква да са в непосредствена близост на собственото подразделение. В резултат може да се твърди, че откриването и заглушаването не покриват всички класове противникови средства и изискват допълнителни технически средства, както и личен състав за тяхното използване.

Друга способност е изграждането на система от наблюдателни постове, които визуално да следят въздушното пространство. На практика този метод е изключително обикновен и изисква само минимална предварителна подготовка. Личния състав трябва да умее да води наблюдение и да докладва своевременно при откриване на противникови безпилотни летателни апарати.[100]

Съществуват две основни техники за наблюдение на видимото пространство: вертикално (фигура 1) и хоризонтално (фигура 2).[101]

Фиг. 1. Техника за вертикално наблюдение на местността.[102]

[100] ATP 3-01.81 Counter-Unmanned Aircraft System Techniques. Department of the Army, Washington DC, 2017, p. 4-1.
[101] ATP 3-01.81 Counter-Unmanned Aircraft System Techniques. Department of the Army, Washington DC, 2017, p. 4-3.
[102] Пак там.

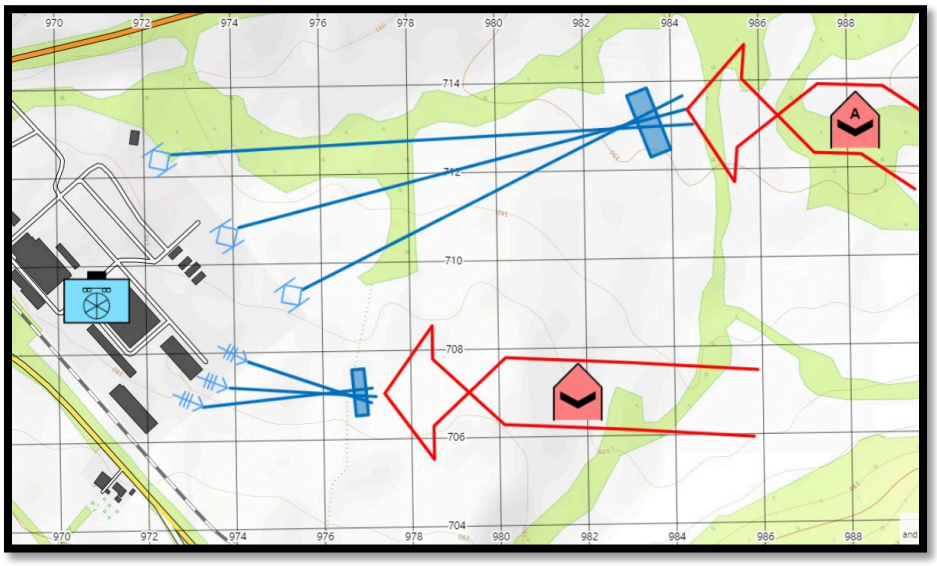
Фиг. 2. Техника за хоризонтално наблюдение на местността.[103]

Самото разположение на постовете трябва да осигурява обхват на възможните направление, от които се очакват противникови безпилотни летателни апарати. Полосите трябва да са насочени към откритите пространства и да се припокриват.

Откриването, заглушаването и системата от наблюдатели осигуряват ранно предупреждение за заплахата, но трябват и способности за противодействие. Такъв пример е използването на ракетни системи, които на практика се използват и за противовъздушна отбрана. Този вариант е ефективен, но изисква доста голям ресурс, който същевременно може да се насочи срещу противникови авиационни средства.

Освен ракетни системи за противодействие могат да се използват и наличните оръдейни средства на бойната техника или огнестрелното оръжие на лични състав. Изпълнението на една такава задача изисква съсредоточаване на няколко единици и едновременно поразяване.[104] Това значително увеличава ефективността и дава възможност за неутрализиране на противниковия апарат. Огневите средства трябва да са насочени към направлението за влитане, както е показано на фигура 3.

[103] Пак там.
[104] ATP 3-01.8 Techniques for Combined Arms for Air Defense. Department of the Army, Washington DC, 2016, p. 4-6.

Фиг. 3. Използване на огневи средства за противодействие на безпилотни летателни апарати.

Зоните отбелязани със сини правоъгълници, които се образуват на фигурата са за поражение. Непосредствено преди да достигне противниковия безпилотен летателен апарат в тях се открива огън. Описаната способност е елементарна за изпълнение и няма нужда от множество предварителни тренировки. За съществен недостатък може да се посочи ниската ефективност срещу апаратите с малки размери, които трудно се поразяват на големи разстояния.

Технологичните иновации предлагат и средства за противодействие срещу безпилотни летателни средства, които не изискват предварителни тренировки и са лесни за пренасяне и използване от отделния войник. Пример за това са пушките с насочено действие. Те използват високочестотен сигнал, който неутрализира безпилотните летателни апарати. Пример за това е моделът „IXI dronekiller" на фирмата „Electronic warfare". Малката маса и размери дават възможност пушката да се използва като спомагателно оръжие. Това не е единствения пример, но от гледна точка на изследването е важно да се определи формирането на способност за противодействие срещу противникови безпилотни летателни апарати, чрез използване на индивидуални технически средства. С други думи една или няколко пушки могат да са част от оборудването съответно на двама или трима войника във

взвод. По този начин командирът на малкото тактическо формирование ще има собствена способност за противодействие на противникови безпилотни апарати.

В практиката съществуват и няколко нетрадиционни похвата. За такива могат да се определят използването на мрежи и хищни птици, които да уловят безпилотните летателни апарати. По този начин те ги неутрализират и не им дават възможност да си изпълнят задачата. За мрежите съществуват два варианта на употреба – с изстрелване и предварително разпъване. При първия те трябва да се разполага с допълнително средство, което увеличава оборудването, а и не предоставя необходимия обхват на действие. При втория вариант има голяма вероятност противниковите безпилотни летателни апарати да не преминат през сектора или пространството, в което е разпъната мрежата. Допълнително практическите размери на районите или полосите, в които действат малките тактически формирования изискват доста голямо[105] количество линейни метри и то при ниска височина.

Използването на хищни птици е способност, която изисква изключително много време за обучение на птиците и самия личен състав. Допълнително по време на използването им трябва да се извършват грижи, които отнемат средства и време. Положителните страни включват възможност за противодействие срещу най-малките („mini“) безпилотни апарати и разстоянието, на което може да се противодейства. Разбира се това зависи и от възможностите на самата птица, които по същество са строго индивидуални.

Заплахата от безпилотни летателни апарати е напълно актуална и е неизменна част от съвременната среда за сигурност. Това е и причината всеки един командир на малко тактическо формирование да предприема мерки и действия за предпазване на личния състав и техниката. Изграждането на релевантни способности са възможност за постигане на необходимото противодействие срещу противниковите безпилотни летателни апарати. Част от тях включват придобиване и усвояване на

[105] За един взвод нормалния район е с размери 300 м на 300 м, което изисква дължината на мрежата да е поне 1200 м.

нови технически средства, изпълнение на комбинация от тактически действия по наблюдение и неутрализиране на противниковите средства.

Литературни източници:

1. ЧАЛЪКОВ, Р. Безпилотните летателни апарати в интерес на артилерията - нека работим заедно. -В: Годишник 2018, Сборник доклади от военнонаучна конференция с международно участие на тема „Предизвикателства пред обучението и подготовката в контекста на политиката за сигурност и отбрана на Европейския съюз“, Военна академия „Г.С.Раковски“, Факултет „Командно-щабен", издателство на Военна академия „Г. С. Раковски”, С., 2019, с. 140-146. ISSN 1312-2991
2. AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. NATO, NATO standardization office, 2016, 100.
3. ATP 3-01.8 Techniques for Combined Arms for Air Defense. Department of the Army, Washington DC, 2016, 68.
4. ATP 3-01.81 Counter-Unmanned Aircraft System Techniques. Department of the Army, Washington DC, 2017, 48.
5. ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities. NATO, NATO standardization office, 2022, 246.
6. ATP-3.3.2.1 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction. NATO, NATO standardization office, 2019, 405.
7. ATP-3.3.8.1 Minimum Training Requirements for Unmanned Aircraft Systems (UAS) Operators and Pilots. NATO, NATO standardization office, 2019, 37.

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕ НА АРТИЛЕРИЙСКА И НЕПОСРЕДСТВЕНА АВИАЦИОННА ПОДДРЪЖКА ОТ МАЛКИТЕ ТАКТИЧЕСКИ ФОРМИРОВАНИЯ

Подполковник д-р Георги Белчев

Анотация: В съвременни условия маневрените формирования изпълняват широк кръг от тактически действия, при които почти винаги се стига до необходимостта от допълнителна огнева мощ насочена срещу противостоящите сили. Същевременно многонационалните и съвместни операции налагат изискването за уеднаквяване на уменията при използване на артилерийска и непосредствена авиационна поддръжка. В тази насока е насочен и настоящият доклад, в който е анализиран терминологичния апарат и са систематизирани необходимите способности за малките тактически формирования при изпълнение на действия в посочените условия.

Ключови думи: *маневрени формирования, артилерийска поддръжка, непосредствена авиационна поддръжка*

При воденето на бойни действия в съвременни условия е неизбежна комбинацията от множество тактически действия целящи нанасянето на огневи удари. Независимо от разполагаемите сили и средства за постигане на необходимите ефекти е необходимо съчетаване на огневата мощ на всички родове войски и сили и нейното насочване към критичните места на противостоящите сили. Това от своя страна изисква строга координация и реципрочно разпределение на наличния огневи еквивалент.

От гледна точка на маневрените формирования отделните средства нямат достатъчно мощ да нанесат големи по размер поражения, с което да развият успеха или да предотвратят плановото развръщане на противника. Това е и една от

основните причини, поради която се налага реализирането на бойната функция огнева поддръжка. По същество тя е прилагане на огнева мощ чрез огън от средства от открити и закрити огневи позиции, средства за електронна война, самолети и вертолети, координирана с маневрените формирования, с цел въздействие върху противостоящите сили за постигане на желаните ефекти. Огневата поддръжка в сухопътните операции може да включва поддръжка от Сухопътните войски (артилерийска поддръжка, инженерна поддръжка, огнева поддръжка от формированията за ЯХБЗ, огнева поддръжка от маневрените формирования), Военноморските сили и Военновъздушните сили. Артилерийската поддръжка е основен елемент от огневата поддръжка и се осъществява от полевата артилерия. Въздушната огнева поддръжка се осъществява от Военновъздушните сили при огнева поддръжка на операции срещу наземни и морски противостоящи сили. Тя включва възпрепятстване на действията на противостоящите сили от въздуха, непосредствена авиационна поддръжка, разузнаване и наблюдение.[106]

Изследването в доклада е насочено към извънредно използване или непланово извикване на артилерийската поддръжка и непосредствената авиационна поддръжка, които са основните елементи на функцията огнева поддръжка. Това се обуславя от техните възможности за нанасяне на мощни удари на големи разстояния, а и от факта, че се реализират чрез взаимодействие с останалите видове и родове войски и сили. Допълнително в съвременни условия постоянно възникват критични ситуации, в които трябва да се реагира за защита на силите или за постигане целите на операцията. В тази връзка са определени и необходимите способности, които трябва да се изградят от маневрените формирования, за да се координират техните действия с реализирането на огневата поддръжка.

Артилерийската поддръжка има възможности за поразяване на цели по всяко време на денонощието и при всякакви климатични условия, изпълняване на задачи в широки пространства и на голяма дълбочина, бързо съсредоточаване и масиране

[106] Доктрина за сухопътни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, с. 74-75.

на огъня на голям брой огневи средства, разположени разсредоточено на бойното поле.[107] За частични недостатъци в случая могат да се посочат лимитираното разстояние на стрелбата и необходимостта от време за подготовка.

Необходимо е непрекъснато да се изучават, познават и целесъобразно да се избират в реални условия, основните принципи оказващи влияние при поразяване на противникови цели.[108] В съвременните условия артилерийската поддръжка за една задача се осъществява с по-малко ресурс в сравнение с авиационната, но за сметка на това има определен коефициент на грешка. От друга гледна точка е необходимо голямо количество техника, които да осигуряват маневрените формирования от различните нива. В тази връзка за взвод и рота е много трудно да се отдели ресурс, но въпреки това в определени случаи и при изпълнение на специфични задачи има вероятност маневрените и артилерийските формирования да извършват взаимодействие.

Непосредствената авиационна поддръжка включва действия на авиационни средства и осигурява поддържаните при водене на отбранителни и настъпателни операции и действия, денем и нощем, със способности за подавяне, унищожаване, отклоняване и забавяне на противостоящите сили, намиращи се в непосредствена близост или в контакт с тях. За правилното изпълнение е необходимо координирано планиране, с което да се комбинират потенциалите за ефективно постигане на поставените цели. В сравнение с артилерийската поддръжка авиационната осигурява относително незабавна реакция и то в критична ситуация, но за сметка на това изразходва много повече ресурс.[109]

Изследването в доклада е насочено към използването на маневрените формирования, при което е необходима допълнителна огнева мощ за настъпили критични ситуации или очаквани такива. В тези случаи непосредствената

[107] Пак там, с. 75.
[108] Чалъков, Р. Планиране на огневата поддръжка в процеса на планиране на операции.-В: International Scientific Conference 2019 Collection of papers Defense and security Arms, Technologies, Logistics Communication and Computing technologies Cybersecurity Social science, Shumen, 2019, с 89. ISSN 2367-7902
[109] Доктрина за сухопътни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, с. 30.

авиационна поддръжка може да бъде по извикване и незабавна.[110] При първия вариант се използват авиационни средства, които са в готовност на земята или във въздуха. В този случай се планират времеви прозорци, в които може да се изпраща доклади за извикване. Незабавната непосредствена авиационна поддръжка се отнася за възникнали критични ситуации по време на изпълнение на операцията или тактическите действия. За недостатък на двата варианта може да се посочи липсата на предварителна информация за противниковите цели и обекти, което може да доведе до неефективно използване на отпуснатия ресурс.

При координирането на артилерийската и непосредствената авиационна поддръжка се определят зони, които могат да се използват от поразяващите средства за придвижване или за осъществяване на офанзивното действие върху противникови цели. Ограничаването на повърхността се извършва по координатните вертикали и хоризонтали като по този начин се образуват правоъгълници (квадрати). За авиационните средства се лимитира и височината над земната повърхност. В резултат се получават паралелепипеди, които с долната си част опират земната повърхност. Тяхната вътрешност може да има различно ограничение: да се открива огън в него, разрешено за снаряди и ракети, да не се използва за полети и др. В определени случаи авиационните средства могат да имат едновременно пределно ниска височина и таван на полета, които не трябва да преминават. Останалите пространства се използват за друг вид средства или поразяващи ракети или снаряди.

В повечето ситуации за осигуряване ефективно изпълнение на задачата освен отправяне на заявка за поддръжка е необходимо и нейното съпровождане. Именно това е една от характеристиките на способностите на маневрените формирования в тази връзка. Тя се заключава в подготовка на част от личния състав като предни

[110] Доктрина за въздушни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, с. 20-21.

авионасочвачи (наблюдатели) или в използване на технически средства за тази дейност.[111] На практика могат да се определят пет основни способа за целеуказване.

Първият е устно описание на целта или на мястото където тя се намира.[112] Този способ е елементарен за изпълнение, но изисква повече време и необходимост от постоянен контакт с технически средства. На практика подготовката трябва да се заключава единствено в правилна употреба на радиосредства. Съществува и риск от неразбиране поради различията в компетенциите на различните военнослужещи в областта на описанието на обекти.

Вторият способ е използване на обекти или местни предмети от местността за целеуказване. В този си вариант е подобен на първия, но в случая се има в предвид посочване, което не е свързано с описание. Използва се ясно различим обект или местен предмет, който може да бъде естествен или изкуствен. Единственото изискване е да се наблюдава окомерно без затруднения от средствата за поразяване и тези, които ги насочват.[113]

Обстрелване на противниковата цел е третия способ за целеуказване. Той е широко използван и е познат дори и в малките звена при насочване на наземни огневи средства. Самото действие може да се извърши с трасиращи куршуми, снаряди, обикновени или димни гранати.[114] Важно условие тук е да има ясна видимост към противниковата цел и маркирането да се извършва достатъчно дълго време.

Четвъртия способ се свързва с използването на лазери за маркиране на обекти. Необходимо е да има устройства на авиационното средство, с което да се разпознае лъчът и да се изпълни задачата.[115]

---

[111] Доктрина за въздушни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, с. 20.
[112] ATP-3.3.2.1 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction. NATO, NATO standardization office, 2019, p. 3-9.
[113] ATP-3.3.2.1 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction. NATO, NATO standardization office, 2019, p. 3-10.
[114] Пак там, p. 3-10
[115] Пак там, p. 3-12.

Последният способ е разновидност на използването на лазери. При него се той е инфрачервена светлина, която не е във видимия сектор. За ефективно реализиране поразяващото и целеуказващото средство трябва да са оборудвани с устройства за наблюдаване на лазерния лъч. Недостатък тук се проявява, когато и противостоящите сили също имат такива средства и лесно биха открили предстоящите действия на собствените сили.[116]

Друга основна способност, която малките тактически формирования трябва да формират при използване на артилерийска и непосредствена авиационна поддръжка е умението да изпращат доклади (заявки).[117] В тази връзка има разработени стандарти[118] на НАТО, което значително подпомага провеждането на коалиционни операции или действия. Разграничават се два варианта съответно за артилерийска (call for fire) и непосредствена авиационна поддръжка (close air support). Докладите се използват при извънредни и критични ситуации, които са възникнали в хода на операцията или действието. В таблица 1 е представен първия, който се отнася за извикване на артилерийска поддръжка.

Таблица 1

Доклад за извикване на артилерийска поддръжка/CALL FOR FIRES – FIRE MISSION[119]

PREFIX	DESCRIPTION / NOTES	MESSAGE CONTENT
	Callsign To / From Позивни на търсения и търсещия в радиообмена.	_____This is_____
	Message Вид на доклада.	EMERGENCY FIRE MISSION/ FIRES ADJUST

[116] ATP-3.3.2.1 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction. NATO, NATO standardization office, 2019, p. 3-13.
[117] Сидеров, В. Осъществяване и водене на радиообмен на английски език при провеждане на компютърно подпомагани учения. Велико Търново, Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2012, с. 4. ISBN 978-954-753-100-0
[118] ATP-97 NATO Land Urgent Voice Messages (LUVM) Individual Pocket Book Edition B Version 1. NATO, NATO standardization office, 2020, 39.
[119] Пак там, p. 16.

PREFIX	DESCRIPTION / NOTES	MESSAGE CONTENT
A	**Observer Location** Координати и описание на местоположението на наблюдателя или този, който извиква огъня.	My position is…
B	**Target Location** Координати на противниковата цел или местоположение. При необходимост се съобщава дали е в опасна близост.	(DANGER CLOSE)
C	**Target Elevation** Надморската височина на противниковата цел в метри.	
D	**Target Direction and Distance** Дирекционен ъгъл от наблюдателя към целта в градуси и разстояние до целта в метри.	Target Direction……(Degrees) Distance ……..Metres
E	**Target Description** Описание на целта – тип, размер, извършвани действия и др.	
F	**Effect Required** Търсен ефект при въздействието – задимяване, осветяване, неутрализиране, унищожаване, подавяне и др.	
G	**For How Long** Колко време да се осъществява въздействието върху противниковата цел.	
H	**When** Кога да се извърши въздействието върху противниковата цел.	

Докладът включва осем линии, в които се предоставя информация за противниковата цел и нейното местоположение, както и локацията на наблюдателя. В поле „B" се съобщава „DANGER CLOSE" ако целта е на разстояние от собствените сили по-малко от 600 м. Пример за такъв доклад е следния:

ALPHA This is BRAVO 11 *(позивни)*

EMERGENCY FIRE MISSION *(наименование на доклада)*

A. My position is: Grid 355 463 *(координати на позицията на наблюдателя)*

B. Target location is: 370 550 *(координати на противниковата цел)*

C. Elevation 250 m *(надморска височина на противниковата цел)*

D. 15 degrees, 1500 m *(дирекционен ъгъл и разстояние към противниковата цел)*

E. Target is mechanised platoon in open ground *(описание на противниковата цел – механизиран взвод на открито)*

F. Neutralise *(искан ефект върху целта – да се неутрализира)*

G. For 2 minutes *(продължителност на ефекта върху целта – 2 минути)*

H. At my command *(време за начало на поразяването – по команда на наблюдателя)*[120]

В таблица 2 е представен доклад за извикване на непосредствена авиационна поддръжка.

Таблица 2

Доклад за извикване на непосредствена авиационна поддръжка/CLOSE AIR SUPPORT[121]

PREFIX	DESCRIPTION / NOTES	MESSAGE CONTENT
	Callsign To / From Позивни на търсения и търсещия в радиообмена.	_____This is_____
	Message Вид на доклада.	Request CAS or ECAS
A	**Target Description and Mark**	
	Описание на целта – тип, размер, извършвани действия и др. Съобщава се с какво е маркирана – дим, инфрачервен лазер, трасиращ куршум и др.	

[120] ATP-97 NATO Land Urgent Voice Messages (LUVM) Individual Pocket Book Edition B Version 1. NATO, NATO standardization office, 2020, p. 17.
[121] Пак там, p. 20.

B	**Target Location** Координати на противниковата цел и описание на нейното местоположение.	
C	**Target Elevation** Надморската височина на противниковата цел в метри.	
D	**Friendly Forces Description and Mark** Описание на собствената позиция и нейната маркировка ако има такава.	
E	**Friendly Forces Location** Съобщава се спрямо противниковата цел в метри, чрез посоките на света.	
F	**Remarks / Restrictions** Търсен ефект при въздействието – неутрализиране, унищожаване, подавяне и др. Съобщава се ако има допълнителни опасности за авиационното средство.	

Докладът включва шест линии, в които се предоставя информация за противниковата цел и нейното местоположение, както и локацията на авионасочвача. Пример за такъв доклад е следния:

ALPHA This is BRAVO 11 *(позивни)*

REQUEST CAS *(наименование на доклада)*

A. Enemy - Target is 2x T80's, 2x BMP's plus infantry, marked by IR pointer *(Описание на целта - 2x T80 танка, 2x BMP бойни машини и пехота. Ще са маркирани с инфрачервен лазер)*

B. Target location is: 700 642 *(координати на противниковата цел)*

C. Elevation 150 m *(надморска височина на противниковата цел)*

D. We are a Friendly Forces platoon C/S BRAVO 11, friendly position marked by red flare *(Описание на собствените сили – взвод BRAVO 11. Позицията му е маркирана с червена сигнална ракета)*

E. My position is SW 300 metres from target *(позицията на авионасочвача е 300 м северозападно от противниковата цел)*

F. Suppress to allow extraction. Beware enemy air defence within the area *(Искан ефект върху целта – да се подави. В района има противникови средства за ПВО)*[122]

В повечето случаи действията, които се изпълняват от малките тактически формирования трябва да бъдат поддържани с допълнителна огнева мощ. Това налага да се усвояват способности от личния състав за изготвяне на доклади за артилерийска и непосредствена авиационна поддръжка, както и за осигуряване на тяхното изпълнение. Обикновено те се изпращат в извънредни ситуации, но са насочени към постигане на необходимите краткосрочни ефекти. В тази връзка е необходимо изучаването на способите за целеуказване и реда за подаване на информация в докладите, които се изпращат за извикване огъня на артилерията и непосредствената авиационна поддръжка.

Литературни източници:

1. Доктрина за провеждане на операции. С., Министерство на отбраната, 2018 с.

2. Доктрина за сухопътни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, 114 с.

3. Доктрина за въздушни операции. Издание А. С., Министерство на отбраната, 2020, 118 с.

4. Сидеров, В. Осъществяване и водене на радиообмен на английски език при провеждане на компютърно подпомагани учения. Велико Търново, Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2012, 36 с. ISBN 978-954-753-100-0

5. Чалъков, Р. Планиране на огневата поддръжка в процеса на планиране на операции.-В: International Scientific Conference 2019 Collection of papers Defense and security Arms, Technologies, Logistics Communication and Computing technologies Cybersecurity Social science, Shumen, 2019, с 85-92. ISSN 2367-7902

6. AJP-3.3 Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations. NATO, NATO standardization office, 2016, 100.

[122] ATP-97 NATO Land Urgent Voice Messages (LUVM) Individual Pocket Book Edition B Version 1. NATO, NATO standardization office, 2020, p. 21.

7. ATP-3.2.1.1 Conduct of Land Tactical Activities. NATO, NATO standardization office, 2022, 246.
8. ATP-3.3.2.1 Tactics, Techniques and Procedures for Close Air Support and Air Interdiction. NATO, NATO standardization office, 2019, 405.
9. ATP-97 NATO Land Urgent Voice Messages (LUVM) Individual Pocket Book Edition B Version 1. NATO, NATO standardization office, 2020, 39.

АКТУАЛНИ ПОДХОДИ ЗА СФОРМИРАНЕ НА БАТАЛЬОННА БОЙНА ГРУПА

Капитан Евгени Илиев Петров
Капитан Николай Василев Георгиев

Анотация: Изграждането на Батальонна бойна група (ББГ) за изпълнението пълния спектър от мисии и задачи произтичащи от съвременните реалности изисква постоянно наблюдение, анализ на обстановката и прилагането на актуални подходи за сформирането им. Познаването на класическите и съвременните подходи за изграждане на ББГ, е от първостепенно значение за постигането на целта на операцията. Изборът на адекватни подходи за изграждането и функционирането на ефективни и ефикасни ББГ следва да се основава на съвременните тенденции за това. Търсенето и намирането на нови подходи, както и съчетанието на вече известните е от изключителна важност за намиране на оптималният вариант на всяка ББГ.

Ключови думи: *Батальонна бойна група, сформиране, подход.*

Съвременната среда за сигурност се характеризира с динамични и трудно предвидими изменения, пораждащи рискове и предизвикателства. Все по-често се налага воденето на широк спектър от операции срещу противостоящи сили с ясно изразен асиметричен характер, което води до концентриране на задачите в отделни формирования. Това изисква създаването на малки по състав, но по-добре екипирани, по-мобилни, по-боеспособни и оперативно съвместими с армиите от НАТО формирования- батальонните бойни групи. Изграждането на ефективни бойни групи е особено актуално и в светлината на новата стратегическа концепция на НАТО приета преди няколко месеца. В този смисъл създаването на ББГ е наистина сериозно предизвикателство пред развитието на Сухопътни войски, което

изисква ново съвременно виждане за подходите за сформиране на ББГ. Търсенето и намирането на нови подходи, както и съчетанието на вече известните е от изключителна важност за намиране на оптималният вариант на всяка ББГ.

Първият разгледан подход е системният, които представлява метод за анализ на сложните системи, каквито са батальонните бойни групи (ББГ). Под сложна система се разбира организирана съвкупност или комбинация от взаимосвързани, взаимозависими и функционално родствени обекти, процеси и явления или части от тях, образуващи комплексна единна цялост.[123] Същността му е във възприемането на всички процеси и явления, тяхната взаимна обвързаност, цялост и единство. За прилагането му трябва да се обхване цялата ББГ, като сложна система от взаимосвързани дейности на различните звена, насочени за постигането на поставените цели и задачи. Този подход осигурява основата за представяне на външните и вътрешните фактори, влияещи на ББГ, във вид на интегрирано цяло. При него ясно се определят функциите на съставните части на ББГ. Главното при системният подход е получаване на точна картина на мрежата от взаимовръзки между съставните компоненти, образуващи ББГ, за да се обединят частите в интерес на системата. При системният подход ББГ не се разглежда просто, като комбинация от съставни подразделения, а като сложна система притежаваща свойства, които не са характерни за нито едно от подразделенията поотделно. Цялата ББГ е по-важна от съставните подразделения, а взаимодействието между тях е по-важно от самите подразделения. Главно значение при този подход има синергичният ефект, от комбинирането на подразделенията. ББГ трябва да се сформира така, че едновременното функциониране на отделните, но взаимно свързани компоненти да осигурява по-голяма обща ефективност, отколкото сумата от ефективностите на отделните компоненти. Системният подход изиска задачите

[123] Русинов, Иван, **СИСТЕМЕН ПОДХОД И РЪКОВОДСТВО НА ВОЙСКИТЕ В СЪВРЕМЕННИТЕ ОПЕРАЦИИ,** МО, Военно издателство, София 1996 г.. стр 14

и заплахите да се разглеждат във всичките им измерения , като основно внимание се обръща на взаимодействието между компонентите на ББГ и на ББГ със средата, така че да се открие оптималният вариант за състав на ББГ. Ефективното интегриране на сложният комплекс от хора, техника и имущество за реализиране на поставените цели и задачи, налага прилагането на системния подход.

Вторият подход, който е разгледан е компетентностният подход, който се изразява в търсене на подходящи подразделения, притежаващи необходимите компетенции за постигането на съответните цели, задачи и ефекти, за които е сформирана ББГ. Компетенциите представляват необходимите за успешно изпълнение на поставените задачи взаимозависими знания, умения, способности, мотивация и опит на подразделенията на ББГ. Те са способности, но не вродени, а такива които са придобити по време на обучение или от натрупан реален боен опит. Този подход дава възможност ББГ да развие потенциала си за по-ефективно изпълнение на целите и задачите. За постигането на всяка цел или задача, се изискват специфични компетентности, затова няма универсален модел от компетентности, които дадено подразделение да притежава. Те може да се разгледат, като характеристики на дадено подразделение, които са свързани с неговото ефективно използване. При компетентностният подход се въздейства върху отделните подразделения, чрез различни похвати с цел използване на техните умения и разгръщане на потенциала им за постигане на целите. ББГ трябва да притежават широк набор от компетенции, за да се справят успешно с различните предизвикателства на съвременната среда за сигурност и постоянно се повишават изисквания към тях. Постоянното развитие и усъвършенстване на компетенциите на хората и подразделенията е важен фактор за развитието и постигането целите, за която е сформирана ББГ.

Следващият подход, на които е обърнато внимание е процесният подход. При процесният подход дейността на ББГ се разглежда като верига от свързани помежду си процеси, които трябва да бъдат изпълнени, за да се постигне желаното крайно

състояние. Този подход се базира на факта, че поставените цели пред ББГ представляват непрекъсната серия от взаимосвързани действия или функции, които се представят като процеси. Желаният резултат при този подход се постига, когато всички цели за които е създадена ББГ и съпътстващите ги действия се разглеждат като процес, който трябва да се изпълни от определено подразделение или единица. Същността на процесният подход се състои в това, че след изменение на входа, което за ББГ представлява стандартен МБ, на изхода трябва да имаме формирование, което може да изпълни всички процеси за постигане на желаното крайно състояние. За да може да се оцени до колко резултата на изхода съответства на поставените цели, крайният вариант на сформираното формирование и поставените цели трябва да се поддават на измерване. Процесният подход включва в себе си описание на процесите - както по отделно, така и в тяхното взаимодействие, моделиране на системата от процеси с цел осигуряване на ефективно формирование за изпълнение на процесите. В началото на този подход се определят процесите за достигане на желаното крайно състояние, а в края състава на ББГ, които ще ги изпълнят. На теория този подход изглежда прост и логичен, но неговото прилагане е изключително трудно, поради трудностите при определяне на всички процеси. За по-добри резултати при прилагане на процесният подход е желателно да се вземат в предвид експертни оценки на специалисти в областта и примерни структури на ББГ, които вече са изпълнявали същите или подобни задачи.

Всеобхватният подход е друг възможен подход за сформиране на ББГ. Прилагането на всеобхватния подход изисква при сформирането на ББГ фокусът на състава, силите и средствата й да се поставя върху възможността за синхронизиране и координиране на военните действия с тези на невоенните участници в рамките на общите усилия за постигане на поставените цели. Същността на всеобхватния подход се състои в системен анализ на бойното пространство, елементите в него, техните способности, схващания и поведение, а така също и как си взаимодействат

тези елементи и влияят един на друг. На базата на това се определят какви са целите, за постигане на желаното крайно състояние и какви ефекти е необходимо да се създадат за реализирането на тези цели. В следствие на определените цели и ефекти за постигане на желаното крайно състояние се определя и състава на ББГ, с който трябва да се постигнат. При този подход се признава важността на политическите, икономическите и социалните фактори за сформирането на ББГ. В условията на постоянно еволюиращата среда на сигурност е предимство и начин за повишаване на собствената ефективност, тясното сътрудничество и взаимодействие с различни правителствени и неправителствени организации, действащи в зоната за провеждане на операцията. Прилагането на всеобхватния подход се фокусира върху ефектите в резултат от определени действия, влияещи върху поведението и способностите на участниците, което води до изпълнение на поставените цели и постигане на желаното крайно състояние. Способностите на ББГ трябва да бъдат комбинирани с останалите инструменти на националната мощ в политическата, икономическата, дипломатическата и информационната сфера.

Подход базиран на SWOT анализа включва четири фактора, които образуват така наречената SWOT матрица. Това са силните страни (**S**trengths), слабите страни (**W**eaknesses), възможностите за подобрение (**O**pportunities) и опасностите (**T**hreats), върху които не може да влияем. Основата на този подход е създаването на ББГ, като се вземат под внимание всички фактори, върху които можем и неможем да влияем. Силните страни, това са предимствата и уникалните способностите, които притежава МБ, пред другите видове батальони. В графата слабите страни се описват недостатъците на МБ, спрямо другите видове батальони. Възможностите за подобрение са нещата, върху които може да влияем пряко. Като примери може да посочим провеждане на целенасочена подготовка за придобиване на нови способности, придаване на подразделения за определени способности на ББГ, закупуване на ново въоръжение, техника или екипировка за придобиване на нови способности и други. С други думи това е лоста, чрез които с различните

императиви на способностите може да влияем на ББГ. В четвъртото поле се описват всички фактори на които не може да влияем. Такива са средата за провеждане на операцията, противника и други. В следствие на използването на този подход на изхода ние ще имаме ББГ, която умее да използва своите силни страни, която е наясно със своите слабости и умее да се справя със тях, възползва се от възможностите за придобиване на нови способности и намалява възможните заплахи и рискове. Подхода става по-ефективен, когато се използва метода на комбиниране на информацията от четирите квадрата. И четирите квадрата могат да бъдат оценени по двойки. SWOT матрицата включва 4 основни линии свързващи отделните звена:

- Силни страни- възможности е линия на силата, т.е. силните страни и възможностите се изучават, за да даде възможност ББГ да стане още по-добра;

- Слаби страни- възможности – линия за подобрение. Как да използваме възможностите за да отстраним недостатъците на ББГ;

- Силни страни -заплахи – отбранителна линия или линия на защита. Как силните страни ще предпазят ББГ от неконтролируеми външни фактори.

- Слаби страни -заплахи – предупредителна линия. Какви действия трябва да се предприемат за предотвратяване на бъдещи рискове. Тази линия е най- важната понеже определя проблемите, пред които сме изправени.

Ескпертният подход е друг подход, които е разгледан , като възможен за сформирането на ББГ. При този подход група експерти оценяват риска и заплахите и на базата на собственият си опит и знания правят предложение за състава и структурата на ББГ. При този подход има висок процент субективизъм при оценяването на рисковете и заплахите, поради което е целесъобразно да се попълнят въпросници за самооценка на групата експерти и на базата на осредната оценка да вземат в предвид нивото на риска и заплахите. Оценката на рисковете и заплахите изисква първо тяхното идентифициране, след това тяхната оценка и възможните последствия, ако те се случат. След това се предлага състав на ББГ,

които адекватно да може да се справи със заплахите при определеният риск и може да изпълни поставените задачи. При този подход е възможно и вземането на мнение на външни експерти при определяне на състава на ББГ.

Следващият подход, на който е обърнато внимание е количественият (математически) подход. Той се основава на количествено измерване, оценка и изработване на решение, във вид на състав и структура на ББГ. Този подход е базиран на точните науки и развитата на тяхна основа наука за изследване на операциите. Състои се в количествено измерване и оценка на основата на ББГ, която е МБ и изработваните решения във вид на ново формирование -ББГ. Въпреки трудната измеримост на свързаните с човешкото поведение характеристики количественият подход създава инструменти за моделиране, измерване и оценка на качеството на ББГ. При него на базата на пресмятане на бойните възможности и бойните потенциали на противника и създаване на исторически обусловени минимално необходимо съотношение на сили и средства, се определя състава на ББГ. При този подход има вероятност информацията, с която разполагаме за противника да е непълна или неточна, което от своя страна ще доведе до създаване на ББГ, която не може да изпълни успешно поставените задачи.

Предпоследният подход, който е разгледан е подхода базиран на сценариите. Той включва предварително определяне на състав, способности и задачи на ББГ на базата на изготвен сценарий за евентуална заплаха, която е възможно да се случи. Разработката на сценарии не е самоцелно занимание, а отправна точка за създаване на гъвкави и динамични стратегии за бъдещето. При този подход група експерти изучават, синтезират и адаптират собственият и световния опит и средата на сигурност и на базата на това разработват набор от сценарии на основата на вероятни заплахи. При този подход фокусът не е насочен към факторите и причините за достигане на дадената ситуация, а върху самата ситуация. Същността на добрия сценарии е в достатъчно аргументираното, ясно и рационално описание на основните фактори на дадена ситуация във времето. Задължително е

определянето на източникът на заплахата, мащаба на заплахата, какви ще се евентуалните последици и как адекватно да се реагира на тази заплаха. Заплахата довела до изготвянето на конкретен сценарии може да е от различно естество: държава, коалиция от държави, терористична мрежа, масово радикално религиозно движение, етнически проблем и други, което обуславя планирането в условията на висока степен на неопределеност.

Последният разгледан подход е подхода базиран на способностите. При него на базата на целта, за която е сформирана ББГ и евентуални заплахи и предизвикателства произтичащи от средата за сигурност се определят задачите на ББГ. За изпълнението на тези задачи ББГ трябва да притежава определени способности. След определянето на задачите и способностите се определят и подразделенията, които да ги изпълняват, като по този начин се сформира състава на ББГ. Терминът „способност“ се определя, като комбинация от умения и ресурси, осигуряващи инструменти за постигане на измерим резултат при изпълнение на определени задачи в конкретни условия и при съблюдаване на зададени стандарти[124]. Всяка способност независимо дали става въпрос за поддържане или придобиване се осигурява от едно или повече подразделения. Също така едно подразделение може да осигурява повече от една способност. За да притежава ББГ определени способности трябва да притежава всички императиви. Дори липсата на само един от тях ще доведе до загубата на определена способност. Императивите на способностите са подготовката, доктрините и концепциите, организационната структура, материалните средства, личният състав, командването и управлението, инфраструктурата и оперативната съвместимост. Основата на този подход е структурирането на способностите по отношение на решаваните задачи. За улесняване на подхода е удачно да има изготвен списък със задачи и съответно необходимите способности за тяхното изпълнение. За изпълнението на задачите се

[124] Тагарев, Тодор, МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА ОТБРАНАТА В КОНТЕКСТА НА ПЛАНИРАНЕТО НА СТРАТЕГИЯТА ЗА СИГУРНОСТ, Център за компетентност по оперативен анализ, София 2007 стр. 13

прилагат утвърдени „критерии за оценяване на способности“ с цел установяване притежанието на способности. Комплекта от критерии се използват в процеса на анализ на съществуващите способности, необходимите за конкретната мисия. За повишаване на оперативна съвместимост на ББГ е целесъобразно нейните способностите да са оценени съгласно критерии по стандартите на НАТО, чрез ръководството за оценка на бойната готовност на сухопътни щабове и части „CREVAL“. Системата за оценка на НАТО удостоверява, че декларираните сили и/или способности са готови и подготвени спрямо определен набор от стандарти и критерии. Създаването и поддържането на способности в готовност, значително ще облекчи процеса на използване на този подход.

Сформирането на ББГ е изключително сложен процес който изисква познаването на особеностите както на отбранителния, така и на всички специфични разновидности на бойните действия (в град, в гора, на морско крайбрежие, и др.). Необходимо е да се извърши прогнозиране на възможните действия на противниковите сили и извършване на достоверна оценка на възможностите на маневрените формирования след отчитане на всички фактори оказващи влияние при участието им в операциите. Избора на правилния подход за сформиране на ББГ е от особена важност за постигане на основния ефект от този тип формирования-синергията, която от своя страна ще допринесе за постигане целите на мисията.

Литература

1. *Бизова, Мариана,* КОМПЕТЕНТНОСТ, КОМПЕТЕНТНОСТЕН ПОДХОД И РАЗРАБОТВАНЕ НА КОМПЕТЕНТНОСТНИ МОДЕЛИ, списание „Педагодика“, Пловдив 2016 г.

2. *Рачев, В,* МЕТОДИКА ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА СЦЕНАРИИ ЗА ОТБРАНИТЕЛНО ПЛАНИРАНЕ, МО, ВИ, София 2007 г.

3. *Русинов, Иван,* СИСТЕМЕН ПОДХОД И РЪКОВОДСТВО НА ВОЙСКИТЕ В СЪВРЕМЕННИТЕ ОПЕРАЦИИ, Военна академия „Георги С. Раковски“, София 1996 г.

4. *Тагарев, Тодор,* МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ПЛАНИРАНЕ НА ОТБРАНАТА В КОНТЕКСТА НА ПЛАНИРАНЕТО НА СТРАТЕГИЯТА ЗА СИГУРНОСТ, Център за компетентност по оперативен анализ, София 2007

5. *Урумов, Николай,* ПРИЛОЖЕНИЕ НА СИСТЕМНИЯ ПОДХОД ПРИ ОЦЕНКА НА СРЕДАТА ЗА СИГУРНОСТ, Военна академия „Георги С. Раковски“, Военнен журнал 1-2, София 2019г.

6. *Цветков, Георги,* УПРАВЛЕНИЕ НА РАЗВИТИЕТО НА ОТБРАНИТЕЛНИТЕ СПОСОБНОСТИ, Издателство „Прокон“, София 2020, ISBN 978-619-7254-05-1

7. http://eurocount.bg/swot-анализ-преимущества-и-недостатъци/ последно посетен на 07.07.2022 г.

АКТУАЛНИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ТАКТИЧЕСКИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СУХОПЪТНИТЕ ВОЙСКИ В ХОДА НА ПЪРВА ФАЗА ОТ РУСКО – УКРАИНСКИЯ КОНФЛИКТ

Капитан Евгени Славков Славков

Капитан Златко Стефанов Белев

Анотация: Докладът до Конгреса на САЩ от 27.04.2022 г. акцентира върху проблемни аспекти по отношение боеспособността на Руската федерация и ефективността на действията на формированията от въоръжените сили. Първата фаза на „специалната операция“ регистрира голям брой слабости, които са преодоляни с назначаването от опитен командир, интегриращ опита от конфликта в Сирия. Докладът отчита позицията на анализатори и военни наблюдатели. Има основания да допуснем, че броят на новобранците военнослужещи е занчително по-голям от обявените данни като допуснатите слабости е вероятно да са продиктувани от липса на опит и целесъобразна и задълбочена подготовка. Констатираните слабости не бива да бъдат абсолютизирани. Операцията е в ход.

Ключови думи: *Специална операция, цели, първа фаза, проблемни аспекти, формирования на ВС на РФ.*

Докладът е структуриран на базата на ограничаващо условие:

Предоставената фактология обхваща „Първа фаза“ от Руско – Украинския конфликт във времеви граници 24.02 – 20.04.2022 г. и акцентира върху проблемните аспекти на сухопътните формирования на Руската федерация от достъпни за обществеността източници. В доклада се използва понятието „специална операция“ черпещо легитимност от изявлението на Генералният секретар на ООН Бан Ки-мун застъпващо тезата, че Украйна като държава не е „регистрирала границите си“ в

ООН след обявяването на независимостта си през 1991 г., а това означава, че Руската федерация не извършва никакво нарушение на международното право. Тя провежда операция по вътрешна сигурност, а не води война.

В 5:30 часа на 24 февруари 2022 г. местно време, руският президентът Владимир Путин произнася обръщение, в което обявява „специална военна операция за демилитаризира и денацификация на Украйна“. От този момент до днес започват да се открояват някои от основните характеристики, форми и методи за водене на военните действия между двете страни.

Цели на операцията.

Президента на руската федерация нарича военните действия в Украйна „Специална военна операция“, защото целта на операцията не е вземане на територия, а изпреварващо предотвратяване на украинско настъпление в Донбас и премахване на враждебния политически режим, освен това методите и по същество също са специални.

От своя страна Украйна цели, да защити териториалната си цялост като запази правото си на самоопределяне и членство в ЕС и НАТО.

Фази на операцията.

Първа фаза – от 24.02.2022 г. до 20.04.2022г.;

Втора фаза – от 20.04.2022 г. до 20.05.2202 г. с превземането на „Азовстал“ в Мариупол;

Трета фаза – от 20.05.2022 г. и в ход.

Руската Федерация поставя четири условия за прекратяване на бойните действия:

1. Демилитаризация на Украйна, която да заяви неутрален и неядрен статут;

2. Денацификация на Украйна, би трябва да значи премахване на „нацисткият“ според Русия режим, което си е вътрешна работа на Украйна и обявяване на руският език като втори официален;

3. Признаване на руския статут на Крим;

4. Признаване на суверенитета на ДНР и ЛНР в административните граници на регионите Донецк и Луганск.

Независимо от предприетите интензивни настъпателни действия срещу Украйна, анализатори се обединяват около тезата, че първата фаза на войната започнала на 24 февруари, не постига нивото на амбиция на ръководството на Руската федерация. В потвърждение на това изявление е и позицията на директорът на националното разузнаване на САЩ Аврил Хейнс, които заявява пред Конгреса в началото на месец март: „Оценяваме, че Москва подценява волята за съпротивата на Украйна, както и интензивността на вътрешните военни предизвикателства в лицето на бунтовническите формирования, които отчитаме.

Докладът адресиран до Конгреса на САЩ, на тема: „Руско – Украинския конфликт – военни и разузнавателни аспекти“ от 27.04.2022 г. *обособява в три области* допуснатите слабости по отношение подготовката и провеждането на операциите в хода на *първата фаза* от военния конфликт: **регистрирани слабости по отношение на планирането и съставянето на плана за операцията.** Непропорционално, приоритетно разпределение на тактическите задачи в *месечен, тримесечен и шестмесечен план*, което от своя страна дава своето отражение в планирането на *стратегическите цели в годишен или по-дългосрочен план.* Този подход е характерен за всички значими военни конфликти след Втората световна война. Най-големият конфликт в Европа след 02.09.1945 г. не прави изключение.

Налице са и проблеми с **морално-психическата пригодност** на руските войски, както и значителни слабости по отношение на **логистичното осигуряване на операциите.** Добитите сведения от пленени руски бойци, както и от прехванати комуникации и честоти свидетелстват за нецелсъобразна и задълбочено проведена

подготовка. Нещо повече, определени руски формирования не са били информирани, за началото на предстоящата „Специална операция по денацификация на Украйна“. Положението допълнително се затяга и от ерозирането на формированията в морално и боево отношение вследствие на *множеството жертви, недостиг на продоволствие и некомпетентност по отношение на взетите решения в първите часове от началото на специалната операция.*

Съгласно руското законодателство *наборни военнослужещи* не могат да бъдат използвани в бойни действия, освен ако Русия не повиши състоянието на готовност на страната и обяви мобилизация в зависимост от предписанията на законодателя. Въпреки това на 9 март 2022 г. министерство на отбраната заявява, че в първата фаза на операцията са взели участие военнослужещи, което противоречи на твърдението на Владимир Путин, че нито един „наборен“ военнослужещ няма да бъде въвлечен в специалната операция.

По отношени на тактичексите действия руските формирования действат в повечето случаи по шаблон, предвидимо за украинските съединения. Допускани са съществени слабости и в *организацията на взаимодействието* с останалите формирования в зоната на бойните действия. Бойния ред на формированията не е формиран целесъобразно като е допуснато елитни формироания от Въздушно десанти войски и формирования „спецназ“, изнасяйки се към предградията и приемайки бой в градска срада, да понесат тежки загуби поради липса или недостиг на бронетранспортьори, надеждно прикритие, наличие на тежко въоръжение и огнева поддръжка. Налице са значителни междини в построението на руските войски, което благоприятства провеждането на маньовър за за излизане (вклиняване) във фланговете и тила на руските сили. В множество случаи специалните формирования не се използват по предназначение. Не притежават необходимата подготовка и оборудване характерно за пехотните формирования и специфика на тактичексите задачи възлагани им за изпълнение. *Бронетанковите*

формирования попадат в обкръжение в случаите, когато биват откъсвани от пехотата или напредват без да бъде осигурено тяхното прикритие. Формирования от Руската национална гвардия можество пъти се изнасят пред главните сили без осигурена свръзка и спазване на заповяданата скорост като избързват или изостават.

Прави впечатление, че през първата фаза на специалната операция руската армия не използва или използва частично своя капацитет от декларирани способности намиращи израз в приетите на въоръжение *високо технологични боеприпаси и образци огневи системи.* Руската армия провежда *електронна война* използвайки високотехнологични безпилотни летателни апарати и иновативни способи за въздействие. Въпреки наличието на съвременни артилерийски ситеми, ракети без аналог в световен мащаб и завоювано въздушно превъзходство руските сили изглеждат резервирани. *Докладът дава основание да допуснем, че понижаването на интензивността на тактическите действия е продиктувано от неочаквано високото ниво на съпротива от украинските въоръжени сили, които използват масово способите на бунтовническите действия и от възможността руското противодействие да повиши осезаемо броя на косвените жертви.*

Първата фаза на специалната операция се характеризира и с ограниченото използване на *руските военновъздушни сили (ВВС)* като прикритието на сухопътните формирования се осигурява предимно от ракетната система „Искандер-М“ и от ракети въздух–земя (Cruise Missiles) изстрелвани от бомбандировачи на руските ВВС от въздушното пространство на Беларус и с възможност за насочване с цел поразяване на обекти от критичната инфраструктура на Украйна.

Украинските военновъздушни сили съсредоточават своите усилия на територията на Западна Украйна като нейната противовъздушна отбрана действа особено ефективно като оспорва руското въздушно господство. Украинските сили използват *безпилотни бойни летателни апарати (TB2)* турско производство, в мисии за разузнаване, насочване (Targeting) и поразяване на руски обекти.

Руските сили изпитват недостиг и по отношение на *комуникационни средства* за осигуряване на защитена (криптирана) свръзка и разпространение на данни. Нещо повече, руските формирования използват незащитени средства за комуникация, които набавят в повечето случаи от цивилното население. Липсата на криптирани комуникационни средства възпрепятства способността на руските сили да координират своите действия като се създават предпоставки за прехванат на информация.

Проблемите на *логистичното осигуряване* на руската армия сковават нейните настъпателни действия в почти всички направления. Руските формирования са недостаъчно добре снабдени като храните, са с изтекъл срок на годност и негодни за консумация. Приблизително шейсет и пет километрова колона (конвой) от автомобилна техника натоварена с продоволствие не успява да достигне Киев като напрактика преустановява руската офанзива към столицата. Освен това украйнските специални формирования устройват множество засади, които възпрепятстват руските доставки и мултиплицират логистичните проблеми.

Регистрирани са и проблеми по отношение на *командването и управлението* на руските формирования, както на тактическо, така и на оперативно ниво. Рускиият офицерски корпус се оказва неподготвен в много аспекти, за което свидетелства липста на взаимодействие и координация на действията на руските ВВС и Руската национална гвардия, което допълнително е утежнено и от проблемите с комуникационните средства. Мерките, които са предприети от комадването, допринасят за по-големия брой жертви дадени от страна на старшите офицери тъй като именно те са изпращани в зоната на бойните действия със задача да разрешат тактическите усложнения.

Нещо повече, през първа фаза от специалната операция осъществяваното съвместно командване на силите не постига поставените цели, което възпрепятства оползотворяването на създадена благоприятна възможност за развие устрема на операцията като се завоюва инициативата на отделните направления. Липсата на

координация нарушава и пренасочването на боен потенциал за създаване на благприятни условия на застрашените направления и респективно, удържане на инициативата.

Този аспект е регулиран с назначението на генерал Александър Дворников, (Командващ южния военен окръг, а преди това, в периода септември 2015 г. – юни 2016 г. командир на руските въоръжени сили в Сирия) с делегирани правомощия да осъществява оперативно командване на „войната“.

Заключение.

Лятото на 1914 г. бележи началото на Първата световна война, предопределена от обективни причини. Назрява необходимостта от ново преразпределение на света, преди всичко икономическо. Втората световна война е в резултат на непълнотата от това преразпределение. Днес назряват причините за ново преразпределение, след като САЩ повече от 30 години се обявяват за главен арбитър на световните съдби.

В изказване, Владимир Путин дава ясно да се разбере, че в навечерието на Великата отечествена война СССР прави опит с всички налични средства да предотврати или поне да отложи избухването на войната. В резултат на това страната не е била в състояние да посрещтне предизвикателствата от нахлуването на нацистка Германия, която атакува СССР на 22 юни 1941 г. *без обявяване на война.* Противникът е спрян и след това унищожен, но с цената на колосален брой жертви без аналог в световната история. *„Втори път няма да допуснем тази грешка, нямаме право на това“* категорична заявява Путин.

Русия изпреварва атаката на Украйна срещу ДНР и ЛНР с няколко часа. Юни 1941 г. не се повтаря. Съдейки по действията на САЩ и тези на техните сателити те още не разбират или несъзнават това.

Използвана литература:

1. Russia's War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects, Congressional and Research Services, April 27, 2022;

2. Brett Forrest and Alan Cullison, "How Ukraine Blunted the Russian Advance," Wall Street Journal, March 6, 2022; CRS In Focus IF12040, *U.S. Security Assistance to Ukraine,* by Christina L. Arabia, Andrew S. Bowen, and Cory Welt. In addition to the significant levels of security assistance, Western training for the Ukrainian military, specifically Ukrainian special operations forces, has played a key role in defending against Russia's invasion. For more, see Andrew White, "Ukraine Conflict: Ukrainian Special Operations Forces in Focus," Janes IHS, March 4, 2022.

ОСОБЕНОСТИ И ТЕНДЕНЦИИ ПРИ ИЗПОЛЗВАНЕТО НА ТАКТИЧЕСКИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СВ В РУСКО-УКРАИНСКИЯ КОНФЛИКТ

автор - капитан Ивелин Тодоров

съавтор - майор Красимир Коцев

Резюме: Предизвикателствата на XXI век, породени от динамичните промени в съвременната среда за сигурност, предизвикват необходимостта от разглеждането на настоящите тенденции в използването на тактическите формирования от Сухопътни войски в операциите.

Основното средство за постигане на политически цели в дадена военна операция са именно тактическите формирования, които се използват за разрешаване на конфликта чрез принуждаване на противостоящите сили да приемат исканията на своя опонент. Руско-украинският конфликт ни дава възможност да проследим актуалните тенденции за използването на формированията в операциите в съвременните условия за водене на бойни действия, техните силни и слаби страни, а също така и новости в начина на използване на съвременното оръжие и технологии.

Ключови думи: *Въоръжени сили, тактически формирования, военна операция, въоръжен конфликт.*

Увод

В края на 2021 г. Русия започна мащабно струпване на военни сили близо до границата с Украйна, което породи сериозна загриженост в Украйна, Европа и в световен мащаб.

След седмици на напрежение, на 21 февруари 2022 г. президентът Владимир Путин реши да признае неконтролираните от правителството зони на Донецка и

Луганска област (административни региони) в Украйна за независими и да изпрати руски войски в тях.

В 5:30 часа на 24 февруари 2022 г. местно време, руският президент Владимир Путин произнася обръщение в което обявява „специална военна операция за демилитаризиране и денацификация на Украйна“. От тогава до момента започват да се открояват някои от основните характеристики, форми и методи за водене на военните действия между двете страни.

1. Цели на операцията.

Президента на руската федерация нарича военните действия в Украйна „***Специална военна операция***“, защото **целта на операцията** не е вземане на територия, а изпреварващо предотвратяване на украинско настъпление в Донбас и премахване на враждебния политически режим, освен това методите на операцията също са специални.

Целта на Украйна е да защити териториалната си цялост и да запази правото си на самоопределяне и членство в ЕС и НАТО.

Руската Федерация поставя четири условия за прекратяване на бойните действия:

1. Демилитаризация на Украйна, която да заяви неутрален и неядрен статут.
2. Денацификация на Украйна - премахване на нацисткият режим и обявяване на руският език като втори официален.
3. Признаване на руския статут на Крим.
4. Признаване на суверенитета на Донецка Народна Република (ДНР) и Луганска Народна Република (ЛНР) в административните граници на регионите Донецк и Луганск.

2. Съотношение на противостоящите страни:

Руската Федерация сформира групировка състояща се от сухопътен компонент с **12 дивизии и 17 бригади** с обща численост около 200 000 души. В

Западният военен окръг са дислоцирани формирования от 35-та, 29-та, 36-та, 5-та и 41-ва общовойскови армии, в Централният военен окръг от 20-та и 6-та общовойскови армии и 1-ва танкова армия, в Южният военен окръг 58-ма, 49-та и 8-ма армия в чийто състав са 1 и 2 армейски корпус на ДНР и ЛНР, както и 22-ри отделен армейски корпус на Крим.

Армията на Украйна включва 209 хиляди редовна армия и структурите на териториалната отбрана, разположени на територията на цяла Украйна. Основните групировки са около Киев, Харков, Одеса и Донбас. Изградена е силно укрепена 600-километрова отбранителна полоса с няколко позиции и дълбочина над 50 км. Около Домбас, включваща дълговременни огневи съоръжения, запасни позиции за бронетанковата техника и артилерията. Групировката е разделена на две оперативни групи „Север" и „Изток".

- Оперативна група „Север" е разположена срещу Луганск включва две механизирани бригади, една мотопехотна бригада, две въздушно-щурмови бригади, поддържани от 26-та артилерийска бригада.
- Оперативна група „Изток", разположена срещу Донецк-Мариупол и включва две механизирани и една мотопехотна бригади, бригада на морската пехота и въздушно-десантна бригада, поддържани от 55 артилерийска бригада.
- На пряко подчинение на Съвместното оперативно командване на двете групи има танкова бригада, въздушно-преносима бригада, отделна артилерийска бригада с 72 далекобойни оръдия, две ракетни артилерийски бригади с реактивни установки Ураган и Смерч, Ракетна бригада с 12 пускови установки Точка-У.

3. Сформиране на батальонни тактически групи.

Една от наблюдаваните тенденциите при използването на тактическите формирования в Руско – украинския конфликт е сформирането на батальонни тактически групи. Основното предимство на **батальонни тактически групи** е изключителната ударна мощ, гъвкавост и мобилност при изпълнение на близки бойни задачи. Отрицателните страни са постоянната нужда от попълване с

материални и технически средства, както и от смяна след изпълнение на задачата. Затова всяка бригада сформира по една група с възможност да се ротира по метода на въртене на хората и въоръжението.

Последните данни сочат, че броя им достига около 120. От друга страна съдейки по театърът на военните действия и конфигурацията на въоръжените сили на Украйна се вижда, че някъде се използват батальонни тактически групи, другаде бригади или комбинирано използване. Тактиката на руските въоръжени сили в Украйна се променя, въз основа на оперативното им настоящо положение. Всичко това води до затруднения в координацията и логистичното осигуряване на формированията.

4. Първа фаза на конфликта „Начало на бойните действия“.

Руската Федерация стартира настъплението като по учебник със завземане на въздушно превъзходство с подавяне на украинското ПВО и ВМС, чрез нанасяне на ракетни и авиационни удари от територията на Русия и в последствие от Черноморските сили на ВМС за унищожаване на летища, пунктове за управление, командни постове, складове за боеприпаси и друга критична инфраструктура. Успоредно с това сухопътните формирования на ДНР, ЛНР, Крим настъпват по целия широк фронт от 3000 километра с цел разсредоточаване въоръжените сили на Украйна.

Действията на ВС РФ се организират в съответствие с приетите принципи на руското оперативно изкуство, чиято същност е **планиране на всяка отделна операция**. От воденето на бойните действия се вижда, че се търси бърз ефект чрез обкръжаване на най-големите украински части за да се вземане на инициативата и постигане на поставените цели. Избягва се влизането в градове от сухопътните групировки, а се използват десанти, специалните сили и групи като **Вагнер** със специални задачи в градовете, чийто цели са украинските лидери, важни инфраструктурни обекти и създаване на дестабилизация сред населението. При наличие на силна съпротива населеното място се блокира с част от войските, а

останалата част продължава движението си. Недостатък на тази тактика е, че настъпващите попадат в засади и търпят загуби. Две седмици след началото на бойните действия тактиката се променя като се включва засилена употреба на високоточно оръжие по цели в укрепените населени места. В началото поразяват елементи на критичната инфраструктура, а по късно ударите са изместени и по бронетанковата техника, реактивната и класическа артилерия.

За противодействието на руските части Въоръжените сили на Украйна (ВСУ) са изграждат мобилна отбрана с опорни пунктове в населените места и организират засади в зоните за отговорност на формированията в съчетание с провеждане на дълбоки операции в разширеното направление.

Поради тази причина руските въоръжени сили търпят много логистични загуби. В същото време украинските въоръжени сили са развърнали отлично войсково разузнаване подпомагано от цивилни граждани, които снимат с тефлоните си и изпращат сведения. Усилено се водят задържащи бойни действия в комбинация с използване невзривни и взривни заграждения, възли от заграждения, унищожават се мостове и дори се подготвят наводнения.

В конфликта с изключение на бойните действия в Донбас се наблюдава липса на ясно очертан фронт и тил. Нанасят се дистанционни ракетни удари по цялата военна инфраструктура с широко изполване на **дронове и високоточни оръжия.** Едновременно с това се използват **средства за радиоелектронна борба** и масирани **кибератаки** и от двете страни.

4.1. Бойни действия при Киев

През последната седмица на месец март украинските въоръжени сили постигат успехи по линията Киев-Чернихов, докато руските войски се прегрупират към Донбас и се оттеглят от Киев. Това се дължи на неуспехът на руските специални части да удържат летище Антонов. ВС на РФ изпращат 34 ниско летящи хеликопера превозващи малко повече от 300 от руски войници от 11-та и 31-ва въздушно-преносими бригади, които овладяват летището и организират кръгова отбрана.

Същите са поддържани от вертолети Ка-52 и два СУ-25, докато не са унищожени от украйнски Миг-29. ВСУ реагират и изпращат 4-та бригада за бързо реагиране, намираща се в близост до летището, поддържана от 3-ти полк със специално предназначение, които овладяват ключови височини за **обстрелване на следващите вълни на десанта**. Планираните осемнадесет тежкотоварни транспортни самолети от Беларус са принудени да се върнат обратно, тъй като е било компрометирано въздушното пространство.

В последствие в операцията за овладяване на Киев украинската 1-ва танкова бригада въоръжена с най-новите Т-64ВМ местно производство, усилена с един механизиран батальон, два артилерийски дивизиона със самоходни гаубици, един дивизион с БМ-21 и един дивизион ПВО, посрещат авангарда на 41 армия при град Чернихов. Постепенно същата е обкръжена и откъсната от Киев, но въпреки това успява да съхрани силите си и преминава в контраатака. Успешната тактика на Украйна е съсредоточена към запазване на мобилни сили (механизирани и артилерийски групи) в комбинация с въздушни удари на безпилотни летателни апарати (БЛА) за оформяне на бойно пространство за дълбоките операции.

5. Втора фаза на конфликта

След оттеглянето си от Киев, Русия обявява преминаването във втора фаза на конфликта и предислоцира войските си в източната част на страната. Руските сили обкръжат украинските войски в региона на Донбас, като настъпват към Словянск и Краматорск от няколко направления, включително на юг от Изюм и на север от Донецк. Извършва се мащабна артилерийска подготовка, ракетни удари и действия с малки формирования.

Прегрупираните ВС на РФ заедно с ДНР и ЛНР концентрират усилията си в Донбас и Южна Украйна. Броят на въоръжените сили на Украйна в Донбас възлиза на 60-70 хиляди души, което оформя класическо съотношение за настъпление 3:1. Успоредно с това постигнатата победа в Изум позволява на руските въоръжени сили да навлязат дълбоко в тила на най-голямата украинска групировка в Донбас.

За разлика от първия месец на конфликта, с множество нефокусирани настъпления, борбата за Донбас е интензивна и обезпечена от Русия. Тактическата ситуация, към момента е благоприятна за ВС на РФ в Донбас, особено след проведеното прегрупиране на силите. Именно това се явява повратната точка в която се взема решение за използване на всички възможни оръжия за победа.

6. Новости в използването на въоръжението

Преносимите системи за ПВО остават най-честата форма на въздушна защита на ВСУ в Донбас. Към настоящия момент основните активи, които Украйна е получила в тази област, са изоставени от Русия в различни отстъпления. Словения предоставя един компекс С-300, има сведния, че Полша и Чехия им предоставят Т72 и БМП-1 и гаубици.

Въпреки превъзходството на ВС на РФ, ВСУ използват успешно безпилотни летателни апарати. Много ефективно оръжие е ракетната система с лазерно насочване **TRLG-230**, която може да унищожи цели, прехванати от БЛА **Bayraktar TB2** . В допълнение САЩ предоставя партида от 100 броя безпилотни летателни апарати **Switchblade 300**. Този тип оръжие се оказва високо ефективен, както в Украйна, така и преди това в конфликта между Армения и Азербайджан, в Либия, Сирия и Нагорни Каракбах. Друго ефективно оръжие предоставено от САЩ се е преносимата противотанкова ракета **Javelin**, която се доказа в бойните действия.

Значителна роля в настоящите бойни действия се възлага на инженерните войски, които решават широк спектър от задачи. Те са отговорни за създаването и преодоляването на невзривни и миновзривни заграждения. Руските войски използват модерните противопехотни мини **ПОМ-3 „Медальон“**. Мината предназначена за дистанционно миниране е разработена 2015г. от научно-изследователски инженерен институт „Техмаш“ за която твърдят, че разпознава военните от цивилните и има дистанционно управление и унищожаване.

Украйна също използва минни полета още от началото на конфликта. Известно е, че до Одеса са поставени 420 мини ЯМ и ЯРМ (вид морска мина), което не попречи на руските военни кораби да плават.

Няма данни за количеството на високо-точните оръжия на Русия с далечен обсег макар, че има информация за 150 установки на комплекса Искандер, които имат обхват между 500 и 2500 км. Ако всяка има по 10 ракети то общият запас е 1500, те могат да се допълнят с крайбрежните ракетни системи „Бастион“, които са около 500 ракети. Броят на ракетите „Калибър“ е неизвестен, като някои предполагат между 2000 – 10 000. Малко вероятно е балистичните ракети „Кинжал“ да са повече от 100 единици. Общата сума на далекобойните ракети възлиза около 4 000 и 12 000 броя.

САЩ и съюзниците изрично заявяват, че предоставят на Украйна информация от разузнавателни и комуникационни спътници в реално време. Съответно можем да предположим, че съюзниците са давали информация за предстоящи атаки и движение на руските спътници.

Друга особеност и тенденция при използването на тактическите формирования в този конфликт е нейното интернационализиране. Украйна формира чуждестранен легион в който по данни на Министерството на отбраната на Руската федерация има над 6 000 чуждестранни доброволци.

Във втората фаза на конфликта се използват някои модерни оръжия от страна на Русия, като **лазаерно оръжие за унищожаване на дронове и др.**

Изводи

На първо място може да се направи прави извода, че очакванията на руското командване за провеждането на краткосрочна операция не се осъществяват, поради подценяване на бойните възможности на Въоръжените сили на Украйна и подкрепата ѝ от трети страни на конфликта.

Наблюдава се сблъсък между две системи. Руската - йерархична, базирана на силата и украинската - мрежова и даваща свобода на действие на всяка клетка.

Активно използване на интернет от украинските въоръжени сили, за контрол и управление на войските, и полагане големи усилия за запазване му в интерес на успешното водене на операциите.

Високоточните оръжия придобиват особено значение в новия, прозрачен свят със сателитни данни, където почти всяка цел е уязвима от ракетна атака.

Прилагане на стратегия за изтощение на противника. Въпреки сериозните загуби, до момента не е имало масово предаване в плен, така че бързо и „драматично" поражение не може да се очаква.

Заключение

В специалната военна операция в Украйна, където Русия се сблъсква с редовна армия, се оказа, че ролята на съвременните оръжейни системи е по-малка. И двете армии разполагат с модерни оръжия и военна техника, но в различни области едната или другата страна има своите предимства и недостатъци. Украйна практически няма военновъздушни сили, тяхната противовъздушна отбрана също е доста остаряла. И това е предимството за Русия. Що се отнася до личната екипировка, ВС на Украйна е с по-добра такава (оптика, уреди за нощно виждане, боеприпаси и др.). Но нито едното, нито другото оръжие сами по себе си дават решаващо превъзходство.

Контролът на въздушното пространство е ключов фактор в съвременните бойни действия. Но въпреки редовните доклади на руското министерство на отбраната за множество свалени украински бойни самолети и хеликоптери, руските ВВС не успяват да постигнат превъзходство.

Наблюдаваните особености и тенденции в конфликта пораждат необходимостта от попълване на пропуските в системата за ПВО, развитието на мрежови способности с използване на умни оръжия, преносими системи със

самонасочващи се ракети и ударни БЛА работещи в условията на превъзхождащ в небето противник.

Литература:

1. Характеристика на военните действия в Украйна -https://postvai.com/analizi/voina-ukraina.html#_edn4
2. BTGs, OoB, and Crowd Sourced BDA in Ukrain - https://www.thefivecoatconsultinggroup.com/the-coronavirus-crisis/perspective-ukraine
3. The 2022 Russian Invasion Of Ukraine -https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html
4. https://news1sent-santpaubarcelona-org
5. https://www-bbc-com./russian/features

СЪВРЕМЕННИ АСПЕКТИ НА БОЙНИТЕ ДЕЙСТВИЯ В ГРАДСКА СРЕДА И ПРИЛОЖИМОСТТА НА ПОДГОТОВКАТА НА СУХОПЪТНИТЕ ФОРМИРОВАНИЯ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ОПЕРАЦИИ В НЕЯ

автор - капитан Николай Стоянов

съавтор - капитан Павел Павлов

Резюме: Ще се изследват съвременните тенденции и аспекти по отношение изменение на боя в градска среда. Съгласно доктрината за сухопътни операции НП – 3.2, един от основните елементи за успешното изпълнение на операцията се явява подготовката на формированията. Ще извършим сравнителен анализ на два от видовете подготовка (тактическа и огнева), като съпоставим нашата теория, доктрини и схващания за водене на бой в градска среда с тези на американската армия, като една от армиите с най-голям опит в тази специфична среда.

Ключови думи: *подготовка, градска среда, сухопътни формирования, военна операция.*

Увод

В продължение на векове, войните са се водили предимно на откритите бойни полета, изправяйки едни срещу други армии от хиляди мъже, снаражени с тежко въоръжение. Градовете от дълбока древност са будели интерес като са били обсаждани или разграбвани, но почти винаги са били част от военните конфликти. През 1900 г., 80% от световното население е било съсредоточено по селата. В наши дни големите градове се развиват с огромни темпове и към настоящия момент в

света има 572 града, чието население надхвърля 1 000 000 жители. Ако до 80-те години на миналия век свързваме военните действията в населените пунктове със стабилизиращи операции или с възстановяване и поддържане на закона и реда, то в края на 20-ти и началото на 21-ви век бързата урбанизация в световен мащан променя фокуса на събитията. От военните действия между Русия и Украйна, които се водят в момента виждаме, че градовете обикновено се явяват център на тежестта в една мащабна военна операция. Руснаците, макар да са една от водещите военни сили в световен мащаб предпочитаха често пъти да избягват бойните действия в тях (Киев, Мариупол и др.), за да избегнат значителен брой жертви и запазят бойния си потенциал.

Подготовката за бойни действия в град се явява жизнено важен елемент от цялостната подготовка на военните формирования. Целта на настоящия доклад е да съпостави подготовката на маневрените формирования и техните способности за провеждане на операции в урбанизирани теротироии с тези на сухопътните формирования от армии с боен опит. Тази цел ще реализираме, чрез извършване на сравнителен анализ на основните видове подготовка по отношение българската теория, доктрини и схващания за водене на бой в градска среда с тези на американската армия, като една от армиите с най-голям опит в тази специфична среда.

Основна част

Подготовката на формированията за водене на бойни действия в град се явява основа, върху която стъпва и надгражда всяка силна, добре развита и с боен опит армия. За да бъде изпълнена една задача от механизираните формирования, нейният успех зависи най-вече от индивидуалната подготовка на всеки военнослужещ, както и тази на формированията от най-ниските тактически нива - тимовете (екипите), отделенията и взводовете. Имайки предвид всеобхватността на

подготовката като многопластов и дългосрочен процес, фокусът на вниманието ще бъде акцентиран върху два от нейните елемента: тактическа подготовка и огнева подготовка.

Фактът, че през последните 30 години сухопътните сили от армията на САЩ имат значителен боен опит и поуки от практиката за водене на бойни действия в урбанизирана среда предполага, че тяхното обследване би дало актуален поглед и оценка върху развитието на тактиките, техниките и процедурите при действие в град.

1. Тактическа подготовка

Един от аспектите на подготовката на формированията за участие в бойни действия в населени пунктове е тактическата подготовка. Тя се явява съвкупност от теория и практика за подготовка и водене на боя, като съставна част от военното изкуство. Тактическата подготовка по отношение бойните действия в град, може да бъде разгледана от няколко гледни точки: придвижване извън сгради; техники за влизане в сгради; техники за прочистване; огневи позиции в градска среда и спецификата на стрелба; действия под земната повърхност и специфични елементите от тактическата подготовка на формированията.

Тактическата подготовка на американската армия за действия в градска среда се ръководи от Боен устав FM 3-06.11. Съгласно него, придвижването е първото основно умение, което военнослужещия трябва да усвои. Основните видове придвижвания в изследваната среда могат да се определят като: придвижване през открити участъци; придвижване покрай сгради; придвижване покрай прозорци, зад ъгли, прескачане на стени и придвижване между различни позиции. Всички тези техники са разгледани подробно, описани са спецификите им и те се практикуват, докато станат навик. Познаването и отработването им ще осигури на военнослужещите защита и успешно извършване на маньовър в урбанизираните територии.

Друго основно умение, което военнослужещите придобиват по отношение тактическата подготовка за бой в градска среда са техниките за влизане в сгради. В американската армия се разглеждат три основни метода: влизане в сграда от горните етажи, рапел, влизане през долните етажи. Изхождайки от факта, че времето винаги е ограничен ресурс, усвояването на тези техники от формированията е от особена важност.

Техниките за прочистване са третото умение от тактическата подготовка, което военнослужещите трябва да усвояват. Така нареченото прецизно прочистване се свързва с прочистването на дадена стая, сграда или квартал, като се извършва последователно - стая по стая, сграда по сграда. Тези техники се свързват с редица специфики по отношение построение на военнослужещите при влизане в помещения, определяне на сектори за наблюдение и осигуряване, стрелба, придвижване и заемане на позициите.

Четвъртият аспект на тактическата подготовка на формированията за действия в урбанизирана територия се явява правилното заемане на огневите позиции и познаване на спецификите за стрелба от всяка една от тях. Без значение дали ще се извършват дефанзивни или офанзивни действия, успехът зависи от способността отделният войник да води точен огън с най-малко излагане на стрелба. Съгласно бойният устав на американските сухопътни сили се оборудват следните огневи позиции: зад ъгли; през прозорци; дупки в стени; от покриви; различни позиции за стрелба с противотанкови огневи средства и картечница.

Операциите под земната повърхност са изследвани в нормативните документи на американските сухопъти сили, заедно с техните специфики и заплахи от различен характер. Познаването на този домейн на градската среда е от особена важност. Тактиката, която прилагат американската сухопътна армия при действия в тунели на метро или канализационни системи е същата, както при придвижване и прочистване на коридори в сгради. Допълнително са описани специфики свързани

с ограничена видимост, тъмнина, използване на химически отровни вещества и количество кислород, устройване на системи за сигнализация и своевременно оповестяване, ориентиране, използване на оръжие и гранати, отчитайки риска от срутване на тунели и редица други фактори.

Последния етап от тактическата подготовка на формированията съгласно нормативните документи на американската армия, е свързана с познаването на специфичните елементи за действие в градска среда, като: защита срещу пожари и навигиране. Обучението на личния състав за действие в случай на пожари и вземането на превантивни мерки за предотвратяване на възникването му е от особена важност. Ориентирането в урбанизираните територии се извършва главно по три метода: чрез използване на специално подготвени за градския терен топографски карти съдържащи допълнителна информация, както и използването на системи за глобално позициониране и снимки като GPS системи, сателити, въздушни снимки. Маскировката е важен елемент, свързан с защитата на формированията.

Тактическата подготовка на сухопътните формирования от Българската армия за действия в градска среда се осъществява на база следните устави, пособия и доктрини: Боен устав на мотопехотен (танков) взвод, отделение (танк); Боен устав на мотопехотна (танкова) рота; Боен устав на механизиран (танков) батальон; Боен устав на механизирана (танкова) бригада; Тактика на общовойсковите части и съединение, Част Първа; Доктрина на Въоръжените сили на Република България НП–01, Издание (А), ноември 2017 г.; Доктрина за провеждане на операции НП-3, Издание (А), м. октомври 2018 г.; Доктрина за сухопътни операции НП-3.2, Издание (А), април 2020 г.

Изключвайки трите доктрини, останалите документи, издадени в края на 20 век, се използват като основа, върху която се обучават и подготвят формированията от сухопътни войски за действия в тази специфична среда. Изследванията на

българските нормативни документи показват дефицит по отношение разглеждане на елементите от подготовката на формированията, свързани с придвижване в града, както и техники и способи за влизане в сгради. В бойните устави и тактиката на сухопътни войски от Българската армия, не са разглеждани тактики, техники и процедури за действията свързани с прочистване на сграда. През 2009 година е издаден „Наръчник на участника в мисии зад граница[125]“ от щаба по подготовката на Сухопътни войски. Той се издава въз основа на натрупания опит от българските мисии в Ирак и Афганистан, като в него са разгледани техниките за прочистване на стаи, коридори и стълбища. Ползването на този наръчник се свежда основно до подготовка на формированията за изпълнение на задачи по мисия втора „Подкрепа на международния мир и сигурност“, в частност участието в многонационални мисии зад граница. В наръчника липсва актуалност по отношение тактиките и техниките за прочистване на стая, коридор и стълбище с повече от двама души (например 3-4), които са разгледани в съвременната теорията за подготовка на американските сухопътни войски. Липсват и възможните формации (групи) на екипите за придвижване в коридор спрямо големината и формата му и уточняване на сигнали с ръце и глава, които са от особена важност с цел звукова маскировка и добрата координация на действията на военнослужещите извършващи действия по прочистване на сгради.

В нашата материална база имаме липси и по отношение теорията, свързана с заемане и оборудване на огневите позиции, както и спецификите на всяка една от тях. Значителни липси имаме и по отношение разглеждане на похвати за бойни действия под земята, спецификите на това пространство, способи за придвижване, ограничаващите фактори, с които се срещат военнослужещите при действие в такава среда, отчитане на психическото натоварване на военнослужещите,

[125] ТАКТИКИ, ТЕХНИКИ И ПРОЦЕДУРИ – КНИГА ПЪРВА, ИЗДАНИЕ ПЪРВО, ЩАБ ПО ПОДГОТОВКАТА НА СУХОПЪТНИ ВОЙСКИ, 2009 ГОД.

трудности свързани с ориентирането, спецификите по отношение използването на огнестрелно оръжие, гранати и редица други фактори.

В резултат от изследването на актуалността на българските документи спрямо американските за водене на бойни действия в град и прочистване на сгради е видно, че имаме значителни дефицити в теорията по отношение тактическата подготовка на формированията. Явна е и нуждата от създаване на тактики, техники и процедури за изпълнение на пълния спектър от задачи в тази специфична и все по актуална среда.

2. Огнева подготовка

Друг аспект на подготовката на формированията за участие в бойни действия в населени пунктове е огневата подготовка и организацията на огневата система. Тя може да бъде анализирана чрез разглеждане на следните аспекти: въоръжението на военнослужещите от сухопътните войски на американската армия за действие в населени пунктове; видове огън със стрелковото оръжие; индивидуална и колективна подготовка за бой в град; индивидуални защитни средства.

Американските сухопътни сили разполагат с различни образци леко стрелково оръжие като автомати М16 и М4, лека картечница 249. Всички те използват патрони 5.56 мм. Тези оръжия дават необходимата за спецификата на градската среда гъвкавост, мобилност и ефективност при поразяване на целите. За увеличаване на огневата мощ и далекобойността на действие се използват средните и тежки картечници като Браунинг 50 калибър – М60 и 7.62 мм - М 240 В. Различните по калибър и големина картечници предлагат възможности за използването им според условията на обстановката. Друго оръжие, използвано от формированията в град е 40 мм подцевен гранатомет - М203 и автоматичните гранатомети на станок(стойка) - МК 19. Те се използват за унищожаване на противник в сграда, чрез изстрелване на гранати през прозорците, врати и други отвори, а също и за разрушаване на стени от леки конструкции. Безоткатните

противотанкови оръдия използвани от сухопътните формирования на САЩ са: AT4 M136, 84 мм-M3, Javelin(Джавелин), TOW и Dragon. Освен за борба с танкове и бронирани машини, се използват и за унищожаване на укрепени огневи позиции в града. Използват се за стрелба от високите етажи и върховете на сгради или стаи. Пехотата на американската армия разполага с 3 вида минохвъргачки: 60 мм, 81 мм и 120 мм. Това позволява поразяването на цели с различна бронировка, на различно разстояние. Всички тези оръжия осигуряват на сухопътните формирования да поразяват различни цели, съобразено с изискванията на специфичния градски терен.

Воденето на различни видове огън със стрелковото оръжие е другият аспект на огневата подготовка. Съгласно боен устав FM 3-22.9 и тренировъчен наръчник TC-90 се провежда подготовката на американските военнослужещи за стрелба с индивидуално оръжие, включително и специализираната подготовка за действия в градска среда, като се разглеждат следните видове огън: бърз полуавтоматичен, автоматичен и троен изстрел, подавящ огън.

Индивидуалната и колективна огнева подготовка на военнослужещите допълвана от добра теоретична подготовка, се намират в основата за постигането на високи практически резултати. Всеки военнослужещ от американските сухопътни сили се запознава с тренировъчния наръчник по стрелба, в който освен теория са приложени схеми и таблици, подпомагащи специфичната подготовката за водене на огън в градска среда. Подготовката е свързана със стрелба на къси и пределно къси разстояния и други специфични за тази среда особености.

С особена важност се явява способността военнослужещия да определи мерната си точка в хода на боя в зависимост от ситуацията и целта (дали да се убие или рани противника). Разглеждат се три основни вида точки: смъртоносни (областта на торса); незабавна смърт (областта от средата на челото до горната устна и от очите навътре) и временно изваждане от строя (ръце, крака).

Американската армия отчитайки предизвикателствата на градската среда, подготвя военнослужещите си за различни специфични условия на стрелбата на специално подготвени полигони и учебни центрове. Успоредно с динамичната стрелба на къси разстояния, те се подготвят за стрелба по движещи се цели с различна големина на различно разстояние; стрелба от различни ъгли (от покрив, от високите етажи към ниските и обратно) и стрелба нощно време в условия на намалена видимост с различна степен на осветеност.

Последният аспект на огневата подготовка на формированията за действия в градска среда се явяват индивидуалните защитни средства. Прецизното прочистване на сгради крие висок риск, не само по време на операцията, но и по време на тренировките. Индивидуалното оборудване трябва да осигурява максимална сигурност за живота и здравето на военнослужещия при действия в град.

Основния документ на базата на който се основава огневата подготовка на сухопътните формирования от Българската армия е курса за стрелбите. Наличието на съвременни образци оръжие с различни размери и калибър, осигуряват на формированията необходимата маневреност, огнева мощ и далекобойност, които способстват за успешното изпълнение на поставените задачи. В сухопътни войски от БА, формированията не разполагат със съвременни образци оръжия с различен калибър и размери.

По отношение видовете огън със стрелково оръжие, съществуват две основни разлики между американските и българските изследвани документи. Първата е използването на така наречения „подавящ“ или „прикриващ“ огън, който се изпълнява с щатното оръжие на пехотата. Целта на този вид огън е да спре настъплението на противника или да го задържи на заеманата от него позиция, като възпрепятства наблюдението и разузнаването му. В българските схващания, не съществува такъв вид огън с лекото стрелково оръжие, а с осъществява с огъня на артилерията. Втората разлика е използването на „троен“ изстрел. Това е стрелба,

която се произвежда с оръжие, което има такава функция за произвеждане на 3 изстрела с едно натискане на спусъка.

В основата на успешната подготовка на американските военнослужещи. Съгласно „Курса за стрелбите на Въоръжените сили на РБ“, са въведени упражнения за динамична стрелба с пистолет, автомат и комбинация от двете оръжия, които в предишния курс липсваха. Тези упражнения покриват в известна степен нуждите на огнева подготовка на формированията за действия в градска среда. Упражнения, които са в комбина от двама военнослужещи, провеждащи се в затворени помещения, не са предвидени за състава на СВ. Бързата и динамична стрелба има нужда от специални полигони за провеждането им, каквито са налични в американската армия. С такива стрелбища към момента формированията от БА не разполагат, изключая Силите за специални операции. В Курса за стрелбите, не е предвидена и огнева подготовка, включваща упражнения за стрелба под различен ъгъл (имитиращи стрелба от покриви и високи етажи към земята и обратно), стрелба имитираща амбразури, прозорци на мазета и дупки в стени. Не са предвидени и упражнения за стрелба нощно време и в условия на намалена видимост.

Високото ниво на огнева подготовката и натренираност са пътят към успешното изпълнение на тактическите задачи. Изследването на актуалността на българските документи и огневата подготовка на формированията за бойни действия в град показва, че липсват съвременни образци оръжия в сухопътни войски, както и актуални стрелкови упражнения в Курса за стрелби. Дефицит се явяват и специализирани стрелбищни полигони за индивидуална и колективна подготовка, както и защитната екипировка, необходима за действие в тази среда.

Заключение

Изследвайки опита и сравнявайки доктрините, теорията и схващанията, отчитайки тенденциите и иновациите на подготовката на армиите с боен опит в град

и нашата армия, стигаме до извода, че е нужно създаване на актуални тактики, техники и процедури отговарящи на съвременните предизвикателства. За да бъдат те актуални на бързо променящата се градската среда, формированията трябва да провеждат комплексна подготовка, съчетана със съвременно снаряжение, въоръжение, бойна и друга техника. Съществуват значителни разлики в теорията, бойните документи и концепциите на българските и американските сухопътни войски за водене на бой в град. Тези разлики и констатираните дефицити пораждат нуждата от преразглеждането и актуализирането на „Бойните устави на механизиран (танков) батальон и бригада“, „Тактика на общовойсковите части и съединения“, „Курса за стрелбите на Въоръжените сили на РБ“.

Достигането на високо ниво на двата вида подготовка на формированията – тактическата и огневата, се явява основа за успешното изпълнение на задачите, в специфичната и изискваща комплексни знания и умения градската среда.

Литература:

1. БОЙНИ УСТАВИ ОТ МЕХАНИЗИРНО (ТАНКОВО) ОТДЕЛЕНИЕ ДО БОЕН УСТАВ НА МЕХАНИЗИРАНА(ТАНКОВА) БРИГАДА
2. Доктрина на Въоръжените сили на Република България НП–01, Издание (А), ноември 2017 г.;
3. ДОКТРИНА ЗА СУХОПЪТНИ ОПЕРАЦИИ НП-3.2, ИЗДАНИЕ (А), АПРИЛ 2020 Г
4. КУРС ЗА СТРЕЛБИТЕ СЪС СТРЕЛКОВО ОРЪЖИЕ И БОЙНИ МАШИНИ ВЪВ ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, гр. София,
5. ТАКТИКА НА ОБЩОВОЙСКОВИТЕ ЧАСТИ И СЪЕДИНЕНИЕ, ЧАСТ ПЪРВА;
6. FM 3-06.11 – COMBINED ARMS OPERATIONS IN URBAN TERRAIN
7. FIELD MANUAL (FM 3-22.9) - RIFLE MARKSMANSHIP M16A1, M16A2/3, M16A4 and M4 CARBINE
8. TRAINING CIRCULAR(TC-90) – TRAINING FOR URBAN OPERATIONS

ОЦЕНКА НА ВЕРОЯТНАТА РАДИАЦИОННА ОБСТАНОВКА СЛЕД АВАРИЯ В АЕЦ КОЗЛОДУЙ И ОЦЕНКА НА ВЛИЯНИЕТО Й ВЪРХУ НАСЕЛЕНИЕТО

Капитан Венислав Цветелюбов Николов
Капитан Стоян Симеонов Атанасов

Анотация: Под радиационна обстановка при ядрена авария се разбират мащабите и степентта на радиоактивно замърсяване след авария в АЕЦ или друг радиационно опасен обект, оказващи влияние върху здравето на персонала на обекта, на ликвидиращите последствията от аварията и населението в заразения район.

Целта на изясняването и оценката на радиационната обстановка е да се определят мащабите на радиоактивното замърсяване, да се намалят възможните степени на облъчване на населението до определените норми, да се планират и проведат екстрени мерки за защита, включително евакуация и йодна профилактика, както и мероприятия за ограничаване употребата на хранителни продукти и вода.

Ключови думи: *оценка, радиационна обстановка, влияние, подходи.*

Според специалистите ядрената енергетика е един от най-чистите отрасли на производството, но проблемът за осигуряване на радиационната безопасност е много актуален, тъй като последствията от радиационни аварии са изключително опасни. Оценяването на радиационната опасност за населението е сложна, трудоемка и многостранна задача. Опасността от всяка технология трябва да се разглежда в съвкупност и в сравнение с други видове опасности. Значително по-сложно е да се оцени безопасността, свързана с човешкия фактор. Възможните причини за възникване на повишена радиационна опасност могат да бъдат много. Те обикновено са свързани с нарушения на технологичния режим, неизпълнение на

едни или други нормативи. Независимо от строгите конструктивни и организационно-технически мерки за осигуряване безопасността на ядрените реактори, радиационният риск за персонала на обектите с ядрени реактори, населението и екосистемите е реалност.

Изясняване на вероятната радиационна обстановка след авария в АЕЦ „Козлодуй“.

Под радиационна обстановка при ядрена авария се разбират мащабите и степента на радиоактивно замърсяване след авария в АЕЦ или друг радиационно опасен обект, оказващи влияние върху здравето на персонала на обекта, на ликвидиращите последствията от аварията и населението в заразения район. Целта на изясняването и оценката на радиационната обстановка е да се определят мащабите на радиоактивното замърсяване, да се намалят възможните степени на облъчване на населението до определените норми, да се планират и проведат екстрени мерки за защита, включително евакуация и йодна профилактика, както и мероприятия за ограничаване употребата на хранителни продукти и вода.

Към факторите и явленията, обуславящи формирането на радиационна обстановка и предизвикващи риск за населението и територията при аварийно изхвърляне на радиоактивни вещества в атмосферата, се отнасят:

- разпространението в атмосферата на образувалия се аерозолен радиоактивен облак;
- радиоактивно замърсяване на територията поради утаяване на радиоактивни продукти от облака;
- радиоактивно замърсяване на откритите участъци на кожата и облеклото;
- радиоактивно замърсяване на открити водоеми и източници за водоснабдяване;

- радиоактивно замърсяване на хранителни продукти;
- радиоактивно замърсяване на селскостопански земи и гори;

Радиоактивното замърсяване на територия, открити водоеми, източници на водоснабдяване, селскостопанска земя и хора се получава от радиоактивни утайки, под действието на тежестта им, при съприкосновение с капки, при наличие на валежи. Това са част от пътищата за пренос на радионуклиди към човешкия организъм. Радиоактивните вещества, попаднали във водна среда могат да бъдат в йонна и молекулярна форма, в колоидно състояние и да участват в химически и физиохимически процеси във водата. Освен това могат да се абсорбират и в утайките. За територията на България риска от възникване и последващо развитие на сложна радиационна обстановка се обуславя от функционирането на АЕЦ „Козлодуй“, както и намиращата се в непосредствена близост до североизточната ни граница АЕЦ „Черна вода“.

Факторите които влияят на радиационната обстановка са:

- количеството (активността) и радионуклидния състав на изхвърлените в околното пространство радиоактивни вещества;

- метеорологичните условия по време на аварията;

- годишния сезон;

- разстоянието до населените места;

- характера на застрояването и плътността на заселването на населените места;

- метеорологичните, хидрологичните и почвените характеристики на територията;

- водоснабдяването;

Под тяхното влияние , радиоактивното замърсяване може да окаже въздействие на 43 населени места с над 82 000 души население, съответно при неблагоприятно развитие те могат да достигнат до 64 с над 150 000 .

Съгласно използваната за прогнозиране съюзна публикация „ATP-45 Edition F V.1 WARNING AND REPORTING AND HAZARD PREDICTION OF CHEMICAL, BIOLOGICAL, RADIOLOGICAL AND NUCLEAR INCIDENTS“ се формират три зони въз основа на общата доза, натрупана от незащитения личен състав:

– Зона на дълготраен риск. В тази зона, незащитения личен състав се очаква да получи дози надвишаващи 5 cGy за период от 5 дни (0.041cGy/h). Радиологичното облъчване на хората може да предизвика повишен болестотворен риск (т.е. повишен риск от канцерогенни заболявания) за продължителен период от време и радиологичното облъчване трябва да се контролира и да се записва. Нивата на фоновото излъчване трябва да се следят непрекъснато, за да се засече началото и края на радиологичното замърсяване. Личния състав, който няма пряко отношение трябва да се предупреди, да се укрие и да се вземе решение за евакуация тези, които са най-застрашени, както и тези които се намират в места, където направените измервания са отчели най-високи мощности на дозите. В зависимост от отчетените стойности на местността, трябва да се изберат подходящи защитни средства.

– Зона на интензивен риск. В тази зона, нивата на радиация се очаква да са достатъчно високи, така че е необходимо да се вземат активни мерки за намаляване на облъчването. Незащитен личен състав, който престои в тази зона продължително време може да очаква да получи дози превишаващи 75 cGy (но по-малко от 125 cGy) за 24 часа (3,12 cGy/h), което е достатъчно да предизвика намаляване на работоспособността за кратък период, но с последващо пълно възстановяване. Операциите в тази зона трябва да се сведат до изпълняването само на критични задачи.

– Зона на изключително висок риск. Тази зона съответства на област, в която радиационните дози се очакват да надхвърлят 125 cGy за период от четири часа (31,25 cGy/h). Може да се очаква, че незащитен личен състав, който престои в тази зона значително време ще получи достатъчно големи дози, които ще предизвикат не дееспособност за кратък период от време или дори смърт. Крайно наложително е прилагането на защитни мерки и незабавна евакуация на личния състав, който не е ангажиран пряко. Необходимо е да се окаже спешна специализирана медицинска помощ на хората напускащи зоната.

Оценка влиянието на вероятната радиационна обстановка върху населението и формированията, участващи в овладяване и преодоляване на последствията от аварията.

Оценката на радиационната обстановка е свързана с редица фактори, чиято съвкупност усложнява задачата за своевременното намиране на оптимални решения за защита на населението. Към тези фактори могат да бъдат отнесени бързото развитие на авариите и формирането на радиационната обстановка далеч от АЕЦ; отсъствието в началото на пълен обем от необходимите сведения за характера на аварията, източника на радиоактивно замърсяване на атмосферата и местността по пътя на разпространението; забавянето на процеса на обработка и получаване на тези сведения; многообразието на пътищата на въздействие на радиоактивните вещества върху човека и способите за защита. Динамиката на формиране на обстановката близо до АЕЦ и краткият период, необходим за оценката й при вземане на решения и осъществяване на мероприятия, определят принципа за провеждане на някои мероприятия, а именно на базата на предварително изработени решения. При вземането им могат да се използват вероятностният и детерминираният подход за оценяване на обстановката. При вероятностния подход се определят зоните за защита на населението на базата на вероятното разпределение на радиоактивните вещества. При детерминирания подход предварително определената зона за детерминиране ще бъде по-голяма от

зоната, определена по вероятностният метод. Това се обяснява с факта, че споменатият подход е насочен най-вече към отчитане на максималното изхвърляне и на неблагоприятните от гледна точна на радиационната обстановка метеорологични и други условия. В случай на изхвърляне на радиоактивни вещества в атмосферата радиационното натоварване върху човека и другите популации на екосистемата включва:

- доза външни гама-облъчвания в облака от радиоактивни вещества;
- доза външни бета-облъчвания в облака от радиоактивни вещества;
- доза вътрешни бета-гама-облъчвания при вдишване на въздух, замърсен с радиоактивни вещества;
- доза външни бета-гама-облъчвания от замърсени с радиоактивни вещества земни повърхности, сгради, съоръжения и други;
- доза вътрешни бета-гама-облъчвания вследствие на употребени вода и хранителни продукти, замърсени с радиоактивни вещества;

Основен критерий, от който зависи въздействието на реалната (фактическата) радиационна обстановка върху населението, са мощностите на експозиция. Те се определят към определено време след аварията на АЕЦ в дадена точка на дадена зона от радиоактивната следа (заразената територия).

Мощността на еквивалентната доза на гама-лъчението на площадката от 2 до 24 часа след аварията, се очаква да е в рамките от 0,65 mSv/h до 0,10 mSv/h, в зоната за превантивни защитни мерки (3 km) евентуално ще достигнат от 0,90 mSv/h до 0,20 mSv/h, а в отделни локални участъци от 0,40 mSv/h до 0,20 mSv/h. Външното облъчване на населението може да се очаква за цялото тяло - от 1,97 до 0,12 mSv и за щитовидната жлеза - от 2,08 до 0,13 mSv.

При обща авария в АЕЦ „Козлодуй” се организира и осъществява диференцирана защита на населението, чрез прилагане на следните основни защитни мерки:

- укриване;
- йодна профилактика;
- използване на ИСЗ;
- евакуация;
- радиационен мониторинг;
- деконтаминация и допълнителни изисквания към общата и лична хигиена;
- защита на селскостопанските животни и растенията;
- защита на водоизточниците и водоснабдителните системи;
- ликвидиране на последствията от аварията.

Направления за подобряване на организацията и използването на формированията за радиационно разузнаване при авария в АЕЦ.

Подготовката е постоянен процес на придобиване, поддържане и усъвършенстване на способности на личния състав от ФОППБ, общинските и областни щабове и доброволните формирования за провеждане на операции. Индивидуалната подготовка на ФОППБ обхваща цялостния процес на придобиване на общи и специфични знания и умения, тяхното поддържане и усъвършенстване за изпълнение на определените функционални задължения. В програмите и плановете за провеждане учебния процес на ФОППБ, в индивидуалната подготовка е необходимо да бъде планирано обучение във военномедицински, полицейски учебни центрове и/или в учебни центрове на РДПБЗН-МВР, което би осигурило на участниците придобиването на основни умения и компетентности за справянето им

с кризисна ситуация. Положителен ефект имат ежегодните обучения на различни длъжностни лица (Командири на отделения за РХР, специална и санитарна обработка, както и дегазатори, санитари, химик-разузнавачи и шофьори на специализираната техника) от състава на ФОППБ в „Център за професионална квалификация при РДПБЗН – гр. Монтана“ за усъвършенстване на техниките, тактиките и процедурите за съвместни действия при овладяване и преодоляване на последствията от авария в АЕЦ „Козлодуй“. Колективната подготовка е съпътстваща индивидуалната подготовка, предназначена да подготвя екипите, ФОППБ, общинските и областните щабове за изпълнение на задачи, мисии и операции при бедствия.

Спецификата на операциите по защита на населението изисква съвместна подготовка между Министерство на отбраната, органите на единната спасителна (ЕСС) система и местната власт. Съвместната подготовка е елемент на колективната. Част от съвместната подготовка между ФОППБ и структурите от ЕСС е комбинацията от симулациите на живо, виртуалните и конструктивни симулации и компютърни игри. Разширяването на обхвата на участниците би допринесло за повишаване нивото на подготовка на общинските и областните щабове и ФОППБ от Сухопътни войски. Мероприятия които биха довели до подобряване на организацията на ФОППБ е организирането и провеждането както по отделно на формированията, така и съвместно със съставните части на Единната спасителна система на съвместни учения и общи практически занятия. Целта е повишаване нивото на тяхната съвместимост и взаимопомощ. Необходим е механизъм за мониторинг и оценка на проведените обучения, тренировки и учения на съставните части на Единната спасителна система и ФОППБ.

Литература:

1. *Недевски, Д*. Изясняване и оценка на екологичната обстановка след техногенни аварии, София, 2018.

2. *Недевски, Д*. Системи за мониторинг, ранно предупреждение и оповестяване за бедствия и аварии, София 2010.
3. План на Българската армия за оказване помощ на населението при бедствия. София, МО, 2020.
4. Национален план за защита при бедствия част III,Външен авариен план на АЕЦ „Козлодуй“

БОЙНО-ПРИЛОЖНА ПОДГОТОВКА И ПОДБОР НА СИЛИ ЗА СПЕЦИАЛНИ ОПЕРАЦИИ НА ВМС

капитан III ранг Георги Калинов Калинов

Анотация: Настоящата научна разработка има за цел да изследва бойно-приложните спортове, практикувани в Силите за специални операции (ССО) на ВМС, които са в основата на бойната им подготовка, както и първоначалния процес на селекция и обучение на кандидатите. Разглежда се кратка история на възникването на бойно-приложните дисциплини в армията, процеса на подбор и подготовка, както и действащите регламентиращи документи, отнасящи се до бойно-приложната физическа подготовка и спорт за бойните плувци от флота.

Ключови думи: *бойно-приложна физическа подготовка, спорт, ССО, ВМС, бойни плувци, СРБ, БНА.*

Бойно-приложната подготовка и спорт започват своето основно развитие след освобождението на България през 1878 год., като се полагат усилия за възстановяване на нейния военен потенциал. Той засяга всички сфери, като бойно-приложните дисциплини са били винаги неразделна част от учебните програми. За реализиране на тази цел се канят инструктори и специалисти, най-вече от Германия и Франция, както за обучение на военнослужещи, Методиката е базирана върху комбинирани техники от бокса. През 20-те години на миналия век се създават и първите спортни школи.[3]

След края на Втората световна война в България нараства драстично съветското влияние във всички области. След 1945 г. за целите на БНА и МВР за обучение по бойно-приложна физическа подготовка и спорт се ползват някои от старите тогава методики, а също така и помощта на съветски инструктори. За

обучение в школите по фронтово разузнаване, групите за дълбоко разузнаване, десантните части, а и някои други специализирани армейски части, както и части на МВР се използва унифицирана методика, базирана най-вече върху опита и методиката на Съветската армия и вътрешни войски.[3] През 1957 г. в страната започва да се развива и самбо, друг спорт с бойно-приложен характер, създаден в СССР. Той намира своето развитие и в БНА, като част от системата на ръкопашния бой.

През 1951 г. е създадено първото Наставление по физическа подготовка за Българската народна войска, където е включен раздел „Ръкопашен бой“, в който се изучават бойно-приложни техники. Те са класифицирани като бой с автомат и малка лопатка, удари с нож, ръка и крак, болезнени хватки в положение и задушаващи хватки, хвърляния и болезнени хватки лежешком. Изучаваните начини за самозащита включват отбивки, предпазване от удари с ръка и крак, освобождаване от хващане, хватки за обезоръжаване.[3] Други бойно-приложни дисциплини са гимнастика, ски подготовка, лека атлетика, плуване и преодоляване на препятствия. Около 1970 г. в България навлизат и други стилове бойни изкуства, като карате и айкидо, които добиват, много бързо популярност, техники от тях за внедряване и в системите за обучение в БНА и МВР. Във ВМФ по това време се набляга на занятия по плуване, гребане, ветроходство, водно спасяване, гимнастика, волейбол и др. спортове.

Развитието на физическата подготовка и спорта в БНА довежда до провеждане на редица научни експерименти в сферата на спорта, сред които и създаването през 1981 г. система за **специализиран ръкопашен бой (СРБ)**, добила широка популярност. По тази система се води обучение на три нива, като в периода от 1981 г. до 1987 г. се провеждат двумесечни курсове за офицери - инструктори по СРБ.[1] Тук са включени и офицери от военноморското формирование с бойни плувци. Проведени са и няколко състезания през 80-те и 90-те години на XX век. СРБ и към настоящия момент се изучава от военнослужещите във формированията

на ССО в Българската армия (БА), наследници на диверсионно-разузнавателните поделения на БНА.

В периода на Студената война, се провеждат редица спортни изяви и мероприятия, състезания и семинари, където специалните разузнавателни поделения на БНА и ВМФ взимат превес. През целия период на трансформации в тези структури, бойно-приложната подготовка и спорт са на много високо ниво и са част от обучението на парашутистите-разузнавачи.

Друг важен орган подпомагал бойно-приложната подготовка и спорт във въоръжените сили (ВС) е **Организацията за съдействие на отбраната (ОСО)**. Тя е организация за военно-приложни спортове в НРБ, съществувала под различни имена в периодите 1947 – 1968 г. и 1977 – 1992 г. ОСО повишава отбранителната способност на страната, като извършва подготовка на наборници и специалисти за нуждите на ВС в страната и осъществява методическо ръководство на военнотехническата подготовка извън системата на БНА. За целта ОСО създава, развива и поддържа клубове по военно-приложен спорт (спортна стрелба, ветроходство, парашутизъм, спортно ориентиране и др.), кръжоци по военно-приложни технически дисциплини (радиотелеграфия, радиоориентиране, ракетомоделизъм, корабомоделизъм и др.), тренировъчни бази, лагери и други.[2] Наследник на ОСО се явяват **школите и клубовете за предказармена подготовка на младежта** при министерството на отбраната, които също съществуват само няколко години. Основния фактор за преустановяване на тяхната дейност е окончателната отмяна на наборната служба през 2008 г. В тези школи са се набелязвали потенциалните кандидати за служба в диверсионно-разузнавателните части.

Като определение за **бойно-приложни спортове** може да се посочат всички спортове, при които тренировъчната дейност е елемент от учебно-бойната и бойната подготовка на личния състав. С последния Закон за физическото възпитание и спорта от 2018 г., министърът на младежта и спорта утвърждава

списък на военно-приложните спортове по предложение на министъра на отбраната. В него са включени различни видове петобой, ориентиране, парашутизъм, стрелба, бойни спортове и фехтовка. Част от тези спортове с бойно-приложна насоченост се практикуват и от ССО на ВМС.

Българският военноморски флот е създаден през 1879 г., като частите за специално разузнаване и диверсии (бойни плувци) са създадени чак през 1959 г. в гр. Варна. За период от четири години те усвояват парашутната и водолазна подготовка, както и различни диверсионно-разузнавателни прийоми, като през 1963 г. се закриват поради големи съкращения във ВМФ и БНА. През 1970 г. командването на флота възстановява поделението, което под различни наименования и локации съществува и до днес.

Подбора за наборните военнослужещи – бойни плувци се е извършвал измежду изявени спортисти и донаборници, изкарали различни курсове в ОСО, предимно по парашутизъм и водолазно дело. От тогава до днес съществуват високи критерии за подбор и подготовка на кандидатите.

В последната версия на ръководството по физическа подготовка в БА от 2018 г. са запазени техниките по СРБ, пешите маршове, кросове, каране на ски, плуване, преминаване на единна пътека с препятствия, хвърляне на гранта и др. упражнения свързан с бойно-приложната подготовка и спорт. Една от новостите е добавянето на фитнес упражнения. Всички тези дисциплини се практикуват в пълна степен и от бойните плувци на ВМС.

Приемането на България за страна-членка на НАТО през 2004 г. налага сериозни изисквания към използването на войските и силите. Модернизацията на армията и нейното технологично израстване довежда до трансформация и на бойно-приложната физическа подготовка и спорт. Специалните сили започват да заемат все по-голяма роля в развитието на БА. Морските ССО са наследник на диверсионно-разузнавателните части към ВМФ, подготвяли се по време на Студената война за най-тежките задачи в противниково разположение. За подобна

дейност са нужди високо квалифицирани и подготвени военнослужещи, отговарящи на редица изисквания.

Доктрината за подготовката на ВС на Република България (НП-7) от 2018 г. разглежда специалните сили на ВМС като **род сили** за изпълнение на поставените задачи. Съгласно Доктрината за специалните операции (НП-3.5) от 2021 г. *задачите на ССО в морска и речна среда включват изпълнението на всички основни задачи на специалните сили на суша и допълнителни такива специфични за морската и речна среда и прилежащите им зони. Формированията от силите за специални операции, които изпълняват задачи от и/или в националните морски пространства и прилежащите им зони са малки, гъвкави и мобилни. Техните действия се характеризират със скрито, бързо и прецизно прилагане на сила и обхващат основните задачи, които се изпълняват от специалните сили на суша като се добавят и следните (но не се ограничават само с тях) специфични действия:*

• *инфилтрация и ексфилтрация по море;*

• *скрито разузнаване на брегова ивица (хидрографско наблюдение), предхождащо амфибийни операции;*

• *скрита подготовка на морските подстъпи към брегова ивица в интерес на амфибийни операции;*

• *разузнаване на крайбрежната зона;*

• *рейдове и засади в крайбрежната зона, както и „бординг" операции с очаквано противодействие;*

• *установяване/възстановяване на контрол върху плавателен съд или морски съоръжения и инсталации;*

• *контратерористични операции в морска и речна среда.*[5]

За подобен тип задачи е нужно бойните плувци да не изпитват никакви затруднения за работа във водна среда. Затова се изисква кандидатите за бойни плувци да имат отлични умния по плуване. Условията за подбор и подготовка на

морски ССО винаги са били различни спрямо другите ССО и тези на останалите военнослужещи от ВС. Едно от условията е медицинският подбор, които налага повишени изисквания за водолази и парашутисти. Тук отпадат голям процент от кандидатите. Това е процедура, която е приета в ССО на много държави.

Поради изпълнение на специфичните задачи за постъпване на новоназначени военнослужещи, както и такива от други военни формирования, на длъжностите за бойни плувци към момента са определени отделни физически нормативи съгласно действащото Ръководство за физическа подготовка и организиране на спортната дейност във ВС на БА:

- Упр. №16 - Сгъване и разгъване на ръцете от вис (набиране);
- Упр. №01 - Бягане на 100 м;
- Упр. №06 - Крос 5 км;
- Упр. №26 - Плуване на 100 м (свободен стил или „бруст“);
- Упр. №29 - Плуване под вода;
- Упр. №27 - Плуване 1000 м свободен стил.[6]

Изпитът датира от 80-те години на XX век и е претърпявал съвсем незначителни изменения. Той е запазена марка за формированието, което до 2021 г. е **единствено в БА** с различен регламент за физически подбор на кадри. Изпитът по физическа подготовка се провежда на спортни стадиони и плувни басейни в един ден в присъствието на комисия включваща и медицинско лице. Нормативите се определят според възрастовата група на кандидата, като при получаване на оценка „Слаб“ по един от показателите, кандидатът се отстранява.

Към настоящия момент подготовката на българските бойни плувци е организирана на няколко етапи и фази. При постъпване на новоназначени военнослужещи във формированието за морски специални операции (МСО) се организира **начален (встъпителен) модул** по утвърдена програма, която включва общовойскови дисциплини с цел въведение във войсковата служба. Същият се провежда обикновено в района на формированието с продължителност три седмици

и завършва с изпит и ритуал по полагане на военна клетва, ако кандидатите вече нямат такава от предишна военна служба.

След полагане на военна клетва военнослужещите преминават **начална военна подготовка**. Началната военна подготовка е обучение по утвърдена програма за ВС за придобиване на основни компетентности от новопостъпилите (новоназначени) военнослужещи, които в последствие се поддържат и усъвършенстват. Тя се провежда в център за начална военна подготовка, Професионални сержантски (старшински) колежи или във ВВУ със заповед на командирите на видовете въоръжени сили.

Командирът на формированието за МСО регламентира със своя заповед стандартите за провеждане на **специална военна подготовка** (обем, разпределение на учебно-материалната база, продължителност, програма, разписания и форма на подготовка, форма на проверка, скала за оценки и изисквания за обучаемите военнослужещи) и назначава комисии за провеждането на изпити и придобиване на военно-отчетна специалност (ВОС) **3833**. Специалната военна подготовка се провежда след успешно преминаване на Началната военна подготовка и е разделена на **3 фази**:

Фаза 1: Специална подготовка за бойни плувци (водолази) – продължителността е 6 седмици по утвърдена програма. Същата се провежда в района на формированието и плувни басейни, като включва специализирани дисциплини за бойни плувци (водолази) и разузнавачи като плувно-гмуркаческа подготовка, оцеляване на море, тактико-специална подготовка, военна топография, огнева и инженерна подготовка и др. Фаза 1 е насочена за изучаване на тактики, техники и процедури с цел придобиване на необходимите знания и умения за изпълнение на МСО, съгласно националните регламентиращи документи и тези на НАТО. Фаза 1 завършва с полагане на писмен, устен и физически изпит удостоверени с протоколи. След приключване на специализирания модул да се издава удостоверение за преминато успешно обучение.

Фаза 2: Специална подготовка за водолази – курсът провежда се в Център за подготовка на водолази и бордни спасители към ВМС по отделна програма утвърдена и заповед на командира на ВМС. Военнослужещите бойни плувци, който не са преминали успешно Фаза 1, не се допускат до участие във Фаза 2. В тази фаза се изучават материалната част, теорията и правилата на водолазните спускания с отворена схема на дишане, като се обръща голямо внимание на физиологията и мерките за безопасност. Завършва с полагане на изпит пред комисия по теория и практическо изпълнение на упражнения във вода, както и връчване на удостоверение.

Фаза 3: Специална подготовка за парашутисти – начална подготовка за изпълнение на парашутни скокове, която се извършва в специализиран модул в района на формирването с продължителност 3 седмици по програма, включваща подробно изучаване на Ръководството по парашутна подготовка и десантиране, парашутната материална част, провеждане на пълна наземна подготовка, отработване на действията на парашутиста във въздухоплавателното средство и всички елементи на парашутния скок – от отделянето на парашутиста от въздухоплавателното средство и действията във въздуха до успешното приземяване. След приключване на специализирания модул по парашутна подготовка се издава удостоверение за преминато успешно обучение и се връчва парашутен знак в тържествена обстановка.

Новоназначените военнослужещи от други военни формирования, притежаващи квалификации за „парашутист“, „водолаз“, „разузнавач“ или подобни такива от ССО, преминават частична подготовка (опреснителен модул) по необходимост по различните фази.

След Фаза 2 се извърша и специализирано обучение на военнослужещи, които са назначени в лодъчните екипажи или в тимовете за подводно взривяване също по отделни програми.

След успешно преминаване на специалната подготовка военнослужещите от морските ССО се преминава **специална (последващата) индивидуална подготовка**, която е обучението за постигане и поддържане на по-високо ниво на знания и умения по отделни длъжности в тимовете за МСО, езикова подготовка, както и усвояването на специфична материална част, позволяваща на военнослужещите да изпълняват задължения като специалисти и да участват в колективната подготовка и изпълнението на задачи. За целта военнослужещите преминават специализирани курсове (модули) във формированието и в други военни формирования (учебни центрове), министерства, ведомства и структури в страната и чужбина.

Основните форми на подготовка на морските ССО са лекции, тренировки, самоподготовка, командирско-методически занятия, инструкторско-методически занятия, тактико-строеви занятия, тактико-специални занятия, тактически занятия и учения. Основната цел е да се осигури изграждането и поддържането на необходимите способности за изпълнение на задачи при всякакви условия на обстановката.[4]

След успешно завършване на индивидуалната подготовка (начална и специална) на новоназначените бойни плувци се полага обобщаващ **изпит за установяване нивото на подготовката и даване на допуск** до изпълнение на служебните задължения. Изпитът се провежда от назначена комисия, включваща старши специалисти по видовете подготовки и офицер от щаба на дивизиона. С успешното завършване на изпитът и цикъла на обучение се придобива ВОС съгласно регламентиращите документи. След успешно полагане на изпита от новоназначените военнослужещи, им разрешава носене на отличителните знаци на бойните плувци – черна барета, емблема, значка и монета, които се връчват в тържествена обстановка. Подобни процедури са заложени повечето ССО от страните-членки на НАТО и имат изключително високо морално значение. Целият

цикъл на подготовка на бойни плувци е съобразен с Глава 4 от Доктрината за подготовката на ВС.

В последващата си подготовка бойните плувци се ръководят действащата Програма за бойна подготовка от 2007 г., както и от приетата през 2016 г. Програма за водолазна подготовка на водолазите от военните формирования на ВМС, която включва плувно-гмуркаческа подготовка, теоретична и практическа подготовка по практическа работа с водолазно снаряжение с открита и закрита схема на дишане, където се изпълняват строго специфични упражнения за бойни плувци. Теоретичната подготовка е според Доктрината за специалните операции (НП-3.5) от 2021 г. и др. документи.

Предизвикателствата на новото време налагат регулярно осъвременяване и увеличаване на обема на учебните програми за подбор и подготовка на ССО то ВМС. Преминаването на първоначалната и специалната подготовки не освобождава военнослужещите от последващо обучение и развитие. Всеки боен плувец трябва да е в постоянен процес на самоусъвършенстване и с гордост да носи отличителни знаци на частта си.

Принципът на преминаване на подбора и подготовката през фази е аналогичен в ССО на САЩ, както и почти всички ССО от НАТО. Това е част от свидетелството за престижност и трудност при постъпване в елитни подразделения, който не трябва да се нарушава. Неофициалният процент на кандидатите, успешно преминали през селекцията за специални сили в НАТО, варира между 10 и 20%. В морските ССО процентът е по-малък поради допълнителната специфика на морската среда. Това е факт, върху който е необходимо да се обърне сериозно внимание при приемане на новоназначени военнослужещи в редиците на българските ССО, тъй като процентът на успеваемост на кандидатите у нас е нереално висок.

Използвана библиография:

1. Абаджиев, Юлий. *Специализиран ръкопашен бой*. София: ВИ, 1985.

2. Йорданов, Симеон. *Въоръжени сили на България и физическа подготовка и спорт за военнослужещите*. София: НСА Прес, 2010.

3. Йорданов, Сашо. Ф*ормиране на адекватна готовност при военния полицай за самозащита*. София: НСА Прес, 2016.

4. МО. *Доктрина за подготовката (НП-7)*. София, 2018.

5. МО. *Доктрина за специалните операции (НП-3.5)*. София, 2021.

6. МО. *Ръководство за физическа подготовка и организиране на спортната дейност във въоръжените сили на Република България*. София, 2018.

ИЗГРАЖДАНЕ НА НЕОБХОДИМИ ОПЕРАТИВНИ СПОСОБНОСТИ ОТ ВОЕННОМОРСКИТЕ СИЛИ ЗА УЧАСТИЕ В МИСИИ И ОПЕРАЦИИ ИЗВЪН ТЕРИТОРИЯТА НА СТРАНАТА

Валентин Велков

Анотация: В доклада са посочени областите, в които Военноморските сили е необходимо да развиват съществуващи и придобиват нови способности. Разгледани са способностите, които трябва да притежават едни съвременни Военноморски сили, за участие в пълния спектър от възможни мисии и задачи, които ще им бъдат възложени при участие в различни операции. Изхождайки от извършения теоретичен анализ и съпоставка на необходимите способности е показана посоката, в която е необходимо да се работи за изграждане на съвременните Военноморски сили на Република България.

Ключови думи: *Военноморски сили, Оперативни способности, Експедиционни операции*

Abstract: The report sets out the areas where the Navy needs to develop existing and acquire new abilities. Discussed are abilities that should possess the modern Navy to participate in the full range of possible missions and tasks that will be assigned by participating in various operations. Based on the conducted theoretical analysis and comparison of the necessary abilities shows the direction in which it is necessary to work to build a modern Navy of the Republic of Bulgaria.

Keywords: *Navy, Operational capabilities, Ekspeditsionni operations*

Една от основните характеристики на съвременните въоръжени сили е необходимостта от непрекъснатото им развитие в контекста на динамично променящата се среда от заплахи. Новите заплахи, бързата промяна на средата за сигурност в Черноморският регион, наличието на замразени и бързо ескалиращи конфликти в региона и преплитането на много интереси и влияния в този регион налагат разработването на нови концепции и доктрини за участие в различни по

характер операции. Развитието на съвременните технологии от своя страна дава възможност за създаването на нови оръжия и системи, които осигуряват прилагането на доктрините. Необходимо условие за изграждането на съвременна и ефективна система за отбрана е развитието и усъвършенстването на оперативните способности.

Като част от Въоръжените сили, Военноморските сили на Република България е необходимо напълно да покриват тези изисквания, за да участват оптимално в системата за колективна отбрана на Алианса.

За участие в Съвместни сили Военноморските сили формират Военноморски компонент, който изпълнява възложените му задачи и действа в интерес на Съвместните сили основно в морско направление и крайбрежните райони. Основната цел на действията на Военноморския компонент е установяване и поддържане на контрол на морските пространства в зоната на операцията. Неминуемо се налага взаимодействие на компонента с другите участници от състава на Съвместните сили, формиращи съответните компоненти – Сухопътен и Военновъздушен и компонент Специални операции. Това взаимодействие се изразява в осигуряване на подходите до Зоната на съвместните операции от към море, транспортирне по море на хора и товари, стоварване или евакуация от оборудван (необорудван) бряг, осигуряване безопасността на полетите над море, разузнаване на морското пространство, взаимодействие при действия в приморско направление, защита на обекти от критичната инфрструктура и отбрана на крайбрежието.

При участие в съвместни операции неминуемо ще се налага провеждането на съвместни действия със съюзни или коалиционни сили. Развитието на оперативни способности ще се основава на способността за планиране и провеждане на съвместни операции, защита на силите и оперативна съвместимост. За изпълнението на мисиите и задачите на Военноморските сили и постигането на

нивото на амбиции се изисква адекватен профил от оперативни способности, дефинирани и групирани в следните ключови области:

- Своевременна наличност на силите;
- Ефективно разузнаване;
- Развръщане и мобилност;
- Ефективно въздействие;
- Командване и управление;
- Осигуряване и логистика;
- Бойна устойчивост и защита на силите;
- Оперативна съвместимост.

Всяка от тези области има своето важно значение и принос за достигане на определената цел – изграждане на съвременни и притежаващи необходимите способности Военноморски сили.

Своевременната наличност на силите се постига с повишаване на способностите на страната за изграждане и подготовка на адекватни на заплахите и националните ангажименти към международния мир и сигурност Военноморски сили. Тези сили трябва да поддържат нужната готовност в мирно време и при ескалиране на обстановката да реагират по адекватен начин за нарастване на готовността си. Така те ще са в състояние да предоставят необходимите сили и средства за конкретна операция.

Ефективното разузнаване има ключова роля в съвременните операции. Формирането на своевременна и пълна картина на обстановката е основната предпоставка за планирането и воденето на ефективни операции от Военноморските сили.

Развръщането и мобилността на Военноморските сили е ключова способност за участие в операции извън територията на страната. Изграждането на тази област от способности изисква както средства за морски превози, така и

използването на съвременни морски платформи, притежаващи висока мореходност, автономност и оперативна съвместимост с останалите участници в операцията.

Ефективното въздействие върху противника се постига чрез изграждане на способности за ефективно разузнаване, своевременно реагиране и мобилност на силите, ефективно поразяване, осъществяване на контакт и унищожаване на противника. Тази област от необходими способности е крайният, завършващ резултат от използването на силите.

Командването и управлението е необходимо да се усъвършенства в съответствие с развитието на технологиите и измененията в доктриналните схващания чрез постигане на високи мрежово-центрични способности, предоставяне на по-големи обеми информация по хоризонтала и вертикала и самостоятелност при вземането на решения и управление на формированията. Това се постига чрез превъзходство над противника в ситуационната осведоменост, информираното вземане на решения, тяхното творческо изпълнение и осигуряване на необходимата свобода за изпълнение на поставените задачи.

Осигуряването на силите е необходимо да се издигне на ново качествено ниво чрез новите концепции за осигуряване и поддръжка на операциите, внедряването на новите технологии в оръжията и екипировката и фокусирана логистика с използване на достиженията на новите технологии. И тук свързаността ще оказва решителен характер на качественото състояние на способностите.

Бойна устойчивост и защитата на силите се постига чрез използването на тактически и технологични методи с цел запазване на живота и здравето на военнослужещите, съхраняването на въоръжението и техниката в състояние на готовност за използване и запазване на достатъчен потенциал за въздействие. Основно влияние върху сигурността продължава да оказва развитието на необходимите видове бойно осигуряване и поддръжка.

Постигането на ***оперативна съвместимост*** със съюзниците и партньорите ще гарантира ефективно използване на силите в системата на съвместните многонационални операции.

Изграждането на способности от Военноморските е възможно да се осъществи чрез балансирани, ефективни, оперативно съвместими и мобилни военноморски сили, способни да участват пълноценно в морски операции за защита на морския суверенитет на страната, както и в интерес на колективната отбрана на НАТО и общата политика за сигурност и отбрана на ЕС.

Необходимите военноморски отбранителни способности се определят от няколко основни принципа:

- синхронизиране на военноморските способности на страната с тенденциите за изграждане на способности за колективната отбрана на НАТО и общата политика за сигурност и отбрана на ЕС;
- най-вероятните географски райони за използване на военноморските платформи;
- анализ на рисковете и заплахите вероятните сценарии на море, в които могат да бъдат използвани Военноморски сили;
- задачите, които се очаква Военноморските сили да решават, както в национален план, така и при изпълнение на международни ангажименти.
- Превантивно решаване на предизвикателствата пред които са изправени Военноморските сили.

Тези фактори оказват най-силно влияние върху формирането на способности на Военноморски сили на Република България. Целта е изграждане на подходящи за страната, технологично развити, ефективни, оперативно съвместими и мобилни военноморските сили, способни да участват пълноценно в широк спектър от бъдещи морски операции в подкрепа на колективната отбрана на НАТО и общата политика за сигурност и отбрана на ЕС.

Анализирайки изложеното е необходимо да си отговорим на въпроса: Какви способности е необходимо да изграждат и усъвършенстват Военноморските сили?

Способности за командване и управление

Системата за командване и управление на Военноморските сили е необходимо да бъде напълно съвместима с тази на другите страни-членки на НАТО и ЕС. Военноморските сили, също така е необходимо да притежават готовност, в кратки срокове да сформират оперативно съединение за провеждане на самостоятелни и съвместни операции на море.

Информационното превъзходство при провеждане на операции на море придобива все по-голямо значение за своевременно вземане на решение от командирите за ефективното използване на силите в морското пространство.

Модерните военноморски операции стават все по-мрежово ориентирани, корабите от ВМС, плаващи в състава на тактическата група, е необходимо да бъдат свързани с бреговите пунктове, корабите и морската авиация чрез защитени линкове за обмяна на данни, видео и телефония. Връзката с отдалечени брегови центрове и щабове да се осъществява предимно чрез защитени сателитни комуникации.

Способност за провеждане на ефективни морски операции

Колективната сигурност е трудно постижима без осигуряване на сигурността на море. Способността на Военноморските сили да защитават морските комуникации и да осигуряват дейността на търговското корабоплаване, както и да осъществяват присъщата им възпираща функция, до голяма степен зависи от състоянието и възможностите на платформите да използват ефективно оръжието си по морски и брегови цели.

Предвид тенденциите съвременните военноморски операции да се провеждат на относително близки до брега дистанции и факта, че Черно море е с относително малка площ от около 168.500 квадратни мили, за решаването на тези задачи са

необходими малки и бързоходни надводни и подводни платформи, оборудвани с ново и съвременно поколение въоръжение и с модулни системи за управлението му. Надводните кораби трябва да бъдат снабдени с площадка и хангар за осигуряване на палубно базиране на вертолет и да бъдат съвместими с платформите на страните-членки на НАТО и ЕС.

За достигане на тази способност е необходимо да придобият платформи от типа многофункционален модулен патрулен кораб, ракетни катери и подводници. Тези модерни плавателни съдове ще дадат възможност за изграждане на съвременни способности както за борба с надводен, въздушен и подводен противник, така и за контрол на корабоплаването. Ще нарасне и ефективността при борба с асиметрични заплахи и търсенето и спасяването на море. Освен това е необходимо достатъчно количество платформи за тяхното ротиране при продължителни операции и тяхното активно участие при ескортирането на търговски кораби.

Способност за контрол на корабоплаването

Интензивността на търговското корабоплаване непрекъснато нараства поради ниската себестойност на този вид транспорт и важността му за осигуряване на нормалното функциониране и развитие на икономиката на страната. Затова осигуряването на безопасност и сигурност на морските търговски комуникации продължава да бъде от първостепенно значение. Осъществяването на контрол върху корабоплаването в глобален мащаб и в частност в Черно море, с цел предотвратяване на нелегален трафик на оръжия, хора, наркотици и стоки с двойна употреба се осъществява все по-трудно със съществуващите към момента средства и способности на Военноморските сили.

Тази способност изисква модернизация на съществуващите и придобиване на нови способности за проверка и задържане на подозрителни кораби.

Способност за търсене, откриване и унищожаване на подводници

Използването на все по-съвършени технологии при строеж на подводници от ново поколение прави задачата по тяхното своевременно откриване все по-трудна за противоподводните кораби. Новите тенденции в тази област предполагат създаване на по-бързи и по-малошумни подводници, способни да остават незабелязани в подводно положение по-продължително време. Поради този факт значимостта на съвременните способности за откриване, следене и унищожаване на подводници все-повече ще нараства.

В тази връзка е необходимо Военноморските сили да придобият хидроакустични комплекси от ново поколение, интегрирани в единна мрежа и способни да предават данни във време, близко до реалното, спрегнати с нови образци въоръжение, поразяващи от по-големи дистанции на стрелба.

Корабите за борба с подводници да притежават способност да откриват и унищожават подводници извън опасната зона, на всякакви дълбочини и във всякакви хидрологични условия, както и в плитки и ограничаващи способността за маневриране води. За по-бързо обследване и своевременно откриване и унищожаване на подводници все по-широко ще се използва и морска авиация. За тази цел вертолетите от Военноморските сили да бъдат въоръжени с модерни радио-хидроакустични буйове и торпеда от ново поколение, които ще осигурят по-ефективно и безопасно откриване и унищожаване на подводници.

Способности за провеждане на специални операции

В контекста на задачите на Военноморските сили по контрол на корабоплаването, борба с наркотрафика на море и неутрализиране на терористични асиметрични действия на море, необходимостта от използването на военноморски сили за специални операции в интерес на Военноморските сили и в многонационални операции е изключително актуална. Освен това, тази способност дава възможност на Военноморски сили да участва в целия спектър от специални операции, включващи трите основни мисии на силите за специални операции на

НАТО - специално разузнаване, директни действия и военно подпомагане в приморско направление.

Способност за защита на пристанищна инфраструктура

Критичната инфраструктура и пристанищата са едни от най-уязвимите центрове на територията на една държава и са потенциалните обекти на асиметрични атаки от терористични групи.

Както търговските, така и военните кораби в пристанищата са уязвими и могат да бъдат обект на открита атака, саботаж или криминални действия. Въпреки че, военните кораби притежават известни способности за осигуряване на защита си в пристанище, са необходими широкообхватни мерки за защита на търговските кораби и на пристанищната инфраструктура. Ето защо, задачата на Военноморските сили по осигуряване на защита на националните пристанища придобива все по-голяма значимост.

Способност за осигуряване на защита на надводните кораби

Бойната устойчивост и защита е способност, присъща на всеки военен кораб и служи да противодейства на противокорабни ракети, торпеда, морски мини и асиметрични атаки, както при участие в операции на море, така и при плаване в близост до брега. Предвид все по-съвършените средства за въздействие по надводните кораби и все по-честото участие на наши кораби в многонационални операции, Военноморските сили се нуждаят от съвременни способности за защита на надводните си кораби.

Способност за провеждане на противоминни операции

Осигуряването на свободата на корабоплаването и безпрепятствено използване на подходите към търговски пристанища и райони за дислокация на военни кораби в глобален мащаб зависи от ефективността на противоминните операции.

Непрекъснатото усъвършенстване на минното оръжие чрез използване на все по-нови технологии и материали увеличава необходимостта от модерни противоминни способности.

За Военноморските сили противоминната борба е една от приоритетните области за изграждане на способности. Това значително ще повиши ефективността на противоминните операции не само в националните морски пространства, но и при участие в състава на многонационална противоминна тактическа група извън Черно море.

Способност за развръщане и поддръжка при участие в операции

През последните години участието на Военноморските сили в многонационални операции беше свързано основно с изпълнение на задачи по контрол на корабоплаването в определени райони, борба с пиратството, както и в други международни морски операции, извън пределите на Черно море. Необходимо е да се изграждат и придобиват способности за изпращане на военноморски платформи в райони с голямо отдалечение от постоянните пунктове за дислокация, както и поддържането им в района на операцията, за значителен период от време. За да изпълняват задачи на големи дистанции за дълъг период от време, на силите са необходими военноморски платформи с подходяща мореходност и автономност, както и модерни логистични способности за зареждане на корабите с ГСМ на ход и в пристанище.

Способност за

Способност за ефективно наблюдение на морските пространства и осигуряване на морска ситуационна осведоменост

Това е една от ключовите способности, осигуряващи информация за това, какво се случва в морските пространства на страната. През последните години способностите на Военноморските сили в тази насока значително се повишиха, като се отчита и факта, че морската граница на страната се явява и граница на ЕС. Също така тази способност ще придобива все по-голяма важност, предвид тенденциите в

НАТО и ЕС за изграждане на обща оперативна картина на обстановката, от която опознатата картина на морската обстановка е неделима част. Необхдимо е да се обработва все по-голямо количество информация, обменяща се в реално време, в многонационална среда, с много на брой правителствени и неправителствени участници с цел осигуряване на необходимите данни за вземане на решение от командването за използване на силите.

Преди да дадем отговор на по-горе зададения въпрос е необходимо да да сме наясно с какви сили и средства разполагаме към момента, които да отговарят на съвременните изисквания.

Несъмнено най-успешната придобивка е доставката на нова летателна техника. Това са три броя вертолети (2 AS 565 MB Panther и един AS 365N3 Dolphin).

Вертолетите притежават четириканален автопилот и са способни нощем да изпълняват задачи не само за търсене в морските пространства, но и да извършват спасителни дейности.

Придобити са и способности за стрелба по морски цели с бордово оръдие и изпълнение на десантиране по парашутен способ от борда на вертолета.

Комуникационното и навигационното оборудване на вертолетите отговарят на изискванията на ICAO (Международната организация за гражданско въздухоплаване), което позволява същите да се експлоатират във въздушно пространство, използвано съвместно от граждански и военни въздухоплавателни средства. Съвременното навигационно оборудване позволява използване на системите за кацане, разположени на летище Варна, а и на всяко гражданско летище, което заначително намалява минимума за кацане (видимост и долна граница на облачността) при полети в сложни метеорологични условия.

Способностите на споменатите новопридобити вертолети и към момента продължават да се изграждат. Закупените боеприпаси за бордовите оръдия разширяват обхвата на възможните задачи, кото могат да им се възлагат.

До момента обновяването на корабния състав на Военноморските сили се осъществява с кораби „втора ръка” от страни-членки на НАТО. Една от причините за успешното интегриране на българските Военноморски сили в НАТО е придобиването на трите фрегати клас „Wilingen” и минните ловеци клас „Флауер”.

В ход е програмата по строителството на 2 броя Многофункционални модулни патрулни кораба.

Осъществяват се проектите за частична модернизация на фрегати Е-71 и Бреговата система за наблюдение

Осъществяват се проектите за Военноморски координационен елемент, Модулен елемент за бързо разгръщане за подводни интервенции и Информационна система за осигуряване на подводни интервенции.

За да могат Военноморските сили да продължат да бъдат гарант на сигурността и безопасността на море, при това в невралгичен район като Черно море, където минава външната граница на ЕС и НАТО, е необходима модернизация на съществуващите платформи и придобиване на нови кораби и подводници.

Стартиралият проект за строителство на Многофункционален модулен патрулен кораб за Военноморските сили ще даде възможност да се подменят патрулните кораби от състава на Военноморските сили, произведени в бившия СССР, които са към края на своя жизнен цикъл. Тези кораби ще притежават способности за осигуряване базирането и управлението на вертолети AS565MB Panther, както и на безпилотни летателни апарати. Също така и способности за участие в следните основни видове операции:

- борба с надводен, въздушен и подводен противник;
- контрол на корабоплаването;
- търсене и спасяване на море;
- защита на националните морски пространства и критичната инфраструктура;
- защита на морските комуникации и стопанската дейност на море.

Придобиването на съвременни ракетни комплекси (корабни и брегови), ракетни катери, възстановяването на подводното плаване и модернизирането на системата за наблюдение и управление, както и придобиването на безпилотни летателни апарати с морско базиране, нови способности за противоминна борба и морски специални операции съществено ще подобрят способностите на ВМС за изпалнение на задачите в националните морски пространства, ще повишат приноса на страната към НАТО и ЕС и ще повишат отбранителните възможности на страната в насточщата нестабилна и бързо променяща се среда за сигурност.

Броят на мисиите и задачите на ВМС е обширен и анализите показват, че едновременното им изпълнение не е нито необходимо, нито може да бъде ресурсно обезпечено в средносрочен период. В тази връзка ще е наложително преосмисляне и конкретизиране на необходимите способности и потенциал, за да могат да се споделят общите за НАТО и ЕС ангажименти за морската сигурност в духа на инициативата на НАТО за "интелигентна отбрана" и на Европейската отбранителна агенция за "обединяване и споделяне".

Очевидно е, че ВМС може би няма да могат да си позволят финансово и ресурсно да имат на разположение корабен състав за участие в пълния спектър на операциите за морска сигурност. Високата цена за създаване на многостранен и голям флот ще е непосилна за България. Трудно ще могат да се изградят и поддържат сили за пълноценно участие в пълния спектър на морски операции на НАТО, ЕС и ООН, особенно в отдалечни райони. На ВМС са необходими специфични способности в контекста на колективната отбрана за изпълнение на специфични задачи в широкия спектър на морските операции на НАТО, ЕС и ООН. Необходимо е да развиваме и поддържаме силни, мобилни конвенционални сили, със способности за изпълнение, както на отговорностите ни по мисия „Отбрана", така и тези по мисии „Подкрепа на международния мир и сигурност" и „Принос към националната сигурност в мирно време", при участие в мисии и операции на територията на страната на страната и извън нея.

Използвана литература:

1. Емил Ефтимов, “Предизвикателства пред Въоръжените сили, свързани с развитието на отбранителните способности, в контекста на новата стратегическа концепция и решенията от срещата на върха в Мадрид“, лекция на откриване на учебната 2022-2023 година във ВА, 2022
2. Костадинов, К., Изграждане на способности на ВМС в контекста на морската стратегия на НАТО и ЕС, Годишник на ВА „Г. С. Раковски“ – факултет „Командно-щабен“, ISSN 1312-2991, втора част, 2017 г., стр.210÷220.
3. Костадинов, К., Влияние на процеса на превъоръжаване върху необходимите оперативни способности на ВМС, Международна научна конференция на Военна академия „Г. С. Раковски”, ISBN 978-619-7478-23-5, втора част, 2018 г., стр. 49÷52.
4. Програма за развитие на отбранителни способности от Въоръжените сили до 2032 г., ДВ бр.13 / 16.02.2021 г.
5. Доктрина за Въоръжените сили на Република България – НП-1(А), София, 2017
5. Доктрина за морски операции - НП-3.1, София, 2013
6. Материали от Сбора на Командира на ВМС, Варна, 2022

СЪВРЕМЕННИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ЗАПЛАХИТЕ ЗА МОРСКАТА КРИТИЧНА ИНФРАСТРУКТУРА

Полковник Светлозар Георгиев

Анотация: В доклада са определени основните обекти от морската критична инфраструктура и е направен обзор на съвременните заплахи за нея. Като резултат са обобщени направленията, в които да се изграждат способности за противодействие на тези заплахи.

Ключови думи: *морска сигурност, заплахи, критична морска инфраструктура.*

MODERN DIMENSIONS OF THREATS TO MARINE CRITICAL INFRASTRUCTURE

Svetlozar Georgiev

Abstract: The report identifies the main objects of the maritime critical infrastructure and provides an overview of the modern threats to it. As a result, the directions in which to build capabilities to counter these threats are summarized.

Keywords: *maritime security, threats, critical maritime infrastructure.*

През последните години Черноморският регион отново се превърна в пресечна точка на различни трансгранични дейности, както в положителен смисъл, като търговия, туризъм и транспорт на енергийни ресурси, така и в негативен смисъл, като естествена връзка между Западна Европа и Азия за незаконен трафик,

миграция и дейности на международни криминални групи. Морето винаги е използвано за терористични атаки от плавателни съдове, импровизирани взривни устройства или други противозаконни дейности насочени към важни инфраструктурни обекти на брега или в прилежащата акватория.

Регионалното измерение на терористичните заплахи има няколко източника: наличието на неурегулирани конфликти и потенциално опасни кризисни райони; отделните прояви на религиозен екстремизъм; сепаратистките стремежи; икономическата нестабилност и социалните проблеми; нелегалният трафик на оръжие, наркотици и хора; действията на паравоенни групи; голямото количество бежанци и др.

Морската инфраструктура осигурява връзката между морските комуникации и другите транспортни системи. Поради това тя е логическа цел за терористични действия. Успешна атака срещу пристанище може да нанесе значителни икономически и военни загуби, да доведе до масови аварии и да окаже сериозни негативни ефекти върху националната икономика в дългосрочен план. Защитата на критичната морска инфраструктура поставя много предизвикателства в среда на заплаха от асиметрични действия.

Защитата на критичната морска инфраструктура се разпределя в отговорностите на следните държавни институции:

- Държавна агенция за национална сигурност;
- Военноморски сили;
- Главна дирекция „Гранична полиция”;
- Изпълнителна агенция „Морска администрация”;
- Държавно предприятие „Пристанищна инфраструктура”;
- Агенция „Митници”;
- Изпълнителна агенция по околна среда;
- Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури.

Голяма част от тези институции нямат необходимите сили и средства за изпълнение на поставените им задължения, поради това защитата на критичната морска инфраструктура трябва да се осъществява чрез много близко взаимодействие между същите, така че с влагането на минимални допълнителни средства и ресурси да се осигури максимално ефективна система за защита. Но въпреки наличието на ред документи регламентиращи правомощията им при съвместни операции, все още няма документ който да регламентира взаимодействието и отговорностите им при осигуряването на защитата на критичната инфраструктура.

Основните елементи на критичната морска инфраструктура, са следните:

- Морски пристанища

- „Варна – изток“ - за обработка на генерални и насипни товари, контейнери и пътници;

- „Варна – запад“ - за обработка на генерални, наливни, насипни, Ро-Ро товари и контейнери;

- „Бургас – изток“ - за обработка на генерални, насипни, наливни и Ро-Ро товари и контейнери;

- „Бургас – запад“ - за обработка на генерални, насипни, наливни и Ро-Ро товари и контейнери;

- Терминал „Нефтохим“ – Бургас - за обработка на течни товари;

- Военно/гранично-полицейско пристанище Варна;

- Военно/гранично-полицейско пристанище Атия.

- Пътища:

- Аспарухов мост в гр. Варна;

- Акваторията и подходите към пристанище Варна и пристанище Бургас.

- Морска инфраструктура, свързана с производство и пренасяне на енергийни източници и опасни стоки:

- ТЕЦ - Варна;
- Горивен терминал на пристанище Варна;
- Терминал „Крайморие“ на пристанище Бургас.

• Система за управление при кризи и осигуряващи дейности, свързани с безопасността на корабоплаването, военната и вътрешна сигурност:

- Система за управление на ВМС;
- Система за управление на ГД „Гранична полиция“;
- Система за управление на корабния трафик на ДП „Пристанищна инфраструктура“.

Поради широкия обхват и големия брой елементи на критичната морска инфраструктура в доклада ще се разгледа системата за защита на пристанище Варна.

Една система за защита на даден елемент от критичната морска инфраструктура се изгражда на базата на заплахите, които стоят пред него. За да се определят изискванията на които трябва да отговаря системата за защита на пристанище Варна, като елемент на критичната морска инфраструктура, първо трябва да се определят заплахите, които стоят пред него. Анализът показва, че те могат да се опишат с помощта на следните сценарии:

Проникване от към брега

- проникване и нападение на кораб застанал на котва и швартови;
- проникване и залагане на взривни устройства, докато корабите са на море и взривяване след завръщането им;
- проникване, унищожаване или увреждане на обект от инфраструктурата.

Проникване от към море

- проникване на подводни плувци и залагане на взривни устройства на подводната част на корпусите на корабите застанали на котва и швартови или на котва на рейда;

- проникване на надводно плавателно средство (в това число и дистанционно управляемо) натоварено с експлозиви и сблъскване с кораб или обект от инфраструктурата;
- проникване на подводно плавателно средство (в това число и дистанционно управляемо) натоварено с експлозиви и сблъскване с кораб или обект от инфраструктурата;
- овладяване на кораб превозващ опасни товари и използването му като средство за нападение или взривяването му в близост до корабите;
- блокиране на каналите или входа на пристанището чрез потапяне на плаващи средства, взривяване на кораб или постановка на единични мини.

Проникване от към въздух

- използване на малки летателни средства (в това число и дистанционно управляеми) натоварени с експлозиви и сблъскване с кораб или обект от инфраструктурата;
- овладяване на самолет и използването му като средство за нападение или взривяването му в близост до пристанището;
- нападение срещу кораб или обект от инфраструктурата чрез изстрелване на единични ракети.

Проникване в комуникационно-информационната система

- физическо проникване и кражба на хардуер, кражба, промяна или подмяна на данни от системата;
- физическо проникване и унищожаване на елементи от системата;
- софтуерно проникване и кражба, промяна или подмяна данни от системата;
- софтуерно проникване, претоварване или сриване работата на системата;
- използване на високотехнологични средства за прехващане на информация предавана по комуникационните канали.

Анализът на заплахите показва, че основните за пристанище Варна са терористични бомбени атентати с конвенционален заряд или оръжия за масово унищожаване и проникването в комуникационно-информационната система за командване и управление. Защитата от тези заплахи може да се осигури чрез ранно откриване и предупреждение за заплахата, което може да се гарантира чрез обединяване на усилията на държавните ведомства и агенции свързани със защитата на националната сигурност.

За постигането на най-добро ниво на безопасност е удачно системата за защита на ВГПП Варна, като част от критичната морска инфраструктура, да се организира по зонално-обектов способ и интегрален принцип (взаимодействие с други институции). Ще се дефинират две зони за сигурност и основни критични обекти със съответните системи за наблюдение и контрол на достъпа.

Обособяват са акваториална и брегова зони за защита, всяка от които с две зони условно обозначени като близка и далечна. В резултат на извършеният анализ на потенциалните заплахи и дълбочините в района на пристанището може да се направи извода, че най-вероятните средства за нападение са отвлечени търговски кораби, подводни плувци или мини подводници. В следствие на това, че целта на терористичните организации е с минимални средства да се постигне максимален ефект от действията им, най-вероятно е използването на подводни плувци. За да се осигури достатъчно време на дежурните сили да оценят обстановката и да предприемат адекватни действия е най-удачно да се приеме за граница между близката и далечната зони на акваториалната зона линията свързваща фар Варна и плаж Аспарухово.

Новият тип предизвикателства, рискове и заплахи предизвикват промяна във възгледите за защита, което в национален мащаб се изразява в трансформация на модела за национална сигурност – от тотална защита на територията и населението към защита на критичната инфраструктура. Защитата на критичната инфраструктура е една от основните задачи при защита на националния суверенитет.

Осигуряването на адекватна защита на критичната морска инфраструктура в условията на непредвидимост на съвременните заплахи е свързана с:

- идентифициране на елементите на критичната морска инфраструктура;
- идентифициране и оценка на заплахите за елементите на критичната морска инфрструктура;
- оценка на критичните им уязвимости;
- разработване на система от мерки и способности за защита на елементите на критичната морска инфраструктура;
- разработване и проиграване на сценарии за противодействие на заплахите и защита на критичните уязвимости.

Извършеният анализ на текущото състояние на системата за защита на ВГПП Варна, като елемент от критичната морска инфраструктура, показва, че тя не осигурява достатъчно ниво на сигурност, като поставя под съмнение ефективността на защитата на останалите елементи. Извършеното научно изследване показва, че не се отчитат заплахите от морската среда, а охраната на обектите е организирана единствено от към суша.

Литература:

1. Димитров Н., Подходи за оптимизиране на защитата на националната критична морска инфраструктура.

2. Димитров Н., Защита на морската критична инфраструктура на Република България в променящата се среда за сигурност

3. Закон за морските пространства, вътрешните водни пътища и пристанищата на Република България.

4. Костадинов, К., Изграждане на способности на ВМС в контекста на морската стратегия на НАТО и ЕС, Годишник на ВА „Г. С. Раковски“ – факултет „Командно-щабен“, ISSN 1312-2991, втора част, 2017 г., стр.210÷220.

5. Костадинов, К., Насоки за изграждане и развитие на способности от ВМС за противодействие на нетрадиционните заплахи в литоралната зона на страната – Годишник на ФКЩ том 1/2015 г., ISSN 1312-2991, стр. 46÷52.
6. A T P 74 – Allied maritime force protection procedures in harbor and anchorage, NATO, MAS, 2007.
7. http://varna.info.bg/port_nrl.htm
8. http://www.md.government.bg/bg/doc/drugi/20100916_White_Book_Presentation

БЪЛГАРСКОТО ВОЕННОМОРСКО РАЗУЗНАВАНЕ В ПЕРИОДА НА СТУДЕНАТА ВОЙНА (1947-1991 г.)

капитан III ранг Георги Калинов

Анотация: В доклада е разгледано зараждането и развитието на българското военноморско разузнаване в периода на Студената война (1947-1991 г.) - задачи, структура, силите и средствата с които разполага в дадения период. Особено внимание се отделя на специалното, радио- и радиотехническото разузнаване на ВМФ. Разгледани са и положенията за разузнавателната дейност на разузнавателния отдел чрез корабите на ВМФ и БМФ, както и задачите по агентурната работа.

Научната разработката би представлявала интерес за широк кръг от читатели, поради естеството на тематиката и оскъдната налична информация, относно разузнавателната дейност на ВМФ. Използвани са исторически архивни данни, документални книги и записки на офицери, служили в редиците на разузнаването на ВМФ.

Ключови думи: *Военноморски флот, Разузнавателен отдел, Разузнавателен отряд, радио- и радиотехническо разузнаване, специално разузнаване, РУ-ГЩ, Студена война.*

Преди 09.09.1944 г. и след тази дата, до есента на 1950 г. щабът на ВМФ, щабът на Черноморския флот (ЧФ), Дунавският флот и бреговата отбрана съществуват без развърнати органи за управление и осигуряване. Щабовете по същество се състоят от няколко човека: командир, адютант (той фактически и началник щаб), ЗКПЧ, технически офицер, тилов офицер, контраразузнавач, касиер, писари и канцелария. Разузнавателен орган в щаба не съществува. Независимо от това за разузнаване в крайбрежната полоса съществуват няколко формирования - Морска разузнавателна авиоескадрила, съществувала до 1956 г. и Семафорно-наблюдателна служба.

Интересно е да се отбележи, че преди 09.09.1944 г. и до 1952 г. за разузнаване в приморско направление в гр. Бургас са сформирани и действат **Оперативен разузнавателен пункт** (ОРП) и **Радиоразузнавателен пункт** (РРП), подчинени централно на Разузнавателния отдел на Генералния щаб (РО-ГЩ). В подчинение на началника на ОРП има до трима офицери и около десетина подофицери и фелдфебели със средно образование. Същите изпълняват длъжностите на оперативни работници. ОРП организира приграничното разузнаване в крайморската полоса посредством създадена агентура и маршрутници. За целта се използват както пеши маршрутници, така и рибарски лодки и гемии. Съществуват реализирани вербовки на турски военнослужещи, включително и граничари.

След 09.09.1944 г. се извършва подмяна на състава на пункта. В подчинение на бургаския ОРП след 1948 г. се организира група в гр. Варна в състав: началник, помощник-началник, радист, писар и фотограф. В последствие, към 1952 г. пункта в Бургас се разформирова и част от личния състав е преместен във Варна.

Радиоразузнавателният пункт на РО-ГЩ по време на Втората световна война е развърнат в сградата на Морското казино в Бургас. Разполага с около 10 поста за радиопрехват, оборудвани с немски радиоприемници „Берта“. Пунктовете във Варна и Бургас се легендират като пристанищни комендантства и се помещават в сегашната сграда на митницата.

Вероятният противник през този период е изучаван главно чрез открити източници - издания на пресата и записките на завършилите военноморски училища в капиталистическите страни. От пресата се използват българското списание „Морски сговор“, немското списание „Марине Рундшау“, съветското „Морской сборник“, немския справочник „Марине ташенбух“, като повечето от изданията са съхранявани библиотеката на флота в базата във Варна.

През 1948 г. в щаба на ВМС във Варна пристига група съветници-офицери от ВМФ на СССР. Под тяхно ръководство през 1949 г. е изготвена схема на организацията на ВМФ, в която наред с корабните групировки са създадени щабове

на флота и съединенията със съответни органи. В щаба на ВМФ през есента на 1950 г. започва сформирането на **Разузнавателен отдел** в състав: началник на отдела, двама помощници, чертожник. За първи началник е назначен к-н II р. Иван Изворски.

От март 1950 г. РО-ГЩ вече е **Разузнавателно управление на Генералния щаб** (РУ-ГЩ). През 1951 г. ОРП на РУ-ГЩ във Варна, щатно преминава към ВМФ и до есента на 1952 г. набира личен състав от завършили Военноморското училище, училището за преводачи „Баба Тонка“ към РУ-ГЩ и от Школите за запасни офицери (ШЗО).

През есента на 1952 г. към Разузнавателния отдел към щаба на ВМФ (РО-ЩВМФ) се създава **Служба за радиоразузнаване**. Началото на службата полага мичман Христо Калинков - радист от ескадрения миноносец „Г. Димитров“. Поради заболяване м-н Калинков е снет на брегова работа, произведен в офицерско звание и назначен в отдела. Първоначално той устройва един приемен пост на тавана на щаба с два приемника „Берта“ и двама матроси. РО-ЩВМФ включва в състава си:

- началник на отдел, четирима помощници офицери, чертожник, фотограф;
- ОРП с началник и 10 оперативни работници (офицери);
- служба за радиоразузнаване с началник, командир на група (старшина) и боен пост с четири матроси.

През ноември 1952 г. за началник на РО-ЩВМФ е назначен подп. Илия Карагонов. Преди това той работи 4 години в РУ-ГЩ. Идването му във флота става при случайни обстоятелства, при беседа и покана от командващият тогава ВМФ контраадмирал Бранимир Орманов, който е имал амбиция да създаде силно разузнаване на флота с всички органи. Тези му намерения са поддържани и усилвани от старшия на съветската групата съветници. Военноморската и разузнавателна подготовка на к-н II р. Изворски е била ограничена, а във флота друг офицер-разузнавач по това време не е имало.

През периода 1952-54 г. подп. Карагонов развръща отдела по структура и организация с всички органи, по подобие на РУ-ГЩ, пряко подчинен на командващия ВМФ. Отделът е изведен от сградата на щаба и преместен в самостоятелна сграда на ул. „Братя Миладинови“ № 16, а по-късно и в сградата на Висшето военноморско училище. За организиране на разузнавателната подготовка във ВМФ са създадени допълнителни структури и длъжности: **отделение „Разузнавателна подготовка“** (двама офицери) към отдел „Бойна подготовка“ на щаба, **Разузнавателно отделение във вмб Бургас** (двама офицери) и разузнавачи в частите и съединенията. В този период разузнавателната дейност на флота се засилва, като се насочва в направления на въоръжените сили на Турция, Гърция, Югославия и Австрия. Тази организацията на отдела просъществува до 1957 г. и включва:

- командване и щаб – началник, заместник-началник по политическата част, заместник-началник по агентурната работа, заместник-началник по тила, старши помощник-началник по войсковото (морското) разузнаване;

- агентурни отделения с направление Турция и Гърция;

- отделение „Български морски флот“ (БМФ);

- отделение Югославия-Австрия – към Параходство българско речно плаване (БРП) в гр. Русе със свързочен възел;

- отделение „Информация“ с направление Турция, Гърция, НАТО и преводачи (всички са офицери);

- отделение „Радиоразузнаване“ с началник, помощник-началник и преводачи по турски, гръцки и английски (всички са офицери);

- радиоподслушвателна служба;

- служба за радиолокационно разузнаване;

- отделение „Дешифър“ с трима офицери;

- свързочен възел с телефонна централа;

- секретна секция с началник, машинописец, чертожник и деловодител;

- домакинска (вещева) служба със складове и автотранспортна техника - лек автомобил „Опел“, лек автомобил с повишена проходимост ГАЗ-67, мотоциклет с кош.

Във военновременният щат на отдела е заложена и **разузнавателна рота**, която има за задача да сформира диверсионно-разузнавателни групи за действие в тила на противника.

Агентурните отделения работят за създаване на база от сътрудници, доверени лица и осведомители на територията на приморските окръзи и решаване на вербовъчни задачи. Основен контингент, с който е можело да се работи, са изселниците в Турция и Гърция, моряците посещаващи наши пристанища и турското приграничено население, особено граничарите.

Отделението „БМФ“ през този период подготвя първите сътрудници. Същите се готвят за решаване на информационни задачи - събиране на информация на корабния състав и ТВД, а така също и за вербовъчна дейност.

Освен работата с чужди граждани през този период, в който Студената война е особено силна и липсват търговски, туристически и политически контакти с Турция и Гърция, се налага нелегално проникване в страните за разузнаване. За целта се подготвят отделни хора и групи. Такава група, подготвена от отдела е прехвърлена по море с рибарска лодка от сътрудник и е стоварена на турското крайбрежие за разузнаване на десантно-достъпните райони, бреговите отбранителни съоръжения, пътища, военна инфраструктура.

За заснемането на турското крайбрежие в югозападната част на Черно море и за разузнаване на брегови обекти, отделът организира подготовката на малка рибарска гемия, като привлича за сътрудничество капитан, на когото е изготвена изключително професионална за времето си легендировка. Гемията е преправена с риболовни мрежи, прибори и тайник за фототехниката. Извършват са две плавания по турското тракийско крайбрежие и заснемане на същото. Материалите послужват при изготвянето на първото военногеографско описание на този район.

Добри резултати през този период се отбелязват при работа с пограничното население и турските граничари. Показател в това отношение е довеждането на двама турски граничари в гр. Бургас през 1955 г. и представянето им на началника на РО-ЩВМФ. Чрез тях е събрана информация за охраната на границата покрай морето, наличие на военни поделения и обекти по крайбрежието, състояние на пътищата и местността.

Дешифровото отделение, по специалната работа е подчинено на дешифровата служба на РУ-ГЩ. Работи се по дешифриране радиограмите във ВМФ на Турция и Гърция. Успешно се разкриват грамите, кодирането на картите и значението на сигналите по таблиците за управление на силите (ТУС). Донесенията на корабите при преход по море за мястото, елементите на движение и метеообстановката се разкриват успешно, а това дава възможност да се проследяват и маршрутите на движение.

Отделение „Информация“ в състав от седем офицери, от които три преводачи, отработва информацията от:

- радиоразузнавателните сводки на отделение „Радиоразузнаване“;

- донесенията на сътрудниците от отделение „БМФ“;

- преса - вестници и списания.

От отделението се изготвят:

- седмични разузнавателни сводки, които се изпращали писмено в съединенията и частите на ВМФ;

- справки-описания на обекти от крайбрежието на Турция и Гърция, пристанища и военноморски бази;

- справочна литература по разузнавателна подготовка.

Добитата срочна информация, която е засягала движение на кораби, провеждане на учения и повишаване на БГ се докладва на командващия и началник-щаба на флота от началника на отдела. Щабовете на съединенията и частите се информират за текущата обстановка само в случаите на:

- полети на чужди разузнавателни самолети в Черно море;

- навлизане на кораби от ВМФ на Турция в Черно море и провеждане на учения в този район.

По това време в РУ-ГЩ особено внимание се обръща на информационно-аналитичната дейност с обобщаване на добитите от агентурните отдели и радиоразузнавателните подразделения разузнавателни данни и тяхното предоставяне на заинтересованите военни и държавни институции. Със заповед №0043 от 03.03.1956 г. на началника на РУ-ГЩ подробно се изброяват различните видове информационни документи, които се изготвят в отделите на управлението, резидентурите в чужбина, оперативните разузнавателни пунктове и РО-ЩВМФ.[2]

Разузнавателната подготовка на щабовете и корабите от ВМФ се възлага на разузнавателните отделения и на разузнавачите в съединенията и частите. Разузнавателно отделение от двама офицери има във вмб Бургас, а офицери-разузнавачи в ОВР-Варна, Дунавска флотилия, щаба на бреговата артилерия и щаба на варненската бригада. Нещатни разузнавачи не се назначават, като за тези въпроси отговарят началник-щабовете. Всички разузнавачи ползват годишните бюлетини на РУ-ГЩ и седмичните сводки на РО-ЩВМФ. За ползване на тези и други разузнавателни документи се допускат само командирите, началник-щабовете и разузнавачите. В отделът и между офицерите-разузнавачи съществува особено строг режим на кореспонденция и опазване на тайната. Семействата на военнослужещите-разузнавачи и техните близки не са знаели къде служат и какво работят. Контактите на офицерите от отдела с офицерите от другите отдели и служби са строго ограничени. В разузнавателните поделения не се допускат никакви военнослужещи от командването и поделенията на флота, с изключение на членовете на военния съвет. Всички тези факти са характерни за облика на Студената война.

Разузнавателни подразделения в този период реално са радиоподслушвателна служба и службата за радиолокационно разузнаване. **Радиоподслушвателна**

служба (РПС) е разположена първоначално в района на сп. „Почивка“ в гр. Варна. Разполага с четири радиоразузнавателни отделения с по 10 човека радиоразузнавачи, ползващи радиоприемници Р-311, 312, 313, 314, КРОТ-М, свързочен възел с две отделения с радиостанции „Лоренц“, Р-644, Р-647, Р-118 и два радиопеленгаторни поста ПКВ-45 - в с. Кичево (Варненско) и гр. Първомай. Личният състав носи само разузнавателна вахта. Прихванатият материал се носи два пъти на ден в отдела, където се обработва от **отделение „Радиоразузнаване“**, което изготвя радиоразузнавателни сводки.[1]

Радиопеленгуването се осъществява по указания от РПС по телефон - чрез радиостанцията в същия район. Радиопеленгаторите П-45 са полеви тип и са инсталирани в палатки - единият е около с. Кичево, а другият е развърнат около гр. Първомай и закрит през 1970 г. Основната насоченост на пеленгаторите е в района на проливната зона.

Основната кореспонденция през този период, особено в турските ВМС, се извършва по радиото в открит текст. Данните от радиоразузнаването в този период дават възможност за пръв път да се разкрие в най-големи подробности организацията и състава на ВМФ на Турция и Гърция, корабния състав, бреговите подразделения, СВ, брегово оборудване, инфраструктура, системата за обучение и др. Редовно се следи движението на корабите, подводниците и мероприятията по БГ на флота. С други думи, нашият ВМФ разполага с пълни и достоверни данни за състоянието на флота на вероятните ни противници.

През 1953 г. разузнаването на ЧФ на СССР, със съдействието на Министерството на народната отбрана, развръща в с. Бяла - н. Атанас свой отряд за радиолокационно разузнаване, който действа до 1963 г. **Службата за радиолокационно разузнаване** (РЛР) е разположена в района на съветския отряд през 1954 г. За нейните нужди в района на отряда е построена втора барака за личния състав, който се обучава от съветските матроси, старшини и офицери непосредствено на бойните постове. Изучават са материалната част и технологията

на работа, регламентните дейности и обработката на добитите сведения. Личният състав на отряда и на службата работят на една и съща материална част, която се предоставя безвъзмездно на българската страна. Службата се носи с доста ограничения, като се е живее и работи при тежки битови условия. Подготовката на офицерите и старшините не е на нужната висота. Организационно-щатната структура на службата през този период е следната:

- командване, щаб и команден пункт;

- група за радиолокационно разузнаване, използваща станции ПОСТ-1М, РПС-1 и РПС-2;

- група за импулсни системи и радионавигация;

- РЛС „Перископ“ (П-35), развърната през 1955 г. на вр. Папия, Царево;

- група за радиоразузнаване в КВ и УКВ диапазон, използваща станции Р-311, 312, 313, 314, КРОТ-М;

- свързочен възел с радиостанции Р-644, Р-647 и КРТ-М.[1]

През 1957 г. поради вътрешни противоречия в отдела се извършат огромни промени. Съкращават се някои от отделенията, част от задачите се поемат от РУ-ГЩ, разузнавателната подготовка на частите и съединенията на флота се извършва от отдел „Бойна подготовка“ (БП) в щаба. РО-ЩВМФ заема една стая в сградата на щаба на ВМФ и се състои от трима офицери, а задачите се изпълняват от два новосформирани отряди на база на действащите служби.

Основните функции, които изпълнява отделът към този период са:

- ръководство на разузнавателните поделения и преди всичко ежедневни грижи по материалното им осигуряване и подбора на личния състав;

- приемане ежедневен доклад от командирите за обстановката по телефона и докладване на важните събития на командващия и началник-щаба;

- изучаване постъпилите сводки от РУ-ГЩ и седмичните сводки от отрядите;

- участие в ученията и щабните тренировки на ВМФ.

С по-късно Разпореждане №0975 на началника на ГЩ от 08.06.1960 г. се регламентира разпределението на информационните материали от РУ-ГЩ. Разузнавателните сводки се изпращат до всички управления в ГЩ, щабовете на ПВО-ВВС и ВМФ, ЦК на БКП и МВР. Годишните информационни бюлетини се изпращат също до армейските корпуси, дивизии, бригади и самостоятелните полкове.[2]

Отрядът за радиоразузнаване (под. 28430-А) се намира в местността „Почивка“ на гр. Варна и продължава да изпълнява същите задачи по радиоразузнаване, като се запазва РПС, свързочния възел и радиопеленгаторините постове край с. Кичево и гр. Първомай. Матроският състав преминава обучение в школата на радиоразузнавателния батальон край гр. София. По-късно се получава нова материална част. От 1970 г. пеленгаторът в Първомай е закрит, а е развърнат друг край гр. Видин. През 1981 г. заработва и трети пеленгаторен пост в край гр. Гоце Делчев.

Отрядът за радиотехническо разузнаване (под. 20440-А) запазва местоположението си край с. Бяла и основните задачи на службата за РЛР. Създава се и група за обработка на материалите. Получават се нови радиотехнически станции ПОСТ-2М и БИЗАН-8. Развръща се пункт ОСНАЗ (Особено назначение) край с. Синеморец, работещ също при тежки битови условия и ограничения, както и пункт с РЛС „Перископ“ на вр. Папия край гр. Мичурин (Царево).

През 1959 г. следват нови промени, довели до увеличаване на състава на РО-ЩВМФ. Командването на флота в лицето на НЩ к-н I р. Васил Янакиев обръща сериозно внимание на разузнаването, подкрепено от представителя на главното командване на Организация на Варшавския договор (ОВД) за ВМФ на НРБ. На отделът е дадена възможност за разширяване на щата без ограничения. Тази възможност е приета охотно от вр.и.д. тогава началник на отдела к-н III р. Славчо Марков Василев, който изготвя и защитава щата. Отделът се премества в бившата лечебница на бреговия ракетно-артилерийски полк в местността „Почивка“ на гр.

Варна, като получава статут на отделна административна единица с военно-пощенски номер 20440, печат, заповедна книга и др. Възстановяват се отделенията „Информация“ и „Дешифър“. Тази организационно-щатна структура се запазва до края на Студената война, като има промени единствено в органите за разузнаване.[1]

През 1958 и 1959 г. са проведени големи съвместни оперативно-тактически учения в рамките на Обединения Черноморски флот (ОЧФ) със сили на местността. Появява се необходимост от наблюдение на Бургаския и Созополския заливи. За целта първата година е организирана една нещатна група за специално разузнаване от действащия отряд за радиотехническо разузнаване. Групата организира наблюдателен пункт и предава по преносна КВ станция ценни сведения, които са оценени високо, както от нашето командване, така и от щаба на ОЧФ. Следващата година отново се подготвя нещатна група, която също действа успешно. По този начин командването на ВМФ се убеждава в необходимостта от органи за специално разузнаване.[6]

Към структурата на РО-ЩВМФ през 1959 г. е добавен нов орган – група за специално разузнаване с щат 15 човека, която на следващата 1960 г. нараства на 47 човека и се обособява като **специален разузнавателен отряд** (под. 20399-П). Въведен е официално със заповед №00275/19.09.1960 г. на командващия ВМФ. С това се официално се поставя началото на Специалното разузнаване във ВМФ на НРБ и бъдещите Сили за специални операции на ВМС. Идеята за групи със специално назначение е заложена в щата на отдела от 1952 г. - във военновременната разузнавателна рота, която има за задача да формира диверсионно-разузнавателни групи за действие в тила на противника.

Организацията на отряда е изготвена на базата на прочетена литература и консултации с РУ-ГЩ. Същата включва:

- командване – командир, заместник-командир, ЗКПЧ (всички офицери);
- три специални разузнавателни групи с по 9 човека личен състав;

- свързочен възел;

- инструктори по видовете специални подготовки и преводач по турски;

- домакинско отделение.

След сформирането си в района на „Почивка“ отрядът е разположен в местността „Чайка“ в сградите на противолодъчната ескадрила. Получават се парашути ПД-47 и УД-2 от РУ-ГЩ, леководолазно имущество със затворена и отворена схема на действие), български преносими радиостанции. Програмата за бойна подготовка се изготвя под ръководството на началника на отдела. Отрядът започва да води редовна БП и да участва в ученията на ВМФ. Ползва се опита на армейските парашутни групи. Тази организация продължава да съществува до края на 1963 г., когато има големи съкращения. Въпреки това отделът осъзнава нуждата от подобен орган и през 1970 г. е възстановен със същия щат със заповед №0057/08.08.1970 г. на командващия ВМФ, като **морски специален разузнавателен отряд** (под. 20900, по късно 22580).

Съгласно заповед №00223/16.08.1961 г. на командващия ВМФ е сформиран нов **Отряд за радиотехническо разузнаване** на базата на отряда за радиоразузнаване и действащия радиотехнически разузнавателен отряд. Организацията на новосформирания отряд е командване, РПС, служба за РЛР, свързочен възел, местна радиопеленгаторна група, радиопеленгаторна група.

На 15.11.1962 г. е закрит пункт ОСНАЗ, намиращ се край с. Синеморец, Бургаско, а на 20.11.1963 г. е създадена радиопеленгаторна група - Видин. От 28.04.1964 г. щабът на Отряда за радиотехническо разузнаване и РПС са преместени в района на с. Каменар. С МЗ №0090/01.09.1989 г. и заповеди на командващия ВМФ №00129 и №00125/07.09.1989 г. отрядът става **отделен отряд за радио и радиотехническо разузнаване**, като в състава му се включва и един разузнавателен кораб пр. 589. Със същите заповеди се разформирова район - Бяла (под. 28430-А). Остава като такъв до 1993 г., като се обединяват радиоразузнаването с батальона за

радиоелектронна борба и формират **отделен отряд за електронно разузнаване и борба** (под. 28430).[7]

През 1960 г., РУ-ГЩ изпраща до ЦК на БКП специален доклад за състоянието на разузнаването и предложения за подобряване на разузнавателната работа с проект за Постановление на Политбюро. Иска се разрешение за нуждите на българското оперативно и радиоразузнаване да се използват и кораби от БМФ. По обобщените статистически данни, за периода 1957-1962 г. по направление „Турция“ (и Близък изток) са подготвяни 27 нелегални разузнавачи в РУ-ГЩ и още няколко в РО-ЩВМФ).[2]

С развитието на Военноморското разузнаване през Студента война, съвсем естествено се развива идеята за включване на служители от плаващия състав на БМФ. Регламентирането на тази строго секретна дейност се определя от специално издадено за целта „Положение за разузнавателната дейност на разузнавателния отдел на ВМФ чрез корабите на Българския търговски флот” утвърденото на 20.06.1969 г. от министъра на народната отбрана. В него се описват конкретните дейност на офицерите от отдела и БМФ:

„- Разузнавателният отдел при Щаба на ВМФ в мирно време се организира и води разузнаване, като използва възможностите на българския търговски флот. За целта той изгражда, подготвя и използва сътруднически апарат сред екипажите на българските търговски кораби.

Разузнавателните задачи изпълнява изключително чрез наблюдение и използване на технически средства.

- РО (ВМФ) не разработва и не вербува агентура из средите на чужди граждани, не създава сътруднически апарат на територията на НРБ и не използва сътрудниците от корабите за изпълнение задачи в НРБ.

- Получената информация от РО на ВМФ се предоставя в обработен вид и на РУ-ГЩ. За извършената организационна и разузнавателна работа началникът

на РО се отчита, освен пред командващия и началник-щаба на ВМФ, и пред началника на РУ-ГЩ.

- РУ-ГЩ осъществява периодически и при нужда контрол и помощ на отдела по организирането и воденето на разузнавателната работа със сътрудническия апарат. То контролира за спазването на основните принципи в оперативната работа и свежда указания при настъпване на съответни изменения. Поставя задачи на РО-ВМФ за изпълнение чрез сътрудническия апарат.

- За осъществяване ръководство на сътрудническия апарат РУ-ГЩ предоставя в разположение на ВМФ необходимите щатни бройки по щат 15 за назначаване на оперативни работници под прикритие в системата на Българския търговски флот.

- Оперативните дела на сътрудниците се завеждат по регистъра на РУ-ГЩ. Те се съхраняват в секретното деловодство на Щаба на ВМФ в отделен шкаф. До делата нямат достъп служителите от секретното деловодство.

- РУ-ГЩ планира и осигурява фотолабораторията на РО-ВМФ с фотоматериали и фототехника. Фотолабораторията се използва и от разузнавателния пункт на РУ-ГЩ във Варна.

- За осигуряване подготовката и работата със сътруднически апарат РО-ВМФ използва конспиративна квартира, която се предоставя от командването на ВМФ.

- Военноморският флот осигурява разузнавателния пункт на РУ-ГЩ във Варна и Бургас със служебни помещения, кечово имущество, отопление, осветление, почистване и охрана.“[3]

Морските офицери от БМФ не притежават разузнавателна подготовка и сведенията, които дават не са особено ценни. Поради това командването на флота се убеждава, че е необходимо ежегодно да се изпращат опитни офицери от отдела

по конкретни задачи. Изпращаните офицери трябвало да са отговорни офицери от щаба на ВМФ и щабовете на съединенията с основна задача - изучаването на ТВД.

Отделът сътрудничи изключително успешно с кадрите на БМФ. Много уволнили се подготвени офицери от военния флот, продължават служба в търговския. Значителни корекции в базирането и движението на силите на вероятния противник са направени от постъпили донесения от корабите на БМФ.[5]

Принос към разузнаването имат и корабите от ВМФ, които по време на учебни плавания и бойни дежурства (стражи), дават ценна информация за обстановката в Черноморския регион. Разузнавателни задачи основно изпълняват подводниците пр. 613 и 633, стражевите кораби пр. 50, военните транспортни кораби пр. 102, хидрографския кораб на флота пр. 861-МВ и разузнавателния кораб пр. 589. На борда някои от тях са качвани офицери от РО-ЩВМФ и групи за радио- и радиотехническо разузнаване (Р и РТР).

По време на тези плавания маневрените групи за Р и РТР добиват много ценна информация в оперативен и тактически план. Извършват се разузнавателни походи в Егейско море по време на големи учения на НАТО, където основно се използва хидрографския кораб. Тези походи стават най-ефективното средство за добиване на информация чрез Р и РТР съчетано с визуално наблюдение.[1] Донесенията помагат да се изяснят много напрегнати моменти в зоната за разузнавателна отговорност и интерес на НРБ.

Студената война се характеризира с постъпването на въоръжение в страните от НАТО на средства - носители ядрено оръжие, което рязко увеличава обема и сложността на задачите на разузнаването, както и тяхното значение. Ядреното оръжие е основата на ударната мощ на войските на вероятния противник. То е и основата на ударната мощ на собствените войски (на ОВД). Изхождайки от това, главната задача на разузнаването става разкриване на ядрените средства на противника и осигуряване с разузнавателни данни за ефективното използване ядреното оръжие на собствените войски.[4]

В този период започват сериозни усложнения в международната обстановка - събитията във Виетнам, Суецката криза, Сирийската криза, Кубинската криза. С всеки изминат ден напрежението в щаба нараства. С оглед на обстановката и нарасналите възможности на отдела се организира носенето на денонощно дежурство в РО-ЩВМФ, което отговаря за:

- ръководството на дежурните служби в отрядите;

- оповестяване при промяна на БГ;

- водене на обстановката, сутрешен доклад пред офицерите, доклад на ОД-ВМФ при навлизане на чужди военни кораби в Черно море и при промяна на БГ на ВМФ на разузнаваните страни. Връзка с РУ-ГЩ и с ЧФ флот на СССР не се поддържа.

В периода 1976-1993 г. към РО-ЩВМФ съществува и **отделен батальон за радиоелектронна борба** (РЕБ) - под. 18350, в район „Методика“ край Варна.

През 1977 г. в гр. Варна пристига делегация от РУ на ЧФ на СССР. Подписва се важен протокол за сътрудничество и се уреждат редица неясни въпроси, касаещи подготовка и поддържане на разузнавателна техника. Определя се и редът за обмяна на информация между двата флота.[1]

През 70-те и 80-те години на XX в. от РУ-ГЩ излизат няколко ръководни документа, които регламентират дейността на всички органи за разузнаване в БНА, включително и работата на отделите. Такива са „Наставление за тактическо разузнаване“, „Наставление за радиоразузнаване“, „Ръководство по радиотехническо разузнаване“ и „Наставление по организиране и водене на РЕБ в операциите на ВМФ“. През 1990 г. се издават „Наставление за оперативно разузнаване“ и „Наставление за специално разузнаване“.

През годините на Студената война началници на РО-ЩВМФ са офицерите: Иван Изворски, Илия Карагонов, Васил Строгов, Йордан Данкин, Славчо Василев (вр.и.д.), Младен Македонски, Славчо Василев, Петър Пенев, Мичо Георгиев, Пламен Градинаров.[1]

Използвана библиография:

1. **Аличков**, Любчо. *Военното радио- и радиотехническо разузнаване. Исторически факти, събития и спомени*. София: 2016, с. 73 - 86.

2. **Баев**, Йордан. *История на българското военно разузнаване. Том Втори (1955–2018)*. София: Изток-Запад, 2019, с. 21- 28.

3. **Бончева**, Екатерина и др. *Из архивите на ДС. Том 9: Военното разузнаване през комунизма.* София: КРДОПБГДСРСБНА, 2012, с. 177 - 179.

4. **Зикулов**, Васил. *Военното разузнаване на България и студената война*. София: Българска книжарница, 2007, с. 373.

5. **Йотов**, Йото. *Военния флот на България : през годините на Студената война (1947 – 1990 г.)*. София: Лик, 2002, с. 144 - 148.

6. **Мечков**, Иван. *Българският Спецназ (1951-1975)*. София: Медия - А. Николова, 2009, с. 190.

7. **ДВИА**, ф. 1034, История на фондообразувателя.

СЪСТАВ НА СИСТЕМА ЗА БЕЗОПАСНОСТ НА ВОЕНЕН КОРАБ

капитан II ранг Красимир Ангелов

Резюме: В доклада се извършва анализ на основни елементи съставляващи системата за безопасна експлоатация на борда на военен кораб. В последствие се разглеждат варианти за състав на тази система и се извършва съпоставянето им с произтичащите от тях характерни положителни и отрицателни особености. На основата на осъществения анализ се предлага оптимален вариант на състав на системата за безопасност.

Ключови думи: *военен кораб, система за безопасност, състав на система.*

1. Въведение

В наши дни безопасността при експлоатацията на корабите е един от основните фактори влияещи върху развитието на съвременното корабоплаване. Докато при търговските кораби на страната отговорността върху това развитие е делегирано на Международната морска организация, Европейската агенция по безопасността на корабите, Държавна агенция „Морска администрация“, при корабите от състава на Въоръжените сили няма международни органи, които да имат ангажимент по осигуряването на безопасността. Това може да се приеме, като знак за необходимост от разглеждане на възможност за систематизиране на дадени процедури касаещите безопасната експлоатация на военните кораби. Ако за дефиниране на системата за безопасност на военния кораб се използва подхода „мисията-цели-задачи“, следващата основна стъпка следва да бъде определянето на необходимия ресурс (състав) за надеждно функциониране на посочената система.

2. Изложение

Ключова необходимост на системата за безопасност е да разполага с достатъчен човешки ресурс под формата на управляващи кадри и изпълнители.

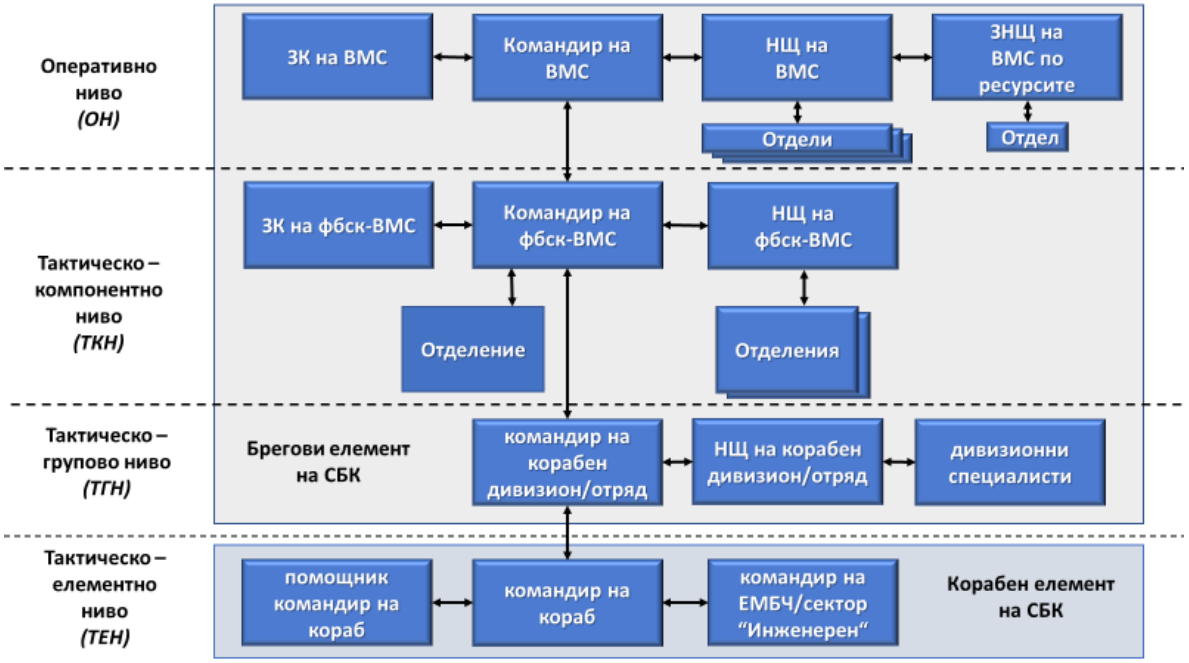
Нека това ресурсно множество да бъде обединено под общото понятие личен състав на системата за безопасност на кораба (СБК). Друга основополагаща системна необходимост е наличието на изградена инфраструктура и оборудване. При подсистемите на системата-кораб, каквато се явява системата за безопасност е характерно използването на материалните ресурси на надсистемата. Третия елемент от СБК са процедурите регламентиращи безопасната експлоатация на кораба. Тези три елемента на системата за безопасност трябва да имат установени надеждни връзки по между си. Настоящият доклад се ограничава само с разглеждане на първия елемент от посочената система.

За установяването на структура на СБК са възможни два подхода. От една страна е възможно да се използва сега съществуващата организационна структура на Военноморските сили, която е доказала във времето своята функционалност. Другата възможност за установяване е пристъпването към създаване на нова организационна структура необходима за нормалното функциониране на СБК. И двата подхода имат положителни и отрицателни черти, очевидно вторите в по-висока степен биха утежнили фактическото установяване на СБК. При втория подход основна пречка за реализацията се оказва осигуряването на допълнителен финансов ресурс при създаването на допълнителни щатни бройки към вече установения щат на формированието. Времето, необходимо за изграждането на нова структура също следва да се разглежда, като пречка влияеща върху осъществяването на този процес. За разлика от това, при реализирането на първия подход с използване на вече съществуващата структура с висока доза на сигурност може да се твърди, че няма да се наблюдава необходимост за увеличаване на финансовия ресурс и очакваното време за установяване на организацията би било по-скоро пренебрежимо малко спрямо осъществяването на втория подход. В този случай може да се наблюдава състояние на увеличаване натовареността на човешкия ресурс от гледна точка на необходимостта от осигуряване на допълнителни функции в едно с вече установените. Това в известна степен би се дължало на психологическия фактор, тъй като човекът-интелект изпълнява неосъзнато част от процедурите за безопасност, които обаче формално не са обединени в една обща система. Това влияние може да бъде редуцирано при използването на алтернативен подход при който се прилагат възможностите на вече

посочените два, нека за целите на изследването той да бъде наречен „хетерогенен“. В този случай, като координатор на системата следва да бъде привлечен добре подготвен експерт в посочената област, който да подпомага осигуряването на целия спектър от дейност по морската безопасност. Разбира се не трябва да се нарушава принципа на единоначалието, който съществува във вече формираната военна организация и отговорността за взетите решения трябва да бъде единствено и само на командира (началника) на структурата. Заместник-командирите и щабът подпомагат формирането на това решение, като осъществяват вариантност и качествено-количествен анализ за избора на командира.

За целите на изследването ще се извърши диференциация на състава на системата според разположението на елементите, от една страна са тези, които са на борда на кораба, а от друга страна са елементите от системата с брегово базиране. При тази хипотеза системата ще разполага с две съвкупности от елементи диференцирани на локален принцип – брегови и корабен. Ако приемем за изпълнение третия хетерогенен подход и използваме вече съществуващата организационна структура на ВМС може да разграничим три нива на функционалност при изграждането на СБК. [1, 2] Висшето ниво ще бъде оперативното ниво, където като субект съгласно нормативните документи касаещи организацията във ВМС се явява Командването на ВМС на Република България (КВМС). Второто ниво на организация на СБК ще бъде тактическо-компонентно представено от Флотилия бойни и спомагателни кораби (фбск-ВМС). Третото, най-ниско ниво ще бъде тактическо-групово (тактическо-елементно) осигурявано от командните структури на корабен дивизион или корабен отряд. Посочените нива са представени на фигура 1. На най-високото място в структурата на СБК се намира командирът на ВМС, който съгласно нормативните документи носи пълната отговорност за случващото се в ръководената от него организация и притежава властта да влияе върху нея. След него съгласно създадената йерархическа структура се намират заместник-командирът на ВМС и началникът на щаба на ВМС. При установяване на връзките в СБК, целесъобразно е от вече съществуващите структури в системата да бъдат привлечени определени отдели, като се използва тяхната функционалност:

- отдел осигуряващ ръководството и подготовката на човешкия ресурс и кораба-система (като цяло) за готовност и изпълнение функционалностите на СБК;

Фиг. 1 Организационна структура на Система за безопасност на корабите от ВМС

- отдел осигуряващ управление, планиране и организиране на материалните ресурси за СБК;

- отдел осигуряващ анализа за необходимостта от осигуряване на допълнителни ресурси за правилното и надеждно функциониране на системата;

- отдел осигуряващ анализа за необходимост от човешки ресурс с последващо придобиване, в допълнение осигурява качествена и надеждна подготовка на човешкия ресурс в СБК, като последното се изпълнява в тясно сътрудничество с отделът осигуряващ подготовката на човешкия ресурс.

На тактическото-компонентно ниво има установена организация която в голяма степен репликира съществуващата организация на старшото Оперативно ниво, включваща: командир на флотилия с подчинени:

- заместник-командир на флотилия;

- началник на щаба на флотилия.

Като от вече съществуващите отделения изграждащи щаба на съединението, към системата е целесъобразно привличането на началниците на отделения или

специалисти в рамките на определена компетентност номинирани от съответния началник на отделение и утвърден от началника на щаба на съединението, както следва:

- отделение осигуряващо контрола и осъществяването на подготовката на човешкия ресурс и кораба-система за готовност и изпълнение функционалностите на СБК;

- отделение осигуряващо управление, планиране и организиране на материалните ресурси за СБК;

- отделение осигуряващо анализа за необходимост от придобиването на допълнителен човешки ресурс и в тясно сътрудничество с отделението осъществяването на подготовката на човешкия ресурс да осигурява възможността за качествена и надеждна подготовка на човешкия ресурс в СБК.

При третото йерархическо най-ниско ниво се обособяват две поднива:

- тактическо-групово ниво /тактическо ниво на група/ (ТГН на СБК):

• ръководител на структурата на това ниво е съответния командир на корабен дивизион или корабен отряд, който носи пълната отговорността за безопасната експлоатация на съвкупността от кораби-системи, безопасността на екипажите, техническото оборудване и материалните ресурси в дивизиона (отряда);

• с подчинен началник на щаба и щаб на корабен дивизион (отряд), които подпомагат командира на корабен дивизион (отряд) при упражняването на отговорността за безопасната експлоатация на съвкупността от кораби-системи от командира на корабен дивизион (отряд);

- тактическо-елементно ниво /тактическо ниво на корабен елемент/ (ТЕН на СБК):

• ТЕН на СБК се ръководи от командира на кораба – той носи пълната отговорност за експлоатацията на кораба-система, безопасността на екипажа, живучестта на кораба и оборудването. За надеждното функциониране на СБК на ТЕН в негово подчинение са:

• помощник-командира на кораба – който се явява пръв помощник на командира на кораба по въпросите свързани с безопасната експлоатация на военния кораб-система и носи отговорност за дейностите осъществявани на борда на кораба;

• командира на ЕМБЧ/командира на сектор „Инженерен“* се явява помощник на командира на кораба по въпросите свързани с безопасната експлоатация на военния кораб-система и заедно със (старши) помощник-командира на кораба носи отговорност за дейностите осъществявани на борда на кораба.

3. Заключение

В заключение може да се обобщи, че предложената организация се характеризира с това, че бреговата структура в количествено отношение значително превишава, като численост ресурсната структура установена на борда на кораба. Това се дължи на значителния брой функционалности, осъществявани преди фактическото използване на корабната единица при изпълнение на поставената задача. От друга страна отговорността за безопасността на кораба по време на изпълнение на тази задача, се крепи основно върху способностите и уменията на сравнително не голям брой хора, които изпълняват функционалните си задължения на борда на военния кораб. От особена важност при реализиране на посочената схема са съществуващите връзки между отделните елементи. Целесъобразно е връзките в системата да не се различават от вече установени командно-йерархически връзки съгласно командната структура на ВМС. Това не следва да се приема като догматично условие. При фактическата реализация на системата, не е изключено да се наблюдават и допълнителни помощни организационни връзки осигуряващи управлението на силите, които се установяват на база практико-приложни модели, които влияят на организацията при осъществяването на характерни функции.

Литература:

1. Доктрина на въоръжените сили на Република България, издание (А), 2017. с.43.

2. Allied Command Operations Comprehensive Operations Planning Directive COPD Interim v.2.0, 2013, p.61.

* Бел. авт. Според настоящата корабна организация към военния кораб се обособяват бойни части/служби или сектори/секции, виж чл. 10 от Корабен устав на Военноморските сили на Република България от 2008 г.

ТЕНДЕНЦИИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА ДИСТАНЦИОННО УПРАВЛЯЕМИ СИСТЕМИ ЗА НАБЛЮДЕНИЕ НА МОРСКИТЕ ПРОСТРАНСТВА

Майор Димитър Йончев

Анотация: В доклада са анализирани възможностите на дистанционно управляемите системи за наблюдение на обстановката в морските пространства. Акцентирано е върху наблюдението „на море“ и „под вода“ като са очертани съвременните технически достижения в тази област. Като резултат е предложен вариант за използване на такива системи от ВМС.

Ключови думи: *дистанционно управляеми системи, морски пространства, ВМС.*

Abstract: This paper analyses the capabilities of remotely operated systems for Maritime surveillance. The focus is on "at sea" and "under water" surveillance, outlining advanced technical developments in this field. As a result, an option for the use of such systems by the Navy is proposed.

Keywords: *remotely operated systems, maritime spaces, Navy.*

Средата за сигурност в морските пространства се променя динамично, което от своя страна повишава изискванията към повишаване на устойчивостта на различни по характер дейности от военноморските сили в морските пространства и предвидимостта на тяхното въздействие върху факторите на средата. Проблемите на дистанционно управляемите апарати при наблюдение на морските пространства се отличава със своята актуалност. Важно място заема необходимостта от развитие на способността за водене на наблюдение и събиране на информация в интерес на защита на критичната морска инфраструктура, контрол на корабоплаването и откриване, опознаване и неутрализиране на опасни подводни и надводни обекти.

В контекста за осигуряване на морската сигурност все по голямо приложение придобива използването на дистанционно управляеми системи за наблюдение на морските пространства. Самите системи се подразделят на три типа в зависимост от средата в която оперират а именно въздушни, надводни и подводни.

В доклада ще бъдат разгледани подводните дистанционни системи, тяхната класификация и предназначение. Като основна заплаха за ограничаване и прекъсване на морските комуникации са морските мини и те обикновено се поставят на стратегически участъци от морските пространства през които преминава корабния трафик и подходите към най-важните пристанища на една от страните. В световен мащаб заплахата от морски мини се обуславя от наличието в инвентара на над 50 страни на стотици хиляди видове мини.

Информация за мини и миноподобни обекти в морето и на морското дъно се събира при:

- Извършване на разузнавателен поиск за мини от миночистачните кораби на ВМС;
- Обследване на определен район от минни ловци с корабни хидроакустични станции (ХАС), буксируеми ХАС или с дистанционно-управляеми подводни апарати (Remote Operational Vehicle – ROV);
- Обследване с автономни подводни апарати (Autonomous Underwater Vehicle – AUV) разполагащи със сонар за страничен обзор (Side Scan Sonar – SSS) с висока разделителна способност.

Обектите, откривани от минни ловци и специализирани противоминни подводни апарати, могат достатъчно точно да се класифицират и идентифицират, установи тяхното местоположение и фотографират за документиране на тяхното наличие.

Класификацията на съвременните подводни апарати основно се дели на два вида: управляеми подводни апарати (Manned Underwater Vehicles) и безпилотни подводни апарати (Unmanned Underwater Vehicles).

Управляемите подводни апарати се подразделят на:

- Подводници (Submarines);
- Подводни костюми (Atmospheric Diving Suit - ADS).

Безпилотните подводни апарати се подразделят на:

- Дистанционно управляеми апарати (Remotely Operated Vehicle - ROVs);
- Автономни (безпилотни) подводни апарати (Autonomous Underwater Vehicle - AUVs);
- Хибридни апарати (Hybrid Vehicles).

Дистанционно управляемите апарати (ROVs) са безопасни и широко използвани за военни, граждански и научни цели. Те са необитаеми, високо маневрени подводни роботи, управлявани от човек намиращ се на повърхността. Посредством кабел се предават захранването, сигналите за управление, получават се данни за състоянието на апарата и други данни от наличните сензори към оператора, както и видео изображение.

Като основно предимство на ROVs е почти неограниченото време за използване под вода и имат висока честотна лента за предоставяне на видео сигнали с висока резолюция. Тези имат високо точна система за управление и проследяване, което ги прави идеални за провеждане на подводни изследвания, локализиране на миноподобни обекти и проучвания. Основния недостатък е ограничението от дължината на кабела с който са свързани, както и неговите габарити поради което е необходимо и изискванията на платформата (кораба) към който е свързан да е в състояние да носи макарата с кабела.

Автономните (безпилотни) подводни апарати (AUVs) представляват програмируеми роботизирани морски апарати, които се движат във водата с помощта на задвижваща система, контролирани и пилотирани от бордови компютър и маневриращи в три измерения. Това ниво на контрол, при повечето условия на околната среда, позволява на апаратите да следват точни предварително програмирани траектории, където и когато е необходимо. Сензори на борда на AUV

вземат проби от океана, докато се движи през него, което дава възможност да се извършват както пространствени, така и времеви измервания. Те осигуряват висока продуктивност при извършване на проучвания на морското дъно с помощта на акустични или оптични системи за изображения. Недостатък се явява способността да издръжливостта на апарата която е в порядъка на 8-50 часа. Пълната автономия на апарата не предоставя възможност за обратна връзка с оператора за напредъка или състоянието на апарата, нито дава възможност да се правят корекции по траекторията или мисията на апарата. Като основно предимство е освобождаването на оператора от непрекъснато управление на апарата което позволява той да е ангажиран с други дейности. За някой мисии пълната автономия може да е единствен избор. AUVs могат да бъдат оборудвани с голямо разнообразие от океанографски сензори или сонарни системи. Хидрографските AUVs обикновено са оборудвани с хидролокаторна система, комбиниран датчик за проводимост, температура и дълбочина (CTD sensors), GPS-подпомагана инерционна навигационна система (INS). Освен това, AUVs могат да бъдат използвани в отговор на морски инцидент и за обследване на акваторията с цел повишаване на сигурността на пристанищата, поради малкия си размер и гъвкави възможности за внедряване.

Хибридни апарати по своята същност могат да работят като ROV или като AUV апарат. Хибридните апарати плават свободно като автономен подводен апарат (AUV), с цел проучване на големи площи от морските пространства, картографиране на морското дъно и даване на панорамен поглед за средата. Когато такъв апарат локализирана нещо от интерес за мисията, екип за поддръжка на апарата го взема обратно на борда на кораба и го превръща в дистанционно управляем апарат (ROV) вързани към кораба чрез микро-тънък, кабел с оптични влакна. Чрез този кабел, хибридния апарат може да предава висококачествени, в реално време, видео изображения и да получава команди от квалифицирани

оператори на борда на кораба, за да се съберат проби или проведат експерименти с оборудването на апарата.

Според габаритите, теглото и задачите изпълнявани от безпилотните подводни апарати могат да се класифицират на:

- Портативни подводни апарати /Man Portable Vehicles/. Това са малки по размер и тегло, такива които могат да се развръщат ръчно от плавателно средство. Водоизместването на тези апарати е обикновено до 50 кг. Най-често се използват за: подводно наблюдение и разузнаване; противоминно обследване в плитководни райони; за оглед, класификация и унищожаване на подводни взривни устройства.
- Леки подводни апарати /Light Weight Vehicles (LWVs)/. Те са малко по-големи по размер и са по-тежки от портативните подводни апарати, имат диаметър около 32 см. и най-често имат цилиндрична форма. Размерът на тези апарати позволява по-голяма работоспособност и лесно обслужване. Те се използват за: обследване и разузнаване на пристанища; специална океанография; противоминно разузнаване на зоната на операцията.
- Тежки подводни апарати /Heavy Weight Vehicles (HWVs)/. Те имат диаметър около 53 см. и са с цилиндрична форма. Използват се за: тактическо наблюдение и разузнаване; океанография; скрито противоминно разузнаване; имитатор на подводница.
- Големи подводни апарати /Large Vehicles/. Това са най-големите подводни апарати с много голяма работоспособност и издръжливост под вода. Те могат да преплават повече от 100 мили и да стоят на позиция повече от една седмица. Тези апарати обикновено са модулни което позволява да изпълняват различни мисии. Те носят голям полезен товар (специализираният модул за дадената мисия) и имат размер на напречното сечение около 182 см. Използват се за: продължително наблюдение и разузнаване за подводни обекти; сложни океанографски мисии; противоминна борба; противоподводна борба; за специални операции.

През последните години се забелязва значително развитие и усъвършенстване на многофункционалните дистанционно-управляеми и автономни подводни апарати. Увеличеното търсене на енергоносители (нефт и газ) е движещ фактор за индустрията за разкриване на наличието на подобни ресурси във враждебна среда, каквато е подводната среда, което обединява усилията на науката и индустрията за създаване на подводни роботи и развиване на технологии за подводно обследване които могат да се прилагат и при противоминни операции и противоподводни операции.

Военните приложения на дистанционно управляваните подводни апарати ще се разширяват. Съвременната армия и флот все по-широко използват тези автономни устройства, които предоставят нови възможности и ни позволяват да решаваме някой проблеми без участието на личен състав в проблемната зона.

Една такава пладформа като „SeaCat“ разработена от Atlas-elektronik значително ще повиши способностите на българските Военноморски сили.

„SeaCat“ представлява високо модулно хибридно AUV, като съчетава предимствата на технологиите за AUV и ROV. В допълнение към функционалността на AUV „SeaCat“ може да се управлява с оптична кабелна връзка, за да осигури предаване на данни от сензори в реално време към операторската конзола. Акцентът е поставен върху технологията SwapHead, която позволява гъвкаво и бързо адаптиране към редица различни мисии и задачи.

Основни тактически предимства с които разполага платформата могат да бъдат формулирани в няколко аспекта:

- Възможност за извършване на хидрографски проучвания в съответствие с най-високите стандарти;
- Възможност за предаване на данни в реално време;
- Възможност за монтиране на ротационен модул, който позволява детайлно картографиране на вертикални структури и корабни корпуси;
- Възможност от апарата да тегли високочувствителен магнитометър;

- Възможност за акустичен поглед в седимента и грунда за изграждане на археологически и геоложки картини;
- Възможност за бързо развръщане и привеждане в работно състояние;
- Възможност за хибридната работа, която позволява обследване на обекти под ръководството на оператор.

Основните технически показатели на „SeaCat“ са показани в таблица 1.

Таблица 1

ОСНОВНИ ТЕХНИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ НА „SEACAT”

технически показатели	**димeнсия**	**стойност**
Габарити	Диаметър	325 мм
	Дължина	2500 - 3500 мм в зависимост от полезния товар и опциите за батерия
	Широчина	576 мм
	Височина	670 мм, включително антените
Тегло		Тегло във въздуха приблизително 130-220 kg в зависимост от конфигурацията
Скорост	Скорост	6 kts;
	Скорост с възможност за зависване	мин. 0 kts
	Скорост на заден ход	макс. 1 kts
Дълбочина	Дълбочина на водата, оперативен обхват от 2 m дълбочина до 600 m. Ако дълбочината на водата е по-малка от 2 m, AUV се	

	движи само на повърхността	
Стандартно оборудване	Сонар за странично сканиране Edgetech 2205;	
	Сканиращ сонар Tritech Micron DST	
Обсег да действие	Обхват (AUV)	приблизително 20 nm със скорост 3 kts през вода без кабел
	Обсег (ROV)	700 м с 1000 м оптичен кабел
Издръжливост	Издръжливост (стандартна батерия)	10 h при скорост 3 kts през вода зависи от полезния товар;
	Издръжливост (допълнителна батерия)	20 h при скорост 3 kts във вода зависи от сензорната глава

SeaCat може да бъде допълнен с множество дефинирани от потребителя сензорни глави. Благодарение на така неречената технология за смяна на сензорната главата /SwapHead/ има възможност главите се сменят на място в рамките на няколко минути, което позволява оптимално адаптиране към конкретната задача. В зависимост от необходимостта на апарата има възможност да се монтират някоя от следните сензорни глави:

Survey Head ONE /Изследователска глава ONE/ - R2 Sonic Многолъчев сонар за картографиране на топологията на дъното;

Survey Head Mk TWO /Изследователска глава Mk TWO/ - широколентов многолъчев сонар NORBIT и видеокамера осигуряват батиметрични изображения, съчетани с видеоклипове с висока резолюция;

Survey Head Mk FOUR /Изследователска глава Mk FOUR/ - Магнитометър G882, както и подводен дънен профилограф са включени в допълнение към широколентовия многолъчев сонар и видеокамерата на Norbit;

Inspection Head AUV /Инспекционна глава AUV/ - видеокамера, монтирана на рамка за накланяне, и сонар за визуализация за инспекция;

Water Quality Head /Глава за измерване на качеството на водата/ - Системи за измерване на качеството на водата, като разтворен кислород, въглеводороди, разтворени органични вещества, мътност и др.;

Tunnel Inspection Head /Глава за инспекция на тунели/ - възможност за автономна инспекция на канали за доставка на прясна вода на дълги разстояния;

Inspection Head ROV /Инспекционна глава ROV/ - Сканиране на предварително определени участъци от подводни структури с 3D видеокамера и високочестотен многолъчев сонар на въртящ се сензорен комплект;

Geomagnetic Head /Геомагнитна глава/ - откриване и картографиране на всички размери железни предмети, заровени в седимента;

Subbottom Head /Поддънна глава/ - Двучестотен параметричен поддънен профилограф на Tritech Seaking позволява акустичен поглед към седимента.

Намирането на по-добри начини за наблюдение и докладване на вътрешността на океана, неговото морско дъно и крайбрежните граници остават основни цели. Използването на продуктивни и достъпни технологии, които предлагат нова перспектива за океана, като осигуряват методологии за вземане на проби, които обединяват високата пространствена разделителна способност на корабните проучвания с издръжливостта и времевата разделителна способност на котвените стоянки, може да бъде един "по-добър начин".

С придобиването на подобна техника българските Военноморски сили значително ще повишат своите възможности по откриване, разузнаване и идентифициране на подводни обекти, контрол на корабния трафик и изграждане на опозната картина на подводната обстановка.

Използвана литература:

1. Димитров, Т, Поддържането на пълна и опозната картина на обстановката в морските пространства, като фактор за успех във военноморските операции, научен доклад, Научна конференция на Националния военен университет „Васил Левски" –гр. В. Търново, 2019 г. Докладът е публикуван в сборник от годишна университетска научна конференция, ISSN 2367-7481, стр. 1022;
2. Йорданов, Й., Управление на формированията за наблюдение и свръзка (НиС) от ВМС в морските операции.доклад на научна конференция на факултет Командно-щабен във ВА "Г.С.Раковски", София, 2021. ISSN: 2738-7526;
3. Костадинов, К., Изграждане на способности на ВМС в контекста на морската стратегия на НАТО и ЕС, Годишник на ВА „Г. С. Раковски" – факултет „Командно-щабен", ISSN 1312-2991, втора част, 2017 г., стр.210÷220;
4. Костадинов, К., Влияние на процеса на превъоръжаване върху необходимите оперативни способности на ВМС, Международна научна конференция на Военна академия „Г. С. Раковски", ISBN 978-619-7478-23-5, втора част, 2018 г., стр. 49÷52;
5. AUTONOMOUS UNDERWATER VEHICLES, by Vijay S., Department of Mechanical Engg, P.E.S.C.E. MANDYA;
6. Oceanography and Mine Warfare, Ocean Studies Board, National Research Council, NATIONAL ACADEMY PRESS, 2101 Constitution Avenue, N.W. Washington, DC 20418, ISBN: 0-309-51587-4;
7. http:// www.atlas-elektronik.com, 29.08.2022 г., 13.18 ч.

ПРОБЛЕМИ В ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА В УКРАЙНА

Подполковник Николай Радославов

Резюме: Този доклад разглежда проблемите на въоръжените сили на Руската федерация през първите шест месеца на войната в Украйна от гледна точка на логистичното им осигуряване, като се анализират причинните водещи до значителни затруднения при изпълнението на поставените стратегически цели.

Ключови думи: *логистика, логистично осигуряване, въоръжени сили на Руската федерация, поддръжка на техниката и въоръжението, сили за специални операции, индивидуална бойна дажба.*

На 24 февруари Русия започна всеобхватна инвазия в Украйна, това е деня, в който беше поставено началото на войната. Развитието на военните действия провеждани от руските сили, съпътстващите ги частични победи и поражения, разклати много от предположенията за военната мощ на Русия. Настъплението на въоръжените сили на Руската федерация, показа пред света, че временната за решаване на политически проблеми чрез военни действия не са отминали. Анализирането на действията на страната агресор, показва, че през първите шест месеца поставените стратегически цели не се изпълняват. Един от основните проблеми оказващ влияние върху тяхното постигане е логистичното осигуряване. Пропуските в планирането, организирането и реализирането на логистичното осигуряване, оказват сериозно негативно влияние върху бойните действия. Липсва своевременно удовлетворяване на потребностите от материални ресурси и услуги, следствие на което окупационните сили са принудени да променят плановете си за

действие. На базата на достъпната информация за бойните действия в Украйна могат да се открояят следните фактори оказващи влияние върху логистичното осигуряване:

- Сухопътните сили на Руската федерация включват високо мобилни мотопехотни, танкови, артилерийски, инженерни, специални и други формирования, от които са изградени батальонните тактически групи (БТГ);
- Вероятност за използване на оръжия за масово поразяване, като тактическо ядрено оръжие, умишлено предизвикани аварии и радиационно и химическо заразяване на големи площи;
- Използването на диверсионни, терористични, паравоенни и други формирования, които трудно се идентифицират, и още по трудно се определят, прогнозират и анализират действията им, което предполага голяма вероятност за въздействие върху линиите за комуникация и тяхното прекъсване;
- Разсредоточено използване на войските, изискващо осигуряване на висока автономност и способност за действие в обширна територия както по фронта, така и в дълбочина. Във връзка с това се увеличава риска формированията да останат изолирани от своите войски;
- Бойните действия се водят при липса на изразена линия на съприкосновение между окупационните сили и украинските съпротивителни сили, неясни и размити групировки на враждуващите и огнищни бойни сблъсъци на целия театър на военните действия;
- Войната показва, че овладяването на големи населени пунктове, например Мариупол и Харков, не е целесъобразно да се извършва от движение. Пристъпва се към изолиране на града от приток на оръжие, бойни припаси и бойни и паравоенни формирования; блокиране с необходимо освен физическата, психическа и теоретична подготовка да бъдат осигурени и с необходимото за изпълнението на операцията оборудване, последващо обкръжаване на населения пункт и разсичане и унищожаване на отбраняващата се групировка;

- Възможности за поразяване на логистични обекти с високоточни оръжия на голяма дълбочина.

На базата на тези фактори възникват редица проблеми пред ЛО на РФ, които могат да се обособят в следните аспекти, които са свързани помежду си.

Първият от тях включва системата за снабдяване с материални средства.

Според някои източници за осигуряването на руските войски участващи в операцията са необходими около 150-200 кг материални ресурси на човек за денонощие. При 150 000 души личен състав е необходима доставка на около 25 000 тона товари, от които около 12-13 000 тона бойни припаси, около 7-8 000 тона ГСМ и 4-5 000 други в това число храна и вода. За тяхната доставка се използва предимно железопътен и автомобилен транспорт.[3]

Пример за това е използването на ЖП инфраструктурата на превзетите Херсон и Мелитопол. Там където е невъзможно или ограничено използването на железопътния транспорт се налага използването на автомобилен, което се възпрепятства от наличните пътища и възможностите за тяхното използване при влошаване на метеорологичните условия.

Според Майкъл Кофман (програмен директор в Програмата за изследвания на Русия в Center for Naval Analyses) „Доставката на материални ресурси с използването на автомобилен транспорт е много по-бавна и с по-малки възможности от железопътния транспорт“.

Освен посочените проблеми при използването на ж.п. и автомобилните линии за комуникация, могат да бъдат посочени и някои други, като:

- Недостиг на критични за операцията класове материални ресурси (храна, вода, боеприпаси) и най-вече на ГСМ.

Те се дължат на загубите от горивозареждачи, автомобилни цистерни, както и ЖП ешелони за ГСМ, които са значителни и това затруднява веригите за доставка

на ГСМ. Използването на полеви тръбопроводи се оказва практически невъзможно поради непрекъснатите действия от страна на Въоръжените сили на Украйна.

- Уязвимост на логистичните конвои;

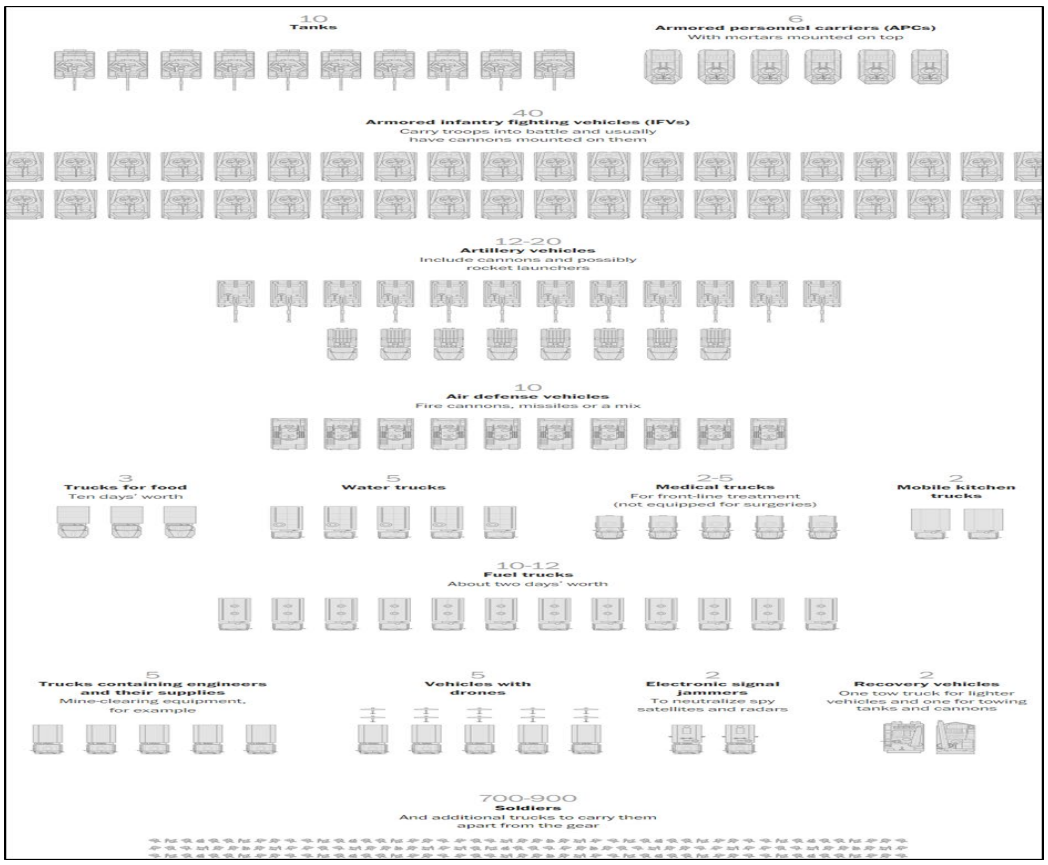
В началото на бойните действия руските войски не изпълняват в достатъчна степен, задължителните мерки за осъществяване на ескорт на логистичните конвои, които включват планиране на алтернативни маршрути и използване на бойни формирования за защита. Оказва се, че увеличаването на линиите за комуникация прави логистика на руските сили уязвими за засада и украинците доста бързо го разбират. Украинските атаки принуждават Русия да отклонява голям брой войски, за да защити собствените си линии за комуникация. В началото на инвазията, при настъплението към столицата Киев, въоръжените сили на Руската федерация настъпват чрез организирани конвои, като дължината на някои от тях е достигала над 60 километра дължина. В повечето случай тези конвой не са можели да изпълнят планираните срокове за развръщане, следствие на съпътстващи марша логистични проблеми като множество технически проблеми и невъзможност за своевременно извършване на ремонт, недостиг на гориво и горивозареждачи, затруднено командване поради проблеми в радиомрежите, проблем с морала във войнишкия състав, разрушена инфраструктура и липса на достатъчно инженерен ресурс за своевременно отстраняване на проблемните участъци от пътната мрежа.

Сателитна снимка на голям военен конвой близо до столицата Киев през м. февруари 2022 г. (©2022 Maxar Technologies)

Другият основен аспект на проблема за организацията на логистичното осигуряване, касае организацията на **поддръжката на техниката и въоръжението.**

Според чуждестранните доклади от началото на инвазията Русия е загубила до края на месец юли повече от 1700 танка, 4000 бойни бронирани машини, 900 артилерийски системи, 117 системи за ПВО, 3000 логистични превозни средства.[4] Интензивната експлоатация на въоръжението и техниката води до технически откази и невъзможност за продължаване на експлоатацията без извършване на ремонт. Може да се предположи, че процента на повредена техника в резултат на технически повреди е значително висок и е следствие на недостатъци в организацията на поддръжката. Недостатъците в поддръжката се усложнява и от факта, че войските са провеждали учения в продължение на два месеца, преди да преминат към настъпление и не са имали достатъчно време за извършване на качествена поддръжка преди настъплението. Друг основен проблем е недостатъчното количество сили и средства за логистично осигуряване, което се изразява в съотношението бойни към осигуряващи. Като пример може да се посочи осигуряването на батальонната тактическа група, която има състав от 700 до 900 военнослужещи окомплектовани с различни видове бойна и спомагателна техника. Около 150 военнослужещи наброява логистичната структура за поддръжка на бойните формирования, което според съвременните схващания за логистично осигуряване е крайно недостатъчно. Например съотношението на логистичната структура спрямо бойните формирования в американската армия е в съотношение 10:1.[5] Примерният състав на руска батальонна бойна група и нейната логистика е показан на фигура 1.

Фиг.1. Примерен състав на руска батальонна бойна група.

Някои от по-важните идентифицирани проблеми пред поддръжката са:

- Високо равнище на загубите от БТ и АТ в резултат на бойни повреди, като преобладава нарастване на процента безвъзвратни загуби. Като причина за това се посочва недостатъчната защитеност на бронетанковата и автомобилната техника. Така например бронята на Т-72 Б3 и Т-80 не осигурява защита от атаки отгоре и отзад, което е и основна причина за 98% от унищожените танкове да са поразени там, където няма реактивна броня. Това се извършва със съвременните противотанкови системи Javelin и NLAW. На фигура 2 е показано, атака срещу танк със съвременни системи Javelin и NLAW.

Фиг. 2. Атака със съвременни противотанкови системи Javelin и NLAW

След първите месеци на инвазията, Русия преосмисля стратегията си и използваните от нея ресурси за постигане на целите си. След направените поуки от унищожаването на значителна част от използваните танкове Т-72 Б3, въоръжените сили на Руската федерация включват в бойните действия и един от най-съвременните си образци танкове Т-90М. Този тип танк притежава усъвършенствана система за борба с противотанковите ракети, която е използвана в бойните действия в Сирия. Системата включва усъвършенствана динамична защита „Реликт“ и система „Афганит“ за откриване, локализиране и неутрализиране на противотанкови ракети, чрез която драстично се увеличава възможността за оцеляването на танка. От гледна точка на логистиката, използването тези технологии, значително намалява тежестта върху логистичното осигуряване.

- Евакуацията на повредени техника и въоръжение е затруднена поради липса на достатъчно евакуационни машини и невъзможност за използване на линиите за комуникация.

По отношение на медицинското осигуряване

Според данни на Централното разузнавателно управление на САЩ от началото на войната в Украйна до месец юли, загубите на руските въоръжени сили са приблизително 15 000 убити и над 45 000 ранени.[6] Неблагоприятно е съотношението между загинали и ранени, което индиректно говори за висока смъртност на бойното поле. Съпоставянето на загубите на личен състав във военния конфликт в Украйна, с загубите които СССР има по време на войната в Афганистан

1979-1989 г. табл. 1 показва, че само до месец август, загубите са 98 % спрямо всички загуби във войната в Афганистан. [2]

Таблица 1.

Загуби	**Загуби на СССР във войната в Афганистан 1979-1989 г.**		**Забележка**
	Абс. число	**%**	
Загинали	13 833	21,6	
Ранени	49 985	77,9	
Безследно изчезнали	330	0,5	
Всичко	64 148	100,0	

Това от своя страна разкрива интензивността на бойните действия, огромните проблеми пред въоръжените сили на Руската федерация, а от там и натовареността на самото медицинското осигуряване.

Основната част от евакуираните от бойното поле ранени, се лекуват в развърнати полеви болници, болничните заведения в окупираните от руските сили територии, болници в пограничните градове на територията на Русия, като най-тежките случай се евакуират към Военномедицинска академия (ВМА) в гр. Санкт Петербург. Евакуацията на ранените към медицинските заведения се осигурява със щатните медицински автомобили на батальонните бойни групи и медицински хеликоптери Ми-8. ВМА осигурява 2,5 хиляди легла за лечение на пострадали от военните действия в Украйна, които се оказват недостатъчни за хоспитализация на всички нуждаещи се. На територията на Руската федерация са разположени около 130 военни болници плюс Военномедицинска академия, който от началото на войната са ангажирани с хоспитализацията на ранените.[7]

Основен проблем е осигуряването на достатъчно количества кръв и кръвни продукти, което от своя страна се отразява върху своевременното провеждане на видовете операции. В средствата за масова информация на Руската федерация има непрекъсната кампания за набиране на донори за даряване на кръв.[8]

Липсват достатъчно данни за посттравматични стресови разстройства, но със сигурност такива са регистрирани.

По отношение на полевите услуги.

В хода на военните действия, логистиката на Руските въоръжени сили предоставя следните услуги:

- настаняване; хранене; добиване/доставка на вода; устройване на полеви бази; банно-перално обслужване; поправка на облекло и снаряжение; управление на отпадъци; фелдегеро-пощенски услуги.

Настаняването на войските в местата за временно разполагане се извършва в полеви бази чрез използването на палатки. За лична хигиена се развръщат мобилни полеви бани. Капацитетът на всяка баня е над 30 души на час.

Осигуряването на котлова храна в батальоните бойни групи се осъществява чрез основните армейски полеви кухни, ПАК-200М и ПК-130М. Те са в състояние да изхранят съответно 200 и 130 души. Характеристика на ПАК-200М е неговата мобилност - може да приготвя храна както в стационарни условия така и движение.

ПК-130М се счита за най-популярната модел буксируема полева кухня в руската армия. По-модернизиран аналог е мобилната кухня-трапезария с променлив обем КВСК-240/24. Осигурява едновременно хранене на 24 души.

Разгърнатите мобилни механизирани пекарни са в състояние да пекат до 6 тона хляб на ден всяка. Всяка пекарна има възможност за печене на хляб до час след развръщането и.

Особено внимание се обръща на въпросите за осигуряване на войските, действащи на значително разстояние от пунктовете за временно разполагане и дислокация. За хранене на личния състав се използват индивидуални бойни дажби с общо предназначение и индивидуални бойни дажби за специфични случай с енергийната стойност приблизително 4600 kcal. Формированията от силите за специални операции на Руската федерация са от изключителна важност за постигането на стратегическите цели във войната в Украйна. За изпълнение на

техните задачи използват индивидуални бойни дажби за специфични случай, съдържащи лиофилизирани храни с по-малък грамаж и обем, но с необходимата хранителна стойност.[9]

Индивидуалните бойни дажби за специфични случаи се използват за хранене на военнослужещи изпълняващи задачи при тежки климатични условия, специални операции и оцеляване. Те заменят бойната дажба с общо предназначение поради увеличени изисквания към енергийни потребности на военнослужещите.[1]

Индивидуалните бойни дажби за специфични случаи, съдържащи лиофилизирани храни имат редица предимства:

- Съобразени са с хранителните изисквания по отношение на състав и енергийна стойност; малко тегло; компактна опаковка; методът на обработка на храната, позволява запазването на вкусовите качества, хранителните свойства, витамините, ензимите и минералите; дълъг срок на годност над 5 (пет) години и съхранение при стайна температура.

Компактният размер и тегло на лиофилизираните храни облекчават значително логистичната система в направлението хранене. Използването на индивидуалните бойни дажби за специфични случаи позволява отделният войник да е в състояние да носи повече полезен товар за сметка на храната. По такъв начин се осигурява по-висока автономност на силите за специални операции, действащи на голямо отдалечение от

Според CNN Русия е търсила възможност да осигури индивидуални бойни дажби за специфични случай чрез закупуване от Китай. Това от своя страна подчертава липсата на способности, за осигуряване на достатъчни количества чрез собствено производство и търсене на възможности за осигуряване чрез закупуване от чужди производители.[9]

Войната в Украйна показва, че военното превъзходството на Русия изразяващо се в човешки и материален ресурс не осигурява постигането на стратегическите и цели. Руските сили не могат своевременно да се адаптират към средата и не

откриват ефективен начин за поддържане на силите си с материални ресурси и услуги. За пореден път се доказва, че логистичното осигуряване е основен фактор за постигане на военни успехи.

Използвани източници:

1. Ралев, И. Състояние и насоки за развитие на продоволственото осигуряване на Българската армия в операции. София: ВА „Г. С. Раковски“, 2021. ISBN 978-619-7478-64-8;
2. Нечаев, Э. Опыт медицинского обеспечения советских войск в Афганистане и вопросы дальнейшего развития военной медицины, Военно-медицинский журнал, 1992;
3. www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/russia-military-logistics-supply-chain/;
4. www.pravda.com.ua/eng/news/2022/07/20/7359096/
5. www.csis.org/analysis/russias-ill-fated-invasion-ukraine-lessons-modern-warfare;
6. www.reuters.com/world/europe/cia-director-says-some-15000-russians-killed-ukraine-war-2022-07-20/;
7. www.sc.mil.ru/social/health/hospitals.htm;
8. www.bbc.com/russian/features-61628388;
9. www.taskandpurpose.com/news/russia-logistics-china-mres/.

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДДРЪЖКА НА ТЕХНИКАТА НА ФОРМИРОВАНИЯ ОТ СУХОПЪТНИ ВОЙСКИ ПРИ УЧАСТИЕ В ОПЕРАЦИИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА СТРАНАТА И ИЗВЪН НЕЯ

Майор Илия Илиев

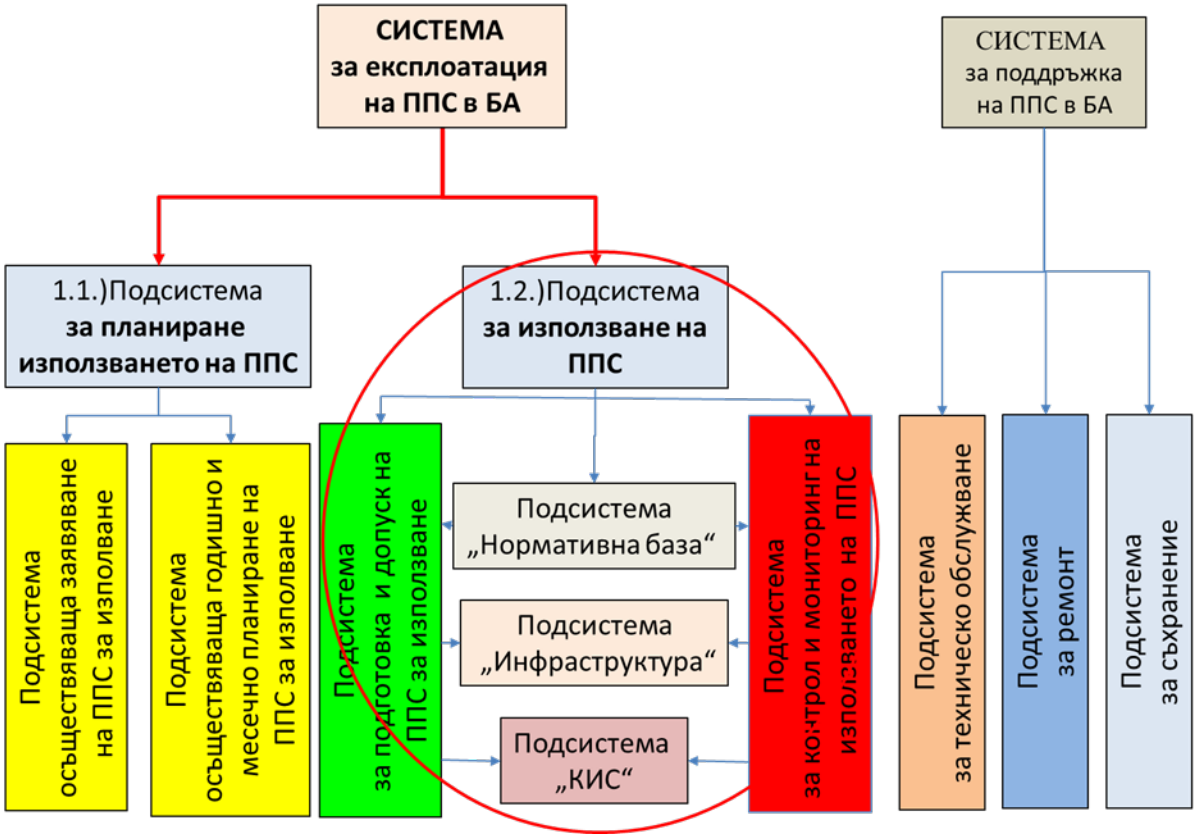
Анотация: Сухопътните войски на Българската армия са основен инструмент предвиден за провеждане на отбранителната политика за защита на националните интереси на страната. Основна им задача е да се гарантира суверенитета, сигурността и независимостта на страната и да се запази териториалната цялост в тясно и постоянно взаимодействие с Военновъздушните сили, Военноморските сили, Съвместното командване на специалните операции, както и с войските на съюзните сили. Осигуряването с пътни превозни средства, както и цялостната организация на експлоатацията и поддръжката е ключов момент в цялостното логистично осигуряване, тъй като въоръжението и техниката са материалната основа на бойната мощ на Сухопътни войски. Една от основните задачи на органите за логистика в мирно време се явява поддържането на бронетанковата и автомобилната техника в постоянна техническа изправност и готовност за бойно използване с цел своевременно достигане на формированията от Сухопътни войски на такова състояние, в което да могат да изпълняват задачите си. За поддържане на модерни и боеспособни Сухопътни войски и за реализиране на политиката в сферата на отбраната и сигурността, наред с предложенията за инвестиране в нова техника за формированията е необходимо да бъде отдаден приоритет на способностите, свързани с повишаването знанията и уменията на личния състав относно начините и методите за експлоатация и поддръжката на техниката. Системите за експлоатация и поддръжка на пътните превозни средства непрекъснато търпят промени, обикновено в синхрон с приспособяването на логистичната система към съвременните изисквания, като най-осезателните промени в това отношение са след 2000г., но като цяло продължават да функционират с използване на част от принципите и правилата от 70-те години на миналия век и за съжаление не се отчитат промененатa икономическа среда и съвременните постижения в информационните технологии, които доказано улесняват и

оптимизират организацията на експлоатация и поддръжката на бронетанковата и автомобилната техника.

Ключови думи: *Сухопътни войски, техника, експлоатация, поддръжка, усъвършенстване, МСОС /многонационални съвместни сили/, пътни превозни средства.*

Експлоатация на пътните превозни средства

Системата за експлоатацията на пътните превозни средства в БА и Сухопътни войски функционира и се поддържа от всички органи по логистика от различните йерархични равнища. Тя включва две големи подсистеми така както са показани от доц.Пенчев в негова монография на фиг.1.

Фиг.1. Система за експлоатация на ППС в БА [9]

Системата за експлоатация функционира с цел осигуряване на:

- Постоянна техническа изправност и поддържане в готовност за използване по предназначение на ППС

- Технически правилно, законосъобразно и икономично използване в рамките на утвърдените лимити;
- Правилно разработване на ново получена техника;
- Достатъчно време за извършване на полагащите се технически обслужвания и регламентни работи;
- Равномерно натоварване на техниката;
- Своевременно спиране от използване, подготовка и изпращане за ремонт;
- Условия за своевременно привеждане в състояние за бойно използване;
- Достатъчен запас от ресурс за изпълнение на поставените задачи.

Всяка от тези задачи е специфична, многообразна и сложна за изпълнение, като не се изключва и решаването на други допълнително възникнали задачи в процеса на експлоатацията на пътните превозни средства. Преди всичко е необходимо точното дефиниране на термина „експлоатация", с цел правилното разбиране на процесите, съпътстващи организацията на експлоатация на пътните превозни средства. Според „Доктрина за логистиката" – изд. (А), София 2019 г., понятието експлоатация е използване на материалните ресурси по предназначение с извършване на необходимите технически обслужвания. Тя включва в себе си: завеждане на отчет; регистрация; въвеждане в експлоатация; създаване на организация за правилно използване по предназначение; определяне на правила и процедури за използване и безопасна работа; осигуряване на необходимите материални ресурси за комплектуване и правилна експлоатация; обучение на експлоатиращия и технически личен състав; планиране; застраховане; разработване; тестване; използване по предназначение; удължаване на експлоатационния ресурс и контрол.

Съгласно МЗ № ОХ-1029/15.11.2021 г. - „Ръководство за създаване на организация по комплектуване, експлоатация и поддръжка на пътните превозни средства от въоръжените сили на Република България", понятието „техническа експлоатация" на бронетанкова, автомобилна техника и други специални машини включва: организация на отчета

на пътните превозни средства; паниране използването на ППС само по тяхното предназначение, при спазване на установените от заводите производители правила; организиране на използването на ППС в рамките на утвърдените норми за разход на мото ресурси, финансови средства и експлоатационни материали; организиране съхранението на ППС с цел опазване на комплектността и ресурса и чрез организация на обслужването и ремонта; създаване на условия за своевременно привеждане на ППС в състояние за бойно използване при осигурен достатъчен запас от моторесурси за изпълнение на планираните бойни задачи**.**

Като обобщение може да се посочи, че експлоатацията на ППС представлява комплекс от организационни и практически дейности за осигуряване на надеждната работа на бронетанковата и автомобилната техника по всяко време и във всякакви условия на обстановката, като организацията на експлоатацията на техниката се извършва от командирите по предложение на органите за управление на логистичното осигуряване и с непосредственото участие на изпълнителните органи по логистика.

Поддръжка на пътните превозни средства

Поддръжката на техниката на подразделенията от състава на Сухопътни войски е важна и съставна част от логистичното осигуряване на формированията. Тя включва много организационни и практически дейности, които се извършват от логистичните органи. В този смисъл поддръжката не е само организиране на обслужването или ремонта на материалната част. Към нея се отнасят също всички съпътстващи организацията ѝ дейности, свързани с планиране, заявяване, получаване на техника и материални средства, както и дейностите за съхранение, ремонт и транспортиране на техниката. Според „Доктрина за логистиката“ – изд. (А), София 2019 г., понятието „Поддръжка“ обхваща комплекс от организационни и технически мероприятия, провеждани от логистичните органи, за запазване или възстановяване на техническото състояние и ресурса на въоръжението, ППС и техниката при тяхната експлоатация. Системата за техническа поддръжка е

организирана с цел поддържане на бойната готовност и боеспособност на формированията. Това се постига благодарение на изпълнението на различни дейности, които са от основен, осигурителен и спомагателен характер. Поддръжката на въоръжението и техниката в хода на експлоатацията се обособява в две групи:

- Първа група - дейности по запазване на състоянието. Заключава се в извършване на техническо обслужване съгласно посочените в нормативните и вътрешноведомствените документи технически изисквания за гарантиране на надеждна работа на въоръжението, ППС и техниката.
- Съгласно AAP-6, поддръжка (maintenance) означава "всяка дейност, предприета за запазване на материалните средства или за възстановяването им до определено състояние. Това включва: проверка, изпитване, обслужване, класифициране като експлоатационно годни, ремонтиране и възстановяване".

Техническото обслужване включва всички дейности и процедури, свързани с почистване, смазване, попълване на запасите, диагностика и малки ремонти, свързани с подмяна на износени и/или с изтекъл ресурс елементи (части, възли и агрегати) и материали, с цел поддържане на ППС и техниката в изправно състояние.

- Втора група - дейности по възстановяване на състоянието. Включващи техническо разузнаване, евакуация, ремонт и връщане в строя на неизправни въоръжение, ППС и техника.

Техническото разузнаване е съвкупност от мероприятия насочени към: събиране и обработка на информация за количеството и местонахождението на повредената и затъналата бронетанкова и автомобилна техника; определяне на обема на подготвителните и евакуационните работи; определяне с възможно най-голяма точност трудоемкостта и вида на необходимия ремонт, необходимите резервни части и сили и средства за извършване на ремонта; определяне на състоянието на пътищата за евакуация и районите за разполагане на ремонтните и

евакуационни формирования; анализ на икономическата характеристика на районите на бойните действия и възможностите за използване на елементи от инфраструктурата при възстановяването на повредените материални средства. Своевременното събиране, обработка и предаване на пълна и достоверна информация за техническата обстановка дава основата за ефективното функциониране на ремонтно-евакуационните формирования.

Евакуацията на бронетанковата и автомобилната техника, е понятие под което се разбира съвкупност от мероприятия насочени към извличане на затънали и съсредоточаване на повредени машини (с помощта на средства за буксиране и транспортиране), на местата за ремонт. Евакуацията включва в себе си следните основни мероприятия: приемане на информация от органите за техническо разузнаване за разположението и състоянието на подлежащите на евакуация машини; извършване на подготвителни работи за извличане, буксиране или транспортиране на затъналата и повредена техника; извличане на затънали и заседнали машини; буксиране или транспортиране на повредената техника до местата за ремонт. Тя се подразделя на първична (буксиране до близки укрития за извършване на ремонт с малка продължителност или до райони за съсредоточаване), вторична (буксиране/транспортиране до местата за извършване на ремонт с по-голяма продължителност) и последваща (транспортиране до стационарни бази, фирми и дружества за извършване на ремонт в стационарни условия).

Ремонт на неизправната бронетанкова и автомобилна техника се разбира комплекс от технологични операции възвръщащи тяхната техническата изправност или възстановяващи техническия ресурс на изделията (техните съставни части). Под ремонт се разбират всички дейности, извършвани за запазване или възстановяване на автомобилната и бронетанковата техниката до определено състояние. Той включва: инспектиране, метрологичен контрол, тестване, обслужване, класификация относно сервиз, евакуация, възстановяване на

техническия ресурс, дейности за отстраняване на неизправности, ново изграждане и рекламация.

Връщането в строя на ремонтираната техника е комплекс от мероприятия, насочени към бързото привеждане на машините от състояние на техническа изправност и работоспособност в състояние на готовност за бойно използване и тяхното вливане в бойния ред на формированията.

Непрекъснатото усъвършенстване на бронетанковата и автомобилна техника и методите за използване на механизираните формирования, несъмнено изискват значителна промяна в системата за техническа поддръжка и в частност подсистемата за ремонт.

Възможности за поддръжка на техниката извън територията на страната.

Плановете на многонационалните операции трябва да бъдат прости и фокусирани върху определени цели. Колкото по сложна е операцията или колкото повече участници има в нея, толкова повече време и усилия са необходими за нейното планиране и координиране.

Командирите на МСОС трябва да координират използването на пътищата, железопътните линии, пристанищата и летищата по начин, който да осигури успешното изпълнение на мисията.

Стандартизацията на логистичните системи и процедури може да облекчи разрешаването на проблемите. Взаимното използване на инфраструктурата, оборудването и източниците на ресурси трябва да бъде отразено в концепцията на операцията.

Възможностите за поддръжка на техниката на многонационалните съвместни операции могат да се разпределят, както следва:

- водеща нация (Lead Nation – LN) – дадена страна по собствено желание поема отговорността за координирането и осигуряването на специфични логистични потребности като летищни, пристанищни и гарови дейности, дейността по контрола на движението, по сигурността, по осигуряване на пътища,

медицинско осигуряване в интерес на страните участнички в дадена оперативна или географска зона. В една операция може да има повече от една водеща нация с цел по-всеобхватно логистично осигуряване;

- специализирана страна по роля (Role Specialist Nation – RSN) – всяка страна има специфични сили и възможности за логистично осигуряване. В зависимост от конкретната операция е и същността на специализацията по роли. Има се предвид дадена страна със специфична система на осигуряване да осигурява общите доставки за операцията за всички или за част от формированията. Страните компенсират държавата за извършеното от нея логистично осигуряване в съответствие с подписаните договори за това и приетите стандартизационни споразумения. Логистичното осигуряване се координира от командването на операцията, предварително съгласувано със законите на страната домакин;
- национален поддържащ елемент (National Support Elements – NSE) – Националният поддържащ елемент (НПЕ) по същество представлява логистичен елемент предназначен да поддържа националния контингент в района на мисията. Структурата на този елемент и възможностите му се определят от нацията, от която е, като се взема под внимание вида на операцията, климатичните и физикогеографските условия, икономическото състояние на района, развитието на инфраструктурата и др. НПЕ е изграден на модулния принцип, той има щаб и подразделения за логистично осигуряване на националните формирования намиращи се в зоната на действие.
- многонационална интегрирана логистична част (Multinational Integrated Logistic Unit – MILU) – Многонационалното интегрирано логистично подразделение (МИЛП) се създава само за конкретна операция, то се формира, когато между две или повече нации съществува съгласие за осигуряване на логистичната поддръжка на многонационални въоръжени сили. При формирането и една нация осигурява ядрото или командната структура, около която се изгражда останалата част, чрез разширяване или допълване с подразделения от други нации.

Тази част е в състояние да осигурява така необходимата гъвкавост на логистичната поддръжка в театъра на мисията.

- поддръжка от страната домакин (Host Nation Support – HNS) – Страната домакин може да окаже различна помощ на силите ръководени от НАТО, която може да включва: разрешения за преминаване на войски, самолети или кораби през територията и; цялостна организация свързана с доставките и прехраната; използването на местни доставчици, съоръжения, летища, пристанища и военни бази.

Възможности за усъвършенстване обучението на личен състав

Класическият метод на обучение се заключава в изучаването и използването на комплекс от табла, схеми, макети и разрези на реално оборудване, което, за по-новите образци придобита или с предстоящо придобиване техника, би било скъпо и дори невъзможно. В тази насока, изхождайки от възможностите които ни предлага технологичния век в който живеем, следва да се отбележи, че на пазара съществуват софтуерни продукти, които в пълен обем обхващат мероприятията по поддръжка на техниката, заложени като изискване от заводите производители, независимо от това дали е автомобилна или бронетанкова такава.

Виртуалното обучение позволява да се развие както чисто физическия аспект на поддръжката (например спазване на процедури, ред за работа, ред за демонтаж/монтаж), така и да се преодолее психологическата бариера в техническия личен състав, породена от факта че дадена операция не е извършвана до момента и се упражнява над скъпо струващи детайли, възли и агрегати. Този уникален подход, заложен в база данни, оптимизира разработването и управлението на процедурите за обучение, чрез предоставянето множество видове интерфейси, с цел завладяващо обучение при най-ниско ниво на риск и най-високо ниво на качество и гъвкавост. Благодарение на виртуалното обучение техническия личен състав има възможност да опита процеса или процедурата под наблюдението на инструктор или

индивидуално, без да се притеснява за наличието на оборудването или дали ще го повреди и унищожи.

Несъмнено с цел поддържане на модерни, боеспособни и боеготови Сухопътни войски, наред с предложенията за инвестиране и придобиване на нова бронетанкова и автомобилна техника, е необходимо да бъде отдаден приоритет на способностите, свързани с повишаването знанията и уменията на експлоатиращия и технически личен състав относно изискванията, начините и методите за правилна експлоатация и поддръжка на техника.

Използвани източници:

1. Доктрина за логистиката – изд. (А), София 2019 г.;
2. МЗ № ОХ-1029/15.11.2021 г. - „Ръководство за създаване на организация по комплектуване, експлоатация и поддръжка на пътните превозни средства от въоръжените сили на Република България";
3. Пенчев Р. – Поддръжка на бронетанковата и автомобилната техника в мирно време, Военна академия; София. 2009
4. Пенчев Р. – Направления за усъвършенстване на управлението на системата за експлоатация и поддръжка на бронетанковата и автомобилна техника в Българската армия, Военен журнал, № 3-4/2012г. стр.51-55,ISSN 0861-7392
5. Димитров, М., Р. Пенчев, Л. Димитров, Р. Христов, В. Иринков, И. Калоянов, Ж. Михайлов, Д. Велчев, С. Спасов, К. Костадинов, Н. Колев, С. Узунов, А. Димитров, К. Спасов, Военна логистика – първа част – Основи на военната логистика – София: Военна академия „Г. С. Раковски, 2017 г.;ISBN 978-954-9348-95-8
6. Димитров, М., Р. Пенчев, Л. Димитров, Р. Христов, В. Иринков, И. Калоянов, Ж. Михайлов, Д. Велчев, С. Спасов, К. Костадинов, Н. Колев, С. Узунов, А. Димитров, К. Спасов, Военна логистика – втора част – Основи на многонационалната логистика – София: Военна академия „Г. С. Раковски, 2017 г.;ISBN 978-954-9348-94-1
7. Димитров, М., Р. Пенчев, Л. Димитров, Р. Христов, В. Иринков, И. Калоянов, Ж. Михайлов, Д. Велчев, С. Спасов, К. Костадинов, Н. Колев, С. Узунов, А. Димитров, К. Спасов, Военна логистика – трета част – Логистично осигуряване на операциите – София: Военна академия „Г. С. Раковски, 2017 г.;ISBN 978-619-7478-06-8
8. https://johncockerill.com/fr/defense/- последно посетен в 08.38 ч. на 05.09.2022 г.

9. Пенчев Р. „Използване на ППС в БА- състояние и проблеми, първа част“, монография, стр.9, ВА „Г.С.Раковски“ 2020, ISBN 978-619-7478-42-6

ТЕМА: „ПОДОБРЯВАНЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО НА ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ ОТ БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ С ВЕЩЕВО ИМУЩЕСТВО“

Майор Валентин Синигеров

Анотация: Настоящият доклад има за цел да предостави насоки за подобряване и оптимизиране процеса по вещево осигуряване на военнослужещите в Българската армия, чрез усъвършенстване на различни методи за задоволяване на потребностите на военнослужещите с вещево имущество, по – високо качество на облеклото и бързо и ефективно обслужване на военнослужещите.

Ключови думи: *вещево осигуряване, усъвършенстване, процес.*

Логистичните дейности са свързани главно с осигуряване на личния състав. Една от тези дейности е вещевото осигуряване, която представлява комплекс от ежегодни, организационни и технически мероприятия, подготвен личен състав, техника, имущества и инфраструктура. През годините се наложи значително повишаване на изискванията към усъвършенстване на способите и принципите за вещевото осигуряване, контрола върху качеството на отбранителните продукти, органите и източниците на снабдяване. Въпреки всички опити за подобряване на процеса, все още не е достигнато необходимото ниво на осигуряване, но съществуват начини които могат да подпомогнат развитието на системата за снабдяване, със стремеж към постигане на оперативна съвместимост с въоръжените сили на НАТО.

Разглежданите модели на подобряване на осигуряването военнослужещите от Българската армия (БА) с вещево имущество (ВИ) са пряко свързани с избора,

заявяването, заплащането и получаването на ВИ от военнослужещите, с което се цели облекчаване на процеса на пазаруване, лесен избор на необходим артикул, ускоряване получаването на вида поръчан продукт и като резултат, не на последно място е спестяване на необходимото време за осъществяване на покупката.

➢ **чрез персонални електронни (магнитни) карти за отчет на отпуснатия и разходван лимит за вещево доволствие на военнослужещите и складово-счетоводен софтуер за отчитане.**

✓ **Основни характеристики.**

Системата от персонални електронни (магнитни) карти за отчет, представлява, специализиран складово-счетоводен софтуер /ERP - Enterprise Resource Planning система/ за управление на дейностите, свързани с продажба на стоки в звеното за осигуряване (ЗО) / военния магазин (ВМ), управление на военнослужещите, финансово-счетоводната и организационната дейност на системата от ЗО/ВМ в БА, която притежава следните основни характеристики:

- дървовидно представяне на йерархията от ЗО/ВМ, групи от стоки, стоки, баркод номера, серии и др., което дава възможност за търсене по различни критерии (звание, име, презиме, или фамилия на военнослужещия, структура, военно формирование (ВФ), име на група, име на стока, баркод на стока, както и по серийни номера). Прехвърляне на стоки между складове и/или ЗО/ВМ. Задаване на изображение за всяка една стока /при възможност/. Дефиниране и задаване на допълнителни характеристики към стоките;
- позволява поддържане на различни мерни единици;
- цялата налична информация в базата данни, както и генерираните от потребителя описи, отчети и справки и др. документи да могат да се конвертират към стандартни файлови формати;
- наличие на механизъм за създаване на шаблони, които могат да създават произволни документи - гаранционни карти, ордери, справки, ведомости, отчети и др.;

- софтуерът поддържа широк спектър от касови апарати, баркод четци и етикетни принтери;
- възможност за работа с четци на магнитни карти с цел бърза идентификация на военнослужещите, а идентификацията да се извършва по ID номер, записан на някоя от пътечките на магнитната карта и полето ID номер на военнослужещия;
- собствен редактор на етикети и баркодове;
- връзка между заявки, клиентски продажби и резервации на стоки;
- дефиниране на ценови листи;
- анализи, статистики и др. – в помощ на потребителите осигурява възможност за пълен поглед върху движението на стоки, с възможност за групиране по структури, ВФ, ЗО/ВМ, звания, стокови групи, категории военнослужещи, месеци, седмици, дни и други или комбинация от филтри;
- генериране на дефинирани от потребителя справки и възможност за запазването им като набор от шаблони за многократно използване;
- задаване права на достъп чрез индивидуална парола на всеки служител. [1]

✓ Очакван резултат при имплементирането на системата.

Въвеждането на ефективен и съвременен складово-счетоводен софтуер за отчитане с електронни (магнитни) карти ще доведе до оптимизиране работата на ЗО/ВМ, с което ще се допринесе за ускоряване на работния им процес и намаляване времето на обслужване на клиентите, както и би довело до намаляване използването съответните планирани финансови и материални ресурси. Автоматизираният процес напълно ще промени начина, по който ще функционират ЗО/ВМ в следните насоки:

- подобряване на общата ефективност ЗО/ВМ.
- изграждане на по - добра координация между ЗО/ВМ и снабдителните бази.
- повишаване на ефективността на функциониране на ЗО/ВМ, поради намаляване на времето при получаване на необходимите данни за целите на планирането.

- Повишаване на общата производителност на обслужващия персонал в ЗО/ВМ, чрез намаляване на времето, отделено за обработване на документи. [1]

Към настоящия момент, този процес по внедряването на персонални електронни (магнитни) карти за отчет, е стартиран в БА, като до момента е изготвено изходно задание и е необходимо да продължи процедурата.

➢ **Електронна платформа за избор и поръчка на вещево имущество (онлайн магазин).**

✓ **Същност и ред за работа.**

Електронна платформа за избор и поръчка на вещево доволствие представлява специализирана програма инсталирана и работеща в системата на локална интернет среда (КИС-ЩИТ на БА), с която се опосредства процеса на предлагане, заявяване, заплащане и получаване на желано ВИ в реално време и с отчет в складовите наличности на базите осигуряващи ВИ. За целта поръчването и плащането ще се осъществява с помощта на предварително издадени персонални електроните карти с уникални номера, позволяващи разплащане в електронна среда в системата на КИС- ЩИТ на БА с които да се пазарува в ЗО/ВМ.

За осигуряване на пълната функционалност на платформата за избор и поръчка на ВИ е важно да бъде спазван предварително изграден ред на функциониране на системата за електронно пазаруване на ВИ от военнослужещите:

- първоначално военнослужещите правят своя избор и съответни поръчки по ръсторазмери и видове имущества чрез електронната платформа за предлагане на ВИ;
- направените персонални поръчки се съхраняват и изчакват в системата, докато съответния администратор на системата одобри разхода на средствата;
- опаковането и подготовката на поръчката до нейното изпращане за всеки военнослужещ да отнема не повече от 3 дни, като процеса на доставка ще се осъществи в период от не повече от една седмици или 5 работни дни, време, за което стоката ще пристигне в посочената крайна точка от заявителя;

- при изпълнение на доставката да се дава възможност за избор за начина на доставка от всеки ползвател на електронната система, като вариантите могат да бъдат следните:

1) Изпращане на закупената стока чрез служебен транспорт до ВФ, в което служи военнослужещия.

2) Изпращане на закупената стока до ЗО/ВМ в зоната на отговорност, в която е дислоцирано ВФ, в което служи военнослужещия.

3) Изпращане и получаване на заявеното ВИ посредством лицензиран доставчик на стоки, на посочен от военнослужещия адрес, като доставката да е за сметка на получателя.

- всяка поръчка от военнослужещите се персонализира, като пратката се подготвя в съответствие със заявеното и се поставя в подходяща етикирана с точен адрес и името на адресата опаковка, която ще запази качествата на стоката до нейното получаване.

✓ **Условия и резултат.**

За внедряването на „Електронна платформа за избор и поръчка на вещево доволствие от военнослужещите в БА“ могат да се поставят следните четири важни условия, обуславящи използването на системата:

- да има изградена и достъпна система „ КИС – ЩИТ“ в БА за всички военнослужещи или на органите по логистично осигуряване (ЛО);

- наличие на създаден за целта софтуер, който да включва в себе си потребителски интерфейс и единен специализиран складово-счетоводен софтуер за ЗО/ВМ, с който да се отчитат разплащания и настъпили складови промени в реално време.

- предварително да е въведена системата на персонални електронни (магнитни) карти за отчет на отпуснатия и разходван лимит за вещево доволствие на военнослужещите.

- общо и специализирано обучение на персонала работещ с приложения софтуер.

Посредством разглежданата система за осигуряване с ВИ всички военнослужещи ще имат възможност за закупуване на дрехи, облекло и друго вещево доволствие по техен избор от разстояние, удовлетворявайки своевременно нуждите си от ВИ.

- **Изготвяне на ТСЖта за униформи, за жените военнослужещи.**

Освен всички изисквания, на които трябва да отговаря униформеното облекло, то би трябвало да е престижно и да дава усещане за гордост у носещия го. Затова униформените облекла трябва да бъде конструирани по начин, по който видът на военнослужещия ще излъчва самочувствие и престиж. А това ще се постигне, когато те отговарят на антропологичните данни на носещия ги.

С повишаването на процента на жени военнослужещи през последното десетилетие, се налага да бъде обмислена възможността за изготвяне на отделно ТСЖ за униформа, за жените военнослужещи. С оглед на различната морфологична структура на тялото на жените военнослужещи, адаптирането на настоящите модели камуфлирано облекло е проблем за стъкмяването и ВО в БА на военнослужещите - жени. Явна е нуждата от изготвяне на отделно ТСЖ за униформа, за жените в армията, която обективно да отразява структурата и формите на женската физиология.

Съдържанието на ТСЖ^{то} би могло да е в следните насоки:

- Раменните изделия /сака и ризи/ – да се направи корекцията на линията чрез леко вталяване.
- Поясните изделия за дамските модели – панталони, конструкцията на този вид артикули да бъде прав силует с леко стеснен крачол по линия на подгъва. [2]

Такава разработка на ТСЖ за жените военнослужещи, съществено ще допринесе за промяна на цялостния облик на облеклото, визуална елегантност и

изчистване на силуета, с което ще се отговори на една реална нужда за адекватно задоволяване на потребностите от облекло на военнослужещите жени. По този начин, ще се преустанови практиката, всяка една дама в униформа да стеснява, скъсява и изобщо да прекроява униформата си повече от възприетите необходими изисквания и норми.

➢ **Подобряване на ВО чрез усъвършенстване на основните характеристики на униформените облекла - материали, дизайн и модел.**

Комфортът при ползване на униформените облекла се създава, когато е налице удобство при обличане, носене, движение и събличане. Предоставеното ВИ, трябва да бъде с качество отговарящо на всякакви съвременните изисквания по отношение на материали и дизайн.

Осъвременяване на униформените облекла, с нови текстилни материи и материали, е необходимо за подобряване на качеството и комфорта на облеклата на военнослужещите в БА.

За целта е важно да бъдат проучени производителите и търговците на текстилни материали, да се изследват показатели, характеристики, състав и на материалите в акредитирана лаборатория, както и да се изследва практиката в подбора на материи и материали, влагани в облеклата на военнослужещите от водещите армии в света.

След проучванията, избора и изследванията на платовете и материалите, следва да се изработят пробни производствени мостри. По този начин ще се аргументира избора на съответните материали. Досегашната практиката да се изпробва определено ВИ от определен кръг от военнослужещи, за определен период от време в реални условия, също ще доказва дали е вещевото доволствие е качествено.[2]

➢ **Подобряване на полевото военно облекло с новоразработени защитни нанопокрития.**

С течение на времето военното облекло естествено еволюира, адаптирайки нуждите на военнослужещите към наличната съвременна технология на произвежданите видове материи. Полевото облекло трябва да бъде нещо повече от

облекло и от решаващо значение е униформата да предпазва от непредвидими метеорологични условия, да остава издръжлива на различни терени и най-важното, да предпазва от множество форми на външно въздействие.

Водещите и развити в технологично отношение държави като САЩ и Германия прилагат нанопокрития на водна основа във военното облекло, и с което добавят допълнителни защитни свойства на облеклото, включително защита от огън и ултравиолетова светлина, както и някои способности за разпознаване на бойни отровни вещества и химикали.

Използването на нетоксично нанопокритие на водна основа, добавя свойства на облеклото без да се променя структурата на материала. За целта част от облеклото се потапя в определен разтвор с положителен заряд, изважда се, след което се поставя в разтвор с отрицателен заряд. Привличането на противоположните заряди свързва химикалите, създавайки микроскопично нанопокритие, което прилепва към повърхността на облеклото в незабележим слой. Тази техника, се нарича „Обработка на суха подложка“, като може да бъде повторена с различни разтвори, създавайки множество слоеве при всяко потапяне. Всеки слой се прилага специално, за да добави определени качества към тъканта.

Използването на водната основа на разтвора допринася за неговата мултифункционалност, като не променя структурата на влакната, текстилът запазва своите качествени характеристики и остава незасегнат от нанесените нанопокрития.[3]

Освен подобряване във външния вид на униформите на военнослужещия и материалите, от които се изработват същите, необходимо е да се обърне внимание и на цялостното подобряване на самият процес по осигуряване на военнослужещите чрез изградената по райони система от ЗО/ВМ на територията на страната.

През последните години практиката показва, че в ЗО/ВМ няма необходимите наличности от търсените артикули, или ако има такива те се намират в друго ЗО/ВМ, от който обаче не всеки може да си закупи необходимото облекло, поради

това че не се води на доволствие в него. ЛВК остават с неизразходван годишен лимит, с което военнослужещите губят част от предназначените за обличането им финансови средства. Това води до недоволство сред военнослужещите и търсене на алтернатива и ориентирането им към търговската мрежа, за закупуване на облекло и друго ВИ със собствените финансови средства. Тези затруднения биха се решили, чрез

- **Ускоряване на процеса на внедряване на информационна система „Логистика“.**

Поетапното изграждането на информационна система "Логистика на Българската армия" има за цел да осигури в реално време актуална информация за наличните материални и финансови ресурси и предостави средства за управление и контрол на протичащите логистични процеси в БА. С внедряването на системата се предполага усъвършенстване на управлението на логистиката в БА и достигане на оперативна съвместимост със структурите на НАТО.

Съществена бъдеща възможност, която системата ще предложи е, че при подаване на електронна заявка от определен военнослужещ за следващата година, наличното във ЗО/ВМ имущество, избрано по ръст и номер, да може да се резервира до момента на предоставянето му на заявителя, без да се позволява неговото повторно заявяване (дублиране на поръчката) или погрешно получаване от други заявители.

Стремежа към постигане на очаквания краен резултат от усъвършенстването на осигуряването с вещевото имущество е жадуван и оправдан, за да има възможност да бъде задоволена потребността на военнослужещия в максимална степен, с изделия отговарящи на стандартите на всички водещи страни в света. Не трябва да забравяме, че начинът, качеството и ефективността на осигуряването във военно време по правило ще зависи от състоянието и нивото им в мирно време.

Използвана литература:

1. Изходно задание за разработка на Складово-счетоводен софтуер за отчитане с електронни (магнитни) карти.

2. Документални източници от Института по отбрана „Проф. Цветан Лазаров“.
3. https://www.wevolver.com/article/enhancing-military-clothing-with-newly-developed-protective-nanocoatings - посетен на дата 03.08.2022 г.

ФАКТОРИ, ОБУСЛАВЯЩИ ПРЕВЪОРЪЖАВАНЕТО НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ

Капитан Пламен Георгиев

Анотация: В доклада са анализирани факторите обуславящи превъоръжаването на българската армия. Теоритичните възможности и варианти за модеризация на Въоръжените сили и промените които евентуално ще настъпят с този акт. Разгледани са предимствата и недостатъците на различните варианти.

Ключови думи: *съвместимост, превъоръжаване, модернизаци, въоръжение и техника.*

В резултат от извършения Стратегически преглед на отбраната се достигна до извода, че трансформацията на Българската армия се явява обективна потребност. Стремежът е трансформацията на Българската армия да отговаря на новите реалности за военна заплаха, да бъде съобразена с научнообоснованите тенденции и изисквания за изграждане на съвременни армии, както и да отчита националните особености и икономическите възможности на страната.

Обхватът на трансформацията се заключава в това от което имаме нужда, а именно от леки мобилни подразделения, с възможности за бързо придвижване, притежаващи модерни системи за командване, контрол, комуникации и разузнаване, с модерни бойни средства за поразяване, с относително самостоятелни и всестранно осигурени в логистично отношение структури, както и от ефективен стратегически въздушен и морски превоз.

С изграждането на такива въоръжени сили ние ще отговорим в пълен обем на изискванията към Българската армия, произтичащи от членството ни в НАТО от гледна точка на необходимите оперативни способности, а именно - принос към отбраната на страната в рамките на колективната отбрана на НАТО; разумен принос към операциите на Алианса за поддържане на мира и в борбата със световния тероризъм, както и оказване на съдействие за ликвидиране на последствията от природни бедствия, аварии и катастрофи на територията на страната. На лице са редица проекти за превъоръжаване на Българската армия с нови образци техника.

В съвременни условия факторите, които обуславят превъоръжаването са няколко:

- Притежаването на адекватно на съюзниците въоръжение и техника е абсолютно задължително;
- Притежаването на мобилни и надеждни пътни превозни средства е условие за бързо прехвърляне на войски от един район в друг в условия на бързо изменяща се обстановка, като се използват различни видове транспорт, включително и интермодален;
- Притежаването на въоръжение и техника, които в най - голяма степен защитават екипажа е друг важен фактор, защото сега се развиват технологични армии, а не масови армии както през първата и втората световна война;
- На последно място, но не и по важност е притежаването на техника съвместима да работи и функционира с единното за армиите на НАТО гориво.

Отчитането на първият фактор е свързано с провеждането на изключително отговорна работа по проучване на фактическото състояние, анализиране на настоящите силни и слаби страни на наличната техника, проучване и анализиране на въоръжението и техниката, с които са снабдени съюзните армии, бъдещите световни тенденции в развитието на автомобилостроенето, приемане на стратегия, концепция и програма за превъоръжаване на БА, приемане и проучване на оферти

за превъоръжаване, избор на оферта с най голяма военно икономическа ефективност и други.

Вторият фактор се налага от необходимостта подразделенията и частите от БА да може да бъдат доставяни на мястото за провеждане на дадена операция, като участници в съюзни коалиции.

Третия фактор е породен от виждането, че човешкият ресурс е най -скъп и той трябва да се пази. В тази връзка на преден план излиза условието техниката да притежава в достатъчна степен такива качества като: защитеност, ергономичност и живучест на бойното поле. Грижата за човека се явява като условие №1 при конструирането на машините. Свойството „защитеност" се проявява в способността да се защити екипажа от противниковите бойни средства, свойството „ергономичност" се изразява във възможността за продължителна работа на екипажа в бойни условия, без да се нарушат неговите жизнени функции, свойството „живучест" означава машината да може да издържи на тежките натоварвания на които евентуално ще бъде подложена.

На четвърто място освен оперативна съвместимост частите и подразделенията от БА участващи в операции на НАТО трябва да притежават и определена техническа съвместимост. Това касае най - вече възможността за използване на единното гориво и взаимозаменяеми възли и агредати.

При модернизацията и превъоръжаването на Българската армия следва да се отчитат промените, които евентуално ще настъпят с това. А такива няма да липсват, напротив ще бъдат основно в следните направления:

- Промяна на ремонтната система;
- Промяна на системата за снабдяване с резервни части;
- Промяна на системата за обучение на личния състав;
- Промяна на системата за експлоатация.

По отношение на ремонтната система промените ще бъдат необходими вследствие на новите изисквания към нея, като това системата да е гъвкава, опростена и мобилна;

Опростеността на системата се състои в точно и ясно определяне на видовете ремонти, кой ще ги извършва, как ще ги извършва и как ще се осигурява това извършване. В такъв случай вариантът е един - приемане на комбиниран метод на ремонт чрез използване на граждански и военни структури (практикува се от повечето напреднали армии). Военно ремонтните структури обаче следва да достигнат такива способности, че да могат да извършват и най - сложни ремонти в полеви условия. Тук трябва да се очертаят правомощията на ремонтните органи тоест какви ремонти може да се извършват на съответното йерархично ниво. Анализирайки реалната ситуация може да се твърди, че в една реална обстановка най - вероятно няма да е необходимо да съществува такъв вид ремонт. Тогава е необходимо да се създаде адекватна ремонтна структура, която да извършва текущи ремонти с голяма сложност (с подмяна на основни агрегати).

Вследствие на новата организация на ремонта системата за запасяване и снабдяване с резервни части следва да претърпи промяна. Съвременната теория за снабдяване с материални средства разглежда тези въпроси от гледна точка на реализации на икономии от човешки ресурси, материални средства и инфраструктура, икономии от поддръжка и съхранение. При определянето на разходите за запаси е прието, че те представляват 20 % от стойността на запасите.

От тази гледна точка като модерни се очертават новите стратегии за запасяване, при които се отчитат разходите за това. Все по - голямо приложение намира системата „Just-in-time” (JIT – точно на време), която се характеризира с минимални запаси от материални ресурси, отсъствие на запаси за застраховане, ефективна информационна поддръжка, високо качество на материалните средства, нулеви дефекти, надеждни доставчици и превозвачи и всеобщ статистически контрол. Ефективността на такъв вид снабдяване е доказана в световната практика.

До скоро БА поддържаше много складове за автомобилно и бронетанково имущество с хиляди номенклатури в тях. За достигане на новите оперативни способности от БА задължително следва да се преосмислят размерите на запасяване с АБТИ, да се оценят реалните финансови разходи за единица запас и се премине към такова количествено запасяване, което ще е необходимо само за тези номенклатури, от които в най - голяма степен ще зависи поддръжката на АБТТ.

По отношение на промяна на системата за експлоатация е удачно да се отчетат и използват решенията за използване на ППС в БА, предложени от доц.д.н.Румен Пенчев а именно -„на базата на теоретичните постановки по използването на ППС, нашият опит от миналото, чуждият опит и добрите практически решения да се направят промени в основните нормативни документи…, да се създаде нова концепция за използването на ППС, и практически да се реализират структурни промени в управляващите логистични органи на формированията от БА“[3].

Всъщност практиката показва, че най-трудната част от изграждането на модерни въоръжени сили е да бъдат те превъоръжени технически. В дискусията по модернизацията на Българската армия се засягат различни гледни точки – от пълно отричане на необходимостта от модернизация до придобиването на напълно ново въоръжение и техника. Трудностите произтичат от две основни причини. Първата е добре известна – липса на финансови средства. За втората се говори по-малко, но тя има съществено значение за посоката на модернизация – какъв тип въоръжени сили да се изградят и за какви цели. Опитът също показва, че съвременните тенденции за участие в многонационални операции налагат не просто нови подходи към изграждане на въоръжените сили, те изискват ново въоръжение и техника.

Естествено подобна комплексна промяна не би била лесна. Изменение ще претърпи и системата за обучение на личния състав. Техническата подготовка на офицерите, сержантите и войниците ще трябва да се преориентира към новата реалност. Системата за експлоатация, ремонт и обслужване на бъдещата техниката, ще наложи високи изисквания в познанията по устройството на материалната част

и начина на функциониране на същата, а те от своя страна неободимостта и наличието на разнородни школи за подготовка на техническия личен състав. Затова и модернизацията не може да се разглежда само като процес за придобиване на нова техника, а и съпроведената с нея подготовка на инфраструктурата и човешките ресурси за нейното използване.

При провеждане на мерки за модернизация на въоръжените сили на България военнополитическото ръководство се стреми да отчита опита от историята и опита от практическото използване на собствените контингенти от сухопътните, военновъздушните и военноморските сили в реалния свят на настоящето (особено в мироопазващите операции). Затова военната реформа в България непрекъснато е съпроводена с търсене на най-оптималните организационно-щабни структури, въоръжение и техника за тях. При това предвидената за въвеждане на въоръжение техника в много отношения има напълно нови за българските ВС тактико-технически характеристики, чието определяне е една от основните причини за забавянето.

Вариантите за превъоръжаване на БА с техника са с вероятностен характер, теоретични са и могат да послужат като база за понататъшно разработване, можем да ги изведем като:

- Закупуване на нови образци, съответстващи на световните тенденции в производството;
- Модернизация на сега съществуващите на въоръжение в БА;
- Собствено производство;
- Запазване на сегашното положение.

На базата на тези варианти могат да се получат много комбинации в пряка връзка с превъоръжаването, а именно – една част да са новозакупени, останалата част да се модернизират и т.н. Дори в момента се работи върху не малко проекти за превъоръжаване на БА с различна техника: самолети, ББМ, въоръжение, радиолокаионни радари и др.

При закупуване на напълно нови образци трябва да се отчитат и възможните проблеми с необходимостта от обучение на личен състав, изграждане на инфраструктура, придобиване на цялата гама от обслужващи и ремонтни средства, снабдяването с резервни части и др.

Предимствата са, че при задълбочено изучаване и определяне на необходимостта от нови машини, задачите които ще се изпълняват, технологичното ниво което ще се заяви, ще бъде с възможности за използване в период 20 – 30 години, с технологични възможности за модернизация водеща до увеличаване на жизнения цикъл и с нужната техническа съвместимост.

Закупуването на нови образци, следва да се извърши по законоустановените процедури, като най – удачно е да се сключи споразумение, което ще доведе до икономически ползи за държавата като цяло и БА в частност чрез:

- Разкриване на нови работни места в отбранителния сектор;
- Възможност за производство на резервни части, възли и агрегати;
- Определяне на приоритетни разработки в областта на отбраната в световен мащаб;
- Засилване ролята и използване на научния потенциал на нацията за разработки в областта на отбраната;
- Обучение на личен състав;
- Изграждане на инфраструктура.

Закупуването на нови образци може да се извърши по няколко схеми:

- Изцяло производство в друга държава;
- Производство в чужди и наши заводи;
- Производство от български производители.

Всяка една схема има своите положителни и отрицателни страни, като най-добре за интересите на страната са втората и третата схема от предложените по-горе.

Процеса на закупуване на ново въоръжение може да бъде и политически обвързан – като на преден план излезе участието ни в мисии на НАТО и необходимостта от оперативна и техническа съвместимост. Определяйки нуждата, машините могат да бъдат закупени поетапно, като приоритетно бъдат въоръжени декларираните към НАТО формирования.

За придобиването на нови образци може да бъде сключен договор с една фирма производител, което ще доведе до унифициране на техниката в армията. Предимствата от това са следните:

- Отпадане на необходимостта за създаване на запаси от резервни части за много марки машини;
- По - лесно обучение на личен състав;
- Възможност за унифициране на инфраструктурата;
- Възможност за използване системата за единна логистика на НАТО.

Предимство ще бъде и това, че ще се уеднаквят разходите за експлоатация, подръжка и ремонт и ще може да извършваме точно планиране за рационално използване на машините по време на целия им жизнен цикъл.

При вариант с модернизацията на наличните образци трябва да се оцени фактът, че повечето от тях са произведени в края на миналия век, жизнения им цикъл е към края си или вече е приключил, а технологичните възможности за модернизация не са безкрайни. Тя се определя от фактори налагащи техническа съвместимост с партньорите ни от НАТО, като:

- вид на използваното гориво, радио свръзка, с-ми за навигация и др.

Предимствата на този вариант са:

- Не е необходима загуба на ресурси за обучение на личен състав;
- Има вече изградена инфраструктура;
- Притежаваме определени запаси от резервни части.

На преден план излиза и друг важен въпрос - дали провеждащата се модернизация не трябва да бъде комплексна, като обхване всички основни бойни свойства.

„Възстановяването на изгубени способности изисква многократно повече средства от необходимите за поддържането им. Тази тенденция може да доведе до частична загуба на суверенитет на страната. Превъоръжаването е стратегически въпрос, а не сбор от отделни проекти за доставка на техника. За България с особена тежест е ролята на основни стратегически партньори. Формулата за подмяна на основното (но не цялостно) превъоръжаване на няколко батальонни бойни групи не би довела до успех. Нужно би било цялостно решение не само за вид въоръжена сила, а за отбраната като цяло“[1].

Използвана литература:

1. Банков Г. 2013. Съвременни тенденции за модернизация на въоръжението на бронираните машини на пехотата и въоръжаването на транспортните средства на сухопътните войски в светлината на използването им в мироопазващи мисии зад граница и модернизацията към маневрени батальонни бойни групи.

2. Авторски колектив: Марков З. и др. 2018. България в общата европейска отбрана.

3. Пенчев Р. „Използване на пътните превозни средства в БА- решения за усъвършенстване – втора част“ , монография, 2020 г. стр.8, ВА “Г. С. Раковски“ ISBN 978-619-7478-53-2

ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА „ЛОГИСТИКА НА БА” КАТО СРЕДСТВО ЗА АВТОМАТИЗАЦИЯ НА ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ НА БКУН

Майор Борислав Делчев

Анотация: Автоматизирането на логистичните процеси в бКУН би подобрило цялостното логистично осигуряване. Включването на формированията от състава на базата в единна система спомага за подобряване на командването и управлението на базата. Информационна система „Логистика на БА“ е средство, което може да автоматизира логистичното осигуряване на бКУН.

Ключови думи: *бКУН, Информационна система „Логистика на БА“, логистично осигуряване, автоматизация, материални ресурси.*

Необходимостта за **автоматизация** на логистичното осигуряване на бКУН, е от изключителна важност за своевременното задоволяване с материални ресурси. Предварителното определяне на нивото на запасите и източниците на снабдяване, както и организацията за попълване на разхода и загубите от материални ресурси може да улесни действията на логистичните специалисти при използването на софтуерни продукти. Информационните системи предоставят възможност в най-кратко време да предоставят справки за наличните материални ресурси във формированията, което е предпоставка за по-правилно и прецизно разпределение, доставяне и съхранение на ресурсите. От друга страна заявяването на необходимите ресурси по електронен път може да се извършва в съкратени срокове, дори и в извънслужебно време. Възможността за въвеждане в системите на пространствените параметри на материалните ресурси и създаването на виртуални

локации, подобрява планирането на използването на техниката и равномерното разпределение на нейния ресурс при тяхното транспортиране.

1. Радиотехнически войски - основен род войски във Военновъздушните сили.

Радиотехнически войски (РТВ)[126] са род войски от Военновъздушните сили и са един от трите основни компонента на системата за противовъздушната отбрана на Република България. Предназначени са за добиване и разпространение на радиолокационна информация и формират опозната картина на въздушната обстановка. За изпълнение на задачите си по разузнаване на въздушното пространство, събиране, обработка и предаване на добитата радиолокационна информация, формированията от РТВ са в състава на База за командване, управление и наблюдение (бКУН). Същата е разделена на три зони за управление и наблюдение (ЗУН) за цялостно покритие на територията на страната.

Всяка зона има в състава си подчинени сектори за управление и наблюдение (СУН) и радарни постове със статут на формирования. Логистичното осигуряване на бКУН се заключава в организиране и провеждане на мероприятия по планиране, придвижване, поддържане и обслужване на подчинените военни формирования в мирно и военно време

2. Анализ на необходимостта от автоматизация на логистичното осигуряване на бКУН.

Целесъобразно е източниците на снабдяване, не само формированията на бКУН, но също така всички формирования и структури, между които се приемат и предават материални ресурси, да бъдат включени в единна информационна система. Това спомага за преразпределението между видовете въоръжени сили, и снабдяването с материални ресурси от базите на Командването за логистична поддръжка. В зависимост от средата, в която се експлоатира дадената система, може да има връзка дори с външни фирми-доставчици и организации за изпълнение на

[126] Спасов С, Лекция - Логистично осигуряване на база за командване, управление и наблюдение в операциите – София, Военна академия, катедра „Логистика“

договори, както национални, така и международни. Възможност за осъществяване на контрол при снабдяването с материални ресурси при централизирано и децентрализирано снабдяване. На този етап в бКУН не са автоматизирани процесите по определяне на нивото на запасите, източниците на снабдяване, доставянето, разпределението и съхранението на материалните ресурси. Внедряването на информационни логистични системи би повишило ефективността и ефикасността на тези процеси.

Процесите и дейностите по **експлоатацията и поддръжката** на материалните ресурси, позволяват тяхната автоматизация.

Завеждането на отчет, регистрацията и документалното въвеждане в експлоатация, въведени в една обща система може да образува база от данни за експлоатираните техника и въоръжение в бКУН, която да даде предпоставки за създаване на необходимата организация за използването им по предназначение, както и определяне на правила и процедури за безопасна работа. Снабдяването с необходимите материални ресурси за комплектуване и експлоатация на въоръжението и техниката на базата е приложимо чрез използването на автоматизирана информационна система.

Прецизното планиране на експлоатацията, застраховането и контрола от по-високо ниво на командване и управление е по-ефективно и ефикасно ако бъдат автоматизирани.

Поддръжката на въоръжението и техниката в бКУН включва дейности за запазване и възстановяване на тяхното състояние и се разделя на две групи (табл. 1)

Таблица 1

Поддръжката на въоръжението и техниката в бКУН

Група	**Дейност**
Първа група	- извършване на техническо обслужване на въоръжението и техниката;

Група	Дейност
Втора група	- техническо разузнаване, евакуация, ремонт и връщане в строя на неизправни въоръжение и техника

3. Анализ на възможностите на Информационна система „Логистика на БА” за автоматизация на логистичното осигуряване на бКУН.

Функционалният обхват на информационна система „Логистика на БА“ представлява възможностите й за автоматизация на логистичното осигуряване. На фигура 1 са описани модулите за работа в ИС „Логистика на БА“.

Фигура 1 – Модули в ИС „Логистика на БА“

Към този момент модулите в ИС „Логистика на БА“ не функционират в своята пълнота, като предстои тяхната разработка и експлоатация. Към този момент се използват модулите: счетоводство, снабдяване, складиране и съхранение,

Създадена е складова и подскладова логическа организация в Информационна система „Логистика на БА“, чрез която може да се организира съхранението на материалните ресурси във военните формирования. За всяко формирование, в зависимост от предназначението му или възможността за съхранение на конкретни материални ресурси мога да се създадат следните типове складови и подскладови организации (табл. 2).

Таблица 2

Складови и подскладови организации в ИСЛБА

Складове	***Подскладове***
- Склад „Наличност“ (Н)	- **СН** – Складови наличности, **И** – Употреба без връщане в склада, **К** – Комплектоване, **БП** – Изстрелване на боеприпаси, **Р** – Ремонт, **ДА** – Дълготрайни активи, **Л** – Липси, **Х** – Кетъринг, **Е** – Експедиция.
- Склад „Запаси“ (З)	- **ВЗ** – Войскови запаси; **МЗ** – Мобилизационни запаси; **НС** – Запаси от националното стопанство; **ЧП** (1,2..n) – Запаси на чужди подразделения; **Р** – Ремонт, **К** – Комплектоване, **Л** – Липси, **Е** – Експлоатация
- Склад „Употреба“ (У)	- **СН** – Складови наличности
- Склад „Военен магазин“ (А, Б)	**СН** – Складови наличности, **Р** – Ремонт, **Л** – Липси, **Е** – Експлоатация. -
- Склад „Централен“ (Ц)	- **СН** – Складови наличности**, К –** Комплектоване, **Р** – Ремонт, **Л** – Липси, **Г** – Теглови коефициент за ГСМ, **Е** – Експлоатация

Складове	***Подскладове***
- Склад „Централни запаси“ (Р)	**ОЗ** – Оперативни запаси, **НС** – Запаси от националното стопанство, **ЧП** (1,2..n) – Запаси на чужди подразделения, **Р** – Ремонт, **К** – Комплектоване, **Л** – Липси, **Г** – Теглови коефициент за ГСМ, **Е** – Експлоатация. -

Освен създадената складова организация в Информационна система „Логистика на БА“ е създадена и организация на локаторите в склад (подсклад) за съхранение и използване на материалните ресурси. Локатора представлява буквено-цифрова комбинация за конкретизиране на местонахождението, категорията, състоянието и вида на материалните ресурси, както и материално-отговорното лице на което се числят и хранилището в което се съхраняват. Пример за локатор е изобразен в таблица 3 .

Таблица 3

Локатор в ИСЛБА

Локатор (2131.1.Т.001.002.01)

21(01) 3 1	*1*	*Т*	*001*	*002*	*01*
21–вида МР 3 – склад 1 – МОЛ (01–№ на път) 31 – № на хранилище	Категория на МР (1 – 5)	Т – текущ И – излишък Л – липса О – отпадък Р – ремонт	Място в склада по X (1 редица)	Място в склада по Y (2 колона)	Място в склада по Z (1 рафт)

Локаторите се създават индивидуално за нуждите на всяко военно формирование, в зависимост от спецификата и подразделенията му.

Наред с функционалния обхват на системата, тя има възможност за генериране на над 200 справки и документи, които обхващат както логистични, така и счетоводни операции. Има възможност да издава първични счетоводни документи, което може да доведе до намаляване на хартиения документооборот във формированието.

От посочените възможности на Информационна система „Логистика на БА“ и от необходимостта за автоматизиране на логистичното осигуряване на бКУН, може да се направи извода, че е целесъобразно конкретната система да се внедри в експлоатация във формированията от състава на базата. Използването на модулите „Снабдяване“, „Счетоводство“ и „Склад“ биха подобрили значително системата за логистично осигуряване.

4. Ред за внедряване на Информационна система „Логистика на БА” за автоматизация на логистичното осигуряване на бКУН”[127]**.**

Внедряването на Информационна система „Логистика на БА“ във военни формирования се извършва в съответствие с регламентиращите документи и при спазване на реда определен в „Алгоритъм за въвеждане на ИС „Логистика на БА“ във военно формирование“ въведен с Указания на началника на отбраната УНО-13/03.07.2017 г.

Внедряването се осъществява с изпълнение на дейностите, предвидени в етапите, както следва:

- I Етап – „Предварителен“;
- II Етап – „Подготовка за въвеждане“;
- III Етап – „Подготовка на изходните данни“
- IV Етап – „Въвеждане в ИС „Логистика на БА“ на данните за МР“;

[127] „Алгоритъм за въвеждане на ис „Логистика на БА“ във военно формирование“ въведен с Указания на началника на отбраната УНО-13/03.07.2017 г.

- V Етап – „Верификация на въведените данни“
- VI Етап – „Реална експлоатация на ИС във военното формирование“.

За да започнат реална експлоатация на ИСЛБА в бКУН те трябва да преминат през всеки един етап на внедряване за определен период от време. Преминаването през всички етапи за внедряване се осъществява съгласно График за въвеждане на военните формирования, утвърден от Началника на отбраната. Използването на автоматизираните системи, като ИСЛБА спомага за ефективното използване и разпределение на МР и ДА. От своя страна създаването на единна база с данни спомага за осъществяването на мониторинг и контрол на извършените операции, както счетоводни, така и логистични.

От така представената информация могат да се направят следните изводи:

1. Информационна система „Логистика на Българската армия“ е средство за управление на логистичната информация в бКУН, с което може да се подобри системата за логистичното осигуряване на цялата база.

2. Модулите „Снабдяване“, „Склад“ и „Счетоводство“ на Информационна система „Логистика на Българската армия“ покриват до голяма степен основни логистични дейности като - снабдяване, договориране и предоставяне на услуги в бКУН. Останалите модули в обхвата на системата са в процес на разработване.

3. Алгоритъмът за внедряване на ИС „Логистика на БА“ във формированията от бКУН е последователен, сложен и многостранен процес, който изисква всеотдайност на личния състав, работещ със и за системата.

Логистичното осигуряване на база за командване, управление и наблюдение, като част от състава на Военновъздушните сили е съобразено с действащата нормативна уредба в областта на логистиката на ниво МО и БА. Липсата на регламентиращи документи, касаещи логистичното осигуряване на ниво Военновъздушни сили и на ниво База командване, управление и наблюдение затруднява цялостната организация на логистичните процеси. Използването на

информационни системи за автоматизация на логистичните процеси е предпоставка за повишаване на ефективността им, чрез съкращаване на време, разходи и усилия за тяхната реализация, както и намаляване на хартиения документооборот. Информационна система „Логистика на Българската армия“, с предвидената й йерархична структура обхваща командванията на видовете Въоръжени сили и основната част от подчинените им логистични формирования. Разширяването на обхвата на информационната система и внедряването на формированията от състава на база за командване, управление и наблюдение ще повиши ефективността и на тяхното командване и управление.

Използвани източници

Документални източници:

1. Доктрина за логистиката, НП-4, Издание (А) – МО, София 2019.
2. Закон за отбраната и въоръжените сили на Република България.
3. Заповед на Министъра на отбраната № ОХ-741/16.09.2020 г. относно обявяване на Вътрешни правила за документиране на стопанските операции в Министерството на отбраната, Българската армия и структурите на пряко подчинение на министъра на отбраната.
4. Рила Солюшънс, AIM DO.070, РЪКОВОДСТВО НА ПОТРЕБИТЕЛЯ, БПЛС „ЛОГИСТИКА НА БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ”, Версия 2, 2009 г.
5. Указания на началника на отбраната № УНО-13/03.07.2017 г. относно изменение на указания на началника на отбраната № УНО-5/15.06.2015 г. относно предприемане на действия за въвеждане в експлоатация на Информационна система „Логистика на БА”, изменени с Указания на началника на отбраната УНО-5/08.04.2022 г.
6. Указания на началника на отбраната № УНО-16/21.12.2016 г. относно разпределяне на функциите, задачите и отговорностите по въвеждането в експлоатация на Информационна система „Логистика на БА“ във военните формирования от БА.
7. Указания на постоянния секретар на отбраната и на началника на отбраната № РД-60-7/03.12.2019 г. относно преминаване воденето на счетоводството в част от военните формирования от досега използвания софтуер към счетоводния модул на Информационна система „Логистика на БА“, съгласно утвърдения план-график рег. № 30-10-71/2018 г.

Литературни източници:

1. Караджинов Д., Христов П., Димитров Р., Славов С., Основи на тактиката на формированията от ВВС и ПВО на сухопътни войски, – София, Военна академия, 2015.

2. Михайлов Ж., Лекция - Използване на информационна система „Логистика на Българската армия”- София, Военна академия, катедра „Логистика“.

3. Спасов С, Лекция - Логистично осигуряване на база за командване, управление и наблюдение в операциите –София, Военна академия, катедра „Логистика“.

АНАЛИЗ НА СИСТЕМАТА НА НАТО ЗА ПЛАНИРАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ЛОГИСТИЧНОТО ОСИГУРЯВАНЕ (LOGFAS)

Капитан Георги Георгиев

Анотация: Протичащите трансформационни процеси в НАТО определят съвременната визия на логистиката и стратегическите цели в развитието на логистичните способности, и по-конкретно за своевременно разгръщане на силите на НАТО, устойчивост и възможности за продължителна поддръжка на сили, предоставяне на оперативно съвместими логистични сили, развитие на средствата за командване и управление на логистиката. С други думи, чрез ефективността на логистичната система може да се създадат благоприятни условия за силите, действащи в театъра на операциите работещи непрекъснато, в съответствие с изискванията на бойните действия. При планирането, изпълнението и управлението на процесите по логистично осигуряване в НАТО се използват информационни системи за командване и управление. Информационната поддръжка спомага за обмена на данни и осигурява навременна, подходяща и точна логистична информация, която дава възможност за планирането на ефективно логистично осигуряване. Информацията трябва да бъде получена в най-кратки срокове, актуална и своевременно адаптирана към промените. Тази яснота се постига чрез използването на една от автоматизираните системи в НАТО за планиране в областта на логистиката, по-конкретно „Система за планиране и управление на логистичното осигуряване“ – Logistics Functional Area Services (LOGFAS).

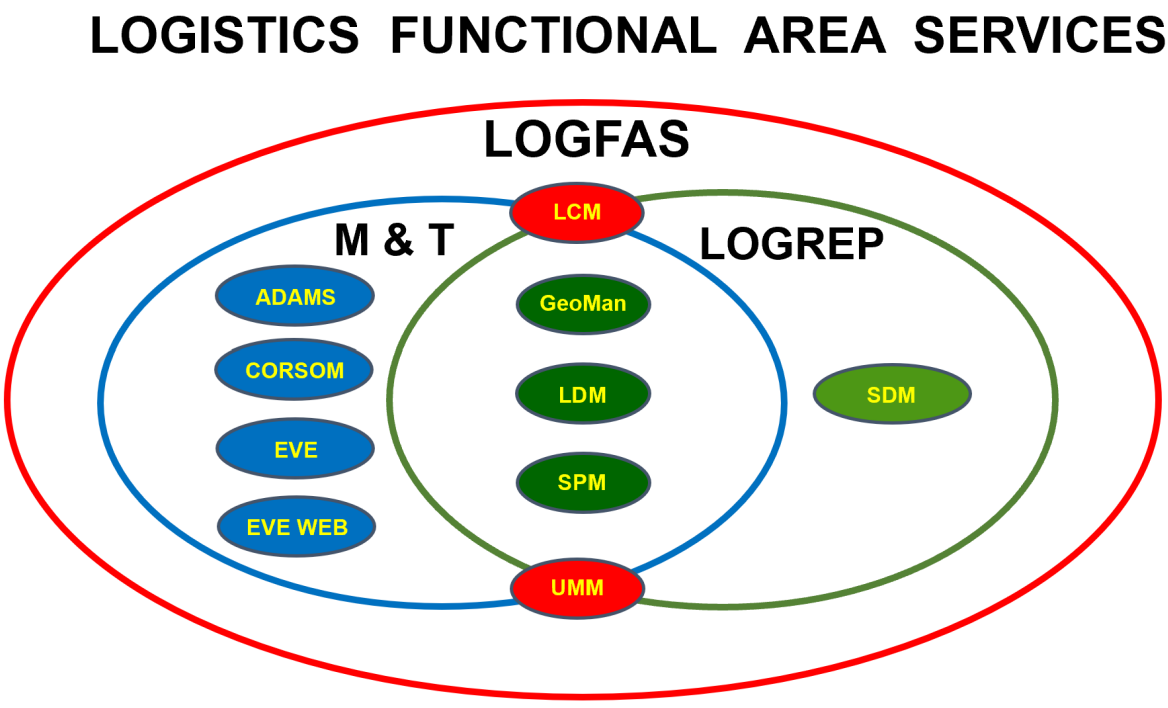
Ключови думи: *LOGFAS, информационна система, логистично осигуряване, НАТО, софтуерни продукти, планиране и управление*

Актуалността на темата на настоящия доклад се изразява в използването на все повече софтуерни продукти във военното дело, които подпомагат военния персонал при планиране и управление на сили и средства като отразяват реалността на основата на предварително зададени параметри, необходими за изчислението на

определени резултати чрез различни системи за моделиране и симулации за минимизиране на субективни грешки и фактора време.

За да подобрят процеса на отбранително планиране, редица държави в НАТО използват софтуерни продукти като системата за оперативно планиране, активация и симулация на сили - Tool for Operational Planning, Force Activation and Simulation System (TOPFAS) – за оперативно планиране и системата Logistics Functional Area Service (LOGFAS) за планиране и управление логистичното осигуряване на тактическо ниво.

Системата на НАТО за планиране и управление на логистичното осигуряване LOGFAS обединява основните функционални области на логистиката (фиг. 1): придвижване и транспортиране, снабдяване с материални ресурси, а така също и системата за логистични доклади.

Фиг. 1. Система за планиране и управление на логистичното осигуряване – LOGFAS

Автоматизираната поддръжка на процеса на оперативното логистично планиране в НАТО се осигурява от LOGFAS и обхваща инструменти за планиране, анализ, изпълнение и докладване.

Базата данни LOGBASE е обща за всички програми (подсистеми, модули) на LOGFAS. Информацията може да бъде споделяна с други вътрешни системи за планиране на НАТО (TOPFAS), както и с външни (NIRIS, информационна система „Логистика на БА“ и др.).

Модулите, които позволяват работа с базата данни са:

• Модул за управление на географските данни (Geographical Data Management Module – GeoMan) – чрез GeoMan са създават и поддържат картните проекти, картите, географските локации и транспортните мрежи;

• Модул за управление на данните в LOGFAS (LOGFAS Data Management Module – LDM) – чрез LDM се създават всички необходими артикули (формирования, номенклатури, личен състав, транспортни средства, генериране на силите);

• Модул за планиране на осигуряването (Sustainment Planning Module – SPM) – използва се за планиране на запаси, както и за поддържащ анализ и включва норми за разход, модифициращи фактори, опаковки (контейнери, палети и др.), сценарии за поддръжка;

• Модел за дистрибуция на снабдяването (Supply Distribution Model – SDM) – SDM е част от LOGFAS, разширение на SPM, проектиран като инструмент, позволяващ на планиращите логистичното осигуряване да симулират и тестват организацията на снабдяването с материални ресурси в операциите и ползва данните съдържащи се в LOGBASE, които са необходими при работа с M&T и LOGREP;

• Модул за управление на данни (LOGFAS Connection Manager – LCM) – базата данни е единна за подсистемите на LOGFAS и се активира чрез приложението/модула от LCM. Този модул позволява да се внася, създава, копира

база данни и да се актуализират версиите на локациите и кодовете на артикулите (Reportable Item Codes - RICs) в системата.

Модулите GeoMan, LDM, SPM и SDM се използват от всички функционални области на системата.

Модул за управление на географски данни - Geographical Data Management Module (GeoMan).

GeoMan е софтуерно приложение, което предоставя географски, картографски изображения, мрежи и други свързани услуги и предоставя цялостни функции за обработка на изображения за планиране и оперативно управление на придвижването и транспортирането.

GeoMan е централна точка за достъп за управление на географската информация в рамките на групата от инструменти на LOGFAS и може да се използва за:

• Създаване, настройване, визуализиране и изтриване на картни проекти;

• Настройване и показване на слоеве на карти;

• Създаване или използване на вече съществуващи в базата данни местоположения (GeoLocs) – пристанища, летища, RSOM локации и др.;

• Създаване и извличане на информация за параметрите от инфраструктурата – капацитет на пристанища, мостове, летища и др.;

• Прикачване на мултимедия към картните проекти;

• Създаване и използване на вече съществуващи база данни за сухопътни, железопътни, водни и въздушни мрежи.

GeoMan е самостоятелно приложение, но ресурсите му се използват от всички области на LOGFAS. Основната част от функционалността на GeoMan е пряко налична в подсистемите ADAMS, CORSOM, EVE и SDM.

Модул за управление на данните в LOGFAS - LOGFAS Data Management Module (LDM).

LDM е основният модул на LOGFAS за управление на данни с негеографски характер, като чрез него се създават всички необходими артикули (материални

ресурси и личен състав) за да се покаже окомплектоваността на всяко едно формирование.

Освен по своята национална принадлежност артикулите могат да бъдат групирани в четири основни вида артикули (items):

• Consumable material – всички артикули, които се консумират (храна, вода, гориво и боеприпаси);

• Equipment – артикули, които се състоят от основни материални ресурси (техника, въоръжени и др.);

• Package – тези, които са предназначени за други артикули за транспортиране или съхранение (контейнери);

• Personnel – личен състав (по категории).

Чрез модула LDM се извършват следните дейности:

• Създаване на сили;

• Създаване на организационно-щатна структура на силите;

• Създаване на артикули на формированията;

• Въвеждане на материални ресурси, оборудване и екипировка;

• Създаване на план и изявления за потребности (Statement of Requirement - SOR);

• Създаване на списък на съюзните сили (Allied Force List - AFL);

• Създаване на списък с разпределение на силите за развръщане (Allied Disposition List - ADL);

• Внасяне/изнасяне на данни и създаване на логистични доклади LOGUPDATE (Logistic Update Report) и LOGASSESSREP (Logistics Assessment Report).

Модул за планиране на осигуряването - Sustainment Planning Module (SPM).

SPM е предназначен главно за оперативно планиране и изчисление на минимално необходимите запаси на формирования в многонационална операция.

LOGFAS чрез използването на SPM позволява да се дефинира нормата на потребление за даден потребител по два начина:

• Чрез използването на Код за докладване на артикулите (Reportable Item Code – RIC);

• Чрез използването на Национален идентификационен код (National Identity Code – NIC).

Модулът SPM дава възможност за:

• Създаване на норми на потребление (Consumption Rates) и модифициращи фактори към тези норми;

• Създаване на политики за осигуряване на избраните сили;

• Планиране на запасите за готовност (Readiness Stockpile Planning);

• Планиране на запасите за операцията (Sustainment Stockpile Planning);

• Анализ на необходимите запаси от ресурси за поддръжка на операцията (Operational Sustainment Analysis).

SPM използва методологията „Level of Effort“ (LOE). Методологията представлява математически модел за изчисления на необходимата потребност въз основа на:

• Количеството консуматори (Consumer);

• Дневната консумацията от един консуматор (Consumption Rates);

• Модифициращи фактори, влияещи на консумацията (Modification Factors);

• Планираните бойни дни за консумация от консуматорите.

Модул SPM може да се използва за следните видове изчисления:

• Планиране на запаси за готовност, базирано на Military Committee (MC) 55/4 и 55/3 – 30 стандартни дневни норми за снабдяване (Standard Days of Supply - SDOS);

• Планиране на логистичната поддръжка на формированията в операции основано на преглед на отбранителните изисквания – Defense Requirements Review (DRR);

• Анализ на устойчивостта на логистичните ресурси в операции (времето за което силите могат да бъдат поддържани).

Модел за дистрибуция на снабдяването - Supply Distribution Model (SDM).

SDM е проектиран, като инструмент, позволяващ на планиращите логистичното осигуряване да симулират и тестват организацията на снабдяването с материални ресурси в операциите. SDM е част от LOGFAS, разширение на SPM и ползва данните съдържащи се в LOGBASE, които са необходими при работа с M&T и LOGREP.

SDM разширява възможностите за анализ на организацията на снабдяването с материални ресурси, транспортирането им и използването на транспортните средства. Използвайки SDM се създава имитационен модел на организацията на снабдяването с материални ресурси, който дава възможност да се отговори на въпроса „какво ../ако ..“ („what … /if …“).

Област планиране на придвижване и транспорт (M&T).

Приложението на системата LOGFAS за придвижване и транспорт – M&T (Movement and Transportation System), осигурява планирането на стратегическото разгръщане и визуализиране на разработените детайлни планове за разгръщане на силите и планиране на дейностите по приемане, разполагане и последващо придвижване, чрез използването на следните системи:

• Система за разгръщане и придвижване (Allied Deployment and Movement System – ADAMS) – позволява да се планира разгръщането на силите от пунктовете за постоянна дислокация (HB) до крайните им дестинации (FD);

• Система за контрол на изпълнението на разгръщането (Effective Visible Execution – EVE) – предназначена е за контрол на изпълнение на придвижването и транспортирането и за ръководство на многонационалното стратегическо разгръщане;

• Система за планиране на коалиционното приемане, разполагане и последващо придвижване (Coalition Reception, Staging and Onward Movement

System – CORSOM) – позволява детайлно планиране и управление на оперативното развръщане на силите (от POD до FD).

Към подсистемите от M&T се включват и общите модули за LOGFAS: LCM (LOGFAS Connection Manager), GeoMan (Geographical Data Management Module); LDM (LOGFAS Data Management Module) и SPM (Sustainment Planning Module).

Система за коалиционно развръщане и придвижване - Allied Deployment and Movements System (ADAMS).

Системата „ADAMS" се използва за планиране, оценка и симулиране на придвижването и транспортирането при провеждане на операции от силите на НАТО при спазване на принципа най-ефективно използване на транспортните средства. Тази система подпомага планиращите операциите по придвижването и транспортирането на оперативно и стратегическо ниво, разработването на плановете и проверка на тяхната приемливост и приложимост, правейки възможно бързото им разпространение между участващите в операциите нации и командванията на НАТО.

Целта на ADAMS е да планира развръщането на силите от пунктовете за постоянна дислокация (НВ) до крайните дестинации (FD) и да осигури средства за обмен на национални данни и планове за развръщане.

Данните включват списък на личния състав, оборудването, консумативите, начините на транспортиране, линии за комуникации и графици за движение.

Резултатът е „Подробен план за развръщане" - Detailed Deployment Plan (DDP), който се състои от обща информация какво, къде, кога и как ще се движат силите и активите.

Възможности на ADAMS:

• Създаване, изтриване и комбиниране на детайлните планове за развръщане (DDPs);

• Разделяне на формированията в детайлния план за развръщане на компоненти и назначаване на линиите за комуникация към компонентите;

• Назначаване на транспортните средства към компонентите (материални ресурси и персонал);

• Извършване на първоначалния транспортен анализ;

• Разработване на разписанията за придвижване;

• Съгласуване на разписанията за придвижване;

• Комбиниране и разработване на многонационалния детайлен план за развръщане (Multi National Detail Deployment Plan-MNDDP);

• Симулиране на планираният транспортен поток;

• Осигурява доклади, диаграми и допълнителен анализ на планираното развръщане.

Система за планиране на коалиционното приемане, разполагане и по-нататъшно придвижване - Coalition Reception, Staging and Onward Movement (CORSOM).

CORSOM е създаден и развиван за да осигури детайлно планиране и проследяване на изпълнението на плана за придвижване от POD (точките за приемане на театъра на операцията) до крайните назначения (FD).

Тя е подсистема на системата за планиране и управление на логистичното осигуряване - LOGFAS и може да се разглежда като разширение на системата за съюзно развръщане и придвижване (ADAMS). Програмата взаимодейства с LOGBASE - базата данни, използвана от всички програми в LOGFAS, която съдържа информация за различните аспекти, които са приложими за приемането развръщането и последващото придвижване (RSOM).

CORSOM е приложение, което може да се използва за създаване на обекти за RSOM инфраструктурата за предстоящо развръщане. Той е в състояние да създаде пътни и железопътни мрежи, които да подпомогнат потребителя при определяне на местоположението на съоръженията за поддръжка на RSOM и подробните изисквания за поддръжка.

CORSOM дава възможност за:

• Подробно планиране и координиране на наземните придвижвания и военните превози от местата за разтоварване до крайните дестинации на формированията;

• Мониторинг на управлението на трафика, конвоите (вкл. Ж.П. транспорт), планиране, анализи на информация за състоянието, избор на алтернативни маршрути, споделяне на информация и много други;

• Осигуряване на командира на НАТО с пълна информация относно транспортния поток и възможности за неговото управление.

Процесът на планиране на RSOM започва от POD до крайната дестинация на формированието. Там е мястото, където ADAMS предава отговорността на CORSOM за процеса на RSOM.

Система за контрол на изпълнението на развръщането Effective Visual Execution (EVE).

EVE е инструмент, създаден, за да осигури визуализация на придвижванията на транспортните средства и тяхното осигуряване, приоритизирането и премахването на конфликти в транспортните потоци при изпълнението на плановете.

Системата позволява на потребителите да правят промени в придвижванията на индивидуалните транспортни средства, според специфичните условия на оперативната обстановка, без да се правят промени в оригиналния DDP. Това е инструмент за изпълнение на планове, разработени в ADAMS.

EVE дава възможност за:

• Контрол на придвижването, приоритизация и деконфликтизация на придвижването към и в театъра за провеждане на операцията;

• Контрол на придвижването на национална територия, от пунктовете за постоянна дислокация към пристанища, летища и ж.п. гари за заминаване;

• Проследяване изпълнението на плана за придвижване в реално време на различните нива за управление;

• Обмен на информация.

Логистична система за доклади „Logistic reports“ - (LOGREP).

Система LOGREP е логистична система за отчитане и осигуряване на изискванията за обмяна на информация.

LOGREP е средство за навременно осигуряване на осъвременена информация за материалното осигуряване на мисията във всички функционални области в логистиката.

LOGREP използва всички общи модули на системата LOGFAS, като дава ясна представа на командира и съответни щабове за прозрачна логистична оценка за състоянието на ресурсите в различните йерархични нива в мирно време, както и за логистично осигуряване на всяка една операция.

Отчитайки всичко до тук, следва да се подчертае, че системата LOGFAS има възможности да оптимизира дейностите в процеса на планиране и управление на логистичното осигуряване.

1. LOGFAS предоставя на командира и съответния щаб ясна и прозрачна логистична оценка за състоянието на ресурсите в различните йерархични нива в мирно време, както и за логистично осигуряване на всяка една операция. Използването на софтуерни решения подпомагащи процеса на планиране в значителна степен намалява субективните фактори при различните експертни оценки в процеса на планиране и вземане на решение.

2. LOGFAS предоставя широк инструментариум за реализиране на всички функции на планиране, анализ, изпълнение, контрол и докладване, което дава представа за реалната логистична картина и процесите протичащи през отделените фази на операцията.

3. LOGFAS предоставя единен информационен език за всички участващи страни и осигурява обмен на стандартизирана логистична информация по различните информационни мрежи, използвани при планиране и провеждане на операции в национален или коалиционен формат.

Използвани източници.

1. Доктрина за логистика (НП-4) - МО, София, 2019;

2. Allied Joint Doctrine for Logistics AJP – 4 (B), 2018 г., STANAG 2182;

3. Димитров, М., Р. Пенчев, Л. Димитров, Р. Христов, В. Иринков, И. Калоянов, Ж. Михайлов, Д. Велчев, С. Спасов, К. Костадинов, Н. Колев, С. Узунов, А. Димитров, К. Спасов, „Военна логистика – втора част – Основи на многонационалната логистика“ – София, Военна академия „Г. С. Раковски“, 2017 г., ISBN 978-954-9348-94-1;

4. Димитров, М., Р. Пенчев, Л. Димитров, Р. Христов, В. Иринков, И. Калоянов, Ж. Михайлов, Д. Велчев, С. Спасов, К. Костадинов, Н. Колев, С. Узунов, А. Димитров, К. Спасов, „Военна логистика – трета част – Логистично осигуряване на операциите“ – София, Военна академия „Г. С. Раковски“, 2018 г., ISBN 978-619-7478-06-8.

5. Use of LOGFAS tools in logistics planning in NATO. Посетен на 05.09.2022 г. на уеб адрес: http://www.armyacademy.ro/reviste/rev2_2016

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА МАТЕРИАЛНИ РЕСУРСИ И УСЛУГИ ЧРЕЗ NSPA

капитан Пламен Христозов

Анотация: В доклада са анализирани възможностите за придовбиване на материални ресурси и услуги чрез агенцията за поддръжка на НАТО. Акцентирано е върху възможностите за придобиване, логистика, медицина и инфраструктура, включително свързаната функция снабдяване, за да отговори на голямо разнообразие от изисквания на клиентите във всички измерения: въздух, земя, море, киберпространство и космос като те варират от многонационално придобиване на сложни платформи, като самолети, хеликоптери и безпилотни системи, до предоставяне на доставки като гориво, резервни части, боеприпаси, услуги като поддръжка на радари за противовъздушна отбрана или инфраструктура за разгръщане, транспорт, медицински и кетъринг услуги.

Ключови думи: *Агенция за поддръжка на НАТО , NSPA*

През 2012 г. като част от процеса на реформиране NSPA – NATO SUPPORT AGENCY – Агенция за поддръжка на НАТО е основана на 1 юли 2012 г. след сливането на NATO Maintenance and Supply Agency (NAMSA) – агенция за поддръжка и снабдяване на НАТО, Central Europe Pipeline Management Agency (CEPMA) - Агенцията за управление на тръбопроводите в Централна Европа и НАТО и NATO Airlift Management Agency (NAMA) - Агенция за управление на въздушния транспорт. В тази нова рамка агенцията пое цялостната отговорност за доставките на НАТО и създаването на такава система има основния принос на ефективни многонационални логистични решения. Агенцията получава ново име с

нов устав през 2015 г. като NATO Support and Procurement Agency (NSPA) - Агенция за поддръжка и снабдяване на НАТО. NSPA е водещата агенция на НАТО за логистични и снабдителни услуги. Дейността й понастоящем обхваща 32 партньорства за подкрепа, разпределени в девет различни програми и четири различни бизнес звена, които в момента обслужват 30 съюзнически държави в НАТО и десетки партньорски държави.

NSPA обединява в единна организация способности по придобиване на материални ресурси както и логистични, медицински и инфраструктурни способности, оперативна и системна поддръжка и услуги за страните от НАТО, военните власти на НАТО и партньорските държави. Като основен фактор за подпомагане на НАТО, мисията й е да предоставя ефективни и ефикасни многонационални решения на Алианса, неговите 30 нации и партньори. NSPA е агенция, финансирана от клиенти, работеща на принципа "без печалба - без загуба".

Като една от трите агенции на НАТО, NSPA работи съгласно одобрените от Северноатлантическия съвет харти. Агенцията е изпълнителният орган на NATO Support and Procurement Organisation (NSPO) - Организацията на НАТО за поддръжка и снабдяване, в която членуват всичките 30 страни от НАТО. Тези нации, представени в Agency Supervisory Board (ASB) - Надзорния съвет на агенцията NSPO, предоставят стратегическа насока, насоки на NSPA и координират нейните дейности и изпълнение.

NSPA действа на пазара, за да свърже способностите на индустрията и изискванията на нациите, за да намери най-рентабилните и ефикасни решения, независимо дали за национална или колективна отбрана. Визията на NSPA е да изпълнява ролята на първостепенно управление на жизнения цикъл на стоките в НАТО (включително придобиване) и доставчик на услуги, като ефективно и ефикасно предоставя интегрирани способности за НАТО, неговите държави и партньори, включително подкрепа за операции и учения. Тъй като тези

възможности се възлагат предимно на външни изпълнители, силните и наистина партньорски отношения с индустрията са жизненоважни.

Основни принципи за провеждане обществените поръчки в NSPA:

Консолидация - Изискванията от различни клиенти се консолидират, за да кандидатстват изпълнители с оферти за по-големи количества и да се получат по-добри условия.

Конкуренция - Международно конкурентно наддаване предимно между компании, намиращи се в страни от НАТО, а в някои случаи и от страни извън НАТО.

Почтеност, прозрачност и равно третиране - Политиката на NSPA се основава на традиционните принципи на обществените поръчки.

Ред за провеждане на обществени поръчки в NSPA.

NSPA предоставя предварителна информация за потенциални бизнес възможности чрез своите публикации **Future Business Opportunities (FBO)** - бъдещи бизнес възможности или **Notification of Intent (Nol)** – известие за намерение. След като изискването на клиента е готово, Агенцията ще публикува цялата информация като **Request for Proposal (RFP)** - Заявки за предложения, за да позволи на квалифицирани фирми да наддават.

FBO - NSPA публикува при първа възможност потенциални или бъдещи изисквания с прогнозна стойност на финансово ниво C (80 000 EUR) или по-високо като бъдещи бизнес възможности (FBO). Компаниите се насърчават да следят редовно тази публикация и да изразяват интереса си, като имейл, включително всякаква информация, която може да е от значение за участието в последващ RFP.

NOI - Уведомленията за намерения (NOI) са версията на бъдещите бизнес възможности за изисквания, чиито поръчки се регулират от разпоредбите на НАТО за обществени поръчки (различни от разпоредбите на NSPA).

Изискванията, обявени от NoI, се конкурират между компаниите, номинирани от всяка от страните на НАТО с "Декларация за допустимост". Поради това

заинтересованите компании се съветват да се свържат съответно с националните си органи.

RFP - NSPA публикува своите Заявки за предложения (RFP) с прогнозна стойност, равна или над финансово ниво C (80 000 EUR през 2020 г.) открито на своя уебсайт.

Поддръжка в операции

През годините NSPA е придобила значителен опит в предоставянето на услуги в различни оперативни театри, допринасяйки за готовността на силите на Алианса и укрепването на позицията на НАТО за отбрана и възпиране. Понастоящем Агенцията предоставя обширна подкрепа за операциите на НАТО по целия свят. NSPA притежава широк спектър от доказани способности за оперативна поддръжка, включително в областта на реагиране при криза, където агенцията се превърна в призната опция от международни организации и правителства. Поддръжката от агенцията включва оперативно логистично планиране (поради определянето й като връзката между изпълнителя и клиента в операциите на НАТО), услуги за поддръжка на военни бази, услуги за осигуряване на „реалния живот“, инфраструктура, поддръжка на летища и всякакви други логистични услуги, които съюзниците могат да изискват.

Агенцията също така управлява договори с глобално покритие за доставки на гориво, петрол и пристанищни услуги за морски кораби. Чрез своя Южен оперативен център (SOC), разположен в Таранто, Италия, NSPA осигурява, управлява, оперира и поддържа инфраструктура за разгръщане на лагери и свързаните с тях договорени услуги за НАТО и неговите нации.

Агенцията е тясно ангажирана с планирането и подпомагането на дейностите на НАТО за възпиране и отбрана, както и инициативите за проектиране на стабилност. NSPA отговаря за изпълнението на проекти на доверителния фонд на

НАТО, подпомагане на проекти, свързани със сигурността и отбраната и изграждане на способности в страните партньори на НАТО.

Закупуване на боеприпаси - Снабдяването с боеприпаси е една от областите, в които могат да се постигнат значителни спестявания чрез консолидиране на изискванията на потребителите. Могат да бъдат закупени всякакви конвенционални боеприпаси за използване на суша, въздух и море. NSPA разполага с вътрешен опит за боеприпаси, включително за обезвреждане на експлозивни боеприпаси (EOD) и унищожаване на импровизирани взривни устройства (IEDD) и др. NSPA управлява транспортирането на боеприпаси директно от производителя до клиентите. NSPA разполага с електронната база данни за боеприпаси на НАТО -NATO Ammunition Data Base (eNADB). Този уеб-базиран продукт със защитен онлайн достъп съдържа технически и логистични подробности за боеприпасите, използвани от НАТО и държави извън НАТО. Това е ценен инструмент за източник на информация в подкрепа на операциите с боеприпаси.

Утилизация - NSPA сключва договори от името на своите клиенти за обезвреждане на излишните боеприпаси, като наблюдава тези договори до приключването им. Особено внимание се полага при избора на изпълнител, за да се гарантира, че утилизацията се извършва по най - добрия начин. В някои случаи материалите, получени в процеса на утилизация, имат търговска стойност, която може значително да компенсира разходите за операцията в полза на клиентите на NSPA. Проектите за утилизация на NSPA обхващат всички видове конвенционални боеприпаси.

Съхранение на мобилна инфраструктура, развръщане и поддръжка - Като отговорен за управлението на пълния жизнен цикъл на мобилната инфраструктура, SOC консолидира способността си за бързо разгръщане на средства, допринасящи за готовността на страните от Алианса по време на учения и операции.

Управление на горивата – NSPA има сключени договори за :

- Набавяне, доставка на гориво и свързани продукти
- Управление на инсталациите за съхранение на гориво (експедиционни и/или постоянни)
- Разпределението на горивото (полетна линия, търговия на дребно, насипно състояние)
- Автоматизиран мониторинг на запасите и администриране на транзакции за операциите с гориво
- Контрол на качеството
- Управление на проектното финансиране (таксуване, фактуриране) с връзка към националните SAP системи
- Проектиране, изграждане и инспектиране на горивна инфраструктура и оборудване

Медицинска поддръжка - NSPA се стреми да се превърне в еталон за медицински поръчки в НАТО. Мисията на медицинския екип е да предоставя медицинска подкрепа на НАТО и на нациите, когато това е поискано, в съответствие с политиката на НАТО, отговаряйки на изискванията за медицинско управление и подпомагане на военномедицинските служби.

Партньорска логистична поддръжка на флота - Naval Logistics Support Partnership (NLSP) - Неговата основна мисия е да отговори на нуждите на участващите в NLSP нации по отношение на военната ефективност чрез предоставяне на договорни решения за техните военноморски сили. Това включва осигуряване на военноморска оперативна поддръжка за горива и услуги за поддръжка в хиляди пристанища в 28 зони на действие, 95 страни или територии по целия свят и предоставяне на военноморска техническа подкрепа, като критични резервни части и управление на проекти, за да се отговори на националните изисквания.

Оперативна партньорска логистична поддръжка - OPERATIONAL LOGISTICS SUPPORT PARTNERSHIP (OLSP)

- Услуги за поддръжка в реалния живот:
  - Съоръжения и базови услуги (т.е. пране, почистване, раздаване)
  - Хранителни и кетъринг услуги
  - Управление на отпадъците
  - Инженеринг / комунални услуги
- Медицински услуги, консумативи, авиомедицинска евакуация
- Глобални услуги за обработка на самолети и гориво
- Доставка на гориво и услуги
- Разгъваемо лагерно оборудване
- Строителство (проектиране и изграждане)
- Летищни услуги
- Глобални мултимодални транспортни услуги

Строителен инженеринг и придобиване на мобилна инфраструктура.

- Защита на силите/Периметър около базата/Сгради:
  - Проучвания/проектиране за оценка на взрив
  - Изграждане на взривоустойчиви периметърни конструкции и охранителни кули
  - Изграждане на КПП
  - Солидно строителство
  - Устойчиви на взрив постоянни конструкции
  - Допълнителни съоръжения според нивото на заплаха
- Летищна инфраструктура
- Медицински заведения
- Лагерни съоръжения и комунални услуги
- Пречиствателни станции

- Канализационни мрежи
- Инсталации за добив и пречистване на вода
- Решетки за съхранение и разпределение на вода
- Инсталация за изгаряне на твърди отпадъци
- Устройства за съхранение и раздаване на гориво
- Електроцентрали и разпределителни мрежи

Транспортни и складови услуги - NSPA предоставя специфични за клиента транспортни решения за пътници и материали от всякакъв вид, включително извънгабаритни товари, класифицирано оборудване, крипто и опасни стоки, боеприпаси и оръжия, колети. Гарантира световно покритие в целия спектър от видове транспорт и маршрути, включително по въздух, море и суша (както шосеен, така и железопътен) чрез широк набор от глобални договори за търговски транспорт.

Освен това, NSPA осигурява вътрешна складова зона, която управлява складовите съоръжения, обработващи транзитните пратки и консолидирането на товари. Той включва приемане, инспекция, консервиране, съхранение, опаковане, подготовка за изпращане и обезвреждане на материали.

Посреднически услуги - Random Brokerage Services (RBS) - всяка страна членка или нация партньор може да поиска посреднически услуги по всяко време, тъй като няма изисквания за предварително членство. Клиентите могат също да поискат от NSPA да закупи материали или оборудване, които не подкрепят нито едно от установените партньорства на NSPO и/или проекти на NSPA.

От създаването си през 1958 г., NSPA придобива, оперира и поддържа всичко чрез безпристрастна връзка между индустрията и нациите, позволявайки консолидирането и централизирането на функциите за управление на логистиката, осигурявайки подкрепа от „люлката до гроба“ и позволявайки на своите клиенти да

постигнат големи икономии. Над 60 000 компании са регистрирани в електронната платформа на NSPA, от които 10 000 работят активно с клиенти на NSPA.

NSPA е със седалище в Люксембург, с основни оперативни центрове във Франция, Унгария и Италия. Агенцията има около 1550 служители и използва услугите на 500 контрактори в мисиите на НАТО по целия свят.

Използвана литература:

https://www.nspa.nato.int/

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИ ЗА ПРОИЗВОДСТВО

Майор Венцислав Венциславов

Анотация: Новите технологии, новите реалности в бурно развиващия се индустриален свят променят сегашните реалности и налагат нови правила за осигуряване с материални средства, детайли и механизми. Използването на компютърните методи за моделиране дават възможност за изработка на детайли по нови технологии, неприложими до скоро и осигуряващи нови начини за производство на детайли и механизми в кратки срокове с висока точност на повторяемост. Осигуряването с резервни части и доставките никога няма да бъдат същите при използване на новите производствени технологии, като 3D печата. Правилния подбор на материали, възможностите за изпитване на детайлите дори преди производството дават възможност за усъвършенстване на съществуващите механизми след изготвяне на новите детайли, който следва да заменят износените или повредените детайли и механизми. Тези технологии дават възможност за по-голяма простота в планирането на необходимите материални средства по време на учения, тренировки и бойно използване на формированията. Използването на тези методи за производство изисква наличието само на суровини, който се използват от 3D принтерите за изработка на резервни части за техника или дори резервни части за самите принтери.

Ключови думи: *3D принтер, 3D печат, екструдиране, фотополимеризация, прахово отлагане.*

При този тип принтери модела или детайла бива получен чрез екструдиране на материал, който се подава през дюза, в която се разтапя и се втвърдява при напускането на дюзата, движейки се над работната повърхност и описва детайла слой след слой. Най-често се използват материали като термо-пластични полимери

във вид на нишки или гранули, от който бива изработен детайла. Печатащата глава може да бъде снабдена с активно охлаждане с цел по бързо втвърдяване на използваните пластмаси.

Разновидност на екструдирането може да бъде студеното екструдиране на пастообразни материали, които да бъдат екструдирани през дюза движеща се над повърхност и по този начин да се изграждат отделни слоеве, от които да се получат детайли с необходимите форми. От подбора на материалите използвани по време на печата ще зависят и свойствата на изработените детайли.

Развитието на съвременните технологии налага и нови начини за производство за разлика от конвенционалните. Използването на 3D печата като начин за изработка на детайли и механизми в много голяма степен изменя досегашните производствени процеси и начините за осигуряване на потребителите с материални средства. Макар и по-голямата стойност на изработените детайли чрез различните начини за 3D печат с използването на тази технология е възможно производството на детайли, който досега не е било възможно да бъдат изработени по конвенционалните методи за производство.

В 3D печата се срещат различни технологии за създаване на крайните продукти който ще разгледаме в следващите няколко параграфа.

Първите писмени сведения за 3D печат са кратките разкази от фантастичната литература (Уилям Фицджералд Дженкинс - 1945 short story „Things Pass By“).

През 80-те години на миналия век са изобретени първите два метода за производство, което всъщност е първата технология за производство чрез добавяне на материал известно като 3D печат. От японския изобретател др. Хидео Кодама, патентовал устройство за бързо прототипиране работещо на принципа на фотополимеризация с използването на маски. През 1984 г. Чък Хъл опитва да патентова „Апарат за производство на триизмерни обекти чрез стереолитография“ патента е одобрен през 1986 година. В процеса се използва фокусирана ултравиолетова светлина във вана със фотополимеризираща смола от която се

изгражда триизмерния обект. Той също изобретява STL файл формата и процеса на разрязване на 3D модела на слоеве – което се използва и в наши дни.

През 90-те години на XX век е получен патент за селективно лазерно спичане, чиито разработки започват още през 1986 година. При тази технология от разпрашен материал полаган на слоеве от всеки слой чрез използване на загряване (с използване на лазери) преди достигане до температура на топене се получава слепване на частиците и по този начин се изгражда всеки слой от изработвания детайл като избора на материали може да е от различни пластмаси, метали дори и керамика.

През 2005 година Д-р Ейдриън Бойър започва проект RepRap проект, при който се цели изработване на евтин 3D принтер, който може да печата голяма част от собствените си компоненти. Името на проекта идва от Replicated rapidly prototype или бързо производство на прототипи.

През 2010 година много от технологиите, които използват добавъчен материал се развиват и става ясно, че използването на компютърно управляваните фрези, при който изработката става чрез отнемане на материал няма да са основния начин на производство на метални изделия. През това десетилетие започва бързо производство на метални изделия чрез различните методи за 3D печат. През 2016 г. е изработен първия газотурбинен двигател с помощта на 3D печат и е доставен на Еърбъс, който е бил с 25% по-лек от традиционно изработваните. Развитието на технологиите и намаляването на цените позволяват през това десетилетие 3D печатащите устройства да могат да бъдат достъпни за почти всеки имащ желание да се занимава с 3D печат.

През 2014 започва да се говори и за 4D печат, при който използването на 3D печат и подходящи материали, напечатания обект може да променя формата си, предназначението или характеристиката си. Чрез използването на 4D печата може да се произведат възли, които да се сглобяват сами, да се поправят сами или да променят формата си. Новите технологии за производство могат да доведат до

използване на нови сплави, благодарение на възможностите за използване на различни материали по време на изработката.

Производството чрез 3D печат започва с изработване на триизмерен чертеж на детайла, който следва да бъде произведен. Това се случва с компютърен софтуер, чрез който се изработва тримерен модел, който още преди производството може да бъде изпитан на различни натоварвания, спомагайки за по-бързото изпитване на характеристиките му още преди същинското производство. При изготвянето на 3D модела на произвежданите детайли, техните геометрични характеристики са чисто параметрични и позволяват бързото размножаване без загуба на информация. Планове за производството могат да бъдат изпращани по всички съществуващи комуникационни канали.

Технологиите за производство на детайли или цели възли чрез 3D печат могат да бъдат класифицирани най-общо чрез разглеждане на технологиите, който използват т.нар. 3D принтери.

Material Jetting.

Това е процес, при който принтерите затоплят смолите, с който работят за да достигнат необходимия вискозитет. Когато печатащата глава започне да се движи по повърхността, на която ще започне печата, се започва впръскване на материала във вид на микро капки, който с помощта на ултравиолетова светлина се втвърдяват/изпичат и по този начин става изработването на детайлите с този вид 3D печатащи устройства. Този тип принтери могат да използват повече от един тип фото-полимерен материал и да се постигне разпечатване на сплави с различен цвят или характеристики.

Material extrusion/ екструдиращи

При този тип принтери модела или детайла бива получен чрез екструдиране на материал, който се подава през дюза, в която се разтапя и се втвърдява при напускането на дюзата, движейки се над работната повърхност и описва детайла слой след слой. Най-често се използват материали като термо-пластични полимери

във вид на нишки или гранули, от който бива изработен детайла. Печатащата глава може да бъде снабдена с активно охлаждане с цел по бързо втвърдяване на използваните пластмаси. Разновидност на екструдирането може да бъде студеното екструдиране на пастообразни материали, които да бъдат екструдирани през дюза движеща се над повърхност и по този начин да се изграждат отделни слоеве, от които да се получат детайли с необходимите форми. От подбора на материалите използвани по време на печата ще зависят и свойствата на изработените детайли.

Работещи на принципа на фотополимеризацията.

Принтерите работещи на принципа на фотополимеризация използват ултравиолетов източник за втвърдяване на използваните фотополимерни материали за изграждане на желания 3-измерен модел слой след слой. Като според технологията, по която работи принтера може да използва различни ултравиолетови източници. Най–често използваната технология към момента е DLP, при което се използва матрица също като на матриците на дисплеите с тази разлика, че източника на светлина е ултравиолетов, използва се вана с прозрачно дъно пълна с течен фотополимер, който бива втвърдяван на работна платформа, която постепенно се изтегля нагоре след като бъде втвърден всеки слой. При тази технология времето за печат е по-малко заради това, че слоя се отпечатва едновременно.

Powder bead/Работещи с прахообразни материали.

Принтерите работещи с прахообразни материали могат да работят на 2 принципа. Използване на слепващ агент, който след полагане на равномерен тънък слой от прахообразния материал се печата също както с мастилните принтери слепващ агент, който слепва прахообразните частици, образувайки здрав слой от детайла докато съответния бъде изграден слой след слой. Другия пинцип, който използват принтерите работещи с прахообразни материали е спичането (някъде наричано синтериране). При този принцип се използва източник на енергия, който загрява материала като по този начин материала се слепва и се образува съответния

слой от изработвания модел това се повтаря докато не бъде изработен целия детайл слой след слой. Като източници на топлина могат да бъдат използвани термоглави или лазери или други източници, който да загряват разпрашения материал.

Laminated object manufacturing.

При този начин за производство се използва материал с нанесен слепващ агент, който се изрязва слой след слой и се подреждат един върху друг. По тази технология изрязващия инструмент може да бъде нож, фрезер или може да бъде използван лазер за изрязване на всеки следващ слой.

Powder fed/ или прахово отлагане

При този процес се използва прахообразен материал, от който се изработва детайла, който е силно загрят и праховите частици се подават чрез дюза с висока скорост към основата, върху която ще се изгражда съответния модел. Както при другите методи за 3D печат дюзата се движи над работната повърхност, отлагайки материал и изработвайки съответния слой.

Принтиране чрез използване на метална нишка

При този процес се използва метална нишка, която се подава от дюза към работната повърхност на печатащото устройство и тази нишка се загрява до разтапяне като по този начин, описвайки слой след слой се изработва желаната форма на триизмерния обект, който следва да бъде изработен. Обикновено се случва в безвъздушна среда с цел избягване окисляването на разтопения метал. Това са основните начини за изработка чрез разговорно наречения процес на 3D принтиране. Като в зависимост от необходимите характеристики на модела при правилно подбиране на технологията и материала, с който да бъде изработен детайла може да даде много добри крайни резултати, които да отговарят на изискванията към изработените детайли или механизми. Развитието на новите технологии, новите материали и новите методи за производство променят в голяма степен начините за осигуряване на потребностите на потребителите. Оптимизирането на производствените процеси, подобряването на точността,

намаляването на времето за изработка и скъсяването на веригата за доставки променя в голяма степен начините за доставка до потребителите на желаните материални средства. Използването на новите начини за производство могат почти напълно да елиминират транспортните разходи по доставка. Дори при наличие на устройства за производство е възможно закупуването само на 3D модел на желания продукт без същия да бъде физически доставян до потребителя. По този начин се променя концептуално начина за снабдяване.

Като примери за производство чрез 3D печат могат да бъдат посочни:

В началото на 2014 година шведската компания „Koenigsegg“ обявява че използва в един от моделите си (One) много компоненти който са 3D принтирани. Същата година „local motors“ показва модела си Sarati, при производството на който само силовите системи не са били 3D разпечатани.

През 2015 г. Еърбъс обявява че новия им A350 XWB включва повече от 1000 детайла изработени по технологията на 3D печата.

През 2015 г. Eurofighter Typhoon е летял с принтирани части. Съединените щати също започват да работят с 3D принтери, израелските ВВС също използват технологията за изработване на резервни части.

През 2017 г. „GE Aviation“ обявяват, че са използвали технологиите за 3D печат и са изработили двигател за хеликоптер с 16 части вместо 900 по технологията, която е използвана до момента. Това показва че е възможно намаляването на сложността при новите процеси на изработване на детайли и механизми.

Огнестрелните оръжия не остават по-назад, през 2012 година са публикувани планове за печат на огнестрелно оръжие от почти всеки 3D принтер. Което може да бъде изтеглено и разпечатано от всеки разполагащ с 3D принтер. Използването на 3D печата и методите за производство с компютърно управляваните фрезови машини сериозно могат да променят реалностите по отношение на притежанието на огнестрелните оръжия.

Медицината не също се възползва от всички други индустрии, ползващи услугите на 3D печата. Възможностите за производство на уникални детайли с помощта на новите технологии за 3D печат дават възможност за отпечатване на протези и други детайли, който са изготвени за конкретния – случай (пациент). Способността за печат на метал от типа на титан дава възможност за изготвяне на „резервни части“ за човешкото тяло. Най елементарния пример са зъбните протези. Предвид казаното до сега можем да кажем, че новите технологии променят начините за осигуряване на крайните потребители, намаляват сроковете за доставка и дават възможност за модернизация при замяната на детайлите с изработените. Дава се възможност за универсално производство на детайли и механизми, който могат да бъдат изработени след получаване на разработените 3D модели, който могат дори да бъдат изпратени по електронна поща. Тези технологии дават възможност за изработка на несъществуващи до момента детайли с висока точност, които да заменят съществуващи такива и по този начин да променят из основи начините за осигуряване.

Въоръжените сили могат да се възползват в пълен обем без да се налага да създават запаси от материални средства – като резервни части или детайли който не са част от табелите на формированията. Използването на тези технологии ще намали разходите за доставка и много ще опрости административните дейности. Ще даде възможност за модернизация на техниката още по време на ремонта или обслужването.

Използвани източници.

1. 3D printing all you need to know. Посетен на 11.08.2022 г. на уеб адрес: https://explainedideas.com/3d-printing ;
2. There's plenty to learn about 3D printing history. Read about how additive manufacturing and 3D printing came to be – and where they may go. Посетен на 22.08.2022 г. на уеб адрес: https://all3dp.com/2/history-of-3d-printing-when-was-3d-printing-invented ;

3. Additive Design and Manufacturing of Jet Engine Parts. Посетен на 11.08.2022 г. на уеб адрес: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2095809917307166?via%3Dihub;
4. Threeding Uses Artec 3D Scanning Technology to Catalog 3D Models for Bulgaria's National Museum of Military History. Посетен на 16.08.2022 г. на уеб адрес: https://3dprint.com/45699/threeding-artec-museum ;
5. Controlled by Guns. Посетен на 18.08.2022 г. на уеб адрес: http://quietbabylon.com/2013/controlled-by-guns/ ;
6. Beyond 3D Printed Guns. Посетен на 22.08.2022 г. на уеб адрес: https://www.techrepublic.com/article/peter-cochranes-blog-beyond-3d-printed-guns/.
7. 3D printing. Посетен на 18.08.2022 г. на уеб адрес: https://en.wikipedia.org/wiki/3D_printing#cite_note-5;

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЪВМЕСТИМОСТ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ СИСТЕМИ ЗА КОМАНДВАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ, МОДЕЛИРАНЕ И СИМУЛАЦИИ

Майор Росен Ангелов

Анотация*:* Доклада засяга въпросите на взаимодействието и съвместимостта между системи за командване и управление и симулационни системи, подпомагащи процесите по управление на комуникационно-информационни системи.

Ключови думи: *симулационни системи, системи за командване и управление, моделиране и симулация като услуга, протоколи за комуникация.*

Оперативното използване на моделирането и симулациите в рамките на национални мрежи, мрежи на НАТО, регионални мрежи, обединени във федерация се базират на предоставяне на определени услуги. Основните елементи се фокусират най-вече върху оперативно ориентираните стандарти, архитектури, мрежи и работни среди, които насърчават споделянето на средства (инструменти), данни и информация, поощряват използването на общи формати, предоставят достъпни и надеждни услуги на потребителите. Осигуряването на достъп, базиран на „облачна технология“, прави възможно абонирането за и предоставянето на решения, свързани с услугите.[1]

Оперативната съвместимост между системите изисква наличието на постоянни мрежи, общи стандарти и данни. Необходима е рамка за поддържане на федерация от симулации (системи, тренажори, симулатори), системи за C2

(Command and Control), роботизирани и автономни системи RAS (Robotic and Autonomous Systems) в съответствие с актуалните предизвикателства.

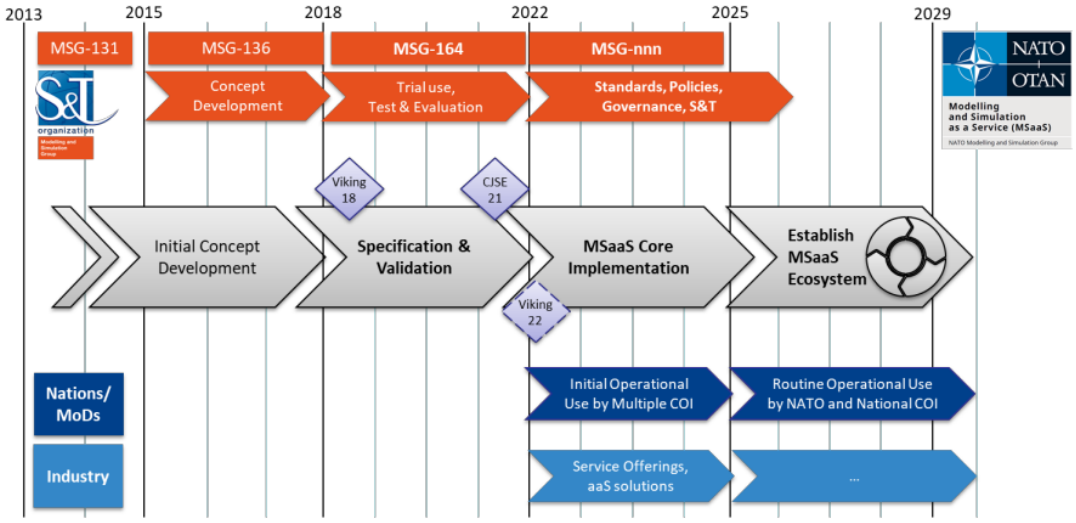
За преминаването към обединена облачна среда и постигането на пълни оперативни способности FOC (Full Operational Capability) се използват общи стандарти и правила за взаимодействие, разработвани от редица организации и работни групи, някои от които са:

- Международната организация за създаване на стандарти при оперативно взаимодействие между различните симулационни системи SISO (Simulation Interoperability Standards Organization). Тази организация създава стандарти за оперативна съвместимост на симулационните системи и спомага за развитието на мрежата от федерации.

- В НАТО е създадена и група за осигуряване на оперативната съвместимост на моделирането и симулациите като цяло NMSG (NATO Modeling and Simulation Group). NMSG работи за включването на технологии, процедури и организационни структури, необходими за осигуряването на оперативна съвместимост на системите за моделиране и симулации.

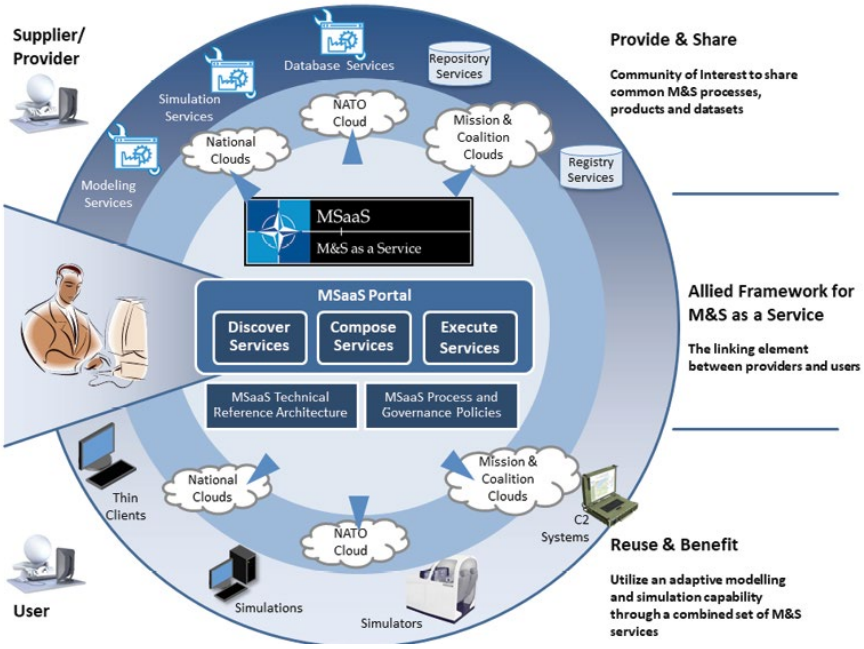
- Институт на инженерите по електротехника и електроника IEEE(Institute of Electrical and Electronics Engineers) – осигурява обмена на информация и разработва стандарти и спецификации, като основна цел е развитието на технологични нововъведения и върхови постижения в полза на човечеството.

Планирано е до 2025г. да се постигнат пълни оперативни способности в рамките на НАТО по линия на моделирането и симулациите, което включва адаптиране на много съществуващи услуги, към архитектурата за моделиране и симулации като услуга MsaaS(Modelling and Simulation as a Service).(Фигура 1.) MSaaS предоставя на потребителите нови възможности за обучение и съвместна работа повишавайки оперативната си ефективност, предоставяне на откриваеми услуги за M&S(Modelling and Simulation) от потребителя, които са лесно достъпни при поискване и дават избор от приложения по гъвкав и адаптивен начин.

Фигура 1. Стратегия за внедряване на MsaaS.[2]

Концепцията за MsaaS е подход за откриване, съставяне, изпълнение и управление на услуги в областта на M&S. Планираното достигане на пълни оперативни способности на MSaaS, ще представлява MSaaS портал в рамките на НАТО, чрез който всички абонати ще имат достъп до споделените бази данни, услуги, модели, федерации, сценарии и т.н.. Всяка нация ще има свой национален облак, всички участници ще имат достъп до споделения облак на НАТО, както и до облака за мисии и коалиции(партньорство).(Фигура 2.)

Фигура 2. Съвместна рамка за MsaaS.[3]

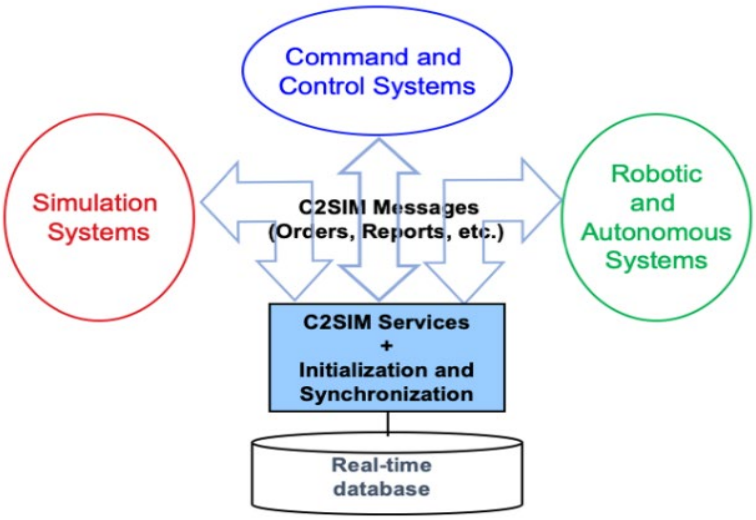
За достигане на пълни оперативни способности трябва да се вземат под внимание разнообразието от стандарти за оперативна съвместимост. Към момента действат някои стандарти и протоколи за свързване, широко наложени при работа на системите във федерации. Недостатъкът на тези стандарти е, че повечето са остарели и съобразно новите изисквания на средата е наложително въвеждането на подобрени или нови такива.

Затова организациите като SISO, ISO(International Organization for Standardization), IEEE, групата на НАТО NMSG и други, работят съвместно по въвеждане на нови и надграждащи старите стандарти.

Стандарти и протоколи като DIS(Distributed Interactive Simulation)(серия IEEE 1278) и HLA(High Level Architecture)(IEEE 1516.1-2010; IEEE 1516.2-2010; HLA Evolved), се предвижда да бъдат заменени с DSEEP(Distributed Simulation Engineering and Execution Process)(IEEE Std 1730™), стандарт който съчетава най – добрите показатели от предходните.

В С2 системите разпространените стандарти C-BML(Coalition Battle Management Language)(SISO-STD-011-2014), MSDL(Military Scenario Definition Language)(SISO-STD-007-2008), ще бъдат заменени със стандарта C2SIM (Command and Control Systems to Simulation Systems Interoperation)(SISO-STD-019-2020), който е в процес на доразвиване и представлява стандарт за изобразяване и обмен на информация за командването и управлението между системите С2, системите за симулация, роботизираните и автономни системи RAS.

Общата архитектура на C2SIM, е показана като система от системи на Фиг. 3.

Фигура 3. Обща архитектура на C2SIM. [4]

Елементите на тази архитектура са:

а) C2 система(и) - мрежови софтуерни/хардуерни системи, способни да съставят заповеди, да подават тези заповеди, да приема доклади за ситуационна осведоменост и предават съдържанието на тези доклади, те могат да обменят информация за C2 помежду си, като използват и други стандарти.

б) Симулационна(и) система(и) - мрежови софтуерни/хардуерни системи, способни да използват физически и организационни принципи за прогнозиране на вероятни резултати при взаимодействие на обекти в реална или виртуална среда в отговор на указания и заповеди, като генерират отчетни съобщения. Те могат да обменят подробни симулационни данни помежду си, използвайки други стандарти, например архитектура на високо ниво (HLA).

в) Роботизирани и автономни системи - свързани в мрежа софтуерни/хардуерни системи, мобилни или неподвижни, които са способни да работят с дистанционно управление (например телеуправляеми системи) или с общо управление (полуавтономни или напълно автономни). Те също могат да обменят данни за роботизирани или автономни системи помежду си или със системи C2, използващи други стандарти.

г) Сървърна(и) система(и) - мрежови платформи, които могат да си сътрудничат в разпределена среда да получават абонамент от участващите C2 и симулационни системи, да приемат поръчки и доклади от тези системи, да съхраняват последното състояние на симулираните обекти, да препращат доклади към абониращите се системи и да отговарят запитвания с последното състояние на обектите. Сървърът разполага с функции за разпределяне (инициализиране и синхронизиране) и разпространение на функционални данни. Разпределението на данни осигурява разпределението на съобщенията на C2SIM към групи от C2 и RAS системи и може да бъде заменено от мултикаст мрежа.

д) База данни в реално време за съхраняване на текущото състояние на системата и записването му в дневници за последващ преглед и възпроизвеждане.

C2SIM се фокусира върху структурирания обмен на информация за изпълнение на задачи и докладване между коалиция от системи, независимо от архитектурата и протоколите за комуникация.

Например, в разпределена интерактивна симулация (DIS), съобщенията C2SIM могат да се пренасочват между федерациите отделно от пакетите на DIS или могат да бъдат вградени в единица данни на протокола на DIS (PDU - Protocol Data Unit), като например вграждане на форматирани съобщения в PDU за сигнали.

По подобен начин се процедира и при HLA федерация: Съобщенията в C2SIM могат да бъдат маршрутизирани между федерациите, отделно от HLA взаимодействията или могат да бъдат вградени в HLA съобщения, определени като взаимодействия във федеративния модел на обектите.

Изброените примери са архитектурно решение, но то не е част от C2SIM стандарта.

Фокусът е насочен към структуриране на данните, независимо от архитектурата и протоколите за комуникация. Вместо да има различен брой формати, които се изпращат в системите C2, системите за симулация, и RAS, C2SIM предоставя един-единствен, унифициран формат на съобщения с трансфер към вътрешните формати на тези системи, в изпращащата и получаващата страна, форматирани в C2SIM. Тези трансфери са необходими, когато системите от следващо поколение станат потребители на C2SIM. Използването на C2SIM позволява единен формат на регистрираните съобщения, визуализация на информацията, обработка на данните, търсене на данни и други в цялата коалиция от системи. C2SIM дефинира реални физически или симулирани дейности въз основа на логически (платформено независим) модел на данните, който е определен в съвместим набор от онтологии: ядро, което се състои от класове данни, използвани от всички (или почти всички взаимодействащи си C2 и симулационни системи), както и група разширения, свързани с различни области (напр. Наземни операции; Автономни системи).

Военните операции в съвременния свят все повече се насочват към коалиционно партньорство и взаимна ефективност. Новите условия на средата породиха необходимост от стандарти за представяне и обмен на информация и взаимодействие между реални и виртуални системи в реално време, в реална и виртуална среда на глобално ниво.

С напредването на технологиите, достигането на пълни способности, ще развие една футуристична идея днес, но реално приложима в близко време, идеята за т.н. „МЕТАВСЕЛЕНА“, където в симбиоза реалният и виртуалният свят, ще си взаимодействат и реално ще въздействат едно спрямо друго. Наред с това навлиза понятието „ВОЕННА МЕТАВСЕЛЕНА“. Това е постоянна защитена интегрирана мрежа от оперативно съвместими реални, виртуални и конструктивни симулации, синхронизирани с мулти домейнови оперативни системи за командване и управление.[5]

Един от начините за постигане на съвместимост и взаимодействие между различни интегрирани системи за командване и управление, такива за моделиране и симулации и други автономни роботизирани системи е чрез използване на подходяща софтуерна платформа, каквато е C2SIM, поддържаща съответните стандарти и протоколи за съвместимост и обединяваща различните системи и тяхната свързаност, с цел оперативна свързаност на системите, подпомагащи управлението и вземането на решение в реално време.

Библиография

1. "Концепция за моделиране и симулации във въоръжените сили на Република България", София, 2014.

2. Robert Siegfried, “MSG-168 Lecture Series on Modelling and Simulation as a Service (MsaaS) 3. Simulation Resources Reuse and Tools Demo 4. MSaaS Use Cases and Experimentation 10. MSaaS Engineering Process 15a. 17. Current NATO MSaaS Program of Work”, 2021. Извлечено от

https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Educational%20Notes/Forms/Document%20Set%20View.aspx?RootFolder=%2Fpublications%2FSTO%20Educational%20Notes%2FSTO%2DEN%2DMSG%2D168&FolderCTID=0x0120D5200078F9E87043356C409A0D30823AFA16F60300099FA443AE6E08499A57A0FBE0134F20&View=%7BB927897E-9DC2-4392-AA25-598B0C04B48E%7D.

3. “Modelling and Simulation as a Service, Volume 1: MSaaS Technical Reference Architecture”, 2019. STO TECHNICAL REPORT, TR-MSG-136-Part-IV Извлечено от https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1076559.pdf

4. “Standard for Command and Control Systems - Simulation Systems Interoperation Version 1.0”, 2020. SISO-STD-019-2020. Извлечено от https://www.sisostds.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?Command=Core_Download&EntryId=51771&PortalId=0&TabId=105

5. Andy Fawkes, “Metaverse Developments, Technologies, and Standards - Towards a Military Metaverse?”, 2022. SISO Symposium at IT2EC 2022 London 25 April 2022. Извлечено от https://www.slideshare.net/wansteady/metaverse-developments-technologies-and-standards-towards-a-military-metaverse.

СЪВМЕСТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕДИЦИНСКИ ЕКСПЕРТНИ СИСТЕМИ И СИМУЛАЦИОННО МОДЕЛИРАНЕ

Д-р Йоана Иванова

Анотация: Системите с изкуствен интелект в управлението и методът на симулационно моделиране могат да бъдат прилагани съвместно в редица области, сред които са диагностиката (инженерна и медицинска), сигурността и в частност киберсигурността, животоопазването и респективно здравеопазването. Целта на разработката е на база на концептуално проектиране на медицински експертни системи (MES – Medical Expert Systems), подкрепено с авторски примери от сферата на медицинските науки, да се анализират взаимовръзките между експертите, информацията и експертните знания, за да се покаже, че резултатите от експерименталното изследване в симулационна среда могат да допринесат за оценка и анализ на разходната ефективност и в частност на ефективността на препоръчаната от експертната система стратегия за лечение.

Ключови думи: *медицинска експертна система, симулационно моделиране, изкуствен интелект, изкуствена невронна мрежа.*

Въведение

Въпреки съществуващото синергично взаимодействие на медицинските науки с други научни области, свързани с компютърни системи и високи технологии (невроинформатика и когнитивна роботика, ES и изкуствени невронни мрежи), човешкият фактор в тази сфера има ключово значение при взимане на експертни решения и при изграждане на цялостен подход за ефективно управление на здравните грижи, тъй като технологизацията и автоматизацията на тези дейности изискват да се обърне внимание на начина, по който човешкият мозък извършва когнитивни процеси, свързани с интерпретиране на информацията [1].

С развитието на медицинската информатика се въвеждат иновативни и ефективни методи за диагностика и лечение, защото симптомите никога не могат да бъдат еднозначни в началния стадий на заболяването. Въвеждането на множество симптоми и документация от лабораторни изследвания в базата знания на MES способства генерирането на еднозначна диагноза, която да подпомогне вземането на решение.

Първият раздел от съдържанието на разработката е литературен обзор на изследвания в областта на медицинските информационни системи. В Раздел 2 са представени етапите на концептуално проектиране на MES въз основа на етапите на концептуално и практическо проектиране на ES. В Раздел 3 са разгледани примерни семантични мрежи, които могат да се използват в MES. В Раздел 4 е представено експериментално изследване със софтуер TreeAge Pro Healthcare, в което методът на симулационно моделиране се използва за подпомагане на процеса на вземане на решение. Оценка и анализ на симулационните резултати са направени в Раздел 5.

Литературен обзор на изследвания в областта

Световният стандарт стандарт DICOM (Digital Imaging and Communications in Medicine) за пренос и архивиране на медицински образни данни включва мрежов протокол и файлов формат за осъществяване на връзката между апаратните средства. Апаратите работят и с PACS (Picture Archiving and Communication System) за обработка и архивиране на изображенията. В научна публикация, озаглавена „Role of HIS and RIS in Improving Quality of Patient Care“ [2], е представено изследване, свързано с интеграцията между тези две системи HIS (Hospital Information System) и RIS (Radiology Information System), като по този начин пациентът може да бъде изпратен директно на апарата, на който ще бъде проведено изследването, защото всички данни са въведени в машината предварително.

В общия случай HIS поддържа Health Level 7 - HL7 - международен стандарт за обмен на данни между IT системите в здравеопазването, а PACS системата поддържа DICOM протокол. За да бъдат интегрирани двете системи се извършва „превод" между двата протокола чрез работен лист (work list), който може да бъде поддържан както в HIS, така и в RIS.

Медицинската информационна система UMLS (Unified Medical Language System) представлява международен стандарт и се поддържа от Националната медицинска библиотека на САЩ. Нейният основен компонент е специализиран лексикон (SPECIALIST) – *„метатезаурус",* който съдържа *„медицински концепции, семантична мрежа, която осигурява информация за връзките между семантичните класове и карта на информационните източници" [3].*

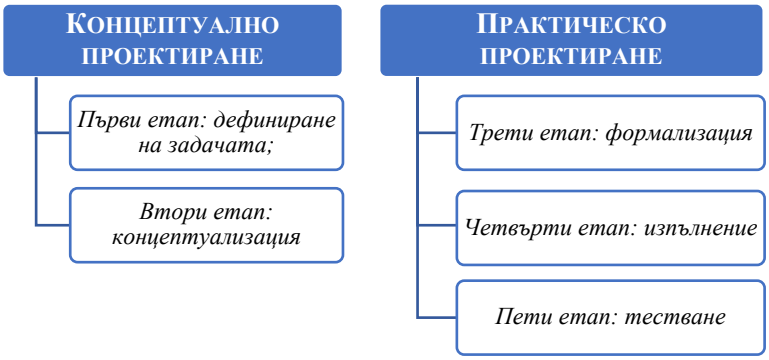
Поради множеството и различни комбинации от симптоми интерес представляват компютърно-базираните диагностични ES за целите на ревматологията, които са разгледани в статия, озаглавена „Computer-Based Diagnostic Expert Systems in Rheumatology: Where Do We Stand in 2014?" [4]. Във връзка с конкретното изследване авторът се позовава на разработка по темата, озаглавена „An Expert System Design to Diagnose Cancer by Using a New Method Reduced Rule Base" [5], в която е описан иновативен метод за редуциране на правилата с цел да се намали времето за диагностициране.

Етапи на концептуално проектиране на MES

Концептуалното проектиране може да се сведе условно до два етапа от общо петте, в които се изразява цялостното практическо проектиране на ES. На схемата на Фигура 1 са показани етапите съответно на концептуално и практическо проектиране като част от цялостния процес на проектиране на ES. В конкретния частен случай, отнасящ се до концептуално проектиране на MES, етапите могат да бъдат определени, както следва:

- ***Първи етап (дефиниране на задачата)*** - формулирането на задачата, която трябва да бъде решена с помощта на медицинска експертна система, се изразява в поставяне на възможно най-точна диагноза след въвеждане на входни данни, които в случая могат да бъдат симптоми, резултати от изследвания, изображения под формата на рентгенови или термографски снимки и др. Изготвянето на препоръки за лечение на дадено заболяване е друго възможно решение, което подлежи на подпомагане от страна на медицинската експертна система.

Независимо какъв метод за изследване ще бъде избран на този етап от проектирането въз основа на наличните ресурси (софтуерни, хардуерни, документация, снимков материал и др.), за да бъде резултатът на изхода достоверен, е важно наличната информация да отговаря на изискванията за надеждност и достоверност, в което отново човешкият фактор в лицето на експерта играе ключова роля за извършване на правилен първоначален подбор на информацията, както и при вземането на решение въз основа на направените от системата изводи, базирани на представените с продукционни правила човешки знания.

Фиг. 1. Етапи на проектиране на експертни системи

- ***Втори етап (концептуализация)*** – свързан е с осигуряване на необходимите входни данни, които да бъдат въведени в базата знания на „празна“ експертна система (например EMYCIN), избор на софтуер за програмна реализация *(трети етап)* за създаване на прототип на системата и

след това на функционираща цялостна експертна система *(четвърти етап),* които подлежат на оценка на чрез провеждане на поредица от различни тестове с цел преработка на прототипа и усъвършенстване на работещата система *(пети етап).*

Конкретен пример за представяне на знанията чрез продукционните правила, може да се даде с EMYCIN. Описанието на продукционните правила се извършва по начина, показан на Фигура 2, чрез използване на семантична мрежа от типа *наредена асоциативна тройка*: *субект, предикат, обект* или *атрибут, обект, стойност [6]*.

<правило> : : = (**if** <*предпоставка*> **then** <*действие*> [**else** <*действие*>])
<предпоставка> : : = **($and** <*условие*> <*условие*> … <*условие*>)
<условие> : : = (**$or** <*условие*> <*условие*> … <*условие*>)
<предикат> <асоциативна тройка>)
<асоциативна тройка> : : = (<атрибут> <обект> … <стойност>

Фиг. 2. Описание на продукционните правила

В логиката предикатът е сказуемо (глагол) и означава това, което е обект на изказване, съобщаване, твърдение или отхвърляне в съждението на неговия субект. $and и $or са предикати, които изчисляват минималната и максималната стойност на факторите на достоверност на своите аргументи. Неточността на данните се представя като асоциативната тройка се свързва с фактор на достоверност, който е число в интервала от -1 (съответства на логическата стойност false) до +1 (съответства на логическата стойност true). При фактор на достоверност 0, системата не генерира становище за конкретния случай. За да се приеме едно условие за истина, е необходимо да се дефинират прагови стойности на резултантната достоверност – положителна стойност за истина и отрицателна за лъжа. В процеса на генериране на изводите достоверността може да бъде преизчислявана [виж източник 6].

Изграждане на семантични мрежи при проектиране на MES

Следва да бъдат представени два примера, за които авторът цели да онагледи създаването на семантични мрежи от типа *наредена асоциативна тройка*, както следва:

- ***диагноза, метод на лечение, средство за реализация на метода на лечение*** **–** на база на симптоматиката се определя диагнозата и се назначава лечение. В Таблица 1 са представени симптомите и диагнозите базирани на тях, които предшестват избора на метод за лечение.

Таблица 1

Данни за създаване на семантична мрежа от типа наредена асоциативна тройка

Симптоми	**Диагноза**	**Методи за лечение**	**Средства за лечение**
увеличени лимфни възли	Неходжкинов лимфом	лъчетерапия	Итрий-90 радио белязан антиферитин
умора и отпадналост		химиотерапия	ABVD BEACOPP
загуба на тегло		химиотерапия	комбинация
загуба на апетит	Ходжкинов лимфом	химиотерапия	ABVD BEACOPP
затруднено дишане			

висока температура		химиотерапия и лъчетерапия	комбинация
и други			

Семантичната мрежа за конкретния пример в най-опростен вид се състои от трите компонента, показани на Фигура 3. Симптомите могат да се опишат с логически оператори *if* и *then*, *and* и *else*. Ако температурата е над нормалната, е възможно да става дума за обикновена простуда. Но ако освен температурата, се наблюдават и други симптоми от посочените в Таблица 1, то тогава може да се използва операторът *and* за образуване на логическо условие (Фигура 4). В този случай са дефинирани прагови стойности за телесната температура с оглед на достоверността на диагнозата.

„Итрий-90“, „Лъчетерапия“, „Неходжкинов лимфом“
или
„ABVD”, “Химиотерапия“, „Ходжкинов лимфом“

Фиг. 3. Семантична мрежа от тип наредена асоциативна тройка при назначаване на лечение след диагностициране на заболяване.

If < *temperature over 37.5 degrees*> **then** < *cold (простуда)* >
Коментар: За да може системата да направи извод, че не става дума за простуда, а за лимфом, описанието трябва да изглежда по следния начин:
If < *temperature over 37.5 degrees (температура над 37.5 градуса)*>
and < *swollen lymph nodes(подути лимфни възли)* > **then** < *lymphoma (лимфом)*>

Фиг. 4. Описание на симптоми с помощата на логически оператори за диагностициране на заболяване.

Друг пример може да се даде със случай, свързан с диагностициране при облъчване на организма с радиоактивни вещества вследствие на авария или радиоактивно замърсяване. В него асоциативната наредена тройка може да включва стойност, като това да бъде погълнатата доза в грей [Gy], използван за измерване на количеството приета радиация (1 Gy = 1 J/kg = 1 $m^2.s^{-2}$). В Таблица 2 са описани

симптоми и стойности за погълнатата доза, при които настъпват различни форми на лъчева болест и летален изход при погълнатата доза със стойност между 10-20 [Gy]. За сравнение в таблицата е дадена и дозата, която се поема от организма при правене на рентгенова снимка.

Таблица 2

Диагностициране под въздействие на радиоактивно облъчване

Погълнатата доза	**Симптоми**	**Диагноза**
1,4 [mGy]	Не се регистрират	Погълнатата доза в допустимата норма.
1-10 [Gy]	Засегнат е костният мозък. Наблюдават се тахикардия, хипотония, съдовата пропускливост се повишава, което води до отоци. Сериозни храносмилателни смущения. Увреждания на кръвоносната и нервната система и др.	Хемопоетична форма на остра лъчева болест – терапевтичен дозов диапазон
10 – 20 [Gy]	Засегнато е тънкото черво и храносмилателната система. Горепосочените симптоми остават в сила.	Чревна форма на остра лъчева болест (летален изход до 2 седмици след облъчването)

20 – 80 [Gy]	Засегната е съдовата система, което води до тежък кръвоизлив в жизнено важен орган. Горепосочените симптоми остават в сила.	Съдова форма на остра лъчева болест (летален изход до 1 седмица след облъчването)
Над 80 [Gy]	Засегната е централната нервна система и цялостното състояние на организма. Горепосочените симптоми остават в сила.	Церебрална форма на остра лъчева болест (летален изход до 2-3 дни след облъчването)
Над 240 [Gy]	„Смърт под лъча“	Апоплектична форма на остра лъчева болест (леталният изход е незабавен)

В случая семантичната мрежа може да изглежда по начина, показан на Фиг. 5.

„Засегнат костен мозък“, „Хемопоетична (костно-мозъчна) форма на остра лъчева болест“, 1-10 [Gy]
или
„Летален изход“, „Смърт под лъча“, >240 [Gy]

Фиг. 5. Семантична мрежа от тип наредена асоциативна тройка при поставяне на диагноза вследствие на радиоактивно облъчване.

При облъчване с високи дози радиация последствията са развиване на злокачествени заболявания и др., като с най-голяма вероятност е облъчването с 1-10 [Gy]. Описанието с логически оператори е показано на Фигура 6. Абревиатурата ARS идва от английското наименование на остра лъчева болест (Acute Radiation Syndrome).

If < *1-10 [Gy]* **> then** < *ARS* > **[else** < *death (летален изход)>]*
If < *impaired bone marrow* (*увреден костен мозък)* > **then** < *cancer (тумор)* >
За да може системата да направи извод, че не става дума за тумор на костния мозък, а за увреждане на същия ***в резултат от остра форма на лъчева болест, описанието изглежда по следния начин:***
If < 1-10 [Gy] > and < *impaired bone marrow (увреден костен мозък)* > **then** < *ARS* >

Фиг. 6. Описание на симптоми с помощата на логически оператори за диагностициране на заболяване вследствие на висока погълнатата доза.

Примерът със злокачествено образувание *(cancer)* е даден, за да се покаже, че наличието на един симптом *(увреден костен мозък)* без да се въведе стойност за погълнатата доза, не е достатъчно, за да може системата да направи еднозначен извод, че увреждането на костния мозък е причинено от остра форма на лъчева болест, а не се има предвид тумор на костния мозък. Ако експертната система е част от сложен механизъм, снабден с подходящи уреди за измерване на погълнатата доза и радиационен фон, то тогава тя автоматично би могла да направи извод, че има облъчване.

Приложение на метода на симулационно моделиране за анализ на разходната ефективност

След направената медицинска диагностика и препоръчаното в резултат от нея лечение е препоръчително да се изследва неговата ефективност. Методът на симулационното моделиране е подходящ за задълбочаване на изследването в тази посока. TreeAge Pro Healthcare е симулационен софтуерен продукт, който предоставя възможност за изпълнение на множество симулационни модели [7]:

- ***статистически (стохастичен) модел на Марков*** – в този случай системата се променя произволно [8]. При скрития модел на Марков нейните параметри са неизвестни, като всеки от тях е функция на вероятностите на дадено състояние, а *„целта е да се определи скритият параметър“* [9]. Моделите на Марков от първи ред са подходящи за анализиране на социалните системи, когато изследваният индивид (лице, система, единица и т.н.) може да се характеризира като намиращ се в едно от S ясно разпознаваеми състояния и когато вероятностите за преход между състоянията зависят само от текущото състояние [10].
- ***базиран на метода на статистическите опити Монте Карло*** – например приложението му за определяне на приблизителната стойност на количеството x се изразява в N-кратно вземане на извадки от стойността на случайна променлива X в серия от независими тестове X_1, X_2,…, X_n и изчисляването на тяхната средна стойност [11]. Приближението на средната стойност на случайната променлива X е равно на сумата от произволно избрани нейни стойности (извадки), разделена на техния брой N. Концепцията за апроксимиране на средната стойност на даден параметър от извадка може да се изрази математически с формула [12]:

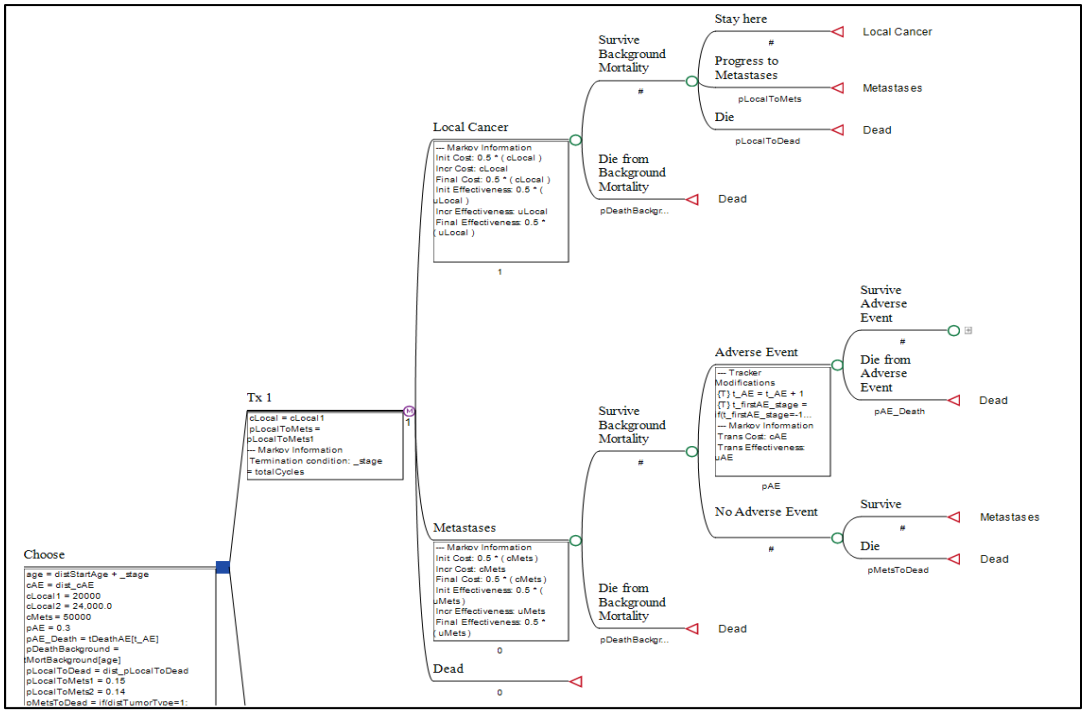
$$Approximation(Average(X)) = \frac{1}{N} \sum_{n=1}^{N} Xn \quad (1)$$

Този метод е заложен е в следните модели от вградената библиотека на симулационния продукт: *Microsimulation Cancer Model – Distributions/ Bootstrap with Variables/ Bootstrap with Trackers*. Избраният от автора симулационен модел *Microsimulation Cancer Model – Distributions (Микросимулационен модел на рак – разпределения)* е подходящ за приложение в изследвания за целите на сигурността и отбраната след извършване на логически анализ, свързан с рисковете от развиване на злокачествено заболяване вследствие от радиоактивно облъчване.

Съществува известен риск, въпреки предприеманите мерки за радиационна защита, измереният радиационен гама-фон в определени помещения на онкологични и рентгенови отделения, както и в някои зони на атомни електроцентрали централи, да се отклонява, макар и в допустими граници, от установените норми за естествен гама-фон в сиверти, чрез които се измерва количествено биологичното въздействие на радиацията (за територията на България от 0,06 до 0,40 микросиверта на час [µSv\h]).

Преобразуването на сиверт в грей и обратно е възможно при отчитане на тегловни коефициенти *w* за определен вид радиация и определен вид тъкан (*1 Sv = 1 Gy.w*) [13]. Освен това при продължителен престой в т.нар. „вредна среда“ последиците от негативните въздействия могат да проявят след впоследствие в зависимост от индивидуалните особености на служителите или пациентите.

При симулация на модел *Microsimulation Cancer Model – Distributions (Микросимулационен модел на рак – разпределения)*, показан на Фигура 7, се генерира отчет в таблична форма, който съдържа стойности на различни параметри при определен брой итерации.

Фиг. 7. Микросимулационен модел – разпределения

- ***финансови показатели***: *финансови разходи (Cost); рентабилност (Effectiveness)* **-** ефективността на разходите е един от основните критерии при вземане на експертни решения. Затова е необходимо е да се направи анализ дали резултатите оправдават инвестицията.
- ***показатели на смъртността***: *летален изход вследствие на локален рак (LCD -Local Cancer Death); летален изход вследствие на метастатичен рак (MD -Metastases Death).*

Преди стартиране на симулацията критериите за анализ се въвеждат в Tree > Tree Preferences > Analysis Settings > Patient Tracking Reporting, след което се натиска бутон Run Microsimulation (Trials). В прозореца Monte Carlo Simulation се задава броят на независимите тестове, който по подразбиране е 10000. При промяна на този параметър се генерират различни резултати за всяка итерация, които подлежат на оценка и анализ в следващия раздел.

Оценка и анализ на симулационните резултати

Един от основните показатели за качеството на работа на експертните системи е оценката на разходната ефективност. В Таблица 3 са представени обобщените резултати от симулационното изследване за избраните в предходния раздел показатели. Предвид, че стратегиите, заложени в симулационния модел са две, авторът е представил средните стойности на показателите, получени при прилагането им. Разходите са измерени в долари ($), а ефективността се изразява чрез академичия стандарт за резултат, който показва в каква степен приложените медицински лечения удължават и/или подобряват живота на пациентите (QALY-Quality-adjusted life year) [14]. С P е означена вероятността за летален изход в зависмост от хода на заболяването при съответния брой случаи след прилагане на съответното лечение.

Таблица 3

Резултати за финансовите показатели от Microsimulation Cancer Model – Distribution

Итерации (случаи)	**Размер на разходите, $**	**Ефективност, QALY**	**LCD, P [%]**	**MD, P [%]**
10	349 400	7.69	20	40
50	503 810	9.82	10	62
100	471 485	9.15	6	65
150	466 867	8.76	5	69

На база на генерираните резултати е направен логичен извод, че нарастването на ефективността на разходите е правопропорционално на размера на инвестициите. За целите на еднозначния анализ на смъртността е необходимо да се отчетат и допълнителни фактори, които биха оказали влияние върху ефективността на лечението. Закономерно е, че при отчитане на възрастта в първия сценарий единият от двамата починали от LCD пациенти е най-възрастният (49 г.). Същото се наблюдава и във втория сценарии, когато смъртните случаи са 5 от общо 50. Освен това всичките пет починали пациента са на възраст над 40 г.

Заключение

Проблемите на съвремието очертават тенденциите за усъвършенстване на медицинските методи и технологии, чрез които да се минимизират негативните последици от въздействието на редица външни фактори върху хората. Направените изводи относно значението на човешкия фактор при събиране на знания за приложение в MES и вземане на решения на база на генерираните резултати от медицинската диагностика и симулационно моделиране могат да допринесат за

създаване на добри практики за реализация на ефективно сътрудничество в системи от типа „човек-машина“, които от своя страна да бъдат включени в методологии и иновативни стратегии за управление на качеството на здравните услуги и здравеопазването като цяло.

Използвана литература

[1] Винарова, Ж. и П. Михова, Медицинска информатика, Издателство на Нов български университет, София, 2008, ISBN 978-954-535-515-8, стр. 57 – 58, 21; Vinarova, Zh. i P. Mihova, Meditsinska informatika, Izdatelstvo na Nov balgarski universitet, Sofia, 2008, pp. 57 – 58, 21.

[2] Lingamallu, K. and Sh. Nayakvadi, Role of HIS and RIS in Improving Quality of Patient Care, International Journal of Collaborative Research on Internal Medicine & Public Health, Vol. 9 No. 7, 2017, https://internalmedicine.imedpub.com/Role-of-his-and-ris-in-improving-quality-of-patientcare.pdf

[3] POMAGALO1.COM, Социална медицина, здравно законодателство и информатика; POMAGALO1.COM, Sotsialna meditsina, zdravno zakonodatelstvo i informatika. Availabe at: https://pomagalo1.com/art/socialna-medicina-zdravno-zakonodatelstvo-i-informatika/11705/p39 (visited on: 18.06.2022).

[4] Alder, H., Marx, Ch., Tamborrini, G. and Beat A. Michel, Computer-Based Diagnostic Expert Systems in Rheumatology: Where Do We Stand in 2014?, International Journal of Rheumatology, 2014 (1):672714, https://doi.org/10.1155/2014/672714

[5] Başçiftçi, F. and E. Avuçlu, An expert system design to diagnose cancer by using a new method reduced rule base, Computer Methods and Programs in Biomedicine, Vol. 157, April 2018, pp. 113-120, https://doi.org/10.1016/j.cmpb.2018.01.020

[6] SEO оптимизация, Архитектура на експертна система; SEO optimizatsia, Arhitektura na ekspertna Sistema. Available at: https://seo359.wordpress.com/2011/04/21/архитектура-на-експертна-система/ (visited on 19.06.2022).

[7] TreeAge Software, LLC: Healthcare Modeling Use TreeAge Pro software to meet your health economic and clinical decision-making needs. Available at: https://www.treeage.com/healthcare/ (visited on 19.06.2022).

[8] ENCYCLOPEDIA, Модел на Марков – MarkovModel; Model na Markov – MarkovModel. Available at: https://wikibgbg.top/wiki/Markov_model (visited on 10.06.2022).

[9] УИКИПЕДИЯ, Скрит модел на Марков; WIKIPEDIA, Skrit model na Markov. Available at: https://bg.wikipedia.org/wiki/Скрит_модел_на_Марков (visited on 19.06.2022).

[10] Billard, L., Markov Models and Social Analysis, International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (Second Edition), 2015, pp. 576-583, https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.42144-6.

[11] Shreider, Yu., A., The Monte Carlo Method: The Method of Statistical Trials, Chapter I – Principles of the Monte Carlo Method, April, 2015, Elsevier Ltd., 1966, ISBN 978-0-08-011088-2, pp. 1-90, https://doi.org/10.1016/C2013-0-01870-1

[12] Scratchapixel 2.0, Mathematical Foundations of Monte Carlo Methods. Available at: https://www.scratchapixel.com/lessons/mathematics-physics-for-computer-graphics/monte-carlo-methods-mathematical-foundations (visited on 20.06.2022).

[13] Wikipedia, Допустими дози на йонизиращите лъчения в България, Available at: https://bg.wikipedia.org/wiki/Допустими_дози_на_йонизиращите_лъчения_в_България (visited on 20.08.2022 г.)

[14] ICER, Cost-Effectiveness, the QALY, and the evLYG. Available at: https://icer.org/our-approach/methods-process/cost-effectiveness-the-qaly-and-the-evlyg/ (visited on 20.06.2022).

АНАЛИЗ НА СЪВРЕМЕННИТЕ ВОЕННИ ОПЕРАЦИИ И ИЗИСКВАНИЯТА, ПРЕДЯВЯВАНИ КЪМ КОМУНИКАЦИОННО – ИНФОРМАЦИОННАТА ПОДДРЪЖКА

Капитан Милена Георгиева Георгиева

Анотация: Променената среда за сигурност се характеризира с висока динамичност и нарастващи предизвикателства пред националната и регионална сигурност. Това води до непрекъснато увеличаване от разнообразието на операции, в които се използват въоръжените сили на страната. Извършен е анализ на съвременните операции, видовете и класификацията им по признаци. Посочени са критичните изисквания и условия предявявани към планирането на КИП. При анализа е отчетена спецификата на операциите и факторите, влияещи върху планирането на КИП съобразно оперативно-тактическите условия на конкретната операция.

Ключови думи: *КИП, КИС, операции, планиране и управление.*

Динамиката на съществуващите и възникващите нови заплахи, процесите на изостряне на международната политическа и военна среда за сигурност, технологичното развитие, изменението на ролята и функциите на въоръжените сили (ВС), налагат функционирането им в една нова глобална среда и участие в провеждането на широк спектър от съвременни операции.

Планирането на операциите е част от процесите на командването и управлението и е структурирана дейност, която трансформира намерението на командващия в изпълним план. Комуникационно – информационната система (КИС) е неразделна част от системата за командване и управление (СКУ), изгражда се и се развръща в съответствие с нейните изисквания, осигурявайки успешното

изпълнение на мисията. От това е видно, че планирането на КИП е неделима част от процеса на планиране на операциите.

При планирането и осигуряването на КИП в операциите ключов фактор е нивото на оперативна съвместимост между комуникационно-информационните системи на формированията. За постигане на по-високо ниво на съвместимост и минимизиране предизвикателствата при интегрирането на системите за управление необходимо условие при проектирането и изграждането им отчитане изискванията на стандартизиращите документи.

Видове операции и класификацията им по признаци.

Операциите основно се класифицират по оперативни области и мисии на въоръжените сили, или по други признаци. Важно условие за успешното организиране и провеждане на операциите е детайлното разбиране на същността им. [1]

С цел прилагането на единни стандарти относно планирането и провеждането на съвременните операции, в съответствие с Доктрина на Въоръжените сили на Република България (НП-01) и Доктрина за провеждане на операциите (НП-3), съвременните операции се класифицират по два основни признака (оперативни области и мисии на въоръжените сили) и редица други признаци.

По оперативни области операциите биват четири вида: бойни операции (БО), операции за сигурност и стабилизиране (ОСС), операции за подкрепа поддържането на мира (ОППМ), операции в мирно време (ОМВ).

По мисии на Въоръжените сили на Република България операциите биват три вида:„Отбрана“, „Подкрепа на международния мир и сигурност“ (ПММС), „Принос към националната сигурност в мирно време“ (ПНСМВ).

Класификация на видовете операции по посочените по-горе признаци позволява да се формулират техните специфични особености, които оказват съществено влияние при планирането на КИП и изграждането на КИС.

Развитието на комуникационните и информационни технологии увеличава способностите на системата за командване и управление за възприемане и интерпретация на действителността в единна „опозната картина”, за водене на военни действия в единно информационно пространство и за постигане и удържане на информационно превъзходство.

Към КИС се предявяват множество изисквания (структурни, функционални, технически и др.), произтичащи основно от предназначението на КИС като поддържаща система на командването и управлението.

Анализ и характерни особености на операциите по оперативни области и влиянието им върху КИП.

Бойни операции.

Обикновено представляват въоръжена борба между конвенционални въоръжени сили, различни по мащаб, с различна честота и интензивност. Обикновено темпът на действията е висок, с потребност от приоритизиране на ресурсите и създаване на допълнителна военна мощ. [1]

Интензивността им може да бъде съответно:

- ниска (съществува напрегната обстановка, в която поне един участник отправя заплаха за употреба на сила и/или прилага сила при отделни инциденти за постигане на специфични цели);

- средна (използва се нееднократно сила по организиран начин);

- висока (организирано и систематично се използва сила и страните прилагат широк обхват от мерки в зависимост от конкретната обстановка, като деструктивните резултати са с голяма продължителност).

От направения анализ са разкрити, характерните особености на бойните операции: различни по мащаб, честота и интензивност, различни по продължителност, враждебен характер на средата, висок темп на действие, непредсказуемост в действията на противника.

Посочените характерни особености определят и изискванията, предявявани към планирането на КИП в бойните операции за осигуряване на оперативна съвместимост (като необходимо условие за ефективност на операциите), надеждност на структурата и услугите (в съответствие с промените в мащабите на усилията, оперативното темпо и състоянието), своевременност и устойчивост при всякакви условия на провежданата операция. КИС трябва да притежава способности, които да интегрират и управляват бойния потенциал на всички участници и елементи от „бойното пространство", като се гарантира принципът независимо къде, кога, с кого, релефа на местността и от метеорологичните условия.

Операции по сигурност и стабилизиране.

Преходът от бойни операции към операции за възстановяване на сигурността, стабилността, просперитета, правовия ред и доброто управление не се характеризира с постигане на специфично крайно състояние, а с постепенно подобряващи се условия.

От анализа на НП-01, НП-3, НП-5 може да се посочи, че операциите по сигурност и стабилизиране се характеризират с:

- динамично променящо се многообразие на участници;

- различни сценарии за участие на военни формирования в операции за сигурност и стабилизиране в многонационална операция;

- взаимодействие със структури с коренно различни управленски архитектури;

- многообразие на изпълняваните задачи (патрулиране, контрол на пътища, конвоиране, мониторинг, военно подпомагане, разоръжаване, подкрепа на съдебната и правната система и др.);

- разнообразие на оперативните изисквания;

- неопределени пространствени и времеви параметри.

Тези характеристики на операциите по сигурност и стабилизиране определят изискванията при планирането на КИП, които са: своевременен, достоверен,

надежден и скрит обмен на информация съвместно със съюзнически и коалиционни сили на и извън територията на страната. Многообразието на изпълняваните задачи налага планирането на КИП да осигурява различни варианти за изграждане в съответствие с изискванията на системата за командване и управление.

Операции за подкрепа поддържането на мира.

Тези операции се провеждат с цел възстановяване или подпомагане на мира и биват: предотвратяване на конфликти, миротворчество, опазване на мира, налагане на мир и изграждане на мир.

В операциите за поддържане на мира военните сили провеждат операции за гарантиране на сигурна и стабилна среда и недопускане ескалация на напрежението в зоната на операцията, като демонстрират безпристрастно отношение към въвлечените страни. Тези операции често включват елементи като хуманитарна помощ, търсене и спасяване, евакуация, ликвидиране на последствия и др. [1]

От анализа на НП-01, НП-3, НП-5 може да се посочи, че операциите за подкрепа на поддържането на мира се характеризират с:

- бързо ескалиращите конфликтни ситуации;
- многовариантност на възможните действия;
- високата степен на неопределеност;
- взаимодействието на различните нива и необходимостта от координиране на усилията на участващите в операцията сили;
- възможни големи пространствени параметри;
- предразполага към създаване на условия, които дават основание в хода на ОППМ да се прилагат действия, сходни с използваните в бойни операции.

Тези характеристики на операциите за подкрепа на поддържането на мира определят следните изисквания към планирането на тяхната КИП: своевременно установяване на видовете комуникации, надеждна работа на комуникационната и информационна техника и заповяданите канали и осигуряване на достоверност на предаваната информация, бързодействие, скрито предаване на данните, пълна

комуникационна и информационна свързаност за обмен на информация и координиращи инструкции на бойното поле, съвременни и съвместими комуникационни и информационни средства на силите, участващи в операцията.

Операции, провеждани в мирно време.

Операциите в мирно време включват оперативни действия за формиране на среда на сигурност и подпомагане на националната и регионалната сигурност и безопасността на населението в мирно време [1, 3].

В този тип операции всеобхватният подход е от съществено значение за постигане на интегриран отговор. При оказване на военна подкрепа основен аспект е осигуряването на взаимодействие между всички участници (цивилни и военни) по фази на операцията КИС се осигурява със съвременно технологично оборудване, поддържа се от интегрирана логистика, има способността да функционира в мрежова среда и бързо да преминава от едно функционално състояние в друго. [2]

От направения анализ на операциите, провеждани в мирно време може да се определят изискванията при планирането на КИП и изграждането на КИС за модернизиране със съвременни комуникационни и информационни системи, интегрирани в единна система за командване, управление, комуникации, наблюдение, разузнаване и информационни системи, базирани на общо възприета архитектура.

Анализ и характерни особености на операциите по мисии.

За повишаване на обхвата и достоверността на анализа на необходимите способности, като част от управлението на въоръжените сили, се разглеждат и операциите, класифицирани по мисии.

Анализ и характерни особености на видовете операции, изпълнявани по мисия „Отбрана”.

Основната роля на Въоръжените сили е да гарантират суверенитета и независимостта на страната, като защита се осъществява в условията на активиран чл. 5 от Вашингтонския договор и въоръжените сили я изпълняват самостоятелно,

съвместно или координирано със сили и средства за колективна отбрана на НАТО, определени в системата на общото планиране на съюза. [1]

По тази мисия въоръжените сили изпълняват следните основни видове операции: [1]

- операция за защита на суверенитета и териториалната цялост на страната;

- участие в съюзна отбранителна операция по член 5 от Вашингтонския договор на територията на страната;

- участие в съюзна отбранителна операция по член 5 извън територията на страната;

- контра и антитерористични операции на територията на страни – членки на НАТО;

- наблюдение на въздушното пространство и контрол над режима на въздухоплаване като част от интегрираната система за ПВО на НАТО;

- наблюдение и защита на националното въздушно пространство от несанкционирани влитания;

- наблюдение и защита на националните морски пространства;

- други включени в тях бойни операции от по-малък мащаб.

При провеждането на операции по тази мисия е необходимо КИП да бъде гъвкава и устойчива с цел интегриране на усилията и действията на собствените и придадените сили чрез формиране на единна картина на бойното поле, позволяваща на командирите своевременно да я анализират, да вземат адекватни на обстановката решения и да оказват синергичен ефект върху способностите на силите.

Анализ и характерни особености на видовете операции, изпълнявани по мисия „Подкрепа на международния мир и сигурност”.

Въоръжените сили поддържат готовност и участват в многонационални съюзнически и коалиционни операции в отговор на кризи. По тази мисия въоръжените сили участват в следните основни видове операции: [1]

- поддържане на мира;

- предотвратяване на конфликти;
- миротворчество;
- опазване на мира;
- изграждане на мир;
- налагане на мир;
- противодействие на бунтовници;
- контра и антитерористични;
- оказване на съдействие на гражданските власти;
- оказване на хуманитарна помощ;
- търсене и спасяване;
- евакуация и изтегляне;
- налагане на санкции и ембарго;
- осигуряване на свободно корабоплаване и полети;
- провеждане на военен контрол над корабоплаването;
- включени в тях други бойни операции от по-малък мащаб.

Анализът на характеристиките на съвременните операции при изпълнението на мисия „Подкрепа на международния мир и сигурност" разкрива и влиянието им върху КИП, свързано с разнообразието на въоръжение и техника, различието на използваните технологии, високата степен на автоматизация на планирането, управлението и комуникациите във войските на НАТО. От друга страна, участието на българските контингенти в Многонационалните съвместни оперативни сили зависи от стриктното спазване на стандартизационните споразумения, които унифицират процедурите, прилагани в рамките на многонационалните щабове. [6]

Анализ и характерни особености на видовете операции, изпълнявани по мисия „Принос към националната сигурност в мирно време".

По тази мисия въоръжените сили изпълняват самостоятелно или съвместно с други органи и организации следните основни видове операции, наричани още междуведомствени операции: [1]

- поддържане в готовност на системата за ранно предупреждение и управление;

- участие в операции за сдържане и неутрализиране на терористични, екстремистки и престъпни групи;

- защита на критична инфраструктура;

- съдействие за контрол над миграцията;

- съдействие на борбата с организираната престъпност и трафика на наркотици и оръжия;

- участие в аварийно-спасителни дейности;

- оказване на първа и специализирана медицинска помощ;

- евакуиране на бедстващо население;

- търсене и спасяване;

- съпровождане и охрана;

- подпомагане на дейности за осигуряване на населението;

- участие в дейности за ликвидиране на последствия от природни бедствия, крупни промишлени аварии, трансгранично заразяване с опасни болести, екологични катастрофи и др.

Анализът на видовете операции по признаци в съответствие с позволява да се формулират техните особености, които оказват съществено влияние върху планирането и изграждането на тяхната КИП, които са специфични при различните видове операции.

Вследствие на направения анализ на операциите като ключови фактори, влияещи на планирането на КИП могат да бъдат определени наличното време за планиране, развръщане, изграждане, мащабът на провежданите операции, наличните комуникационни и информационни ресурси, нивото на оперативна съвместимост между комуникационно-информационните системи на отделните формирования и географските фактори.

Поради спецификата и характера на изграждането, функционирането и поддържането на КИС в операциите, тя ще функционира в най-сложни условия, с най-голямо натоварване, неопределеност на противника и голямо количество ресурси при провеждане на бойни операции. Това се определя преди всичко от враждебния характер на средата и повишените изисквания за осигуряване на съвместимост. Всичко това усложнява и затруднява процеса на планиране на КИП, което е и причина да се търсят начини за непрекъснатото му усъвършенстване.

Използвана литература:

1. Доктрина на въоръжените сили на Република България, МО, С, издание (А), 2017.
2. Доктрина за КИС на ВС, МО, С 2012.
3. Доктрина за провеждане на операции МО, С, издание (А)2018.
4. Доктрина за планиране на операции МО, С, издание (А) 2018.
5. Ръководство за планиране на операции, Част II – Оперативно ниво, МО, С, издание А, 2021.
6. Чакъров, И. Усъвършенстване процеса на планиране на комуникационно - информационната поддръжка в операции на СОК, С, ВА, 2013.
7. STANAG 5048 The Minimum Scale of Connectivity for Communications and Information Systems for NATO Land Forces, NATO, UNCLASSIFIED, 2000.

АНАЛИЗ НА АСПЕКТИТЕ НА ОПЕРАТИВНА СЪВМЕСТИМОСТ НА КИС В КОАЛИЦИОННА СРЕДА

Майор Кристина Александрова Крумова

Анотация: В отговор на бързо променящата се международна среда за сигурност и в следствие на приемането на новата Стратегическа концепция 2022 на НАТО, ключов ангажимент на България е създаването на една от четирите нови многонационални бойни групи, по източния фланг на Алианса. Неминуемо възниква въпроса за оперативната съвместимост, разгледан в различни аспекти и възможности за повишаване в коалиционен формат.

Ключови думи: *оперативна съвместимост, нива на съвместимост, модел на Толк, Стратегическа концепция, НАТО.*

Въведение

В съвременната среда за сигурност при всяко използване на военна сила, фокусът е върху способностите, като неминуемо възниква въпроса за оперативната съвместимост – многонационална или съвместна. Съществува значителна литература за оперативната съвместимост, като общият рефрен е, че е необходима повече и по-добра оперативна съвместимост на собствените сили с другите. През последните десетилетия, Република България е ангажирана с редица партньори и съюзници в операции, учения и тренировки, като по този начин се извежда оперативната съвместимост на преден план. И въпреки, че всички говорят за това, остава факта, че оперативната съвместимост между видовете и родовете войски от ВС на РБ и тази с коалиционните партньори не е на желаното ниво.

Стратегическа концепция на НАТО 2022

Срещата на върха на НАТО в Мадрид през юни 2022 г. определи стратегическата насока на НАТО за бъдещето, гарантирайки, че Алиансът ще

продължи да се адаптира към променящия се свят, приключвайки с ключови решения за трансформиране и укрепване на Алианса, които определят новата стратегическа посока на Алианса за близкото и дългосрочно бъдеще [10].

Стратегическа концепция на НАТО 2022 [11], отразява новата реалност в областта на сигурността, възникнала след приемането на предишната стратегическа концепция от 2010 г. Новата концепция определя Русия като най-значимата и пряка заплаха за сигурността на съюзниците, а за първи път се разглеждат предизвикателствата, поставени от Китай и други такива като заплахи в кибер пространството, хибридни заплахи и тероризъм.

Едно от ключовите решения на съюзническите лидери е свързано с фундаменталната промяна във възпирането и отбраната на НАТО със засилена предна отбрана, увеличаване на бойните групи в източната част на Алианса и увеличаване на броя на силите с висока степен на готовност до над 300 000 души.

След пълномащабното нахлуване на Русия в Украйна през февруари 2022 г. съюзниците предприемат действия по подсилване на съществуващите бойни групи и чрез създаването на още четири многонационални бойни групи в България, Унгария, Румъния и Словакия, по подобие на вече съществуващите бойни групи в Полша и Балтийските страни. Това увеличава общия брой на многонационалните бойни групи до осем, като на практика удвоява броя на войските на място и разширява предното присъствие на НАТО по източния фланг на Алианса – от Балтийско море на север до Черно море на юг. При необходимост многонационалните батальонни бойни групи могат да бъдат увеличенио до бригадни бойни групи.

В отговор на решенията на Алианса и Стратегическата концепция, с решение на Министерския съвет (МС) на Република България от 27 януари 2022 г. е определена националната позиция за формирането на бойна група на наша територия, с възможност за привличането за участие на сили на държави от НАТО, в състав до 1000 военнослужещи .

Бойната група, сформирана на 1 март 2022 г. за изпълнение на задачи по усилването на бдителността и отбранителния потенциал на НАТО на основата на механизиран батальон от състава на Сухопътните войски, с готовност за интегриране на съюзни сили и средства. След формирането се декларира постигането на първоначални оперативни способности. Като принос към формирането на бойната група, до отпадане на необходимостта, САЩ предоставя механизираната рота „Страйкър“, пристигнала в началото на месец март на полигон Ново село за участие в съвместна подготовка с формирования от Въоръжените сили на България, със състав около 150 души и с до 20 единици бойна и спомагателна техника. Италия, Великобритания и Албания също са изразили намерение за участие в бойната група [12].

С цел синхронизиране на общите усилия на Алианса за увеличаване на сдържащия и отбранителен потенциал, всички бойни групи, разположени по Източния фланг на Алианса в Естония, Латвия, Литва, Полша, Словакия, Унгария, Румъния и България са придадени под оперативното командване на Върховния съюзен командващ за Европа (SACEUR). За гарантиране на сигурността на съюзниците на източния фланг на НАТО, освен тези сили, са разположени национални и съюзни формирования с обща численост 40 000 военнослужещи.

Планира се участие на бойната група в учения на Алианса, което ще допринесе за увеличаването на нашите колективни отбранителни способности и оперативна съвместимост като съюзници в Алианса.

И така след приемането на новата Стратегическата концепция на НАТО, решението на МС и сформирането на бойна група, на преден план излиза постигането на оперативна съвместимост като съюзници в Алианса.

Оперативна съвместимост

Терминът „оперативна съвместимост“, на английски *interoperability*, съгласно Longman Dictionary of the English Language, се определя като *inter* - „сред ... извършвани между“ и „*operate”* - „да извършва военни ... действия или мисии“.

Съгласно терминологичния речник на НАТО и Доктрината на ВС на РБ „оперативна съвместимост“ е способността да се действа заедно, във взаимодействие, ефективно и ефикасно за постигане на съюзните тактически, оперативни и стратегически цели [7, 4]. Тя осигурява съвместното изпълняване на мисия в национален и коалиционен формат.

Един от принципите за изграждането, развитието и използването на въоръжените сили, заложени в Националната отбранителна стратегия е оперативната съвместимост [2].

Оперативната съвместимост не се заключава до използването на еднаква военна техника или оборудване. Превъоръжаването на българската армия е в ход вече десетилетия, но в следствие на редица фактори, към настоящия момент ние сме въоръжени и оборудвани с основно с руска военна техника, преобладаващо с аналогови средства и системи, като в следствие на това за Алианса в общата опозната картина при многонационални операции ние може да бъдем определени и възприети като противник. Необходимо е премахването на зависимостта на отбранителните способности на въоръжените ни сили от страни, извън НАТО и ЕС.

В желаното крайно състояние на отбранителните способности на Въоръжените сили към 2032 г. е посочено повишаване на оперативната ефективност на формированията чрез въвеждане на нови, модерни и адекватни на изискванията към способностите образователни и квалификационни програми, програми за подготовка, стандарти за оценка, симулационни системи, модерно оборудване, екипировка, доктрини, тактики, техники и процедури [3].

Измеренията на оперативната съвместимост се определят в 4 аспекта:

- технически (хардуер, оборудване, въоръжение и системи);
- процедурни (доктрини и процедури);
- човешки (терминология и обучение);
- информация.

В техническата област съществуват различни модели на оперативна съвместимост. Един от най-добре развитите и прилагани модели в този контекст е моделът на САЩ “Levels of Information Systems’ Interoperability (LISI)” [1]. Освен това в Алианса, оперативната съвместимост в технически контекст е дефинирана и документирана в NATO Consultation, Command and Control Technical Architecture (NC3TA) [5], като се използва референтен модел за съвместимост (NC3TA Reference Model for Interoperability (NMI). В таблица 1 и 2 са посочени нивата на съвместимост според LISI и NMI.

Таблица 1. Нива на съвместимост според LISI:

Ниво	***Свързаност на системите***	**Описание на съвместимостта**
Ниво 0	Изолирани/Isolated (Manual)	Системите не са свързани, информационна среда на ръчна работа (използване на дискети, flash памети и др.).
Ниво 1	Свързани/Connected (Peer-to-Peer)	Функционална съвместимост в информационна среда на равнопоставеност. Наличие на физическа свързаност, осигуряваща пряко взаимодействие между системите.
Ниво 2	Функционално разпределени/Functional (Distributed)	Функционална съвместимост в разпределена информационна среда. Възможност независими приложения да обменят пряко или в разпределена среда независими компоненти от данни.
Ниво 3	Домейн/Domain (Integrated)	Съвместимост в домейн при интегрирана информационна среда. Наличие на модели от данни за предметни области (домейни) и процедури, чрез които данните се споделят между независими приложения.
Ниво 4	Организация/Enterprise (Universal)	Организационна съвместимост във всеобща информационна среда. Наличие на общи за организацията модели от данни и приложения.

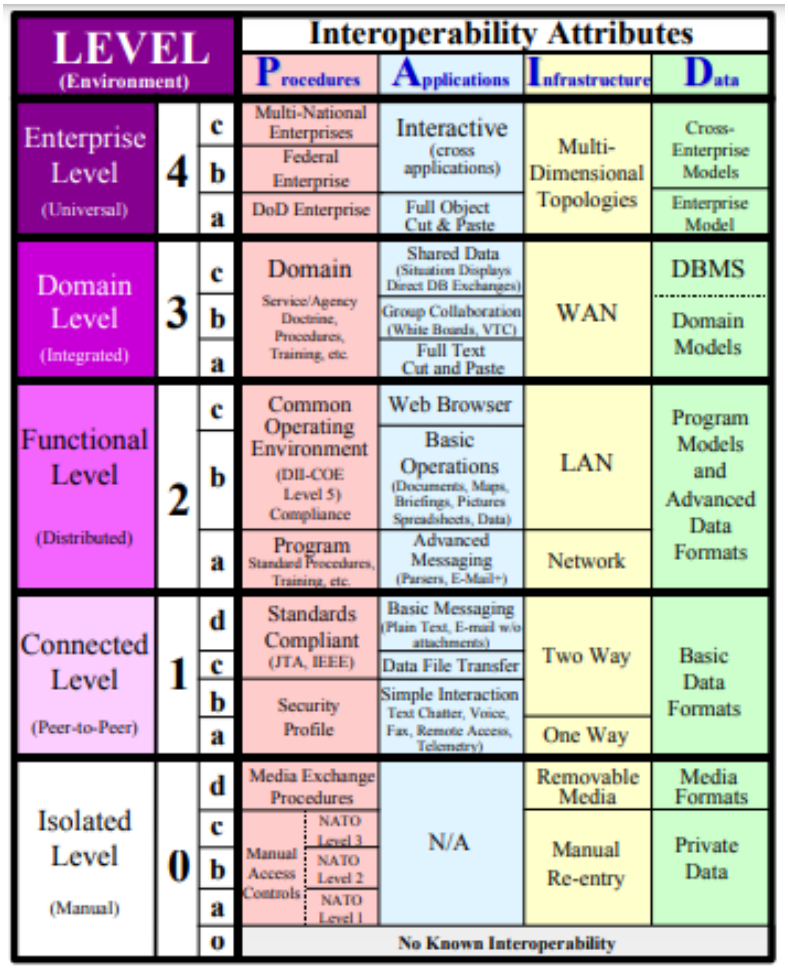
Таблица 2. Нива на съвместимост според NMI:

Степен	***Свързаност на системите***	**Описание на съвместимостта**
Степен 0	Няма обмен на данни (No Data Exchange)	Не съществува физическа връзка и не е възможен обмен на данни.
Степен 1	Неструктуриран обмен на данни (Unstructured Data Exchange)	Обмен на интерпретирани от човека, неструктурирани данни (свободен текст).
Степен 2	Обмен на структурирани данни (Structured Data Exchange)	Обмен на интерпретирани от човека структурирани данни, предназначени за ръчно и/или автоматизирана обработка, но изисква ръчна компилация, получаване и/или изпращане на съобщение.
Степен 3	Безпроблемно споделяне на данни (Seamless Sharing of Data)	Автоматизирано споделяне на данни в рамките на системи, базирани на общ модел за обмен.
Степен 4	Безпроблемно споделяне на информация (Seamless Sharing of Information)	Универсална интерпретация на информацията чрез кооперативна обработка на данни.

От разгледаните два модела на САЩ и НАТО, описващи нивата на оперативна съвместимост в технически аспект, се наблюдават еднакви нива/степени на съвместимост от 0 до 4, с близки и подобни интерпретации за свързаност на системите. Най-ниското от тях е 0, като при него няма свързаност и

реално отсъства всякаква съвместимост, а най-високото 4 – е желаното ниво за постигане на пълна съвместимост.

На фигура 1 е изобразен модела за съвместимост на САЩ, като всяко от нивата се разделя на поднива (от 0 до d) и всяко от тях се идентифицира с четири атрибута на съвместимостта – процедури, приложения, инфраструктура и данни.

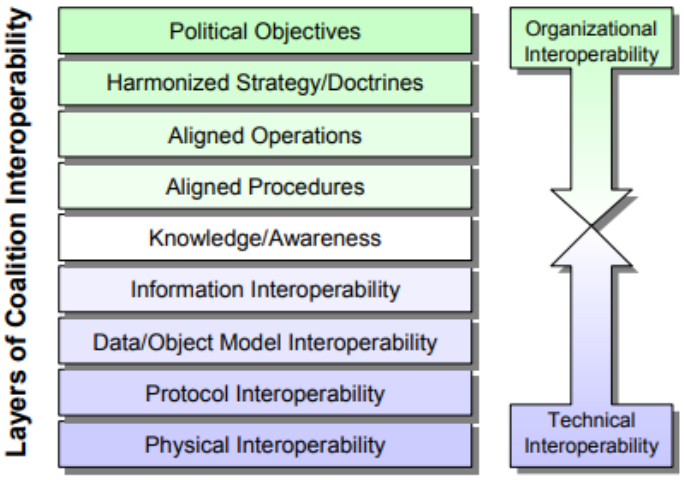
Фиг. 1 Модел за съвместимост на LISI

Както LISI, така и NMI категоризират споделянето на обща информация и обмена на данни по прогресивен и йерархичен начин. Въпреки, че общата концепция за оперативна съвместимост може да има глобална същност, прецизното разбиране и асоциираните с това ползи в рамките на различни домейни ще варират [7].

В коалиционна среда, в случай на липса на оперативно съвместими решения и с цел да се справят с различните нива на оперативна съвместимост, прилагането на рамката за нива на коалиционна съвместимост (Layers of Coalition Interoperability) от коалиционните партньори може да улесни дискусията между различните нации по отношение на техническа и организационна поддръжка.

Рамката, показана на фиг. 2, известна също и като модел на Толк, описва 9 нива на коалиционна съвместимост [6]:

- Физическа съвместимост (Physical Interoperability);
- Протоколна съвместимост (Protocol Interoperability);
- Съвместимост на модела на данни/обект (Data/Object Model Interoperability);
- Информационна съвместимост (Information Interoperability);
- Знание/Осведоменост (Knowledge/Awareness);
- Съвместни процедури (Aligned Procedures);
- Съвместни операции (Aligned Operations);
- Хармонизирани стратегии/доктрини (Harmonized Strategy/Doctrines);
- Политически цели (Political Objectives).

Фиг.2. Нива на коалиционна съвместимост

Моделът за коалиционна съвместимост, може да се разглежда като допълнение към разгледаните по-горе рамки, като използването ѝ само би помогнало формулирането на многослойни модели, които постепенно могат да бъдат внедрени и подкрепени както от организационни, така и от технически посредници между коалиционните партньори. По-специално, този допълнителен изглед може да значително да улесни поддръжката при осигуряването на функционирането на системата за C4ISR особено в мрежово – центрични операции.

Оперативна съвместимост на КИС

Системата за командване и управление на съвместни или коалиционни сили изискват съвместими комуникационно - информационните системи. Оперативната съвместимост на КИС е способността КИС на различните нации да се свързват и работят заедно, да предават информация (глас, видео, данни), използвайки технически средства с цел създаване на споделено разбиране, като същевременно осигуряват инфраструктура за бързо разпространение на намерението [8].

Осъществяването на обмен на информация между различните елементи на развърнати сили в многонационални операции, необходимо условие е постигането на оперативната съвместимост на КИС. Изграждането на съвместими КИС е необходимо условие за ефективност на операциите. Основният елемент на оперативната съвместимост на КИС е тяхната техническа съвместимост, като това включва поддръжка на процесите по създаване, обработване, съхраняване, обмен и защита на информацията посредством предоставяне на множество услуги. Съвместимостта на КИС се постига основно с използването и прилагането на протоколи, стандарти и референтни модели., позволяващи оперативно споделяне на информация между отделните системи на партньорите.

Заключение

От направения преглед и анализ по-горе, възниква крайната необходимост от постигане на оперативна съвместимост на българските военни сили в съвместни и

коалиционни формати, на декларираните сили към НАТО и ЕС, във всички аспекти на съвместимостта и във всички домейни.

Източници:

1. Доктрина на въоръжените сили на Република България, НП – 01, София, 2017
2. Национална отбранителна стратегия, приета с Решение 283 от 18 април 2016 г. на Министерски съвет.
3. Програма за развитие на отбранителните способности на ВС на РБ 2032 г., приет с Решение № 86 на Министерския съвет от 01.02.2021 г.
4. NATO Glossary of Terms and Definitions, APP-6, NCO, 2021.
5. STANAG 5524, NATO INTEROPERABILITY STANDARDS AND PROFILES (NISP) - ADatP-34 EDITION N, 2022
6. Andreas Tolk, Beyond Technical Interoperability, 8th International Command and Control Research and Technology Symposium, Norfolk, VA 23529, June 2003, достъпен на адрес: http://dodccrp.org/events/8th_ICCRTS/pdf/084.pdf
7. Jonathan Searle, John Brennan, General Interoperability Concepts, Defence Academy of the United Kingdom Cranfield University UK
8. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2075.html
9. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84112.htm
10. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_196144.htm
11. https://www.nato.int/strategic-concept/#StrategicConcept
12. https://www.mod.bg/bg/tema_bojna_grupa.php

АНАЛИЗ НА ОТГОВОРНОСТИТЕ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ В ОБЩАТА КОЛЕКТИВНА ОТБРАНА НА НАТО

Майор Ивайло Иванов Мараченски

Анотация: Извършен е анализ на ролята на Република България в приноса към Алианса и към общата политика за сигурност и отбрана в световен мащаб, двустранното и регионалното сътрудничество в сферата на сигурността и международните договори с военни измерения, по които България е страна.

Ключови думи: *отбрана, способности, сигурност, евроатлантическа интеграция*

Свидетели сме на изключително динамична среда за сигурност, в която новите предизвикателства в регионален и световен мащаб, заплахите, произтичащи от т. нар. „хибридна война“ и тероризма показват, че в близко бъдеще е възможно да възникват още конфликти и кризи в различни части на света, което само по себе си налага своевременни и надеждни решения в контекста на колективната и националната сигурност и отбрана. Ето защо изискването въоръжените сили (ВС) на Република България (РБ) да изграждат и развиват оперативни способности е на дневен ред и не търпи отлагане.

Събитията в Украйна нарушиха относителния мир и стабилност в Европа, постигнат след края на Студената война, и затвърдиха загрижеността на демократичния свят. В отговор на това Алиансът предприе действия за повишаването на отбранителния и възпиращ потенциал с цел запазване на стратегическо предимство и противодействие ескалацията на напрежение. Същите

са съгласувани с прилагането на Военната стратегия на НАТО (NMS)[128] чрез постигане на поставените в нея „стратегически цели на Алианса“ и дейности по изпълнението на Концепцията за възпиране и отбрана на евроатлантическата зона (DDA)[129]. Мерките са утвърдени на срещата на върха на НАТО в Мадрид и намериха конкретно изражение в новата Стратегическа концепция на Алианса. [1, 6]

Концепцията потвърждава главната цел на съюза – гарантиране колективната сигурност и отбрана на страните членки. Тя потвърждава и надгражда трите основни задачи[130] на Северноатлантическия съюз – възпиране и отбрана, превенция и управление на кризи, и сигурност чрез сътрудничество. Стратегическата концепция е рамката за бъдещото развитие на Алианса в обхвата на трансатлантическото сътрудничество. Не на последно място, документът отчита новите геостратегически реалности след инвазията в Украйна, а Черноморският регион е изведен като регион със стратегическо значение за НАТО. [1, 5, 6]

Анализ на ролята на Република България в общата политика за сигурност и отбрана на Алианса

Към настоящия момент ролята на Република България се изразява в стремеж към стабилен и видим принос към Алианса и общата политика за сигурност и отбрана в световен мащаб, двустранното и регионалното сътрудничество в сферата на сигурността и международните договори с военни измерения, по които България е страна. Може да се определи, че регионалният подход се явява основен за успеха на многонационалните инициативи на НАТО за изграждане и развитие на способности. Близостта в географско отношение, евроатлантическата интеграция и съществуващите предизвикателства пред сигурността на държавите от региона на югоизточна Европа са ключови фактори при определянето на техните общи стратегически цели. Тъждествеността между националните нива на амбиции

[128] NMS - NATO Military Strategy
[129] DDA- Deterrence and Defence of the Euro Atlantic Area
[130] NATO’s Core Tasks: Deterrence and Defence; Crisis Prevention and Management; Cooperative Security.

подпомагат реализирането на регионалния подход при изграждане на нови отбранителни способности, идеи и възгледи.

Споделянето от РБ на отговорностите, като член на Алианса, налага провеждането на целенасочена и последователна политика за ефективен принос към колективната отбрана, участие в операции за предотвратяване и управление на кризи извън член 5 на Вашингтонския договор, както и активно участие в определянето и осъществяването на общата политика за сигурност и отбрана на съюза. Това изисква привеждане на системата за отбрана на страната в състояние, осигуряващо ефективно функциониране и взаимодействие на националните институции с тези на НАТО, изграждане и развитие на отбранителни способности за противодействие на съвременните предизвикателства, рискове и заплахи, както и достигане на необходимите отбранителни способности за участие в пълния спектър от операции и мисии водени от НАТО.

На национално ниво водещо е убеждението, че европейската и евро-атлантическата перспектива са най-успешният инструмент за укрепване на стабилността и сигурността на нашата страна. Формирането и осъществяването на отбранителната политика на страната се основава на споделената отговорност за сигурността, адекватното участие и използване на механизмите на колективната отбрана на НАТО и общата политика за сигурност и отбрана на съюза.

Съвременното разбиране на сигурността изисква нов понятиен апарат и нова трактовка. В този смисъл тя следва да се разглежда като състояние, изискващо създаването на предпоставки за нейното гарантиране. Сигурността има пряка връзка с понятията всеобхватност и неделимост. Това предполага възприемането на всеобхватен подход и неделимост на сигурността – както в глобален план, така и в рамките на Европейския съюз и НАТО. Едно от ключовите преимущества от интеграцията на РБ в евроатлантическата общност е неделимостта на националната сигурност от тази на съюза. Само по себе си това означава, че принципа на

неделимост обуславя факта, че сигурността на страната е неделима от тази на евроатлантическата общност и международната сигурност като цяло. [2]

В отговор на съвременните рискове и заплахи и най-вече за изпълнение на предявените от политическото ръководство изисквания към трансформацията, бе предприет нов, базиран на "способности" подход към балансирано развитие на ВС и на техните възможности за съвместни операции. [2, 3]

Видно е, че ВС на страната все по-често ще бъдат изправени пред необходимостта от отговор на предизвикателствата, рисковете и заплахите пред сигурността в рамките на колективните системи за сигурност. Това предполага действия в съюзна среда, което превръща оперативната съвместимост със силите на партньорите от НАТО и ЕС в изключителен приоритет. В следствие на това развивайки оперативните си способности, ВС следва да изграждат маневрени и експедиционни формирования, способни да изпълняват задачи в пълния спектър от операции, осигурени със съвременно технологично оборудване, поддържани от интегрирана логистика, способни да действат в мрежова среда, бързо преминаващи от едно функционално състояние в друго, и с високо подготвен професионален и мотивиран личен състав. [2]

Подготовка за отбрана на страната в рамките на общата политика за сигурност и отбрана на Алианса

Ефективната подготовка за осъществяване на отбраната на страната, в рамките на общата политика за сигурност и отбрана на Алианса, е свързана с някои предизвикателства, произтичащи от търсенето на оптимален баланс между желания отбранителен потенциал, необходимите ресурси за неговото достигане и реалните възможности на страната за осигуряване на тези ресурси, а именно: [2]

- изграждане на способности;
- изпълнение на изискванията, съгласно стандартите на НАТО;
- постигане на баланс между високите изисквания и ограничените ресурси;

- подготовка на силите.

Изграждане на способности. ВС на страната следва да отговарят на оперативните потребности на Върховния командващ на обединените въоръжени сили в Европа (SACEUR[131]) и подчинените му компонентни командвания, изразени в приетите от нашата страна Цели за способности. Това обуславя изискването да се намерят ефективни подходи при планирането и разходването на лимитирания финансов ресурс, и същевременно да се приближи организационната структура, състава и техниката до изискванията на Алианса. Постигането на всичко това ще даде възможност да се подготвят в определените срокове, боеготови ВС, способни да изпълнят задачите, произтичащи от защитата на националната сигурност и интереси, както и от поетите към съюзниците ангажименти.

Изпълнение на изискванията, съгласно стандартите на НАТО. Изграждането на способности е тясно свързано с оперативната съвместимост и прилагане на приетите стандарти и сертификационни процедури на НАТО. Поетият курс на изпълнение на тези процеси в Българската Армия изисква системно и ефикасно прилагане на изискванията на тези стандарти, с цел постигане на реална оперативна съвместимост и възможност за опериране в мрежова среда.

Постигане на баланс между високите изисквания и ограничените ресурси. Постигането на баланс между големите изисквания и ограничените ресурси е може би най-голямото предизвикателство, изискващо постоянно оптимизиране на набелязаните приоритети и проекти, както и на подходите при тяхното реализиране.

Подготовка на силите. Професионалната подготовка на силите също представлява фактор, от който зависи дали и доколко ще се осъществят набелязаните приоритети в процеса на трансформация на ВС.

Съгласно Националната отбранителна стратегия, отбраната на страната се планира, подготвя и осъществява в рамките на общата политика за сигурност и

[131] Supreme Allied Commander Europe

отбрана на НАТО с ефективно използване на националните отбранителни способности, включващи военните и невоенните способности на страната. [3]

По мисия „Отбрана”, ВС на страната изпълняват задачи, свързани с гарантирането на националния суверенитет и независимост, защитата на териториалната цялост на страната и на страните-членки на НАТО, в условията на член 5 от Вашингтонския договор. По тази мисия ВС осъществяват: наблюдение, контрол и защита на въздушното пространство в рамките на интегрираната система за противовъздушна отбрана на НАТО, контрол на въздухоплаването за гарантиране на въздушния суверенитет (Air Policing), включително и чрез съвместно изпълнение със сили и средства на страни от Алианса; наблюдение и защита на морските пространства; поддържане в готовност на системата за ранно предупреждение и управление; поддържане на необходимите национални способности в състояние за функциониране в съюзната система за колективна отбрана. [3]

При активиране на член 5 от Вашингтонския договор и действия на територията на други страни-членки на Алианса, ВС на РБ осигуряват сухопътни, военноморски и военновъздушни сили, от комплекта предварително определен и договорен в рамките на процеса на отбранително планиране на НАТО военни формирования.

Мисия „Подкрепа на международния мир и сигурност” на ВС на страната включва изпълнение на международни и коалиционни ангажименти за участие в операции и мисии на НАТО и ЕС в отговор на кризи, предотвратяване на конфликти, борба с тероризма, участие в операции и мисии на ООН, и други коалиционни формати, дейности по контрол на въоръженията, неразпространение на оръжия за масово унищожение, техните носители и материалите за тяхното производство, международно военно сътрудничество, предоставяне на хуманитарна помощ, укрепване на доверието и сигурността. При изпълнението на

тази мисия ВС поддържат готовност за участие в продължителни операции с бойна група, или повече на брой малки формирования и ресурси от видовете ВС.

ВС на страната, съвместно със съюзниците, съседните страни и гражданските организации извършват наблюдение и поддържат пълна и опозната картина на обстановката в морските пространства на РБ. При нарушения на правния статут на териториалното море от военни плавателни средства възпират същите и реагират адекватно на заплахата. При необходимост подпомагат структурите от Министерството на вътрешните работи по охрана на морската ни граница и неутрализиране на невоенни плавателни съдове нарушили разпоредбите на национален или международен закон.

При нарушения на въздушния и морски суверенитет на РБ, ВС използват оръжие по законоустановения ред, в съответствие със съюзните и националните правила и процедури за неговото използване, отразени в плановете за кампании и операции.

ВС на страната участват в борбата с тероризма, като в страната оказват съдействие и подпомагат специализираните национални структури, а извън нея изпълняват съюзническите си задължения. При подпомагане на националните структури на територията на страната, формированията от ВС могат участват на всички етапи от предотвратяване на заплахите, овладяване на кризите, вследствие на терористична дейност и ликвидиране на последствията от тези актове. За изпълнение на съюзническите си задължения за борба с тероризма, ВС на РБ участват в контра и антитерористични операции, ръководени от командните структури на НАТО, и в други програми на Алианса за противодействие на тероризма.

Създаването на нови и развитието на съществуващите способности, необходими за изпълнението на мисиите и задачите на въоръжените сили се определя в зависимост от съвременната среда за сигурност, съществуващите предизвикателства и заплахи и ресурсните възможности на страната.

Към настоящия момент, като се имат предвид ограничените финансови ресурси за отбрана, както и параметрите на съвременната среда за сигурност, ВС на страната не са в състояние да развият пълния необходим спектър от военни способности за самостоятелно провеждане на операции по член 5 от Вашингтонския договор на територията на страната. При операции от такъв характер се разчита на съвместни действия с коалиционни сили за неутрализирането на заплахата за суверенитета и териториалната цялост на страната. Развитието на оперативните способности се основава на способността за планиране и провеждане на съвместни операции, защита на силите и оперативна съвместимост със страните членки на Алианса.

Членството на България в НАТО е основополагащ външнополитически приоритет на държавата и ключов фактор за гарантирането на нашата сигурност и суверенитет. Страната ни е последователен поддръжник на политиката на Алианса на отворени врати, като израз на разбирането, че европейската и евро-атлантическата перспектива е значим стимул за провеждането на реформите и укрепването на демократичните принципи, а оттук и на трайна сигурност и просперитет в съседни и важни за нас региони като Западните Балкани и Черно море.

Нашата страна активно подкрепя и съдейства на колективните усилия на държавите-членки, за координирано и ефективно провеждане на политики и прилагане на инструменти в сферата на международните отношения, като от съществено значение е Общата политика за сигурност и отбрана да се развива и да допринася за укрепване на трансатлантическото сътрудничество. Страната ни развива национален капацитет за участие в общата външна политика и политика на сигурност на Алианса, включително и в операции и мисии за управление на кризи, което води до укрепване на позициите на съюза като глобален фактор за сигурност.

Членството на РБ в НАТО изисква споделяне на отговорностите и налага провеждането на целенасочена, последователна и активна политика за ефективен

принос към колективната отбрана. Това несъмнено е свързано както с участие в операции по член 5 от Вашингтонския договор, така също и с участие в операции и мисии за предотвратяване и управление на кризи извън член 5.

Привеждането на системата за отбрана на страната в състояние, осигуряващо ефективно функциониране и взаимодействие на националните институции с тези на НАТО, изграждането и непрекъснато развитие на подходящи отбранителни способности за противодействие на съвременните предизвикателства, рискове и заплахи, както и достигане на необходимите отбранителни способности за ефективно участие в пълния спектър от операции и мисии водени от Алианса, са основните направления за усъвършенстване на системата за отбрана на страната.

Неизменна остава позицията на Република България, че европейската и евро-атлантическата перспектива са най-успешният инструмент за укрепване на стабилността и сигурността в световен мащаб.

Използвана литература

1. Добрев, К. Използване на националните въоръжени сили в колективната отбрана на страната, София, 2012.
2. Доклад от Оперативен сбор на командващия на Съвместното командване на силите, СКС, 2013.
3. Лекция на началника на отбраната адмирал Емил Ефтимов за тържественото откриване на учебната 2022/2023 година във Военна академия „Г. С. Раковски";
4. Лясковски Л, Постигане на военни способности чрез планиране базирано на способности доклад, Военна академия „Георги Ст. Раковски", София, 2011г;
5. Национална отбранителна стратегия на Република България, МО, 2011;
6. Национална публикация на въоръжените сили на Република България НП-1;
7. MC 0400/4 NATO Military Strategy;
8. NATO 2022 Strategic Concept;

АНАЛИЗ НА СИГУРНОСТТА И ЗАЩИТАТА НА ИНФОРМАЦИЯТА В АВТОМАТИЗИРАНИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ СИСТЕМИ И МРЕЖИ В БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ

Майор Ивайло Иванов Мараченски

Анотация: Извършен е анализ на процедурите за сигурност на АИС и мрежи във военна среда. Също така са разгледани правните, управленските и организационните аспекти на сигурността на информацията, както и стандартите и процедурите за гарантиране на сигурността на информацията и нейната защита.

Ключови думи: *информация, защита, информационни технологии, стандарти.*

Развитието на автоматизираните информационни системи и мрежи играе ролята на катализатор за развитието на Българската Армия и повишаване на нейната ефективност в гарантирането на военния аспект на националната сигурност. Използването на нови информационни технологии е насочено към съкращаване на времето и повишаване на качеството на управленския цикъл. По този начин се постига по-ефективно използване на националните ресурси за отбрана при изпълнение на функциите на БА по възпиране, предотвратяване и отразяване на възможни рискове и заплахи за сигурността на страната ни.

Информацията, обработвана и предавана във военните информационни системи, в по-голямата си част представлява държавна тайна, по смисъла на „Закона за защита на класифицираната информация“ (ЗЗКИ), което определя осигуряването на сигурност и защита на военните информационни системи от нерегламентиран

достъп, като един от решаващите фактори за опазване на националната сигурност на държавата.

Целта на защитата на военните информационни системи е осигуряването на сигурност на класифицираната информация и опазването ѝ от случайно или преднамерено разкриване, неправомерно ползване или унищожаване.

В съвременния, бързо развиващ се свят на комуникационните и информационните технологии, сигурността вече не е пожелание, тя е абсолютно необходима. Имайки предвид, че една потенциална информационна война ще се води по всички писани и неписани закони, за сигурността и защитата на военните информационни системи и мрежи може дори да се каже, че е жизнено необходима. Ето защо осигуряването на сигурността и защитата на информационните системи/мрежи е от първостепенно значение за органите от звената по сигурност на информацията в БА.

Бурното развитие на информационните технологии доведе до промяна в средствата и схващанията за воденето на съвременните военни операции. В този смисъл информацията се превръща в мощно оръжие. Ето защо защитата на класифицираната информация, без компромиси в сигурността, е и основата за постигане на целите на БА като пълноправен член на НАТО.

Общи въпроси по сигурността и защитата на автоматизираните информационни системи и мрежи

Сигурността е свойство на една система да противостои на външни или вътрешни дестабилизиращи фактори, които могат да доведат до нейното нежелателно състояние или поведение. Това важи и за сигурността на информационните системи.

Целта на всяка информационна система е предоставяне на пълна, достоверна и своевременна информация. Тази информация е уязвима както поради случайни, така и поради злонамерени дестабилизиращи фактори и заплахи, което налага да се вземат мерки за нейната защита.

Съвсем формално погледнато ценността на информацията в АИС или мрежата зависи от това, колко струва времето на потребителя при въвеждането на данни в системата, колко данни са съхранени, от това, колко дълго би продължило възстановяването на тези данни, ако те се загубят, и как загубата или изтичането им би навредило на организацията. Разходите за възстановяване на данните при тяхната загуба или поради попадането им в чужди ръце може многократно да надхвърлят например стойността на компютъра (или системата). Потребителите трябва да защитят своите данни и информация както от механични повреди, така и от стихийни бедствия. В края на краищата все едно е дали твърдият диск ще бъде унищожен от компютърен вирус, или същата "услуга" ще му бъде оказана от наводнение, или мълния. Статистиката показва, че най-големият брой инциденти със загуба на потребителска информация са или случайни, или причина за тях са самите потребители.

Всеки ръководител трябва да определи ценността на данните за неговата организация - лични данни за персонала, информация за заплатите, номера на банкови сметки, изследователски и развойни продукти, финансови отчети, медицински картони, делова кореспонденция и други. За съжаление подобни данни често се оставят напълно незащитени. Проблемите стават още по-сложни при работа в мрежа.

Под **защита на информацията** трябва да се разбира постоянно използване на средства и методи, прилагани с цел:

- защита на конфиденциалността – т.е. да не се допуска разкриването на информация от неоторизирани лица;
- защита на цялостността – т.е. да не се допуска неоторизирана преднамерена или случайна модификация на информацията;
- защита на достъпността – т.е. да не се допуска отказ на информация или ресурс.

Обект на защитата е структурен компонент на информационната система, в който има информация, подлежаща на защита. Такива обекти са компютрите, мрежови средства и помещенията и др.

Сигурността на АИС или мрежи е свойство на системите и мрежите да противодействат на опитите за несанкциониран достъп до обработваната и съхраняваната информация, водещи до деструктивни действия и получаване на лъжлива информация.

Тя се гради върху следните концепции:

• *идентификация* - потребителите използват компютърните приложения чрез потребителски идентификатор (ID);

• *автентикация* - доказване на самоличността на потребителя;

• *оторизация* - присвояване на права за достъп на всеки потребител (например за запис, четене или изпълнение на приложение);

• *контрол на достъпа* - присвояване на права за достъп до мрежови ресурси (ресурси на АИС) и предпазване на ресурсите чрез лимитиран достъп (кой, как, кога и при какви условия има достъп до тях);

• *конфиденциалност* - защита на данните чрез контрол на достъпа и криптиране;

• *цялостност на данните (интегритет)* - откриване на несанкционирана модификация на данните, обикновено при предаване на съобщението;

• *доказване на източника на данните (невъзможност за отказ от авторство)*;

• *управление на отказ от услуги (DoS)* - предотвратяване препълването на лентата на пропускане на канала или блокирането на достъпа.

Същност на сигурността и защитата на автоматизираните информационни системи и мрежи във военен аспект

Технологичните подобрения в информационните технологии продължават да съкращават времето и разстоянията като фактори и осигуряват все по-бързи темпове за обмен на информация. Създава се глобална мрежа от военни информационни

системи и мрежи, свързващи информационни бази данни и центрове за обработка и анализ на информацията, които са достъпни за войските навсякъде и по всяко време, при изпълнение на задачи от различен характер. Обменяната в тях информация в по-голямата си част представлява държавна или служебна тайна, която по смисъла на Закона за защита на класифицираната информация (ЗЗКИ) е ”класифицирана” и подлежи на защита от нерегламентиран достъп и компрометиране [6].

С термина **класифицирана информация** се означават материали и документи, съдържащи информация, класифицирана като държавна или служебна тайна. Тя може да е от политически, военен и икономически характер, от промишлено, научно или технологично естество [1].

При обмена на класифицирана информация в автоматизираните информационни системи, основен фактор се явява нейната защита. С цел нейното осигуряване се планира система от мерки, които се различават според нивото на класификация на информацията, която ще се създава, обработва, съхранява и пренася, а именно ”строго секретно”, ”секретно”, ”поверително” или ”за служебно ползване”.

Сигурността на АИС или мрежи представлява система от принципи и мерки за защита от нерегламентиран достъп до класифицирана информация, създавана, обработвана, съхранявана и пренасяна в тях. Постигането й е резултат от дейности по запазване на конфиденциалността на обменяната и съхранявана информация, нейната цялостност и ограниченост за достъп, както и такива, недопускащи възможността за отричане на принадлежността й.

Защитата на АИС или мрежи (като елемент на комуникационно-информационната система на БА) е процес, свързан с изпълнението на мероприятия и дейности, произтичащи от изискванията на държавните и ведомствени нормативни документи по опазване на държавната и служебна тайна от случайно или преднамерено разкриване, неправомерно използване или унищожаване [1].

При дефиниране на общата система за сигурност на автоматизираните информационни системи или мрежи в БА се открояват следните елементи [2,3]:

- *физическа сигурност* – съвкупност от организационни, физически и технически мерки за предотвратяване на нерегламентиран достъп до материали, документи, техника и съоръжения, представляващи държавна или служебна тайна, с цел предпазване от шпионаж, загуба, кражба, повреждане или унищожаване;
- *персонална сигурност* – съвкупност от принципи и мерки, прилагани от компетентните органи по съответния ред спрямо лица, с цел гарантиране защитата на класифицираната информация;
- *документална сигурност* - мерки, способи и средства за защитата на класифицираната информация при създаването, обработването и съхраняването на документи, както и организирането и работата на регистратури за класифицирана информация;
- *комуникационна и криптографска сигурност, защита от паразитни електромагнитни излъчвания* - комуникационната сигурност представлява система от мерки за сигурност, прилагани с цел защита на класифицираната информация от нерегламентиран достъп при нейното пренасяне по комуникационни системи. Криптографската сигурност включва криптографски методи и средства, които се прилагат, с цел защита на класифицираната информация от нерегламентиран достъп при нейното създаване, обработка, съхранение и пренасяне. Защитата от паразитни електромагнитни излъчвания обхваща мерки за защита на информацията, чрез ограничаване влиянието на ЕМИ, с цел предотвратяване възможността за прихващане и анализ;
- *компютърна сигурност* - система от мерки за сигурност, прилагани с цел осигуряване на конфиденциалност, интегритет и достъпност на класифицираната информация в АИС или мрежата. Тези мерки се реализират чрез възможностите на техническите и програмните средства на компютърните системи и на специализирани средства.

Важен елемент на сигурността на информацията е определянето на отговорните длъжностни лица и техните функционални задължения [2]:

- служител по сигурността на АИС или мрежи в организационната единица;
- орган за развитие и експлоатация (ОРЕ) на АИС или мрежата;
- администратор по сигурността на АИС или мрежата;
- администратори на АИС (системни администратори), администратори на приложенията и базите данни;
- потребители на АИС или мрежата.

Внимание заслужава и въпросът за свързването на АИС или мрежи в БА, в които се създава, съхранява, обработва и пренася класифицирана информация, към други АИС или мрежи. Според закона е забранено те да бъдат свързвани към Интернет или други публични мрежи. Интересен е случаят, при който е необходимо да се свържат АИС или мрежи с различно ниво на класификация на информацията, обработвана в тях – например „поверително" към „за служебно ползване". На настоящия етап в националното законодателство този въпрос е недостатъчно уреден, а националният Орган по акредитация на сигурността (ОАС) в лицето на Държавната агенция „Национална сигурност" (ДАНС) няма одобрени технически устройства и регламент за прилагането им. Този проблем ще бъде по-обстойно разгледан в трета глава.

Основните средства, осигуряващи защита на АИС/мрежи в БА, са:

- *законодателни* – съвкупност от нормативни и регламентиращи документи по сигурността на информацията – Закон за защита на класифицираната информация, правилника за неговото прилагане и съпътстващите закона нормативни актове – наредби по съответните видове сигурност, заповеди и разпореждания на ведомствено ниво, нормативни документи от международен и съюзен характер (международни закони, стандарти, споразумения и други);
- *апаратни и програмни* - антивирусна защита, използване на подходящ комуникационен хардуер и софтуер с цел запазване качеството на връзките и

сигурността на пренасяната класифицирана информация – маршрутизатори, защитни стени и т.н.;

- *криптографски* - IP и канални криптиращи устройства;
- *организационни* - нормативно-правни актове, регламентиращи процесите на функциониране на АИС или мрежи, както и взаимоотношенията между потребителите и системите, с цел изключване възможността за несанкциониран достъп или унищожаване на информация. Тук са включени: изготвяне на специфични изисквания още при проектирането на АИС или мрежата (както за територията и сградите, така и за изграждащите я елементи); подбор на персонал; организиране на надежден пропускателен режим; организиране на система за съхраняване и ползване на документи; организиране и регламентиране работата на персонала; контрол по изменение на програмното и техническото осигуряване на АИС или мрежата; обучение и контрол на персонала. Важен момент е определянето на отговорностите на съответните длъжностни лица – служители по сигурността, администратори по сигурността, системни администратори, администратори на приложенията и базите данни и т.н.;
- физически - различни устройства, съоръжения и мероприятия, които възпрепятстват или правят невъзможно проникването на потенциални нарушители до местата, от където има достъп до защитавана информация. Основните мероприятия при изграждане на физическата защита са: физическа изолация на съоръженията, в които са разположени ресурсите на АИС или мрежата; създаване на контролируема зона, изключваща възможността от прехват на паразитни електромагнитни излъчвания; организиране на контролно-пропускателен режим; изграждане на адекватна алармена система против проникване, система за контрол на достъпа, пожароизвестителна (пожарогасителна) система и система за видеонаблюдение.

Практиката показва, че в БА се прилагат политики за сигурност и мерки за защита на класифицираната информация в АИС/мрежи, в съответствие с националното

законодателство. Разработени са заповеди и разпореждания, определящи рамките и правилата за защита на информацията, отнасящи се до описаните видове сигурност – персонална, документална, физическа, комуникационна и компютърна.

Все още има затруднения в процеса по акредитация на сигурността, като част от причините са свързани с липсата на достатъчна подготовка на длъжностните лица, отговорни за сигурността на АИС или мрежи, липсата на подробни и преди всичко „работещи" вътрешноведомствени нормативни документи по сигурността, както и с пословичното в последните години съвместяване на множество задължения от едно и също лице, т.е. масово прилагане на принципа „той и …".

При всяко редуциране числеността на БА тези проблеми няма да намерят своето разрешение, а напротив, ще се задълбочат. Ето защо тези нови предизвикателства изискват адекватни модели и методи за сигурност. Изискванията, поставени към системите за защита на данните и сигурността на информацията постоянно се увеличават. Членството на Република България в НАТО и ЕС ангажира страната ни с изпълнението на високи изисквания за опазване достъпа до класифицирана информация, предоставяна от партньорите ни. За целта е необходимо методите на защита на информацията постоянно да се оптимизират.

Използвана литература:

1. Доктрина за комуникационно-информационната система на Въоръжените сили НП – 06. – МО, София, 2012 г., 61 с.
2. Наредба за задължителните общи условия за сигурността на автоматизираните информационни системи и мрежи, в които се създава, обработва, съхранява и пренася класифицирана информация (приета с ПМС № 99 от 10.05.2003 г., обн. ДВ бр.46 от 20.05.2003г., изм. ДВ бр.44 от 09.05.2008г.) – МО, София, 2004 г., 189 с.
3. Иванов, Иван. Сигурност на автоматизираните информационни системи и мрежи. Акредитация на сигурността на военни КИС. - сп. СІО, бр.5, 2004 г.
4. Закон за защита на класифицираната информация

ИЗСЛЕДВАНЕ НА РИСКОВЕТЕ ЗА КИБЕРСИГУРНОСТТА ВЪВ ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА БЪЛГАРИЯ

Петър Сашев Йорданов

Анотация: В този доклад се разглеждат съвременните тенденции на нарастване на рисковете и заплахите в киберпространството, включително и към комуникационните и информационни системи на въоръжените сили на Република България.

Ключови думи: *киберсигурност, киберзаплахи, кибератаки, технологии, хакер.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Мрежовата сигурност е не само важна основа за осигуряване на военни бойни способности, но и необходим фактор за гарантиране на националната сигурност и стабилност. Целият свят, особено армията, е здраво вкоренен в киберпространството. Много страни разчитат на мрежови технологии и разузнаване, за да ускорят подобряването на бойната ефективност и предимства и да овладеят инициативата в киберпространството. Техните военни операции в киберпространството са по-агресивни, което от своя страна носи нови заплахи за мрежовата сигурност. Конотацията и разширението на мрежовата сигурност се разшириха безпрецедентно. Мрежовите атаки с национален произход ще се превърнат в основна заплаха за мрежовата сигурност, а обхватът и целта на тези атаки ще се разширят безкрайно. В лицето на новите промени в киберзаплахите, киберсигурността трябва да се разглежда като сложен гигантски системен проблем,

който трябва да бъде решен по цялостен начин, а поддържащите сили за справяне с новите заплахи трябва да бъдат намерени от три аспекта: подобряване на способностите, участие и сътрудничество с правителството и обществото и подобряване на международното управление. Армията е високо в списъка за повечето национални държави, компрометиращи въоръжените сили на друга нация чрез кибер действия, които често не могат да бъдат последвани. Военните са приоритетна цел. Военнослужещите трябва да могат да идентифицират потенциални онлайн рискове и след това да изградят добра киберзащитата. Понастоящем западните страни, постепенно възприемат киберпространството като боен домейн и приемат развитието на кибервъоръжени и кибер бойни способности като основен стълб за повишаване на националната си военна сила. Военните операции в киберпространството показват нови характеристики и все повече се превръщат в едно от основните средства за определяне дали дадена страна може да се възползва от стратегически възможности и предимства. Традиционните граници на война и мир, военно-цивилни, настъпателни и отбранителни се нарушават, поддържайки стратегическа стабилност и сигурността в глобалното киберпространство Задачата на националната киберсигурност е още по-трудна.

ЦЕЛ

Целта на настоящия доклад е да се разкрият водещите направления при хибридните заплахи и се установят отговорностите и организацията при киберсигурността на въоръжените сили.

За изпълнение на така формулираната цел поставихме за разрешаване следните задачи:

1. Да се извърши преглед и анализ на специализираните литературни източници и държавни нормативни документи по проблемите на информационната сигурност във въоръжените сили.

2. Да се разкрият основните правила, изисквания и нормативни актове за киберзащита в армията.

3. Да се анализират дейностите и отговорностите на организации и служби, отговарящи за обезпечаване на киберсигурността при провеждане на военни мероприятия и операции.

МЕТОДИКА

1. Проучване, анализ и обобщение на достъпната информация по изследвания проблем.

2. Разкриване методологията и структурата по организацията и отговорностите на ангажираните по киберохраната на военни събития в различните формирования.

ДИСКУСИЯ

В подкрепа на направените до тук твърдения, засягащи информационната сигурност на всяко военно мероприятие, ще посочим различни примери.

Акаунтите на британската армия в Twitter и YouTube бяха хакнати за насърчаване на измами с криптовалута. Профилите на армията в Twitter и YouTube бяха превзети от хакери, чиято самоличност все още не е известна. Името на акаунта в Twitter беше променено на „pssssd“, а снимките на неговия профил и банер бяха променени, за да приличат на колекция незаменими токени, наречена „The Possessed“. Бяха изтри всички видеоклипове на акаунта и ги замени с потоци на живо от стари клипове, взети от разговор с Илон Мъск и съоснователя на Twitter Джак Дорси за биткойн, хостван от Ark през юли 2021 г. Към потоците на живо беше добавен текст, насочващ потребителите към уебсайтове за крипто измами. След това и двата акаунта са върнати на законния им собственик. Това не е първият път, когато високопоставен акаунт в социални медии е бил експлоатиран от хакери за насърчаване на крипто измами. През 2020 г. Twitter акаунтите на Мъск,

президента Джо Байдън и много други бяха превзети, за да измамят техните последователи с биткойни.[132] [1]

Както при всяка друга свързана с интернет система, хакерите могат да се опитват да манипулират съдържанието или да пречат на функционирането на военни уеб сайтове и системи за електронна поща. Например, вечерта на 15 февруари Украйна беше обекта на хакерската атака за последния месец: от нея пострада най-големите банки в страната и уебсайта на държавната структура, включително Министерството на външните работи. [2][133].

Нови характеристики на военните операции в киберпространството.

От дълго време международната дискусия относно кибервойната е много интензивна, като се фокусира най-вече върху концепцията за киберзащитата. Някои страни са относително предпазливи относно това дали да характеризират кибератаките като войни и се притесняват от „прекалена реакция“ и излизане от контрол [3]. В същото време обаче се наблюдава увеличение на операциите в киберпространството, провеждани от военни или разузнавателни служби, които, макар и да не достигат нивото на открита война или въоръжен конфликт, се използват все повече от някои държави за получаване на стратегическо предимство и придобиване на стратегически основно средство за инициатива. Като цяло настоящите военни операции в киберпространството имат три характеристики.

Първо, мрежата, информацията и данните се превърнаха в основа за ускорено подобряване на бойната мощ. Кибер командването на САЩ вярва, че „получаването на предимство във физическата област зависи до голяма степен от предимството на киберпространството“ [4] От създаването си през 2010 г. персоналът, институциите и отговорностите на Кибер командването на САЩ непрекъснато се обогатяват и неговият статут е значително подобрен. През май 2018 г. Кибер командването на

[132] https://www-cnbc-com.translate.goog/2022/07/04/uk-armys-twitter-and-youtube-accounts-hacked-to-promote-crypto-scams.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=bg&_x_tr_hl=bg&_x_tr_pto=sc

[133] https://www-svoboda-org.translate.goog/a/balovstvo-ili-preludiya-k-vojne-hakerskie-ataki-na-ukrainu/31706957.html?_x_tr_sl=ru&_x_tr_tl=bg&_x_tr_hl=bg&_x_tr_pto=sc

САЩ беше официално отделено от Стратегическото командване и надстроено до десето съвместно бойно командване Способността да насочва, координира и координира операции в киберпространството. Пол Накасон, командир на Кибер командването на САЩ, каза откровено, когато преглеждаше 10-годишната история на отдела, „успешно изгради добре обучена сила, изгради екип, който защитава страната и е упълномощен да провежда офанзивни операции“ [4] . През август 2019 г. тогавашният президент Тръмп подписа Президентски меморандум за национална сигурност №13, упълномощавайки командира на Cyber Command да провежда офанзивни кибер операции без съгласието на президента. Законите за разрешение на националната отбрана за двете фискални години 2019 и 2021 предоставят по-голяма свобода на действие за военните кибероперации на САЩ, включително намаляване на прага за одобрение на кибероперации, приравняване на такива операции с конвенционални операции и облекчаване на правомощията за възлагане на поръчки на Cyber Command Wait.

Предаването на информация и инструкции между всички възли в мрежата са свързани. Може да се каже, че американската армия активно се съобразява с тенденцията на технологично развитие, непрекъснато актуализира своите оперативни концепции, оформя нови бойни методи и реализира всеобхватната унификация на данни, мрежи и системи чрез цифрова трансформация, поставяйки основата за всички „Операции на домейн“. [4].

Второ, с помощта на интелекта се създават нови бойни режими. От 90-те години на миналия век американската армия последователно предлага концепции като мрежово-центрирана война, интегрирана война във въздуха и морето, война с множество домейни, алгоритмична война и война, ориентирана към решения. От гледна точка на американската армия, днешната конфронтация е хибридна операция с много области, включваща киберпространство, космос и електромагнитен спектър, информационна среда и когнитивни полета и т.н. Тя се координира чрез компютри, обхващаща земя, море, въздух и киберпространство,

съчетавайки космос, Всеобхватна конкуренция с противници в киберпространството, възпирането, транспортирането, операциите с електромагнитен спектър, противоракетната отбрана и др. За тази цел Съединените щати започнаха да изграждат „Съвместно командване и контрол на всички домейни“ (JADC2) мрежа на бойното поле, използвайки сензори като „възли“, мрежи като „мускули“ и данни като „муниции“ за свързване на различни оперативни домейни, разчупете границите на различните услуги и постигнете безпроблемна интеграция на способности във всички домейни, ефективно командване и контрол и бързо интелигентно вземане на решения за контролиране на ситуацията на бойното поле. JADC2 може не само да получава информация от бойното поле по-бързо и по-всеобхватно, но също така да нахлуе в системата за командване и контрол на врага, да наблюдава процеса на вземане на решения и да прави насочени бойни разгръщания своевременно. В допълнение, използването на различни оръжия за едновременно нападение върху различни цели на врага го прави изтощен и неспособен да концентрира силите си, за да реагира ефективно.

Трето, действията са по-инициативни и агресивни. Големите западни сили, претърпяха фундаментални промени в стратегическата си преценка и възприемането на заплахите от киберпространството. През 2017 г. правителството на САЩ публикува „Стратегията за национална сигурност на САЩ“, заявявайки, че „киберинструментите позволяват на противниците да нанасят стратегически удари срещу САЩ, без да прибягват до ядрени оръжия“, „враговете и конкурентите не са в състояние да предизвикат открити военни конфликти и да не нарушават сериозно международното право. „Тези действия са внимателно проектирани, за да увеличат максимално ползите и да създадат ново статукво, без да налагат преки военни действия на САЩ." „Стратегическият план (2020-2025)“, издаден от Военноморското кибер командване на САЩ през 2020 г., също подчертава, че „дългосрочните стратегически конкуренти на Съединените щати извършват стратегически кибер дейности за промяна на международния ред и това няма да

стоп. Технологията е предоставила на нашите противници Осигурява способността да постигат целите си без използването на традиционна военна сила. Нашите противници ни ангажират в киберпространството и цената е кумулативна – всяко проникване, хакване или изтичане може да не е така за само по себе си има стратегическо въздействие, но комбинираното въздействие се счита за равносилно на военен акт“. През декември 2020 г. кибератаката „SolarWinds“ се случи в Съединените щати и бяха нападнати 9 основни правителствени отдела и повече от 100 предприятия в Съединените щати. Американският конгресмен Ангъс Кинг и други смятат, че нападателите са постигнали „победа по учебник“ в „конкуренцията на големите сили“ през 21-ви век и „унищожават доверието в Съединените щати в киберпространството“ [5]. В заключение, кибер враговете многократно са получавали стратегически предимства чрез кибер кражба на права върху интелектуална собственост, намеса в избори и атаки срещу критична инфраструктура, които сериозно са навредили на сигурността и интересите на Съединените щати „За да подобрим сигурността и стабилността, има нужда от нов подход“ [6].

РЕЗУЛТАТИ

Очакван краен резултат за Въоръжените сили и Българската армия е изграждането на Войски за киберсигурност, включващи стационарни и мобилни военни формирования. Смята се, че е назрял моментът за подобно организационно-щатно усилие у нас, за да не се окажем на опашката на съвременните армия. [7]

Като цяло поддържането на сигурността на мрежата изисква три основни метода на поддръжка**.**

- Единият е да се засили изграждането на капацитет.

Следователно, само ако техническата сила и способността за иновации са по-добри, те няма да изпаднат в пасивност. В същото време е необходимо да се стремим към надмощие в конкуренцията на механизми, политики, закони, таланти, индустрии,

ресурси, международен дискурс и т.н., за да се формира триизмерна защита и цялостна контрамярка срещу системата.

- Вторият е участието и сътрудничеството на цялото правителство и цялото общество.

„Всеки носи отговорност за киберсигурността“ не е лозунг, а мощна гаранция срещу дългата линия на защита на киберсигурността и диверсификацията на заплахите за киберсигурността. Правителства, предприятия, технически общности, граждани, организации и т.н. не само поемат дължимите им отговорности, но също така трябва да формират съвместна сила и да си сътрудничат помежду си.

- Третото е подобряване на международното управление.

Тъй като някои държави използват кибернетична мощ по-активно и често, за да „контролират насилието с насилие“ и „да спрат войната с война“, резултатите са контрапродуктивни и допълнително влошават средата за киберсигурност, увеличавайки дефицита на доверие и дефицита на управление. Необходимо е активно да се въвеждат иновации, да се справят с някои възникващи специфични инциденти чрез преговори, да се изследва прилагането на принципите на международното право в киберпространството и да се изследва нова рамка за международно управление, която наистина се адаптира към технологичното развитие и е благоприятна за ползване на технологични дивиденти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

За да обобщим, може да се види, че западните държави разглеждат киберпространството като граница на геополитиката и националните игри, извършват съответни военни операции, събират данни и разузнаване чрез различни дейности като мрежови атаки и мрежово шпиониране и дебнат близо до обекти с висока стойност Дори чакайки възможност за атака, военните операции в киберпространството все повече се превръщат в конвенционално средство за придобиване на конкурентно предимство и постигане на политически и дори

стратегически цели. Обхватът на кибератаките ще се разшири за неопределено време, а „безразборните“ цели на атаката ще станат по-видими. Вижда се, че прагът за използване на военна сила в киберпространството в бъдеще ще бъде все по-нисък.

Библиография

1. **доклад, Лора Колодни от CNBC допринесе за този.** Акаунтите на британската армия в Twitter и YouTube бяха хакнати за насърчаване на измами с криптовалута. [В Интернете] https://www-cnbc-com.translate.goog/2022/07/04/uk-armys-twitter-and-youtube-accounts-hacked-to-promote-crypto-scams.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=bg&_x_tr_hl=bg&_x_tr_pto=sc.

2. **Баранович, Андрей.** "Глезотии" или прелюдия към войната? Хакерски атаки пресичат Украйна. *Радио свобода.* [В Интернете] 2022 г. https://soundcloud.com/radio-svoboda/predstavitel-ukrainskogo-kiberalyansa-andrey-baranovich-o-khakerskoy-atake-na-ukrainu-15-fevralya.

3. **Lan, Tang.** Значението на киберсигурността от новата ситуация на военните операции в киберпространството. [В Интернете] 18 Август 2021 г. https://www-rmlt-com-cn.translate.goog/2021/0818/622311.shtml?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=zh-CN&_x_tr_tl=bg&_x_tr_hl=bg&_x_tr_pto=sc.

4. **„Постигане и поддържане на превъзходство в киберпространството: Визия на** командването за киберкомандването на САЩ“. [В Интернете] 14 Юни 2018 г. https://www.cybercom.mil/Portals/56/Documents/USCYBERCOM%20Vision%20April%202018.pdf**.**

5. „Изявление на генерал Пол М. Накасон, командващ, Кибер командване на Съединените щати пред 117-ия комитет по въоръжените сили на Сената на Конгреса“. [В Интернете] https://www.armed-services.senate.gov/imo/media /doc /Nakasone_03-25-21.pdf, 2021-3-25..

6. „Постигане и поддържане на превъзходство в киберпространството: Визия на командването за киберкомандването на САЩ“. [В Интернете] https://www.cybercom.mil/Portals/56/Documents/USCYBERCOM%20Vision%20April%202018.pdf, 2018-3- 3..

7. Спиридонов, Спиридон. Дойде ли време за кибервойски и у нас? [В Интернет] 19 Юни 2019 г. https://trud.bg/%D0%B4%D0%BE%D0%B9%D0%B4%D0%B5-%D0%BB%D0%B8-%D0%B2%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BA%D0%B8%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D0%B8-%D1%83-%D0%BD%D0%B0%D1%81/.

АНАЛИЗ НА ПЛАНОВЕТЕ ЗА МОДЕРНИЗАЦИЯ, ИЗГРАЖДАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ОТБРАНАТА И ВЪОРЪЖЕНИТЕ СИЛИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ 2003-2019[134]

Полк. доц. д-р Зарко Здравков
Гл. ас. д-р Анелия Атипова
Ас. д-р Севдалин Стойков

ANALYSIS OF THE PLANS FOR MODERNIZATION, CONSTRUCTION AND DEVELOPMENT OF DEFENCE AND THE ARMED FORCES 2003-2019

Colonel Assoc. Prof. Dr. Zarko Zdravkov
Assist. Prof. Dr. Anelia Atipova
Assist. Prof. Dr. Sevdalin Stoykov

Абстракт: Докладът разглежда плановете за модернизация, изграждане и развитие на отбраната и въоръжените сили, приети в периода 2003-2019 г. Целта му е да анализира процеса на създаване на отбранителни способности на стратегическо ниво, като проследи хронологията на провеждане на стратегически прегледи на отбраната в указания период и открие основните проблеми в качеството и изпълнението на плановете. На тази база са определени тенденциите в еволюцията на плановете за развитие на ВС.

Ключови думи: *Стратегически преглед на отбраната; отбранителни способности; план за модернизация, изграждане и развитие; въоръжени сили*

[134] Разработката се позовава на данни от Стратегическия преглед на отбраната 2019 и е извършена в рамките на Национална програма „Сигурност и отбрана“, Компонент 3 „Отбрана и защита на населението при бедствия и аварии“, Работен пакет 3.2. Доктрини и стратегии, в изпълнение на Задача 3.2.1. Изследване на концепции, доктрини и стратегии за сигурност. Моделиране на системата за национална сигурност

Abstract: The report examines the plans for modernization, construction and development of defence and the armed forces adopted in the period 2003-2019. Its purpose is to analyse the process of building defence capabilities at the strategic level, by tracing the chronology of strategic defence reviews in the specified period and identifying the main problems in the quality and implementation of the adopted plans. On this basis, the trends in the evolution of the plans for the development of the armed forces are determined.

Keywords: *Strategic defence review; defence capabilities; plans for modernization, construction and development; armed forces*

Увод

За периода от 2003 до 2019 г. са проведени един пълен и един частичен Стратегически преглед на отбраната (през 2003 и 2007 г.), преглед на структурата на въоръжените сили (2010) и преглед на отбранителните способности и възможностите на въоръжените сили да изпълняват задачите, произтичащи от трите мисии (2014).

Резултатът от тези прегледи намира израз в създаването и адаптирането на поредица от планове, с насоченост изграждане, развитие и модернизация на отбраната и въоръжените сили и редица стратегически документи на страната.

Подобни частични прегледи за състоянието на отбраната се провеждат при подготовката на ежегодния доклад на премиера пред НС, за състоянието на отбраната и ВС.

През 2019 започна провеждането на поредния цялостен Стратегически преглед на отбраната.

Целта на настоящото изследване е да се оцени процеса на създаване на отбранителни способности на стратегическо ниво, за периода 2003-2019.

За постигане на така формулираната цел се изпълняват следните задачи:

1. Да се проследи хронологията на провеждане на прегледи на състоянието на отбранителните способности за периода 2003-2020 и създаването на планове за развитие на ВС, като резултат от това.

2. Да се открият основните проблеми в качеството и изпълнението на плановете.
3. Да се определят тенденциите в еволюцията на плановете за развитие на ВС.

За изпълнение на така формулираните задачи, са приложени методите на диахронен анализ, традиционен анализ на документи и контент-анализ.
Докладът обхваща Плановете за развитие на ВС, създадени в резултат на проведените в периода 2003-2019 прегледи на отбраната и ВС.

1. План за организационно изграждане и модернизация на ВС до 2015

Планът за организационно изграждане и модернизация на ВС до 2015[135] е приет с Постановление № 301 от 10.11.2004 и е в сила от 23.11.2004. Той е приет в резултат на Стратегическия преглед на отбраната от 2003 г, който анализира наличното въоръжение, състоянието му и числеността на войските. Планът е променян 3 пъти, а основните положения и параметри разгледани в него, отразяват дългосрочната Визия за развитие и основните параметри за изграждане на въоръжените сили.

В резултат на анализа на плана, са направени следните изводи:

1. Планът предвижда организационното изграждане и модернизация на ВС да се извършва в интерес на постигането на принос в колективната отбрана на НАТО;
2. Предвиденият за периода бюджет за отбрана в размер на 2,6 на сто от БВП не се постига.
3. План 2015 е актуализиран през 2008 поради неизпълнимост.

[135] План за организационно изграждане и модернизация на ВС до 2015, приет с Постановление № 301/10.11.2004,
https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135495481

2. Актуализиран план за организационно изграждане и модернизация на ВС до 2015

Актуализираният план за организационно изграждане и модернизация на въоръжените сили до 2015[136] е приет с Постановление № 54 на МС от 21.03.2008. Актуализацията е извършен в резултат на преглед на отбраната, проведен през 2007[137]. Основните положения и параметри в плана са и в съответствие с Дългосрочната визия за развитие на войските и силите 2015.

В резултат на анализа на плана, са направени следните изводи:

1. Актуализираният план потвърждава виждането организационното изграждане и модернизация на ВС да се извършва в интерес на постигането на принос в колективната отбрана на НАТО;
2. Актуализацията цели подобряване на изпълнимостта като въвежда намаляване нивото на амбиция; увеличаване периода за постигане на целите и въвеждане на точен брой на основното въоръжение и техника, в съответствие с вида войска.
3. Въвежда добри практики в създаването на подобен род документи като: планиране, базирано на способности; въвеждане на критерии за ефективност на трансформацията.
4. Предвиденият за периода бюджет за отбрана продължава да е в размер на 2,6 на сто от БВП, но той отново не се постига.
5. Актуализираният план 2015 се отменя с Плана за развитие на ВС на РБ до 2014, поради значителен дисбаланс между планираните способности и наличните ресурси; недостатъчен управленски капацитет и деструктивното влияние на световната икономическа и финансова криза.

---

[136] Актуализиран план за организационно изграждане и модернизация на ВС до 2015, приет с Постановление № 54 на МС от 21.03.2008,
http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=424

[137] Решение на Правителството от 05.11 2007

3. План за развитие на ВС на Р България до 2014

План за развитие на ВС на Р България до 2014[138] е приет с Постановление № 333 от 29.12.2010. Той е разработен в резултат на извършения през 2010 преглед на структурата на въоръжените сили, а резултатите са публикувани в Бялата книга за отбраната и въоръжените сили на Република България[139]. Планът заменя действащия до момента Актуализиран план за модернизация, организационно изграждане и трансформация на войските и силите 2015 и е създаден, за да се отговори на проблемите, довели до неефективността на предходния документ.

В резултат на анализа на плана, са направени следните изводи:

1. Планът за развитие на ВС на РБ до 2014 намаля нивото на амбиция по мисия „Отбрана“ до това тя да се извършва единствено в условията на активиран чл. 5 от Вашингтонския договор.
2. Планът предвижда съкращаване на личния състав и определяне на точения му брой по категории; детайлизиране на целите; разглеждане на нови направления (Информационна политика и стратегическа обществена комуникация; Развитие на звената за сигурност на информацията; Дислокация и инфраструктура); определяне на други, подлежащи на промяна документи, в това число и стратегически; определяне на промени в правно-нормативната рамка.
3. Планът затвърждава вече въведените и въвежда нови добри практики в създаването на подобен род документи.
4. Предвиденият за периода бюджет за отбрана се намалява в размер на 1,5 на сто от БВП, но и той не се постига.

[138] План за развитие на ВС на Р България до 2014, приет с Постановление № 333/29.12.2010, https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=42533

[139] Бяла книга за отбраната и въоръжените сили на Република България, https://www.mod.bg/bg/doc/drugi/20101130_WP_BG.pdf

5. Завишеното качество на документа, сравнено с предходните, позволява той да бъде използван в целия планиран период и показва, че се възстановява националния капацитет за управление на изграждането на ВС.

4. План за развитие на ВС на Р България до 2020

План за развитие на ВС на Р България до 2020[140] е приет с Постановление № 382 от 30.12.2015, в следствие на изтичане на действието на Планът за развитие на ВС на РБ до 2014 и на базата на резултатите от извършения през 2014 "Преглед на отбранителните способности и възможностите на въоръжените сили да изпълняват задачите, произтичащи от трите мисии".

В резултат на анализа на плана, са направени следните изводи:

1. Планът потвърждава мисия „Отбрана“ да се извършва единствено условията на активиран чл. 5 от Вашингтонския договор и подчинява цялостното развитие на ВС на това схващане.
2. Планът, със своите общо 9 промени и допълнения, въвежда редица основни нови моменти, като два етапа на развитие и реорганизиране на ВС; основаване на нивото на амбиция по всяка мисия, на база на конкретни съюзнически отговорности и национални задачи по осигуряване сигурността на страната; определяне на обща численост на ВС (между 37 000 - 40 000); приоритетно развитие на логистиката, комуникационното и информационното осигуряване и инфраструктура, за предоставяне на поддръжка от Република България на съюзнически сили, като страна домакин; определяне броя на районите за дислокация на ВС.
3. Планът затвърждава вече въведените и въвежда нови добри практики в създаването на подобен род документи.
4. Финансирането е съобразено с изпълнението на двата етапа от плана.

[140] План за развитие на ВС на Р България до 2020, приет с Постановление № 382/30.12.2015, https://www.mod.bg/bg/doc/strategicheski/20160128_Plan_za_razvitie_VS-2020.pdf

5. Документът се характеризира със завишена изпълнимост, дължаща се на точно формулираните задачи и ясните критерии за оценка на изпълнението им.

Заключение

Изследване проследява и оценява процеса на създаване на отбранителни способности на стратегическо ниво, за периода 2003-2019, като се изпълняват заложените задачи в пълнота и завършеност както следва.

1. Проследена е хронологията на провеждане на прегледи на състоянието на отбранителните способности за периода 2003-2020 и създаването планове за развитие на ВС.
2. Идентифицирани са основните проблеми в качеството и изпълнението на плановете.
3. Дефинирани са тенденциите в развитието на плановете за развитие на ВС.

Разглежданият период съвпада с началото на членството на РБ в НАТО и плановете логично водят развитието на ВС към ефективна интеграция в Алианса, като необходима предпоставка за ефективно и пълноценно членство. Съвместната работа и обучение по естествен път внасят утвърдени практики и подходи при изграждането и поддържането на отбранителни способности в страната. На стратегическо ниво това се отчита от завишената изпълнимост на всеки следващ план за развитие на ВС в сравнение на предходния.

Нуждата от ускорено развитие на отбранителни способности и посочените по-горе положителни тенденции инициират започнатото през 2019 провеждане на пълномащабен Стратегически преглед на отбраната.

По-конкретно, това се налага от:

- Липсата на цялостен поглед върху състоянието на националните отбранителни способности, т.е., през разгледания период не са определяни,

оценявани и планирани способности, които се създават и поддържат от други, освен МО, министерства и ведомства;

- Засиления принос на страната в колективната отбрана и натрупания опит от членството в НАТО;
- Рязко променената среда на сигурност;
- Нуждата от развитие на национални отбранителни способности, извън пакета цели на НАТО;
- Възстановяващата се национална експертиза в областта на създаване и поддържане на отбранителни способности;
- Политическите гаранции за финансиране на изпълнението на плановете, произтичащи от прегледа.

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО МЕЖДУ ЕС И НАТО ЗА УКРЕПВАНЕ НА СИГУРНОСТТА И ОТБРАНАТА: МОЖЕ ЛИ ПЪЛНОМАЩАБНОТО ВОЕННО НАХЛУВАНЕ НА РУСИЯ В УКРАЙНА ДА ЗАСИЛИ ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКИТЕ ОТНОШЕНИЯ?

Петър Петров Мургински[141]

Анотация: Пълномащабното военно нахлуване на Русия в Украйна стимулира усилията да се преразгледат неясни или провалени идеи за укрепване статута на ЕС като геополитически участник и засили трансатлантическото сътрудничество. Стратегическият компас и Стратегическата концепция предоставят ясни възможности за намиране на взаимодействие и гарантират, че резултатите от по-нататъшното сътрудничество между ЕС и НАТО ще бъдат по-големи от сумата на индивидуалните усилия на двете страни. Този доклад анализира предизвикателствата, пред които е изправена европейската отбрана и нейната съвместимост с НАТО, предлага актуален анализ на последните тенденции в разходите за отбрана и е израз на предпазлив оптимизъм по отношение на засилената стратегическа автономия на ЕС.

Ключови думи: *ЕС, НАТО, Стратегически компас, Стратегическа концепция, трансатлантическо сътрудничество, разходи за отбрана, международна сигурност, стратегическа автономия, геополитика.*

* * *

През първата половина на 2022 г. се състояха две важни и амбициозни дипломатически събития за трансатлантическата общност – през месец март Европейският съвет одобри формално *Стратегическия компас*[142] за укрепване на сигурността и отбраната на Европейския съюз, а през месец юни НАТО прие своята

[141] Докторант в катедра „Национална и международна сигурност“, Военна академия „Г. С. Раковски“.
[142] Council of the European Union. *A Strategic Compass for Security and Defence.* Brussels, 2022. S-7371/22. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/ [последен достъп на 27.07.2022]

нова *Стратегическа концепция*[143]. Предвид споделеното членство на много европейски държави в ЕС и НАТО, тези две концепции представляват възможност за преосмисляне на отношенията между двете организации. Лидерите на съюзническите сили се договориха за фундаментална промяна в областта на сигурността и отбраната. В новата доктрина е посочено, че европейските държави са поели ангажимент да увеличат инвестициите си в обща отбрана. Има предложения за по-засилено сътрудничество по военни програми и рационализиране на производството на оръжия, което ще доведе до увеличаване на разходите и до реализиране на повече съвместни европейски проекти. Всяко обсъждане на отношенията между ЕС и НАТО се провежда на фона на подновена геополитическа конкуренция. Основната стратегическа причина Европа да подкрепи усилията в областта на отбраната е, че ЕС трябва да поеме по-голяма отговорност за своята сигурност. На този етап все още липсва яснота дали подновените политически амбиции ще се осъществят на практика.

Европейският съюз се опитва да развие своя капацитет за независими военни действия и стратегическа автономия, заложени първоначално в общата политика за сигурност и отбрана от края на 90-те години на 20-ти век, но напредъкът не е особено задоволителен.

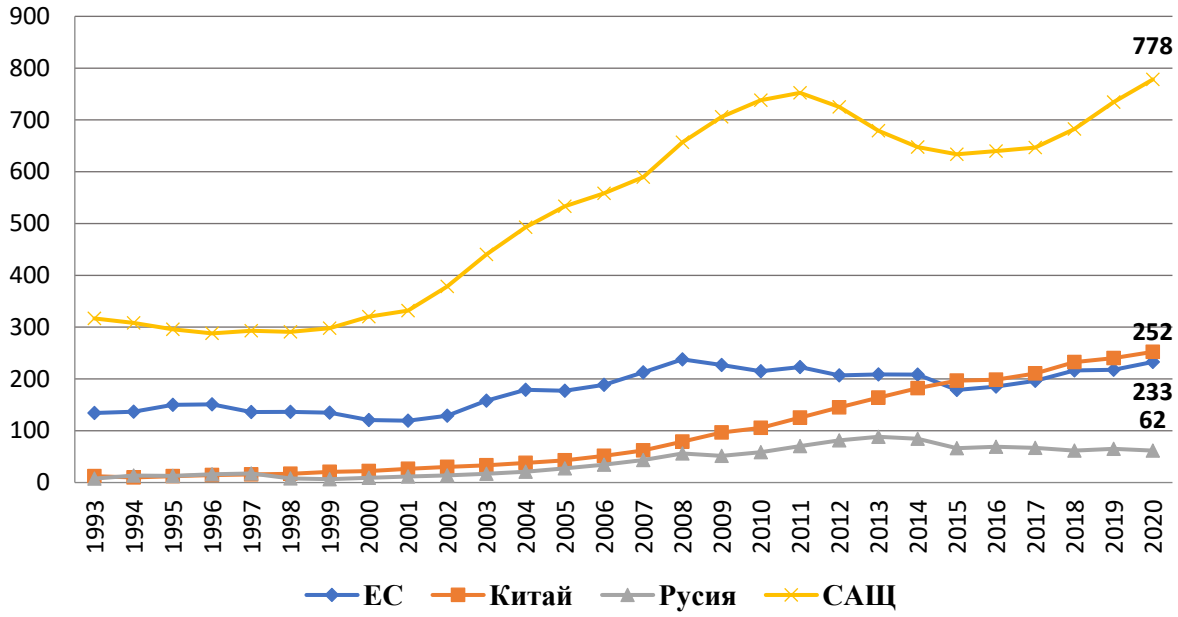
Пълномащабното военно нахлуване на Русия в Украйна от 24 февруари 2022 г. накара европейските правителства да променят изцяло посоката на тенденциите на свиващи се разходи за отбрана, наложени през последните петнадесет години. Войната в Украйна възобнови усилията да се преразгледат неясни или провалени идеи за укрепване статута на ЕС като геополитически участник и засили сътрудничеството с НАТО, който остава в основата на колективната отбрана. Плановете на ЕС за модерни и оперативно съвместими въоръжени сили може да бъдат възпрепятствани от някои сурови реалности. Инвестициите на съюзническите сили трябва да бъдат колективни, за да се предотврати по-нататъшно разпокъсване и да се преодолеят съществуващите дефицити. Подобряването на процесите на сътрудничество, координация и стандартизация ще бъде от решаващо значение.

Като пряк резултат от пълномащабното военно нахлуване на Русия в Украйна на 24 февруари 2022 г., държавите-членки на ЕС обявиха увеличение на разходите си за отбрана през следващите години с 200 милиарда евро.[144] Въпреки, че това увеличение е от съществено значение, важно е да се отбележи, че то идва след

[143] NATO. *Strategic Concept.* Madrid, 2022. URL: https://www.nato.int/strategic-concept/ [последен достъп на 27.07.2022]
[144] European Commission. *Press statement by President Ursula von der Leyen on the Commission's proposals regarding defence investment gaps and the relief and reconstruction of Ukraine*. Brussels, 2022. S-22/3164. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/statement_22_3164 [последен достъп на 27.07.2022]

продължителна тенденция на значителни съкращения и недостатъчно инвестиране. През периода 1993-2020 г. разходите за отбрана в ЕС нарастват с много по-бавни темпове в сравнение с тези на другите големи световни сили – САЩ, Русия и Китай ***(фиг. 1).***

Фиг. 1. Разходи за отбрана през периода 1993-2020 г. в милиарди щатски долари

Източник: *Стокхолмски международен институт за изследване на мира*[145]

Според данни, актуални към 24 април 2022 г., от началото на 21-ви век общите разходи за отбрана на ЕС са се увеличили с 20%, в сравнение с 66% от страна на САЩ, 292% на Русия и 592% на Китай. Характеризиращата се с по-голяма враждебност обстановка в областта на сигурността изисква от ЕС да засили устойчивостта си и да инвестира повече, но и по-стратегически в своите отбранителни способности. Войната в Украйна възобнови усилията да се преразгледат неясни или провалени идеи за укрепване статута на ЕС като

[145] Stockholm International Peace Research Institute. *Military Expenditure Database: 1949-2021*. Stockholm, 2022. URL: https://milex.sipri.org/sipri [последен достъп на 27.07.2022]

Бележка: Данните за военните разходи са извлечени от дефиницията на НАТО, която включва всички текущи разходи за въоръжените сили. Включени са мироопазващите сили; министерства на отбраната и други държавни агенции, ангажирани с отбранителни проекти; паравоенни сили, ако се прецени, че са обучени и оборудвани за военни операции; и военни космически дейности. Такива разходи включват военен и цивилен персонал, включително пенсии за осигурителен стаж и социални услуги; експлоатация и поддръжка; военно изследване и развитие; и военна помощ. Изключени са гражданска защита и текущи разходи за предишни военни дейности; обезщетения за ветерани; демобилизация; конверсия и унищожаване на оръжия. Това определение обаче не може да се приложи еднакво за всички държави, тъй като изисква много по-подробна информация от наличната.

геополитически участник и засили сътрудничеството с НАТО, който остава в основата на колективната отбрана.

На 25 март 2022 г. Европейският съвет прие официално *Стратегическия компас* за укрепване на сигурността и отбраната на ЕС през следващото десетилетие, който предлага създаване на сили за бързо разгръщане в Европа и увеличаване на финансирането. Представената в Мадрид на 29 юни 2022 г. нова *Стратегическа концепция* на НАТО дава ясна представа за предизвикателства пред Алианса и за мерките, които той ще предприеме по отношение на партньорството си с ЕС, за да се справи с тях. Лидерите на съюзническите сили се договориха за фундаментална промяна в отбранителната политика, която предвижда увеличаване на числеността на силите за бързо реагиране до над 300 хиляди военни, увеличаване на предварителното разполагане на техника, укрепване на тактическите групи на Източния фланг на Алианса. За пръв път от времето на Студената война насам, *Стратегическата концепция* включва и планове за защита на конкретни съюзници с предварително разпределени сили, които ще работят заедно с местните военни. Съгласно тези планове *Европейската агенция за отбрана* беше натоварена със серия от нови инициативи. Плановете на ЕС за модерни и оперативно съвместими въоръжени сили може да бъдат възпрепятствани от някои сурови реалности.

Част от наскоро обявените увеличения на бюджета ще трябва да бъдат изразходвани за увеличаване на заплатите на въоръжените сили и попълване на запасите от оръжия от епохата на Студената война, изчерпани в усилията да се помогне на Украйна, преди да се помисли за ново оборудване.

Налице е постоянният призив за инвестиции в американско оборудване. Първата голяма покупка на Германия, след като обяви, че ще стартира фонд за военна модернизация на стойност 100 милиарда евро, беше произведеният в САЩ изтребител F-35, способен да носи ядрени оръжия.

Съществува известен риск европейските лидери да се концентрират твърде много върху удовлетворяването на краткосрочните изисквания, като закупуват предимно готово неевропейско оборудване. Това предполага, че голяма част от допълнителните прогнозирани разходи няма да бъдат изразходвани в Европа. Реализирането на този риск възпрепятства дългосрочното технологично развитие на Европа, създава допълнителни зависимости в бъдеще и води до отслабване на отбранителната политика на ЕС, което е пагубно за европейската интеграция и по-широките съюзи като цяло.

Това не означава, че по-голямото съсредоточаване от страна на Европа върху собствените ѝ способности трябва да се разбира от САЩ като сигнал, че

американските компании вече не са добре дошли в Европа или че отбраната на ЕС по някакъв начин ще замени или измести НАТО. Напротив, ЕС може да спомогне за укрепването на Алианса—най-успешният военен съюз в историята—като изгради още по-силна европейска отбрана.

Този доклад категорично отхвърля идеята, че отбраната на НАТО и тази на ЕС са несъвместими или си противоречат. Подкрепата за отбраната на ЕС не означава избор и предпочитане на ЕС пред НАТО, а че европейските лидери трябва да харчат повече, но и по-стратегически.

Скорошното присъединяване на Финландия и Швеция към НАТО е свидетелство за задълбоченото сътрудничество. Ако двете страни станат пълноправни членки, само четири държави от ЕС—Австрия, Кипър, Ирландия и Малта—ще останат извън водения от САЩ военен съюз. ЕС и НАТО не са противоположни организации и би било грешна предпоставка да се тълкува обратното. Всъщност двете организации са фундаментално свързани, а трансатлантическата връзка остава от първостепенно значение.

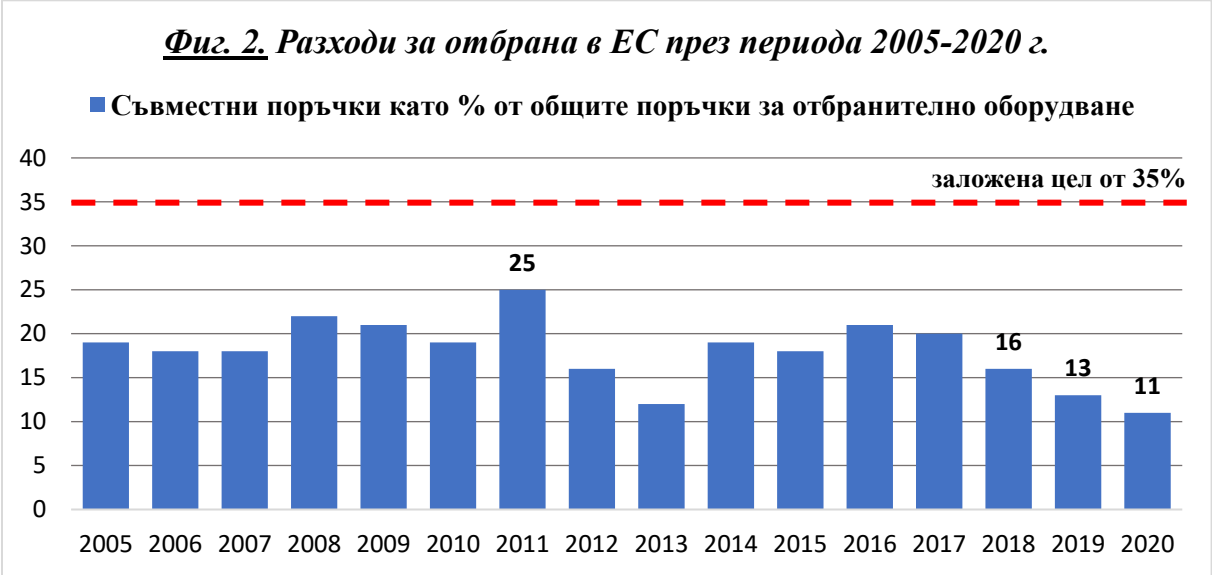
Интегрирането на европейските сили, придобиването на ключови способности, рационализирането и хармонизирането на разрастващия се отбранителен сектор на ЕС и инвестирането в авангардни изследвания са някои от областите, в които ЕС би могъл да играе решаваща роля. Тъй като ЕС развива собствените си отбранителни способности, неизбежно ще има известно институционално припокриване и дублиране с НАТО, както има и с всяка друга национална армия. Но дори и усилията на ЕС в областта на отбраната да създадат известно припокриване и институционални противоречия, това ще е само малка бюрократична пречка. Такава, която лесно би могла да бъде разрешена чрез подобрена координация между ЕС и НАТО – две базирани в Брюксел многонационални организации, с централи, намиращи се само на 7 километра една от друга.

Укрепването на европейската отбрана не зависи единствено от планиране и реализиране на по-големи разходи. Важно е също така да се преодолеят проблемите, породени от непрекъснатото дублиране и разпокъсване. Като цяло, нивата на европейските разходи за отбрана всъщност трябва да са достатъчни, за да се създаде бойна единица, приблизително равна на останалите големи световни сили.

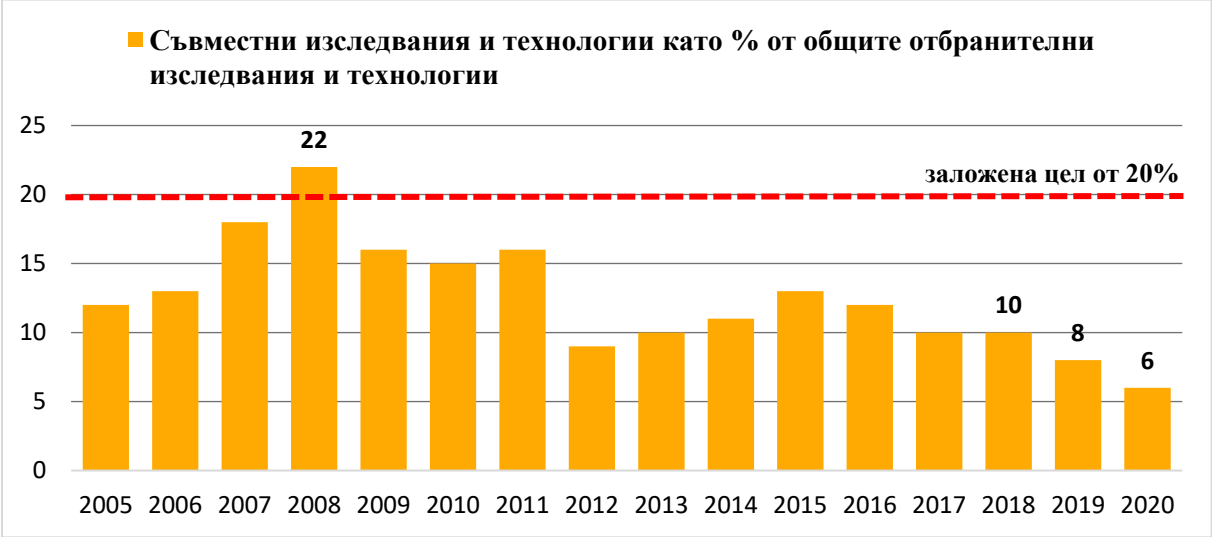
За да се превърне ЕС в по-силен и по-способен фактор, с положителен принос за глобалната и трансатлантическа сигурност, допълващ НАТО, той трябва да постигне по-тясна координация между страните по отношение на обществените поръчки. Докато разходите за отбрана респективно обществените поръчки се

управляват на национално ниво, стимулите за консолидация на европейските отбранителни компании ще останат силно ограничени. Слабото ниво на сътрудничество се потвърждава от разходите за отбрана на страните от ЕС ***(фиг. 2)***.

<u>Фиг. 2.</u> Разходи за отбрана в ЕС през периода 2005-2020 г.

Източник: *Европейска агенция за отбрана*[146]

Според данни, актуални към 6 декември 2021 г., през 2020 г. 11% от бюджетите за отбрана на ЕС са изразходвани за съвместни проекти – много под поставената цел от 35%. Същата тенденция се наблюдава и при разходите за

[146] European Defence Agency. *Defence Data: 2019-2020*. Brussels, 2021. URL: https://eda.europa.eu/publications-and-data/brochures/eda-defence-data-2019-2020 [последен достъп на 27.07.2022]

Бележка: Агенцията събира данни на годишна база от 2006 г. насам, предоставени от Министерствата на отбраната на 26-те държави-членки (ЕС-27, с изключение на Дания). Данните относно съвместните научни изследвания и технологии не се събират и предоставят от държавите-членки редовно, поради което тенденциите са по-трудни за анализиране и е възможно да не отразяват пълната картина. През 2020 г. само 15 държави-членки са предоставили конкретни данни по този показател.

отбранителни изследвания и технологии. През 2020 г. едва 6% са изразходвани в сътрудничество с други държави-членки – много под поставената цел от 20%. Резултатът е неефективност и технологична неоползотвореност, пропуснати ползи и икономии от мащаба на поръчките, с малко инвестиции в научноизследователска и развойна дейност.

Отбранителната индустрия на ЕС е смесица от големи международни изпълнители и национално фокусирани компании, както и стотици малки и средни предприятия. Вероятно съществува по-осезаема фрагментация в секторите на сухопътната и военноморската отбрана в сравнение с въздушния сектор, където например има повече опити за многонационално сътрудничество, водени от високите разходи за научноизследователска и развойна дейност, но дори в този сектор резултатите са неравномерни. В момента европейските нации разработват два отделни проекта за бойни самолети от следващо поколение – *Темпест*, воден от Великобритания, Швеция и Италия, и *Фючър Еър Комбат Систем*, включващ Франция, Германия и Испания. Тяхното въведение е планирано за 2035-2040 г.

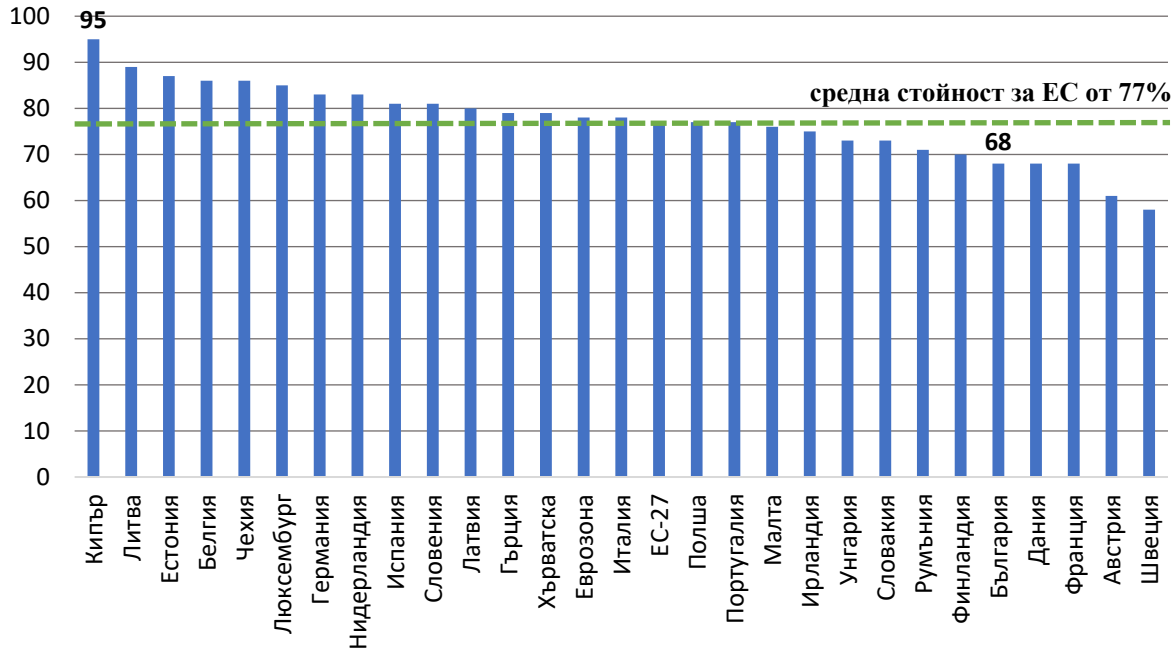
Дефрагментирането на европейските отбранителни способности може да бъде постигнато само чрез подобряване съвместното сътрудничество, координация и стандартизация, които да помогнат на държавите-членки да доставят своето военно оборудване по-ефективно. През следващите години възможностите, предоставени от *Координирания годишен преглед на отбраната*, съчетани със средствата, осигурени от *Европейския фонд за отбрана* и проектите по *Постоянното структурирано сътрудничество*, биха могли да обърнат рекордно негативната тенденция и да помогнат за стимулиране на така необходимите инвестиции в съвместни проекти.

Има допълнително политическо предизвикателство – в миналото отбраната се е считала за суверенна на отделните държави-членки. ЕС се опитва да развие своя капацитет за независими военни действия и стратегическа автономия, първоначално заложени в общата политика за сигурност и отбрана от края на 90-те години на 20-ти век, но напредъкът не е особено задоволителен. Многостепенното управление обозначава сложността и оспорвания характер на изготвянето на политики, което допълнително води до разпокъсани и разединени решения и до непълно изпълнение в контекста на нарастваща политизация на дейностите. Тъй като отбраната остава въпрос от национална, а не от европейска компетентност, не е изненадващо, че за много европейски граждани отбраната до скоро се оказваше не толкова съществен национален приоритет. Насърчаването на колективната европейска сигурност се позовава на страните членки, които трябва да действат не

като егоистични държави, а като европейски членки. В противен случай крайният резултат би се свел до това, ЕС да не може да се справи със собствената си сигурност, което означава, че европейската сигурност ще продължи да се основава предимно на НАТО и САЩ.

Все пак разходите за отбрана сами по себе си не могат да измерват напълно способностите за отбрана и сигурност или степента на готовност. С това разбиране се стремя да изследвам последните проучвания на общественото мнение за измерване подкрепата на обща политика за отбрана и сигурност в контекста на европейско единство ***(фигура 3)***.

Фиг. 3. Подкрепяте ли обща политика за отбрана и сигурност на ЕС? (%)

Източник: *Евробарометър*[147]

Според проучване на *Евробарометър*, проведено между 18 януари и 14 февруари 2022 г., 77% от европейските граждани подкрепят обща политика за отбрана и сигурност на ЕС. Във всяка държава-членка идеята за такава политика се приема от мнозинството. През 21-ви век резултатите показват последователна и изключително висока подкрепа за колективна отбрана на ЕС – средно около 70-

[147] European Commission. *Standard Eurobarometer 96*: *Winter 2021-2022*. Brussels, 2022. 2553/STD-96. URL: https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2553 [последен достъп на 27.07.2022]

Бележка: Евробарометър е поредица от статистически проучвания на общественото мнение в ЕС, които европейските институции възлагат във всички държави-членки от 1973 г. насам чрез анкетиране.

75%. Засилва се убеждението, че в епохата на подновена геополитическа конкуренция и все повече въпроси относно степента, в която европейската сигурност разчита предимно на силите на НАТО и САЩ, ЕС трябва да се превърне в по-значим глобален участник. Подкрепата е най-силна сред по-младото население – поколението, родено след 1993 г.

Анкетирането дава по-ясна представа за съвременните тенденции в европейската идентичност във връзка с растежа на общите европейски разходи за отбрана и разкрива потенциала за по-значителни действия и стратегическа автономия в политиката на отбраната на ЕС. Макар че е необходим допълнителен анализ, съществуващите данни предоставят доказателства за тенденциите към задълбочаване на европейското единство, а събитията в Украйна продължават да представляват екзистенциална заплаха – както за държавите-членки на ЕС и НАТО, така и за техните съюзници в региона.

Вследствие на пълномащабното военно нахлуване на Русия в Украйна на 24 февруари 2022 г., държавите-членки на ЕС обявиха увеличение на разходите си за отбрана през следващите години с 200 милиарда евро. Войната в Украйна накара европейските правителства да променят изцяло посоката на тенденциите на свиващи се разходи за отбрана, наложени през последните петнадесет години, стимулира усилията да се преразгледат неясни или провалени идеи за укрепване статута на ЕС като геополитически участник и засили трансатлантическите отношения с НАТО, който остава в основата на колективната отбрана.

ЕС и НАТО се намират в почти изцяло идентична стратегическа ситуация, в която манталитетът на ***игра с нулев резултат***[148] категорично няма да допринесе за каузата и ценностите на евроатлантическата сигурност. *Стратегическият компас* и *Стратегическата концепция* предоставят ясни възможности за намиране на взаимодействие в областта на сигурността и отбраната и гарантират, че резултатите от по-нататъшното сътрудничество между ЕС и НАТО ще бъдат по-големи от сумата на индивидуалните усилия на двете страни.

Основното предизвикателство за ЕС и НАТО е да гарантират, че всяка институция може да реагира на сложни кризи по ефективен начин. Това предполага

[148] ***Бележка:*** *Игра с нулев резултат* е понятие от теория на игрите и икономическата теория, с което се дава математически израз на ситуация („игра“), в която печалбата или загубата на стойност за всеки участник („играч“) се уравновесява със загубите или печалбите, съответно, на другите участници. Ако общите печалби на участниците се сумират и от тях се извадят общите загуби, сумата им ще бъде нула, т.е. свойството на този вид ситуация е, че, ако един спечели, друг задължително ще загуби. *Игрите с нулев резултат* най-често се свързват с използване на *равновесието на Наш* – концепция за решението на ситуация, при която всеки от участниците знае равновесните стратегии на другите участници и никой от участниците не може да спечели преднина, ако промени едностранно само собствената си стратегия.

необходимост от адекватни военнополитически решения, които да насърчат сътрудничеството между двете организации и неговото задълбочаване и развитие – по нов, модернизиран и по-систематичен модел.

Възможните аспекти за по-успешно взаимодействие и сътрудничество между ЕС и НАТО са както следва:

- ЕС и НАТО трябва да предприемат по-сериозни стъпки с цел обединяване на експертния си опит за противодействие на хибридни заплахи. *Това предполага необходимост от нови технологични решения и преди всичко опит. Независимо от традиционното предизвикателство на обмена на информация между двете организации, всеки отговор на хибридни заплахи изисква споделяне на информация. ЕС и НАТО са поели ангажимент за устойчиво развитие на сътрудничеството. Задачата е да се обединят редица публични и частни заинтересовани страни за справяне със защитата на критичната инфраструктура и чуждата намеса.*

- ЕС и НАТО трябва да се възползват по най-добрия начин от текущите и последващите иновации в отбранителните технологии. *От ключово значение е ЕС да стимулира европейските инвестиции в технологии чрез Европейския фонд за отбрана. Нововъзникващите технологии като изкуствения интелект и квантовите изчисления имат ясно военно значение, но ЕС и НАТО като че ли са далеч от това да си сътрудничат по стандартите и разпоредбите, необходими за управление и овладяване на дезинтеграцията. Моментът е изключително подходящ за мобилизиране от страна на ЕС неговите регулаторни и финансови ресурси.*

- *Както ЕС, така и НАТО предприеха ранни стъпки към „зелена отбрана“ и ЕС има съществен принос в тази област предвид високото си ниво на инвестиции посредством Европейската зелена сделка. Независимо от това,* ***ЕС и НАТО трябва да осигурят разработването на енергийно ефективни технологии и оборудване, като същевременно не подкопават оперативните им експлоатационни качества.***

Предвид споделеното членство на много европейски държави в ЕС и НАТО, желанието ЕС да поеме по-осезаема част от тежестта на сигурността от НАТО и САЩ като цяло трябва да се разглежда строго положително.

Ако лидерите на ЕС искат модерни и оперативно съвместими европейски въоръжени, те трябва да действат сега – чрез подобрено сътрудничество, координация и стандартизация.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТО ПРЕД СИГУРНОСТТА – „КАНАЛ ИСТАНБУЛ" – ПРОЕКТ НА МИНАЛОТО ИЛИ НА БЪДЕЩЕТО?

Райна Иванова

Анотация: Според редица учени проектът „Канал Истанбул" е надвиснал над мегаполиса Истанбул в Турция като „дамоклев меч" и често бива наричан „луд проект". Действително, според множество специалисти, реализирането на проекта би граничело с лудостта и би довело до неизброими рискове за околната среда и хората, както и би породило заплахи пред сигурността в региона. Правени са анализи за ползите и вредите от проекта и не са малко представителите на научните среди, които защитават тезата, че Турция е изправена пред избор – „Или каналът, или Истанбул". В статията се разглежда зараждането на идеята за изграждането на този мегапроект, неговата същност и цели, синтезират се най-новите оценки на специалистите относно евентуалното изграждане на канала, коментират се последните събития във връзка с този амбициозен проект.

Ключови думи: *Турция, мегапроект, „Канал Истанбул", сигурност, отбрана, екологична криза*

1. Увод

Проектът „Канал Истанбул", целящ свързването на Черно море с Мраморно море посредством изграждането на изкуствен морски път, успореден на Босфора, често бива наричан „луд проект", тъй като според представителите на научните среди замисълът на проекта граничи с лудостта предвид рисковете за околната среда и хората, както и от гледна точка на заплахите пред сигурността в региона, до които би довела неговата евентуална реализация. От самото възникване на идеята до днешни дни са направени многобройни изследвания за ползите и вредите от проекта и специалистите категорично смятат, че Турция е изправена пред важен избор – „Или каналът, или Истанбул" [1].

Очевидно учените се опитват да се противопоставят на проекта, позовавайки се на най-новите си изследвания и резултатите от тях, които недвусмислено сочат,

че построяването на съоръжението ще е катастрофално за околната среда и би предизвикало екологична криза. Властимащите в Турция обаче са на друго мнение, преследвайки икономически изгоди и регионално надмощие чрез засилване на геополитическото влияние на страната, и изглеждат все по-решени да реализират проекта. По медиите редовно има изказвания от страна на високопоставени политически фигури за стратегическата важност на проекта за новата доктрина на Турция, наречена „Синя родина", така че по всичко личи, че с проекта „Канал Истанбул" се преследват далеч по-амбициозни и мащабни цели.

2. Предистория, същност и цели на проекта

Според наличните исторически извори идеята за изкуствено създаден канал, който да свързва Черно море с Мраморно море, се заражда през XVI век, когато по времето на Османската империя е имало нужда от алтернативен маршрут за превоз на дървесина. [7]

В света има повече от сто канала, служещи за транспортни и търговски цели. Освен Големият китайски канал от V век, други примери от XIX и XX век са Суецкият канал (1869), Коринтският канал (1893), Кийлският канал (1895), Панамският канал (1914) и Каналът Дунав – Черно море (1984). [12]

В този контекст можем да отбележим, че „каналите се превръщат в пресечни точки не само на огромни финансови интереси, но са и от значение от гледна точка на политиката и сигурността. Много канали, като Панамския канал и Суецкия канал, са били причина за политическа и военна конфронтация. Каналите са от жизненоважно значение за световната икономика и морската сигурност изисква контрол над тези възлови точки. Разположението и възможностите на един канал определят неговата важност за националната, регионалната и глобалната политика и сигурност. Допълнителен воден път в областта на проливите ще увеличи важността на зоната и на проливите за сигурността. Връзката между Черно море и Средиземно море е от голямо значение за Европа, Азия, Северна Африка, НАТО и ЕС. Това поставя проекта за канал между Черно море и Мраморно море във важна

позиция за много държави. Каналът може да донесе не само допълнителен морски път и просперитет, но би могъл и да създаде предизвикателства пред сигурността.” [6]

По план „Канал Истанбул” се предвижда да бъде с „дължина 45 километра, ширина 275 метра и дълбочина 20,75 метра”. Предполага се, че изкуственият канал ще понижи трафика на петролни танкери през Босфора и ще намали рисковете и заплахите, свързани с морските „задръствания”. Всяка година приблизително 43 000 плавателни съда прекосяват турските проливи (повече, отколкото тези, които минават през Суецкия и Панамския канал взети заедно). „Босфорът е най-тесният за международни навигационни цели пролив в света. Също така е и един от най-натоварените проливи в световен мащаб. Турското правителство очаква, че сравнително правият маршрут на изкуствения канал, в сравнение с острите завои на Босфора, ще спомогне за избягването на инциденти и ще облекчи „задръстванията”, тъй като трафикът от танкери ще се пренасочи към новия канал”. [4]

Не може да се отрече, че в последно време „растящата икономика и военна мощ на Турция в комбинация с настоящите слабости на други регионални държави са потенциални причини за опити за промени в режима на Черноморските проливи.” Макар че „Канал Истанбул” следва да бъде „в съответствие с международното право и не може да се превърне в морски път, който да заобикаля международното законодателство за Черноморските проливи”, „някои експерти, журналисти и наблюдатели смятат, че проектът е разработен с цел да заобиколи Спогодбата от Монтрьо.” [6]

По тази, а и по много други причини, „Ердоган изглежда решен да реализира проекта”. Неговата цел е не само да увеличи геополитическото влияние на Турция. Той възприема проекта като „въпрос на личен престиж”. И „ако проектът бъде завършен успешно, Ердоган ще може да надмине някои османски султани, като Сюлейман Великолепни, който се е опитвал да построи такъв канал, но в крайна сметка се е провалил в резултат на непреодолими предизвикателства при

изграждането на проекта. Ердоган също така би оспорил наследството на Мустафа Кемал Ататюрк, създателят на турската република, който постига най-големия си дипломатически успех със Спогодбата от Монтрьо. Президентът Ердоган счита Спогодбата от Монтрьо за неблагоприятна за стремежите на Турция за регионална власт". На 18 декември 2019 година Ердоган заявява: „В Монтрьо не са ни дадени никакви права. Корабите минават през проливите по свое усмотрение […] С „Канал Истанбул" няма да е така. Когато направим тази инвестиция, ние ще имаме нов правен режим, точно както е при Суецкия канал и някои други канали." [4]

В същото време, Адмирал Джем Гюрдениз, който стои зад формулирането на доктрината „Синя родина", остро критикува проекта „Канал Истанбул", тъй като смята, че един новопостроен канал няма да попада „под юрисдикцията на Спогодбата от Монтрьо", която се прилага само спрямо Босфора и Дарданелите, и по този начин ще улесни нейното оспорване. А според него „оспорването и премахването на Спогодбата от Монтрьо би служило на империализма". [3]

От всяко положение морски канал като планирания „Канал Истанбул" би създал предизвикателства пред сигурността, защото тук са преплетени интересите на множество заинтересовани страни и всички те биха следили зорко развоя на събитията във връзка с проекта. Докато някои световни и регионални сили биха подкрепили мегапроекта, а други биха му се противопоставили, ръководейки се от политически или икономически причини, специалистите се позовават на резултатите от научните си изследвания и доказан опит и така дават своята преценка за целесъобразността на проекта.

3. Оценки и мнения на специалистите относно изграждането на съоръжението

Мегаполисът Истанбул е „най-бързо растящият град на Турция". [10] Към 2022 година числеността на населението на космополитния град наброява малко над 16 милиона души.

Обявено е, че заедно с построяването на канала се планира и изграждането на прилежаща инфраструктура. В рамките на проекта се предвижда да бъдат построени още нов град, летище, пристанища, мостове с автомобилни и железопътни артерии, вълноломи, изкуствени острови, тръбопроводи, конгресни центрове и други културни, туристически и бизнес съоръжения. [12,1,7]

При наличието на толкова мащабен проект опасенията на природозащитниците и гражданите на Истанбул изглеждат съвсем оправдани. Освен това специалистите също така апелират предупрежденията им за негативните последствия от евентуално реализиране на проекта да бъдат взети под внимание.

В едно всеобхватно мултидисциплинарно изследване, изготвено от турски учени, проектът „Канал Истанбул" се оценява много задълбочено от гледна точка на риск от земетресения, влияние върху околната среда, климатични промени, подземни води, физическа география, живи организми, транспорт и много други, като критиките са значителни. [10]

Според геолози „Канал Истанбул" „би увеличил вероятните щети от следващо голямо земетресение през идните десетилетия". Морските власти разкриват, че „през последните 15 години 66 процента от инцидентите в Босфора са в резултат на технически неизправности, а не на географски особености". Капитани на товарни кораби смятат, че рискът от инциденти ще бъде дори по-висок в новия канал, който е с толкова малка дълбочина, а спасителните операции ще са по-сложни заради недостатъчната широчина на канала. Отделно, генерали и адмирали от запаса се опасяват, че „Канал Истанбул" ще превърне европейската част на Истанбул в остров и така ще затрудни неговата отбрана. Икономистите пък смятат, че „турската икономика не е достатъчно силна, за да понесе тежестта на проект от такъв мащаб", освен това считат, че „прогнозите на правителството за печалби са твърде оптимистични предвид факта, че броят на плавателните съдове, минаващи

през Босфора, е намалял с 43 процента между 2006 и 2020 г.”, което се дължи на различни фактори и причини. [4]

Освен това, при евентуално реализиране на проекта, и особено при суша, ще възникне проблем с осигуряването на питейна вода. Ще настъпят промени в солеността на Мраморно море и живите морски организми там ще бъдат застрашени. Обезлесяването на големи територии ще е неминуемо. Наред с това, може да се наблюдават увеличаване на морското равнище, наводнения, силни ветрове и горски пожари. [12] Не може да се пренебрегне и фактът, че „каналът ще заеме част от най-добрата земеделска земя”. [6]

След направен SWOT анализ „крайният резултат от калкулирането на всички силни и слаби страни, на всички възможности и заплахи, доказва, че „Канал Истанбул” ще създаде повече проблеми, отколкото предимства за широкия Черноморски регион и Турция.” [6]

4. Най-новите събития, свързани с проекта „Канал Истанбул”

Проектът „Канал Истанбул” бива анонсиран още през 2011 година, като обещанието е, че „ще бъде завършен за 100 годишнината от създаването на Турската република, която ще се чества през 2023 година”. [6] Разбира се, тъй като този срок става все по-непостижим и невъзможен, обещаваните периоди за реализацията на проекта постоянно се изместват във времето.

Всъщност работата около „Канал Истанбул” тъне в мъглата на неизвестността. От една страна фигурират гръмки фрази за планирани дати за финализиране на проекта, а от друга страна няма ясни индикации същинската работа по „Канал Истанбул” дори да е започната. Наред с това задълбочените проучвания по въпроса продължават с пълна сила, което печели на проекта много повече противници, отколкото привърженици.

Над „Канал Истанбул” е планирано да бъдат построени общо шест моста. Според информация от медиите единият от тях – мостът Сазлъдере – е вече в процес на изграждане, като дължината му заедно с виадуктите ще бъде 1618 метра. [5] През

месец юни 2021 година, когато е започнало поставянето на основите на моста Сазлъдере, е обявено, че с това проектът „Канал Истанбул" е официално стартиран, обаче кметът на Истанбул Екрем Имамоглу е на друго мнение. Имамоглу твърди, че мостът Сазлъдере няма нищо общо с „Канал Истанбул" и че е щял да бъде построен при всички положения, дори и мегапроектът за канала да не е съществувал изобщо, тъй като този мост е част от друга планирана пътна отсечка, като според него това е просто един политически ход от страна на управляващата партия. [8]

Тъй като в медиите постоянно се спекулира по темата, в отговор на изказвания, че Турция е на път да се откаже от намеренията си за построяването на съоръжението, през август 2022 година турският Министър на околната среда, градоустройството и климатичните промени Мурат Курум категорично опровергa някои твърдения, като изтъкна, че проектът „Канал Истанбул" не е отменен и ще бъде реализиран. Според Курум в момента се правят промени в градоустройствения план с оглед на искания от страна на граждани, но не може да става и дума за отказване от проекта. [9]

В Турция се счита, че „Канал Истанбул" е „проект-визия" и е „проект на престижа не само на Турция, а и на регионалната и световна морска търговска система, на Черноморския и Средиземноморския басейн". Наскоро Министърът на транспорта и инфраструктурата на Турция Адил Караисмаилоглу заяви следното: „Дейностите в областта на морското дело имат стратегическа важност за Турция. От двадесет години действаме с това разбиране. Работим, за да оползотворим потенциала си на най-високо ниво. В светлината на целите на нашата страна, със стъпките, които сме си определили, постепенно увеличаваме господството ни в моретата, които са наша „Синя родина", и правим все по-ефективни и ползотворни политическите, икономическите и търговските ни дейности". [11]

Такъв род изказвания от страна на високопоставени лица в Турция подсказват, че „Канал Истанбул" е само част от един много по-мащабен проект, а именно имащата вече качество на доктрина „Синя родина", която в последно време

„започна да се превръща в един от стълбовете на турската външна политика и политика за сигурност, целяща утвърждаването на Турция като огромна регионална военноморска сила във и около Средиземно море”. [2]

5. Заключение

Освен че учените от различни области единодушно и категорично го отричат и дори заклеймяват, „настоящият проект „Канал Истанбул” не би донесъл никакви ползи”, защото каналът е „ненужен, по-бавен, нискоефективен и неефикасен дубликат на един природен пролив, който не е достигнал капацитета си на трафик” и „ще предизвика правни, икономически и екологични проблеми”. Именно по тази причина би могло да се заключи, че „проектът е значим, но несигурен” и в крайна сметка „ограничения в бюджета и риск от международна съпротива” ще са решаващи за съдбата на проекта „Канал Истанбул”. [6]

Разбира се, това още не показва, че мегапроектът ще бъде финализиран изобщо или дори в близко бъдеще, както беше планирано. Но като се има предвид, че при управлението на Ердоган се реализират доста на брой и големи по мащаб проекти, като например третият мост над Босфора, двата тунела под Босфора и най-голямата джамия в Турция от републиканския период, нищо чудно и „Канал Истанбул” да бъде прибавен към колекцията от постижения на настоящия президент на турската република, особено ако той отново спечели предстоящите в страната избори. Какво ще надделее? Здравият разум или амбициозните цели – предстои да видим. Има реален шанс, както за това проектът „Канал Истанбул” да потъне в забвението на миналото, така и да озари хоризонта на бъдещите планове и действия на управляващата към момента партия в Турция.

Библиография

1. Adaman, F. et al. Ya Kanal Ya İstanbul. Kanal İstanbul Projesinin Ekolojik, Sosyal ve Ekonomik Değerlendirmesi. WWF Rapor, 2018.

2. Areteos, E. Mavi Vatan and Forward Defense. The Sinuous Journey of a Republican and Imperial Hybridization. Analysis of the Diplomatic Academy of University of Nicosia. July 2020, available at: https://www.unic.ac.cy/da/wp-content/uploads/sites/11/2020/07/Mavi-Vatan-and-Forward-Defence-Evangelos-Areteos.pdf

3. Denizeau, A. Mavi Vatan, the "Blue Homeland": The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey. *Etudes de l'Ifri*, Ifri. April, 2021.

4. Eldem, T. Canal Istanbul: Turkey's Controversial Megaproject. Its Likely Impacts on the Montreux Convention and Regional Stability. SWP Comment NO. 43 July 2021.

5. Hürriyet Gazetesi. Kanal İstanbul'un İlk Köprüsü Yükseliyor. Hürriyet Gazetesi. 09.06.2022, [online] https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/kanal-istanbulun-ilk-koprusu-yukseliyor-42080615 (Посетен на 01.08.2022).

6. Kalinov, T. Canal Istanbul Challenges and Opportunities and Their Relationship to the Security. *In:* IJASOS – International E-Journal of Advances in Social Sciences, Vol. V, Issue 14, August 2019.

7. Kundak, S., M. B. Baypınar. The Crazy Project – Canal Istanbul. In: TeMA – Journal of Land Use, Mobility and Environment. October 2011.

8. NTV Haber. Ekrem İmamoğlu'ndan Kanal İstanbul Açıklaması. NTV Haber, 24.06.2021, [online] https://www.ntv.com.tr/turkiye/ekrem-imamoglundan-kanal-istanbul-aciklamasi,bEwS2nDc1kikVPH8M4zHWw (Посетен на 01.09.2022).

9. Sabah Gazetesi. Son dakika: Bakan Kurum'dan Flaş Kanal İstanbul Açıklaması: Projeden Tabii ki Vazgeçmedik... Sabah Gazetesi, 27.08.2022, [online] https://www.sabah.com.tr/gundem/2022/08/27/son-dakika-bakan-kurumdan-flas-kanal-istanbul-aciklamasi?paging=5 (Посетен на 27.08.2022).

10. Şalcı, A., et al. Kanal İstanbul. Çok Disiplinli Bilimsel Değerlendirme. 3. Baskı: İstanbul Aralık 2020.

11. TRT Haber. Bakan Karaismailoğlu: Kanal İstanbul bir Vizyon Projesidir. TRT Haber, 26.04.2022, [online] https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-karaismailoglu-kanal-istanbul-bir-vizyon-projesidir-676036.html (Посетен на 01.08.2022).

12. Yerli, D., G. Aktürk, E. Dolgun. A New Shipping Canal for Istanbul? Water, History, Economy and 'Crossroads'. [online] https://www.portcityfutures.nl/news/a-new-shipping-canal-for-istanbul-water-history-economy-and-crossroads, 10.01.2022. (Посетен на 27.08.2022).

„СИНЯ РОДИНА” – НОВАТА ДОКТРИНА НА ТУРЦИЯ

Райна Иванова

Анотация: В статията се разглежда новата доктрина на Турция – „Синя родина”. Проследява се зараждането на тази идейна концепция, като наред с това се отделя внимание и на старата външнополитическа стратегия на Турция – „Стратегическа дълбочина”. Посочват се стремежите и опитите на Турция да се впише в света на глобалната геополитика чрез сферите на влияние, които постоянно разширява, чрез възраждането на отбранителната си индустрия и военна мощ и чрез заемането на по-активна и ключова роля в международен план. Коментира се ориентацията на Турция по отношение на външната ѝ политика и политиката ѝ на сигурност, която е продиктувана от възгледите и идеите, заложени в „Синя родина”. Споменават се амбициозните претенции и цели на Турция по отношение на акваториални зони, като така се очертават конфликтите на интереси със съседни държави, търси се отговор на въпроса как всичко това може да се отрази върху сигурността в региона.

Ключови думи: *Турция, геополитика, военна доктрина, „Синя родина”, „Стратегическа дълбочина”, сигурност, отбрана*

1. Увод

„Мир в родината, мир в света” са думи на Мустафа Кемал Ататюрк, наричан още „Бащата на турците”. Така формулираният от Ататюрк принцип, произнесен за първи път на 20 април 1931 година в негово изказване пред нацията по повод на избори в новосъздадената турска република, заляга в бъдещата конституция, а наред с това и полага основите и предопределя посоката, както на вътрешната, така и на външната политика на страната, която по категоричен начин започва да се

модернизира и да придобива светски характер чрез последователните реформи на именития турски държавник.

В по-ново време обаче политическият курс на Турция поема в по-различна посока. С настъпилите политически промени в страната – а именно с идването на власт на Партията на справедливостта и развитието (ПСР) и на нейния лидер Реджеп Ердоган, започва процес на бавна и постепенна ислямизация и път си проправя идеология, която някои автори наричат „неоосманизъм" – течение, което „може най-сбито да се определи като идеологическа амалгама от ислямизъм, тюркизъм и османски империализъм" [5] и което цели разширяването на влиянието на Турция като наследничка на Османската империя. В този контекст бившият министър на външните работи, а впоследствие и министър-председател на Турция - Ахмет Давутоглу, като плод на академичните си усилия, разработва концепцията „Стратегическа дълбочина", която още от 2002 година започва да формира ориентацията и да ръководи политиките на страната. Един от принципите, залегнали в тази стратегия, е „нула проблеми със съседите", който по-късно, с известен сарказъм, бива перифразиран в „няма съседи, няма проблеми" [7].

В Турция съществува Документ за националната политика по сигурността. В медиите този документ е известен като „Червената книга" или „Тайната конституция", по специално „заради определящия му характер за политиките в областта на външните отношения, отбраната и сигурността" [3]. Интересен факт обаче е, че, макар да се знае за съществуването на този Документ за националната политика по сигурността на Турция, неговото съдържание по никакъв начин не се оповестява публично, което поставя въпросителни относно действителните и категорични позиции и ориентация на Турция.

Известна светлина върху амбициозните претенции на Турция, както и върху намеренията и евентуалните й бъдещи действия, хвърля сравнително новата

стратегия, наречена „Синя родина”, която вече става повод за провокации, конфликт на интереси и спорове. Счита се, че тя заменя или допълва старата доктрина – „Стратегическа дълбочина”, като още от началото на управлението на Ердоган целта е една – Турция да разшири спектъра си на влияние и да се превърне в един от основните играчи на световната геополитическа сцена. Затова сега ще се спрем малко по-подробно на „Стратегическа дълбочина” и на „Синя родина” като две концепции, две идеологии, които са взаимно свързани и някак си взаимодействат, за да реализират именно този стремеж на Турция за регионално и глобално влияние.

2. Старата доктрина - „Стратегическа дълбочина”

В периода от началото на управлението на партията на Ердоган - ПСР - през 2002-ра година до принудителната оставка на Давутоглу през май 2016-та година и опита за преврат в Турция през юли 2016 година стратегическата ориентация на Турция се предопределя от концепцията „Стратегическа дълбочина.” [11]

В едноименната книга нейният автор Ахмет Давутоглу изтъква, че „страната е изправена пред необходимостта да изпълнява приоритетни задачи в три важни *зони на геополитическо влияние*: 1. *Близка териториална зона*: Балкани – Кавказ – Близък изток. 2. *Близка акваториална зона*: Черно море – Адриатическо море – Източно Средиземноморие – Червено море – Персийски залив – Каспийско море. 3. *Близка континентална зона*: Европа – Северна Африка – Южна Азия – Централна и Източна Азия. Тези зони, разположени под формата на концентрични пояси, са в основата на външнополитическата стратегия на Турция, насочена към поетапно разширяване на сферата на влияние. Същността на стратегията се състои в това, Турция постепенно да разшири „обръча на мира и благоденствието”, като се възползва от взаимодействието между геополитическите пояси и връзките между тях, създадени в резултат на глобализацията. Основната й цел е да запълни

пространствата на геополитически вакуум, да укрепи позициите си в международен аспект и от периферен субект на международните отношения да се превърне в геополитически фактор с глобално значение.” [4]

Давутоглу твърди, че „Турция притежава „стратегическа дълбочина” поради историята и географското си положение”, както и че „турската мощ надвишава регионалния капацитет и може да е суперсила”. Принципите на старата доктрина „Стратегическа дълбочина” са пет: „баланс между сигурността и демокрацията, нула проблеми със съседите, развитие на отношенията със съседните и по-далечни региони, многоизмерна външна политика и ритмична дипломация.” [7]

Едно е сигурно, „в геополитически план Турция търси възможности за ефективна политика във всяка отсечка от маршрутите, свързващи Черно и Егейско море с откритите морета и затова ще се стреми към засилване на политическото и икономическото си влияние върху морските комуникации от Егейско до Адриатическо море и от Суецкия канал през Червено море към Персийския залив”. Като транзитно море Егейско море има първостепенно стратегическо значение както за Турция и Гърция, така и за всички регионални и глобални сили. По тази причина „няма изгледи в обозримо бъдеще да бъдат разрешени споровете с Гърция за островите в Егейско море. Турция счита, че всеки компромис може да доведе до тежки последствия, включително до загуба на жизнено пространство и до прекъсване на връзката със Средиземно и Черно море.” [4]

В този контекст, наред с другите зони на геополитическо влияние, „за Турция Източното Средиземноморие е един от най-важните райони в дъгата Кавказ – Близък изток – Балкани, поради което интересите на страната там са постоянни, а международната конюнктура влияе само върху избора на начините и способите за отстояването им. Районът заема обширна акватория от залива Искендерун до Адриатическо море и от Черноморските проливи до Суецкия канал. Стремежът на

Турция е нейната политика в този район да се гради на базата на единна морска стратегия, обединяваща направленията Черно море – Проливите – Егейско море, Адриатическо море – Крит – Кипър, Суецки канал – Червено море – Персийски залив, както и направлението Баку – Джейхан.” [2]

Нужно е да се отбележи, че именно поради всички тези фактори и причини „при провеждането на политиките, насочени към поетапно увеличаване на геополитическата си значимост, Турция се съобразява със статута си на регионална сила, но външната й политика все повече се влияе от модела на поведение, присъщ за международните сили с амбиции за глобално влияние.” [4]

3. Новата доктрина - „Синя родина”

В „Синя родина” има известна приемственост по отношение на някои елементи на „Стратегическа дълбочина”. Макар „Синя родина” да е съществувала като идея още от 2006 година, тя е била маргинална за управляващите и елита в Турция. През 2016 година Турция навлиза в нов период от гледна точка на стратегическото си позициониране, което вече отразява духа на доктрината „Синя родина”. [11]

В Турция някои автори се опитват да припишат „заслугата” за възникването на идеята за „Синя родина”, която днес е в качеството си на доктрина, не на кой да е, а на самия Ататюрк, като се позовават на негово изказване от 1937 г. В реч пред Великото национално събрание на страната си Мустафа Кемал казва: „Турция е разположена във възможно най-благоприятното географско местоположение и е обградена с морета от три страни. Поради това може да издигне много способна морска нация. Нужно е да се възползваме от тази възможност. Трябва да мислим за мореплаването като за велик национален идеал на турците и да го постигнем за кратко време”. Ататюрк лично е станал свидетел на стратегическия принос на военноморските сили в битката при Чанаккале, наблюдавал е огневата мощ на

британските и френските бойни кораби и на немските подводници и е осъзнал жизненоважното значение на военноморския флот във военните операции. Така той още тогава стига до заключението, че „ако не може да плава по море, Турция е обречена на крах". [10]

Важността на моретата обаче е била осъзнавана още по-отдавна. Действително, дълги години Османската империя не е имала военноморски флот и това е довело до кървави последици за османската армия. По времето на Балканската война не се е намерил нито един кораб, който да достави помощ на Триполи, Солун или на Балканите. В тази връзка, след края на войната, през 1913 година известният военноморски историк Али Хайдар Емин Алпагут пише: „Моретата са неизчерпаем източник на богатство и сила. Османците може и да не са мореплаватели по природа, но предвид стратегическото, политическо и икономическото й положение империята се намира на територия, която може да бъде удържана само при господство над моретата." [10]

Всъщност доктрината „Синя родина" възниква в средите на турските военноморски сили. На 14 октомври 2006 година адмирал Джем Гюрдениз отправя критики към Европейския съюз за това, че е приел Севилската карта без правни основания и призовава Турция, която не признава Конвенцията от Монтего Бей, да защитава много по-обширна Изключителна икономическа зона, която той назовава „Синя родина". Освен Гюрдениз по разработването на доктрината работят още адмирал Джихат Йайджъ, полковник Али Курумахмут и адмирал Сонер Полат, а адмиралите Йозден Йорнек, Мустафа Йозбей и Джем Азиз Чакмак изразяват подкрепата си за доктрината публично. [9]

По всичко личи, че „целта на стратегията „Синя родина" е Турция да доминира в Средиземноморието и да си върне търговските ползи и морската сила, която някога е била на османците". [8] Така „борбата за „Синята родина" се

олицетворява с борбата на Турция с право да претендира за изключителните права върху всички живи и неживи ресурси в тази област". [10]

Може да се каже, че доктрината „Синя родина" се основава на три стълба: „тежка милитаризация на външната политика на Турция, отбрана на трансграничните райони и инвестиции в отбранителната индустрия. Отбранителната индустрия на Турция е една от малкото ярки области в икономиката на страната. Турция произвежда бойни дронове, свои собствени ракетни системи и наред с това участва в производството на бойни хеликоптери, танкове и бойни кораби чрез проекта си MİLGEM (от Milli Gemi на турски – национален кораб). Основната цел на доктрината „Синя родина" е да постигне и да консолидира контрол на Турция над обграждащите я морета, за да повиши регионалното и международното си влияние и в крайна сметка да контролира нови енергийни ресурси." [7]

Първоначално, след учредяването на републиката, в борбата си за силен турски военноморски флот Ататюрк е бил сам и не е имал поддръжници. Въпреки всички възражения, от 1924 година насетне Мустафа Кемал предоставя значителен бюджет на турските военноморски сили и дори основава независимо Министерство на морските дела. През 1936 година чрез Спогодбата от Монтрьо той придобива пълен контрол над турските проливи. [10]

Впоследствие, „елитът на ПСР отчита необходимостта от развиване на отбранителната промишленост като важен елемент на националната мощ. Смята се, че националната икономическа стратегия трябва да е съобразена с потребностите на въоръжените сили, тъй като отбранителната промишленост не може да се развива отделно и независимо от общите икономически тенденции". [3] Така „националната отбранителна индустрия на Турция бива структурирана с цел да посрещне геополитическите нужди на XXI век", като периодът от 2003 до 2005

година се счита за златните години на турските военноморски сили. Така в днешно време „Турция е страна, която не само проектира и конструира кораби, а и която може да поддържа военноморските си сили с национални средства – от оръжия и амуниции до системи за командване и контрол”. [10] Наред с това „Турция е развила силна национална отбранителна индустрия, която вече задоволява повече от 60% от нейните нужди. Именно по-самостоятелният й военен сектор води и до повече увереност в проектирането на сила и до способност за развиване на по-независима стратегическа позиция.” [11]

В унисон с доктрината „Синя Родина” Турция е начертала и своя карта на влияние върху обграждащите я моретата, като, разбира се, според турските военни стратези акваториалните претенции на Турция са напълно оправдани и справедливи, предвид географското й разположение и историческо наследство. Така според тях Турция е в пълното си право да отстоява тези свои териториални интереси и да прави постъпления в тази посока. Всичко това бива засвидетелствано от Турция под формата на различни учения, които целят да покажат военната й мощ и способността й на разгърнати военни действия на няколко фронта.

Например според Йайджъ, който в най-новата си книга чертае картата на „Синя родина” и прави опит да дефинира акваториалните граници на страната си съгласно разбиранията на Турция, доктрината „Синя родина”, „се основава на фундаменталните принципи на Международното морско право – „справедливост”, „преимущество на сушата над морето”, „пропорционалност” и „непосегателство”. [12]

От претенциите на Турция над водни територии в Егейско и Средиземно море, разбираемо, произтичат и доста конфликти на интереси с нейните съседи. Сякаш най-потърпевша от турските амбиции, недвусмислено афиширани в новата стратегия, е Гърция, тъй като в „Синя родина” Турция предявява претенции към

акваториални зони, които пряко засягат Гърция. Разбираемо, „Атина вижда в доктрината „Синя родина" неоосманска експанзионистка политика, отражение на миналия империализъм", и дори обикновените гърци смятат, че „Ердоган се взема за Сюлейман Великолепни. Но той губи доверие в собствената си страна, турската лира се срива. Затова той се опитва да подобри имиджа си с идеи за завоевания, за национална мечта..." [1]

В своята същност „доктрината „Синя родина" отхвърля гръцките и кипърските претенции в Източното Средиземноморие, както и приетата от Европейския съюз Севилска карта. Създателите на „Синя родина" смятат, че Конвенцията от Монтего Бей няма правна стойност за Турция, тъй като тя никога не я е подписвала или ратифицирала. Те отхвърлят принципите на Конвенцията, като ги считат за непригодни за географските особености на Средиземно море, особено защото границата на Изключителната икономическа зона от 200 морски мили е безсмислена в затворено пространство, осеяно с острови. При такива условия държава като Гърция би имала огромна акваториална зона, което би се дължало отчасти на суверенитета й над средиземноморските острови в близост до турското крайбрежие. Най-показателният пример е малкият архипелаг на Кастелоризо (на турски Меис), разположен на няколко километра от турския град Каш, което позволява на Атина да предявява претенции над огромна акваториална зона между остров Родос и Кипър и така да блокира единствения излаз на Турция навътре към откритите води на Средиземно море. „Синя родина" също така отхвърля претенциите на Атина за континентален шелф, който Гърция използва, за да оправдае разширяването на своята Изключителна икономическа зона. Турците се опасяват, че Гърция иска да бъде държава-архипелаг, което би й позволило да разшири териториалните си води до 12 морски мили от всичките си брегове. Въпреки, че няма официални искания за такова нещо от Атина, според Анкара това се обрисува като „пределно ясно положение". [9]

Неслучайно, особено след откриването на залежи от потенциално използваеми въглеводороди в Източно Средиземно море, Турция периодично изпраща кораби за проучвания в района, като именно „тези морски маневри са израз на идеологията за „Синя родина". [1] „Наличието на силно военноморско присъствие в Средиземноморието, особено в Източното Средиземноморие, би позволило на Турция да предяви претенции за запаси от нефт и газ в оспорваните води там. Това от своя страна би помогнало на Анкара да се превърне в енергиен център и да постигне енергийна независимост, а възстановяването на тези позиции е нещо, което управляващата партия може да използва, за да отклони гласоподавателите от тежкото положение на турската икономика." [8]

Със сигурност може да се твърди, че напоследък „военноморската доктрина на Турция „Синя родина" започна да се превръща в един от стълбовете на турската външна политика и политика за сигурност, целяща утвърждаването на Турция като огромна регионална военноморска сила във и около Средиземно море". [6] Във всеки случай, „според възгледите на създателите си „Синя родина" не се отнася до определена съвкупност от идеи. Джихат Йайджъ я представя като правна визия и я разграничава от идеологически движения като атлантизъм, евразизъм или неоосманизъм. С други думи „Синя родина" е доктрина, която обединява цялата турска нация." [9]

4. Заключение

Можем да обобщим, че „доктрината „Синя родина" си служи с инструменти за прилагане на твърда сила и това е осезаемо доказателство за ясно отклонение от принципите, ръководили ранната външна политика на ПСР. Турция разгръща експанзионизма си от сушата към морето, като допълнително обтяга регионалните отношения и традиционни съюзи. Турция се опитва да разшири пределите си и

може да очаква да се окаже в по-задълбочени конфликти, когато най-накрая ги прекрачи.” [7]

Който и да наследи Реджеп Ердоган, със сигурност всеки следващ лидер на Турция ще припознае и ще провъзгласи наново принципите на „Синя родина”, защото тя е доктрина, която „не е свързана с конкретна личност или определена партия”, а „съществува в специфичен стратегически контекст”. [9]

Макар че през изминалите години под влиянието на „Стратегическа дълбочина” външната политика на Турция стана многоизмерна и се откри към незападни географии, в стремежа си към по-голяма стратегическа автономия „Турция не желае решително „скъсване” със Запада, докато междувременно се налага в региона”. „Под управлението на Ердоган Турция се стреми да получи по-висок статус в западния свят, като подчертава значението си за Запада чрез инструментализиране на тактическо сътрудничество с незападните сили. В епохата на хибридност, която върви към многополярност, Турция не иска да се съобразява с предимно либералния диктат на своите западни съюзници, а да бъде равноправен играч в рамката на структурите на Запада. В дългосрочна перспектива „Синя родина” може да означава завой в геостратегическата визия на Турция в посока на концепциите от доктрините на Алфред Махеан, като се имат предвид големите й инвестиции в нейните военноморски способности през последното десетилетие. Това обаче ще зависи от различните вътрешни и глобални промени в следващите години.” [11]

Важно е да се отбележи, че „познаването на геополитическата визия на съвременна Турция може да се използва като инструмент и средство за реализация на външната политика и политиката за сигурност на нашата страна”. [4] Колкото това важи с пълна сила за старата стратегия на Турция – „Стратегическа дълбочина”, толкова повече е релевантно и по отношение на настоящата турска доктрина – „Синя родина”, защото тя очертава новите политически и военни идеи,

държавни интереси и стремежи на Турция. Така че съвсем естествено възниква въпросът какъв ще е развоят на събитията оттук нататък? Дали Турция ще преследва до край целите си, както се заканва, или ще се задоволи с отстояване на настоящите си териториални и акваториални граници?

Доколко новата доктрина на Турция – „Синя родина" – представлява съществена заплаха за сигурността в региона, както и как всичко това би се отразило на националната ни сигурност, единствено времето ще покаже. За сигурността на България не биха възникнали преки последствия от основните доктринални възгледи на „Синя родина" – а именно от експанзионистките действия на Турция спрямо акваториалните води в Егейско море и Средиземно море. Като цяло в по-ново време Турция винаги се е стремяла да разпростира влиянието си чрез въздействие в областта на културата и на социалната сфера, чрез икономиката, промишлеността, търговията, туризма, религията и не на последно място – чрез езика. По отношение на България Турция е активна по-скоро в тези сфери. Със сигурност обаче може да се заключи, че опитите на Турция да прилага и постоянно да разширява обсега на стратегиите и влиянието си подсказват амбициите й за съществена роля в региона, а може би и доста по-надалеч.

Библиография

1. Перигьор, Е. На гръцко-турската граница – в епицентъра на напрежението. *Le Monde Diplomatique*, януари 2021, налично на: https://bg.mondediplo.com/article1733.html (Посетен на 04.08.2022).

2. Станков, В. Близкият изток в геополитическата визия на съвременна Турция. *В:* Военен журнал. Година 121, брой 2. 2014. Стр. 37-46.

3. Станков, В. Партията на справедливостта и развитието и съвременната политика за сигурност и отбрана на Турция. *В:* Военен журнал. Година 121, брой 4. 2014. Стр. 77-85.

4. Станков, В. Геополитическа визия на съвременната турска държава. Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор". 2017.

5. Танаскович, Д. Неоосманизмът. Турция се връща на Балканите. Издателство „Изток-Запад". София, 2010.

6. Areteos, E. Mavi Vatan and Forward Defense. The Sinuous Journey of a Republican and Imperial Hybridization. Analysis of the Diplomatic Academy of University of Nicosia. July 2020, available at: https://www.unic.ac.cy/da/wp-content/uploads/sites/11/2020/07/Mavi-Vatan-and-Forward-Defence-Evangelos-Areteos.pdf

7. Barseghyan, A. Turkey's "Blue Homeland". EVN Report, available at: https://evnreport.com/politics/turkey-s-blue-homeland/ (Посетен на 27.08.2021).

8. Colibasanu, A. Turkey's Strategy in the Eastern Med. „Синя родина": Стратегията на Турция в Източното Средиземноморие. (Превод на български А. Коцева). 03.08.2021, available at: https://euractiv.bg/section/геополитика/opinion/синя-родина-стратегията-на-турция-в-и (Посетен на 04.08.2022).

9. Denizeau, A. Mavi Vatan, the "Blue Homeland": The Origins, Influences and Limits of an Ambitious Doctrine for Turkey. *Etudes de l'Ifri*, Ifri. April, 2021.

10. Kadan, T. The Formulation of the Blue Homeland Doctrine. BRİQ, Volume 2, İssue 1, Winter 2020-2021, pp. 37-50.

11. Yapar, H. From Strategic Depth to Blue Homeland and Beyond: *Understanding Turkey's Drift Towards Greater Strategic Autonomy.* Opinion Paper. IEEE 40/2021, available at: http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2021/DIEEEO40_2021_HAKYAP_Turquia_ENG.pdf (Посетен на 05.08.2022).

12. Yaycı, C. Mavi Vatan. Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı. İstanbul Üniversitesi Yayınevi. İstanbul, Mayıs 2022.

МЕЖДУНАРОДНИТЕ ПОЛИТИЧЕСКИ СЪЮЗИ – ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СИГУРНОСТТА

инж. Екатерина Петрова

Анотация: В доклада са разгледани международните политически съюзи, които съществуват на основание действащото национално и международно право. Тези съюзи са със статут на международни договори, които трябва да обезпечат сътрудничество между държавни субекти в разнородни аспекти за конкретен период от време. Международните политически съюзи като предмет на доклада са предпоставка за нов геополитически статут, който дава новия профил на политическата конюнктура.

Ключови думи: *държавни субекти, международна сигурност, международни съюзи, международни договори, политически проекти, политически съюзи.*

Въведение

В резултат на реализираните политики на регионално и международно равнище настъпиха промени в икономически, социален и военен аспект. Тези промени се характеризираха със специфични политически катализатори, аналогично с политически инхибитори, но дадоха крайни политически продукти: нови политически съюзи, които имат дублиращи функции на съществуващите такива, но с други политически субекти в качеството им на учредители и участници в съюзите.

Анализ на политическата парадигма

Политическата парадигма търпи политически трансформации под въздействия на предвидими и непредвидими политически събития (стратегии, доктрини, спазване и суспендиране на действащо законодателство: съюзно, специализирано и международно, спазването на териториалната цялост и държавен суверенитет или процеси на преврат и военни конфликти). С цел характеризиране на политическата парадигма се анализират политическите процеси, които протичат между политически съюзи.

Новите политическите съюзи – алтернатива на статуквото, формиращи новата парадигма

ОДКБ (Организация на Договора с колективна безопасност); [1]

ШОС (Шанхайска организация за сътрудничество); [2]

ОЧИС (Организация за Черноморско икономическо сътрудничество); [3]

БРИКС (Група от държави: Бразилия, Русия, Индия, Китай и Република Южна Африка); [4]

Московската [5.1] и Мюнхенската конференции за международна сигурност [5.2] Сътрудничество между държави, които са обосновани от: Договор за съюзна държава, (Руската федерация и Беларус от 1998 г.); [6]

Общност на независимите държави (ОНД) – Беларус, Казахстан, Туркменистан, Таджикистан, Узбекистан, Армения, Азербайджан, Киргизстан и Молдова; [7]

Международният икономически форум в Санкт Петербург – 25 години традиция; [8]

Източен икономически форум във Владивосток – 7 години традиция; [9]

„ОПЕК+"; [10]

„Евразийският икономически съюз"; [11]

„СДБМ" (Съвет на държавите от Балтийско море); [12]

Новите съюзи на Великобритания – Нова малка Антанта; [13]

Проектът „Отворени Балкани"; [14]

Инициативата „Три морета"; [15]

Проектът „Кримска платформа"; [16]

„QUAD – 1" [17], „QUAD – 2" [18], „АУКУС" (AUKUS) [19]

Политическа характеристика на международните съюзи

ОДКБ (Организация на Договора за колективна безопасност/сигурност). Създаден през 1992 г., като управлението е в град Москва, Руска федерация. По отношение на ОДКБ, то този договор представлява военно-политически съюз, който обезпечава сигурността на участващите, чрез създадения отбранителен потенциал. Този съюз бе активиран при възникнали прояви на насилие в Казахстан през месец януари 2022 г. , където сили на ОДКБ влязоха в държавата и останаха до

момента, в който правителствените институции в Казахстан поеха управлението и охраната на територията на страната си. Този договор не бе активиран при периодичния конфликт между Армения и Азербайджан, засягащ ситуацията в спорния анклав Нагорни Карабах. Тези характеристики доказват, че военния и политически потенциал на договора ще се ползва само при заплаха за загуба на държавен суверенитет на държава-членка, от външна заплаха, а не при решаване на между съседни спорове. По тази характеристика ОДКБ се припокрива с характеристиката относно поведението на НАТО при конфликта в Кипър през 1974 г. Фактически държави с пълно членство са: Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан, Руска федерация и Таджикистан, а с асоциирано членство са Афганистан и Република Сърбия.

ШОС (Шанхайска организация за сътрудничество) е другата политико – военно и икономически профилирана организация, която е създадена през 2001 г. с управление в град Пекин, КНР. ШОС трябва да обезпечи междудържавното сътрудничество, гарантиращо сигурността в региона определен от държавите – участнички в структурата. По отношение на военното направление ШОС придобива статут на нов военно – политически съюз, който е аналог на НАТО. Стратегическата цел на ШОС е противопоставянето спрямо политиките на САЩ, като политически хегемон на международната политическа сцена. На Таблица 1 са показани държавите, съпричастни с организацията, като този политически съюз е наследник на Шанхайската петорка: Русия, Таджикистан, Китай, Казахстан и Киргизстан.

Таблица1. Държави, ангажирани към дейността на ШОС

Страни-членки ШОС	Държави-наблюдателки	Партньори по диалога	Получили покана за срещите на държавните глави от ШОС
• Казахстан • Киргизстан • Китай • Русия • Таджикистан • Узбекистан	• Иран • Монголия • Афганистан • Беларус	• Армения Азербайджан • Шри Ланка • Турция • Непал • Камбоджа	• Афганистан • ОНД • АСЕАН • Организацията на обединените нации • Евразийски икономически съюз • САЩ

- Индия
- Пакистан

ОЧИС (Организация за черноморско икономическо сътрудничество). Друга международна структура, която е създадена, чрез икономически политики да подобрява многостранното сътрудничество, да решава конкретни казуси между държавите и да обезпечава благополучието на гражданите, живущи в региона на Черно море и в международната общност е ОЧИС. Тази международна институция е създадена по инициатива на Република Турция и има за цел да осигури мира в региона, за да се реализират икономическите политики.

БРИКС (Бразилия, Русия, Индия, Китай и ЮАР). Международно геополитическо обединение, създадено през 2001 г., а през 2010 г. към структурата се присъединява Република Южна Африка. Характерна специфика на тази организация е, че има стратегически икономически цели. БРИКС заема приблизително 40% от световното население и 26% от световната икономика. Друга специфика е, че двете държави кандидатки Аржентина и Иран от последната среща през 2022 г. имат значимо географско положение и значими природни ресурси.

Всички тези факти са предпоставки да гарантират ролята на БРИКС на световната геополитическа сцена, като формираща новите икономически политики в новата геополитическа реалност. На база участието в последното заседание на формата „БРИКС +“ на страни, като Саудитска Арабия, Аржентина, Египет, Индонезия, Иран, Казахстан, Нигерия, Сенегал, Тайланд и Обединените арабски емирства се доказа международното значение на организацията в дългосрочен аспект. БРИКС ще има значение и за международните финанси и по-точно за процеса на „дедоларизация“, защото участниците в търговските операции от БРИКС започват разплащане в националните им валути, т.е. не ползват щатския долар, като валута.

„ЕАИС/EAIU“ (Евразийският икономически съюз ЕАИС/EAIU). По отношение на ЕАИС, то в организацията членуват държави от бившия държавен субект СССР, като: Беларус, Русия, Казахстан, Армения и Киргизстан. ЕАИС функционира от 2015 г. и има за цел на основата на Митнически съюз и Общо икономическо пространство да обезпечи икономическото развитие на държавите и по-добър икономически статут на населението на съответните държави. Към съюза със статут на държава-наблюдател са държавите: Молдова, Узбекистан и Куба, което доказва стратегическия стремеж за по-голяма география и по-голямо политическо влияние на съюза.

Международен икономически форум в Санкт Петербург – този форум през 2022 г. имаше 25 годишно издание. Това издание имаше рекорден брой участници в пленарни сесии, в дискусии, както и при участници в преговори на междуправителствено равнище: 14 000 участници от 130 държави, като 81 държави изпратиха официални представители. Форумът бе поздравен от Президентите на Руската федерация, на КНР и на Египет. Участие във форума взеха висши държавни ръководители, като Президента на Казахстан, представители на латиноамериканските и карибските държави, Централноафриканска република, Алжир, Зимбабве, Мали. На това издание на форума основна тема беше: „Бизнес-диалога Русия –Африка“. Форумът акцентира върху дискусии по следните теми: „Новият икономически ред, отговор на предизвикателствата на времето“; „Руската икономика: нови цели и хоризонти“; „Съвременна технология за човечеството, изграждане на отговорно бъдеще“ и „Инвестиции в развитие, като инвестиции в хората“. Всички факти характеризиращи форума от своя страна формират политическата оценка на международната инициатива.

Източен икономически форум във Владивосток, който ще се състои в периода 05 – 08.09.2022 г. има своята седем годишна история. Тази година основната тема на форума ще бъде: „Най-добрите практики за развитие на пазарите на зелена енергия в Азия“.

„ОПЕК+“ (Организация на страните износителки на петрол) Създадена през 1960 г. в Багдат, Ирак, днес управлението е във Виена, Австрия, като в организацията членуват следните държави: Алжир, Ангола, Венецуела, Еквадор, Ирак, Иран, Катар, Кувейт, Либия, Нигерия, ОАЕ, Саудитска Арабия и Руската федерация.

QUAD – 1 (съюз за сигурност с участието на САЩ, Австралия, Япония и Индия). Основният фокус на тази организация е антикитайския акцент. Паралелно Вашингтон възнамерява да събере широк антииранси фронт и да включи страните от региона в санкции срещу Руската федерация. В подкрепа на тази теза американският президент Джо Байдън обяви желанието си да предотврати създаването на вакуум на западното влияние в Близкия изток, тъй като Китай, Русия или Иран могат да го запълнят.

QUAD – 2 (геополитическият съюз на Израел, Индия, ОАЕ и САЩ). Публично известен факт е, че в средата на октомври 2021 г. министрите на външните работи на тези страни проведоха разговори, на които беше решено да се започне процесът на създаване на многостранен форум за икономическо сътрудничество. И въпреки, че беше официално заявено, че новият алианс ще си сътрудничи в търговската, икономическата и политическата област, не е изключено това партньорство между членовете да се разшири и в областта на отбраната и сигурността.

AUKUS – политически съюз между САЩ, Австралия и Великобритания, който трябва да осигури сигурността в Азиатско-Тихоокеанския регион. Този съюз се явява политически и военен субект, който трябва да се противопостави на влиянието на Китай в региона. Специфична характеристика е политическото поведение на Австралия, да участва в разработването на технологии за създаването на собствен флот от ядрени подводници с неядрени оръжия, защото Австралия се възприемаше от началото на 70-те години на 20 век като последователен поддръжник на различни инициативи за неразпространение на ядрени и други оръжия за масово унищожение.

Новата малка Антанта: Политически план на Великобритания, като сценарист на проекта е г-н Борис Джонсън. Политическите цели са: да се създаде общност от държави за свободна търговия, както и да се осигури съюз, който да заема позиции срещу руската заплаха. Към съюза са планувани да се присъединят: Великобритания, трите балтийски държави, Украйна, а на по-късен етап да се присъедини Турция.

Инициативата „Три морета“ Инициативата стартира през 2016 г., като в нея са се включили дванадесет държави от ЕС в това число и Република България. В настоящето тази политическа инициатива не е институционализирана, като целта е да се получи интеграция в различни направления на държавите от трите морета: Адриатическо, Балтийско и Черно. Съществува и друга интерпретация на инициативата, а тя е да се изолира Руската федерация, като търговски партньор.

Проектът „Кримска платформа“. Основан е на 23 август 2021 г. в Киев по инициатива на Украйна. Политическите цели са да се провеждат политики, за да се осигурят правата на жителите в Крим, правата на кримско-татарския народ, както и осигуряване на защита на Украйна по отношение на Русия. На срещата на високо равнище на 23 август 2022 г. участваха балтийските страни, Полша, Турция, Франция, редица източноевропейски страни, висши служители на Германия, Италия, Великобритания, Япония, топ евро служители, и генералния секретар на НАТО. Израел бе представен от бивш вицепремиер на Израел Натан Шарански. Унгария участва с държавния секретар по енергийните доставки и сигурността на унгарското външно министерство. Но САЩ бяха представени, разбира се, от държавния секретар Антоний Блинкен – висш държавен ръководител.

Проектът „Отворени Балкани“. Този проект по същество е регионален за интеграция на държавите от Западните Балкани, но участват само Северна Македония, Албания и Сърбия. Към проекта не са включени държавите Косово, Черна гора, Босна и Херцеговина. На последното заседание на проекта министрите на земеделието на трите държави са разработили механизми за обезпечаване на продоволствената сигурност за сътрудничество в областта на енергетиката.

Съвет на държавите от Балтийско море: Този политически съвет, създаден по инициатива на Дания и Германия от 1989 г. до 1992 г. представлява регионална организация за обезпечаване на икономическото развитие и гарантиране на сигурността в региона. В настоящия политически момент Русия от месец май 2022 г. напуска структурата, защото „западните държави са монополизирали този Съвет за конюнктурните си цели във вреда на Русия“. Този политически ход е показателен за обособяване на Съвета, като обединение, което подкрепя една от гледните точки в казуса Русия – Украйна.

Договорът за съюзна държава. Това е договор за обединение на принципа на съюз между Руската федерация и Република Беларус. Този процес политически стартира през 1996 г., като по същество продължава процедурата. Интересен е политическия факт, че през месец ноември 2021 г. Президентите на двете държави – Владимир Путин и Александър Лукашенко подписват Указ на Съюзната държава, с който одобряват 28 програми за интеграция на отделните ресори и сектори между двете държави.

Военни учения и конференции по сигурност

Московската конференция за международна сигурност се провежда за десети път. Тази година на форума присъстват над 700 гости, сред които 32 Министри на отбраната на чужди страни, началници на генерални щабове, делегации на военни отдели, представители на експертната общност от различни държави, както и представители на международни организации.

Мюнхенска конференция по сигурност: през 2022 г. се състоя 58-то издание на конференцията. На този международен форум по сигурността участват държавни и институционални ръководители, които обсъждат теми, касаещи сигурността в международен аспект, както и актуални конфликти.

Военни учения: Тези учения се организират от субекти, които имат политически, икономически и военен потенциал. Основните организатори са НАТО, Руската федерация и КНР. Примери за реализирани военни учения са форума „Армия 2022“ [20]. Форумът е посетен от делегации от 85 държави, а със свои експозиции участваха държавите Беларус, Индия и Китай. Друго значимо събитие е проведеното стратегическо командно-щабно учение „Изток 2022“ [21], организирано от МО на РФ, като в него взеха участие 14 държави: Русия, Азербайджан, Алжир, Армения, Беларус, Индия, Казахстан, Киргизия, Китай, Лаос, Монголия, Никарагуа, Сирия и Таджикистан. Китай също проведе мащабни военно учение в зони около Тайван, като на това учение за първи път НОАК (Народноосвободителната армия на Китай) използва артилерия с голям обсег на действие през Тайванския проток [22]. Мащабно военно учение по същество са „Армейските игри 2022“ [23], в което участват 280 отбора от 42 държави. Страните-домакини са 12 държави, сред тях са

Русия, Китай и Иран. НАТО също провежда мащабни военни учения, които са съсредоточени в Европа. Такива са ученията в Норвегия „Студен отговор“ [24] от 14.03 – 01.04.2022 г. Друго учение на територията на балтийските държави през месец май тази година с кодовото име „Таралеж“ [25],в което участваха 15 000 войници, от

10 държави. В края на месец юли над Румъния се проведоха мащабни въздушни учения с цел „демонстрация на оперативна съвместимост и готовност“ [26]. Отново в края на месец юли край град Бургас се състоя военното учение „Бриз“, с участието на 1390 военнослужещи и въоръжение на ВВС и ВМС [27]. Планувано е най-мащабното военно учение на Балканите, „Защита Европа 23“, което ще се проведе на територията на Косово (няма информация за точните дати и спецификата на учението) [28].

Изводи за политическите тенденции и процеси, формирани от създадените и функциониращи политически съюзи:

Новите политически съюзи са крайно политическо салдо на промяна на статута на държавни геополитически субекти, които присъстват на политическата сцена.

Тези нови съюзи обединяват по-малко на брой държавни субекти, които участват в дейността им, но същите държавни субекти имат значима военно-икономическа и политическа обезпеченост, примери: ШОС, „АУКУС“, „ОДКБ“, „БРИКС“, „Отворени Балкани“.

На международната политическа сцена ще има много геополитически субекти, които ще направляват политическите процеси.

Съществуват трансформации в икономическите и финансови взаимоотношения, които ще доведат до употребата на различни валути спрямо настоящата най-масова разплащателна валута: американският долар.

Цитиране и източници:

1 <http://www. mid.ru

2 <http://www. mid.ru

3 <http://www. mid.ru

4 <http://www. mid.ru

5.1 <http://www. mil.ru

5.2 <http://www. mfa.bg

6 <http:// www. mid.ru

7 <http:// www. mid.ru

8 <http:// www. mid.ru

9 <http://www. mid.ru

10 <http://www.bta.bg

11 <http://www.mid.ru

12 <http://www.bta.bg

13 Минин, Д., Планът за създаване на нова „Малка Антанта“ в Източна Европа под егидата на Лондон е обречен на провал. https://www.pogled info, 04 юни 2022].

14 <http://www.bta.bg

15 <http://www.bntnews.bg

16, 17, 18, 19 <http://www.mid.ru

20, 21 <http://www.mil.ru

22 <http://www.trud.bg

23 <http://www.mil.ru

24, 25, 26 <http://www.mid.ru

27 <http://www.mod.bg

28 <http://www.taniuq.rs

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ СПОСОБИ И МЕТОДИ ЗА ПОВИШАВАНЕ И ПОДДЪРЖАНЕ НА ПСИХОФИЗИЧЕСКАТА ПОДГОТОВКА ПРИ ВОЕННОСЛУЖЕЩИТЕ

сержант Цветомир Крамарски

Анотация: Целта на доклада е да разкрие важността за използване на различни методи за повишаване и поддържане психофизическата подготовка на военнослужещите, посредством тежести (пудовки), като средство за повишаване на силовата издръжливост, силата, упорството, търпението, а също така и психическата им устойчивост. Това се потвърждава от проведени изследвания в страни като САЩ, Русия, Китай и др. Пример за това е Афганистан, където военнослужещите в бойните формирования изградили собствени тренировъчни бази за вдигане на тежести използвайки елементи от танкови вериги, артилерийски снаряди, самоделни тренажори, стойки и други тренировъчни съоръжения. На по–късен етап във формированията са доставени пудовки и лостове с тежести. Тези примери показват необходимостта от заниманията с тежести като психическа почивка за военнослужещите, когато се намират далеч от дома и семейството си в тежки условия на живот. При упражненията с гири, военнослужещите, придобиват навици за пренасяне на тежко имущество, боеприпаси и оръжия в процеса на учебно–бойните действия. Дори в армия, снабдена с най–новите и модернизирани техники, се налага прилагане на физическа сила и издръжливост за изпълнение на поставените задачи.

Ключови думи: *пудовка; сила; тежести; психо – физическа подготовка; издръжливост.*

Живота на военнослужещия е динамичен, изпълнен с множество отговорности и комплексни задачи, които трябва да бъдат изпълнени в кратки срокове под множество неизвестни фактори. Успешното водене на съвременния бой зависи от много компоненти, като най – важният се явява функционалността на военнослужещия.

В професията военнослужещ се изискват умения за своевременно реагиране на постоянно изменящите се условия при изпълнение на служебни задачи, да се предприемат своевременни необичайни действия в условия на недостиг на време и

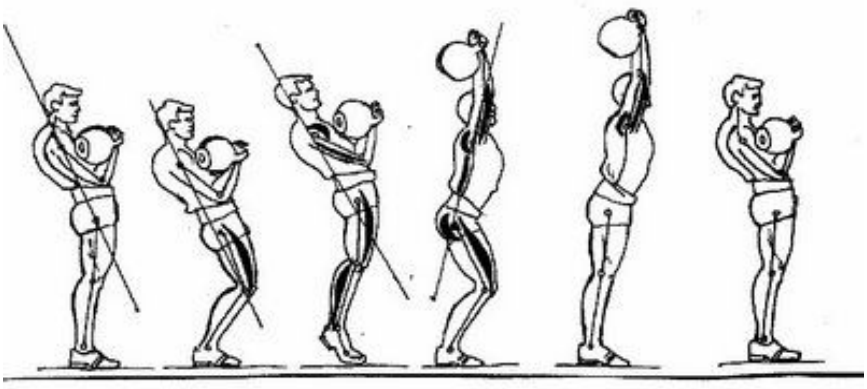
липса на информация като се предвидят, определят и анализират последствията от взетите решения.

За реагирането в тези ситуации са необходими функционални методи за повишаване на физическата и психическата подготовка на военнослужещите. Основна задача се явява нуждата от намиране на начин как да се развият възможно най – много физически качества като сила, скорост, експлозивност, издръжливост, мобилност, отпускане на мускулатурата за възможно най – кратък период. Същевременно този начин да спомага поддържането и развитието на психическата подготовка и нервната система, които са необходими при реализирането на бойни задачи при висок интензитет на работа.

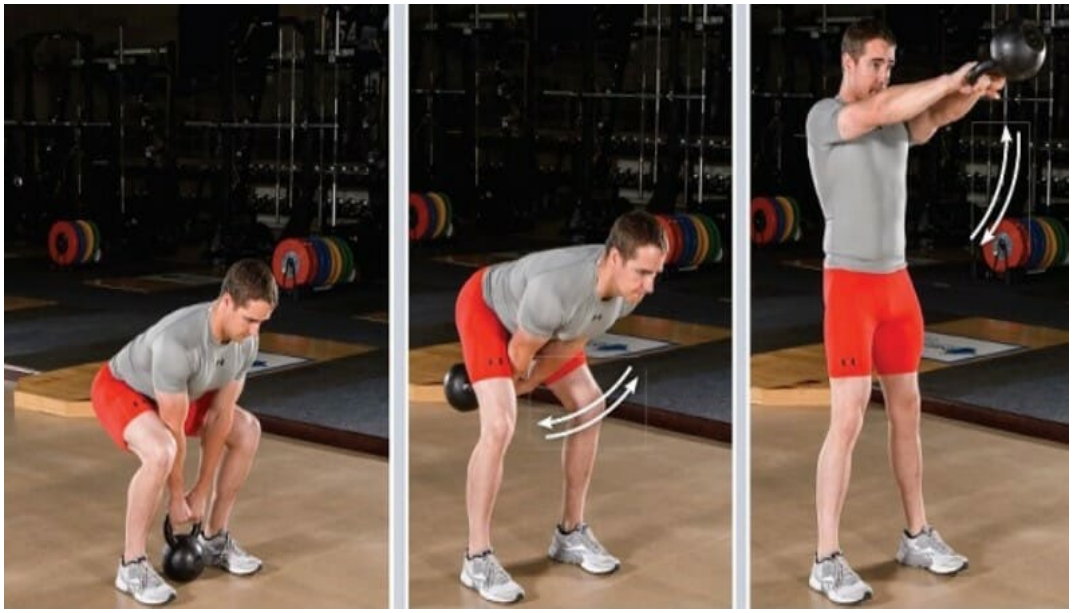
Повишаването на физическата подготовка на военнослужещите, посредством вдигане на тежести, а по – конкретно използване на пудовки задейства използването на всички групи мускули в тялото, което от своя страна спомага хармоничното развитие на организма. В периода на водене на бойни действия, почти всички формирования правят опит да създадат място за тренировки с щанги, пудовки и други видове тежести, което показва необходимостта от тренировки с тежести при военнослужещите, за да се редуцира психическото напрежение, когато се намират в тежки и опасни условия на живот. Пудовките представляват най – леснодостъпните и удобни спортни съоръжения, тъй като за работа с тях е необходим точно един квадратен метър. Същевременно пудовката има неограничен срок за експлоатация, което и дава преимущество пред много други видове спорт.

Използването на пудовките датира в средата на 18-ти век, когато военните технологии в Русия започнали да се усъвършенстват и скоростта при зареждането на оръдията била от изключителна важност. Командването решили да се прикрепят дръжки към артилерийските гюлета, с цел тренировка, за увеличение на скоростта и силовата издръжливост на артилеристите. Така се появила пудовката в съвременния си вид и първия начин за изпълнение на упражнението „изтласкване на пудовка от гърди“, както е показано на фиг. 1. Също така започнали да създават

и тренировъчни програми включващи в себе си клекове с пудовка, „люлка“, както е видно от фиг. 2, носенето им на определена дистанция(фермерско ходене), „изхвърляне на пудовка“ и още много други, които продължават да се използват сред множество атлети в различни спортове до днес. И така под названието „тренировка с гюлета“ бързо придобила популярност сред народа.

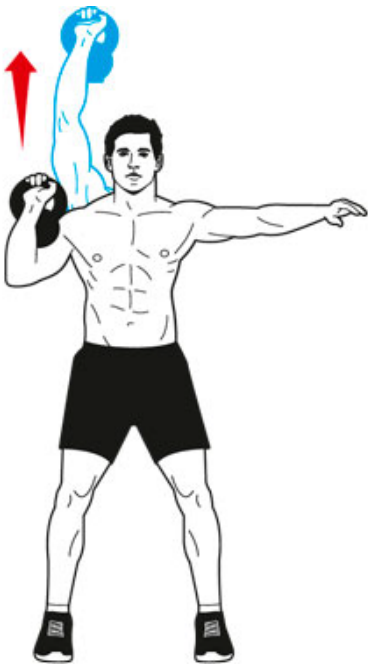
Фиг. 1: Изтласкване на пудовка от гърди.

Фиг. 2: Люлка.

Упражненията с пудовки развиват силовите показатели на военнослужещите, които са му необходими при справянето със задачи, изискващи балансирано

развити качества и преодоляването на препятствията по време на учебно – бойния процес. Без навика за работа с тежести, всички бойни задачи, съдържащи тежко физическо натоварване, се превръщат в непосилна задача за военнослужещите.

Фиг. 3: Войнишка преса с пудовка.

Упражненията с пудовки развиват следните физически показатели:

1. Максималната сила – развива се посредством разлика в теглото на различните пудовки.

2. Експлозивна сила – развива се чрез технически правилното изпълнение на различни упражнения, при които е необходима комбинация между добра разтегливост на мускулатурата и достатъчна силен импулс на мускула в определен момент. Пример за такова упражнение е военна преса с пудовка (фиг. 3).

3. Силова издръжливост.

4. Аеробни показатели – Поради експлозивния характер на работата, организмът е под голям стрес и той се старае да адаптира всички системи, които го изграждат, за да е възможно дългосрочното изпълнение на бойни задачи.

Най – срещаният метод за тренировка с пудовки е цикличният. За единица време да се извършат максимален брой повторения от дадено упражнение, като от изключителна важност тук е интензитета при извършване на упражнението. Поради цикличността при тренировката с пудовки, в организма на трениращия настъпват различни функционални и структурни изменения, които спомагат повишената работоспособност на организма. При продължителното използването на пудовките като средство за тренировка по съставена програма е характерно да се постигне хармонично развитие на цялата мускулатура със значителна хипертрофия при разгъващите мускули на краката, гърба и ръцете. Една от главните положителни страни, свързана с укрепване на здравето при продължителна работа с пудовките води до изправяне на стойката и заздравяване на мускулатурата в областта на кръста, което е от голяма важност поради факта, че повечето военни ветерани имат заболявания, свързани с гръбначния стълб.. В мускулите възникват значителни биохимически и морфологически изменения: увеличава се обема на отделните мускулни влакна; увеличава се кръвоснабдяването на тренираната мускулатура; повишава се възбудимостта на мускулите. По време на изпълнение на упражнения с пудовки, мускулатурата извършва голям обем работа, както от динамичен, така и от статичен характер, при което не се стига до пълна релаксация на мускулатурата. Това от своя страна, създава допълнително напрежение при потока на кръвта и е необходим по – голям обем на работа от сърцето.

Трябва да се отбележи, че при упражненията с пудовки травмите са сведени до минимум, тъй като тежестта не е толкова голяма, но същевременно достатъчна. Дори по време на изучаване на упражненията, на спортистите, не им е нужно да ги пазят, както например при вдигането на лостове с тежести. Най-често травма може да възникне при недостатъчна загрявка или при неспазване на мерките за безопасност. От изключителна важност е фактът, че тренировките с пудовки са подходящи за всички възрастови групи. Упражненията може да започнат от 10-

годишна възраст и да продължат до над 70 години. А в армията могат да се занимават всички желаещи от курсанти до генерали.

В Руската армия, например, тренировките с пудовки са изключително разпространени. Те са неизменна част от всяка програма, съдържаща се в наставленията им по физическа подготовка. Поради широката употреба на пудовки в Руската армия, произлиза един от най – разпространените военни приложни спортове в днешно време – Гиревой спорт[149]. Спортът е подходящ за поддържане и повишаване на бойната и психофизическата подготовка на военнослужещите. Главните задачи на спорта се явяват: хармоничното развитие на всички физически качества на курсанта, войника, сержанта и офицера; подсилване на имунната система; укрепване на здравето; възпитаване на морално – волевите качества във военнослужещия; повишаване на бойния дух.

Особеностите на спорта се заключават в това, че е спорт, който не изисква голямо финансиране: необходими са един квадратен метър площ и пудовки, които са, на практика, вечни. Травмите в спорта са сведени до минимум, като спортът развива не само физическите качества на спортиста, но и повишава функционалното състояние на организма, както и менталната издръжливост. Необходимо е заниманията с пудовки да се провеждат 3 до 4 пъти седмично. За изпълнение на състезателните дисциплини, спортистите трябва да наблегнат на развитието на някои определени физически качества, които са от изключителна важност за военнослужещите по време на изпълнение на бойни задачи, като:

- сила и силова издръжливост;
- скорост;
- обща издръжливост;
- гъвкавост; координация.

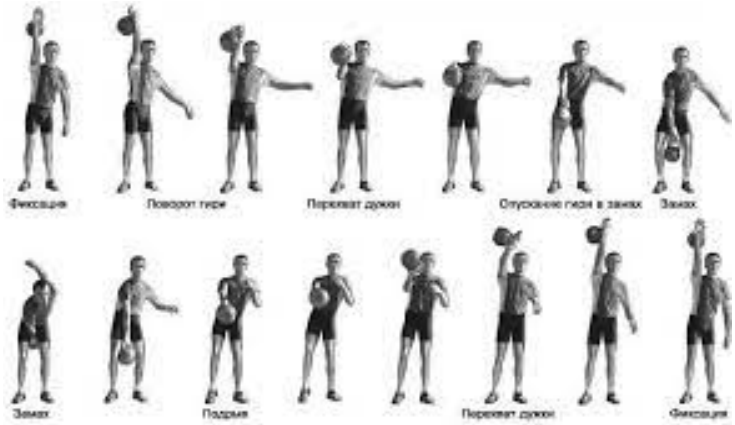
Главните състезателни дисциплини са следните:

149 Превод спорт с пудовки, от гира (на руски) – пудовка.

- изтласкване – „jerk”;
- изхвърляне – “snatch”;
- дълъг цикъл – „long cycle”.

Дисциплините се изпълняват в продължение на десет минути без да се оставят пудовките на земята като тежестта за аматьори е 24 кг., а тежестта за професионалисти 32 кг. По време на официални армейски състезания в Русия дисциплините се изпълняват по форма – клин, кубинки и тениска. При изпълнението на изтласкване и дълъг цикъл е препоръчително използването на специален колан за вдигане на пудовки, тъй като голяма част от напрежението се разпределя в областта на лумбалния прешлен.

Изхвърлянето показано на фиг. 4 се изпълнява с една пудовка от 24 кг (за аматьори) или 32 кг (за професионалисти) в продължение на 10 минути максимален брой пъти, като военнослужещият има право само на една смяна на ръцете. При точкообразуването, сумата от повторения за двете ръце се дели на две. Упражнението представлява изхвърляне на пудовката над глава с права ръка. За да се зачете повторението, ръката трябва да остане над главата в изпънато състояние преди преминаване към следващото повторение. Това се нарича фиксация. Упражнението се състои от четири главни части: старт, изхвърляне на пудовката над глава, фиксация, спускане на пудовката надолу. Трябва да се обърне изключително внимание на дишането по време на изпълнението на изхвърлянето, тъй като интензитета на работа е много голям, трябва да има непрекъснатост и цикличност на дишането.

Фиг. 4: Изхвърляне.

Изтласкването показано на фиг. 5 се изпълнява с две пудовки от 24 кг (за аматьори) или 32 кг (за професионалисти) в продължение на десет минути максимален брой пъти. Всяко повторение се брои за една точка. Упражнението се изразява в изтласкване на две пудовки от гърди над глава, като е необходимо гирите да останат неподвижни над главата при опънати ръце (фиксация) преди спускането им надолу и преминаването към следващото повторение.

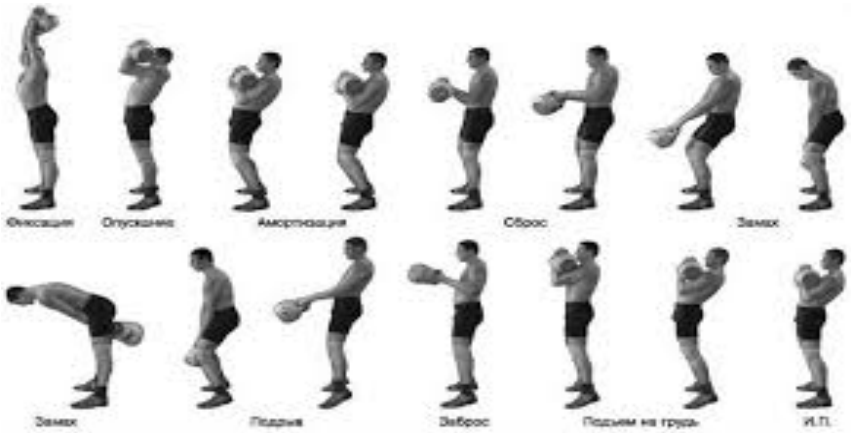
Фиг. 5: Изтласкване.

Упражнението се състои от четири главни части:

- качване пудовките на гърдите;
- изтласкване пудовките над глава;
- фиксация;
- пускане на гирите от фиксация на гърдите.

За разлика от изхвърлянето, при изтласкването гирите са две и се изисква повече силова издръжливост от атлета.

Дългият цикъл, показан на фиг. 6, е комбинация от качване пудовките на гърди и изтласкване, като след всяко спускане на гърди, спускането продължава докато пудовките достигнат крайно долно положение и след това посредством залюляване отново се качват на гърди. Упражнението се изпълнява в продължение на десет минути с две пудовки, като тежестта за аматьори е 24 кг, а за професионалисти 32 кг. Това е най – многокомпонентното упражнение от трите и при по – доброто му усвояване спомага повишаването резултатите при другите две упражнения. То се състои от шест части: качване пудовките на гърдите; изтласкване пудовките над глава; фиксация; пускане на гирите от фиксация на гърдите; спускане на пудовките до крайно долно положение; качване пудовките на гърди посредством залюляване.

Фиг. 6: Дълъг цикъл.

В Гиревой спорт един от най–важните елементи за постигане на резултати е изучаване на правилното дишане. Военнослужещите трябва да се научат да дишат дълбоко и съгласувано в ритъма на изпълнение на упражнението. При по-продължително трениране, дишането става подсъзнателен процес и трениращият спира да обръща внимание.

Посредством множество изследвания е доказано, че Гиревой спорт е най–подходящ за тренирането на военнослужещите за по-кратки срокове, като за изследването са използвани военнослужещи на срочна служба от различни формирования. Обект на изследване са следните компоненти:

- Време за адаптиране във военната среда.
- Функционалност при изпълнение на поставените учебно – бойни задачи.
- Изпълнение на различни нормативи от физическа подготовка.
- Изпълнение на нормативи от тактическа подготовка, огнева подготовка, инженерна подготовка и др.

След една година занятия по гиревой спорт на експериментална група от 15 военнослужещи на срочна служба, резултатите сочат, че средното повишаване на физически характеристики, по които се оценяват по методика е, както следва:

- скорост – 8,46 единици;
- сила – 26,03 единици;
- издръжливост – 24,2 единици.

Програмата, по която се подготвят военнослужещите е с обем от 422 часа за една година, като е разпределена по начина показан на таблицата по долу:

№	Раздел	Количество часове
1.	Теоретични занятия	10
2.	Обучение по основните техники в гиревой спорт	42
3.	Развитие на общи физически качества	90
4.	Развитие на специални физически качества	140
5.	Усъвършенстване на класическите упражнение: изхвърляне, изтласкване и дълъг цикъл	130
6.	Контролни занятия	10

Общо: 422

Теоретичните занятия, които се провеждат по време на обучителния процес, включват в себе си теми като: въведение в основите на спорта; място и време на провеждане на занятията; мерки за безопасност; изучаване на правилното и безопасно изпълнение на упражненията; правилата на състезанията и други.

Общата физическа подготовка включва различни упражнения за по – добра мобилност и добре развита мускулатура, като например упражнения от леката атлетика:

- спринтове на 60 и 100 метра;
- совалки 10х10м; скок на място;
- скок дължина;
- мятане на учебна граната;
- тичане на къси и дълги разстояния;
- клекове и други.

Специалната физическа подготовка се разделя на 5 основни физически качества, които трябва да бъдат развивани хармонично за постигане на оптимални резултати. Развитието на тези качества се постига със следните упражнения и методи:

- Развиване на сила и силова издръжливост: фермерско ходене, „люлка“ с пудовки с различно тегло, набиране с тежест, скокове с пудовка в ръце, лицеви опори, войнишка преса с пудовки, клек с пудовка или лост с тежести, висене на лост, нападки с пудовки;
- Развиване на скорост: спринт с висок и нисък старт 20-30м., совалки, бързо придвижване в полуклек, тичане с изменяне на направлението;
- Развиване на издръжливост: крос 3-5км. с постепенно увеличаване на дистанцията, интервали спринтове;

- Развиване на гъвкавост – за успешното развитие е необходимо систематично разтягане на всички стави, сухожилия и мускули преди и след всяко занятие;
- Развиване на координацията.

Изучаването на основната техника на упражненията в Гиревой спорт от военнослужещите се придружава от спомагателни упражнения, които са необходими за по – лесното усвояване на техническите особености. Още от първото занятие започва техническото изучаване на упражненията, като внимателно се следи и се указват всички допуснати грешки. Обучението по упражненията се извършва на следния принцип: запознаване с техническите особености; разучаване на упражнението посредством образцово показване; тренировка.

Главната цел за запознаването с упражненията от Гиревой спорт - да се създаде у военнослужещия ясна представа за технически правилното изпълнение на упражненията. Отначало е необходимо да се назовава всяко упражнение, последвано от образцово показване на движението, като е много важно да се отбележат основните опорни точки. След това упражненията се показват на подразделения като се прави подробен разбор на техниката. При изучаване на упражненията, първоначално, се използва само една пудовка.

Психофизическата подготовка на военнослужещите е от изключително значение за правилното изпълнение на бойните задачи. В днешно време, се обръща изключително внимание на физическата подготовка и психическата издръжливост на военнослужещите. Тренировките с пудовки, и в частност Гиревой спорт, са система, която спомага не само бързото развитие физическата подготовка на военнослужещия, но и тяхната функционалност. От разработената програма и експеримента върху военнослужещи на срочна служба може да се обобщи, че при системни тренировки с пудовки, качествата, нужни в ежедневието на военнослужещия, се придобиват сравнително бързо (за, средно, срок от една година) , но, същевременно, хармонично. Това е дължи на това, че спортът е

многокомпонентен – съдържа в себе главно силови елементи, но от части, може да се разглежда и като аеробен.

Използвана литература:

1. **Зайцев 1991**: Зайцев Ю. М., Иванов Ю. И., Петров В. К. *Занимайтесь гиревым спортом.* Москва 1991.
2. **Карпов 2018:** Карпов Н. Е. *Физическая подготовка солдат срочной службы средствами гиревого спорта. Тюмень 2018.*
3. **Лопатин 2004:** Лопатин Е. В. *Организация и методика подготовки спортсменов – гиревиков в условиях военно – учебного заведения.* Санкт – Петербург 2004.
4. **Пакетин 2016:** Пакетин Д. А., Пирогов П.Ю., Педько М. А. *Гиревой спорт в системе высшего военного образования.* Москва 2016.
5. **Переверзева 2004**: Переверзева И. В., Ларин Н. Д. *Элементы гиревого спорта в силовой подготовке студентов.* Ульяновск 2004.
6. **Тихонов 2009**: Тихонов Ф. В., Суховей А. В., Леонов Д. В. *Основы гиревого спорта: обучение двигательным действиям и методы тренировки.* Москва 2009.

РОЛЯТА И ЗНАЧЕНИЕТО НА РУСИЯ В ОБЕЗПЕЧАВАНЕТО НА СИГУРНОСТТА В ПОСТСЪВЕТСКОТО ПРОСТРАНСТВО

Ивелина Петкова

Резюме: Докладът разглежда основните тенденции в развитието на междудържавните отношения в постсъветското пространство като показва еволюцията на външната политика на Русия с помощта на историографски и сравнителни методи на изследване. Формулирана е периодизация на политиката на Русия по обезпечаване на сигурността в този регион. Отделено е внимание на интеграционни обединенения като Общността на независимите държави (ОНД) и на организации като ШОС и ОДКС, които имат важна роля и място за поддържането на стабилността и сигурността в постсъветското пространство.

Ключови думи: *постсъветско пространство, интеграционни обединения, организации за сигурност и отбрана, колективна сигурност, външна политика*

С разпадането на СССР паралелно с протичащите процеси на развитие на новата държавност във всички бивши съветски републики интензивно започват да се развиват и взаимоотношенията в сферата на сигурността. Още в началото на 90-те години Русия активно укрепва своята държавност, формира единна политическа система и разработва подходи за укрепване на отбраната и сигурността на страната, подобни процеси протичат и в новите независими републики, но не толкова активно и бързо.

Необходимостта да се гарантира сигурността на границите на Русия и територията на нейните най-близки съседи, да се предотврати превръщането на близката чужбина[150] в зона на териториални, междуетнически, конфесионални и други конфликти, определя интеграционните процеси в постсъветското пространство във военно-политическата сфера.

Отношенията в областта на сигурността и военнополитическото сътрудничество в постсъветското пространство преминават през няколко етапа на еволюция, което позволява да се формулира периодизация на политиката за сигурност в постсъветското пространство, обхващаща пет етапа.

Първи етап обхваща годините 1991-1994г., когато се формира институционалната и правната основа на отношенията и се осъществява правоприемството по отношение на бившия СССР, включително във военно-политическата сфера. Този етап се характеризира както с опити за поддържане на известно единство на военния механизъм на бившия Съветски съюз, така и с паралелни процеси на формиране на национални въоръжени сили, които в редица страни от ОНД (Азербайджан, Армения, Грузия, Молдова) са придружени от най-острата фаза на конфликт в отношенията с територии, претендиращи за собствен суверенитет.[151]

Втори етап 1995-1999г. се характеризира като период на относителна стабилизация на военно-политическите отношения в постсъветското пространство, правят се опити както за изграждане на обща система от военно-политически връзки на базата на Договора за колективна сигурност от 1992г., така и за

[150] Близката чужбина е сборното наименование на бившите републики на СССР или това са страните от ОНД (Украйна, Беларус, Азербайджан, Армения, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан), както балтийските страни - Литва, Латвия и Естония и закавказките страни – Грузия, Армения и Азербейджан.

[151] Современные международные отношения [Текст] : учебник для студентов вузов, обучающихся по направлениям подготовки (специальностям) „Международные отношени“" и „Зарубежное регионоведение“ / [А. В. Абрамова и др.] ; Московский гос. ун-т междунар. отношений (ун-т) МИД России; под ред. А. В. Торкунова, А. В. Мальгина. - Москва : Аспект Пресс, 2012. - 687

консолидация на Руското военно присъствие в постсъветското пространство на нова политическа и правна основа.[152]

Третият етап 1999-2004г. може да се разглежда като период на засилено сътрудничество в областта на сигурността и военната сфера, което като цяло съвпада с по-активната политика на Русия в ОНД. Основният мотив и посока на взаимодействие е борбата с международния тероризъм, въоръжените прояви на етноконфесионалния екстремизъм. Договорът за колективна сигурност се трансформира в Организация, която съчетава характеристиките на класически военно-политически съюз и международна регионална организация.[153]

Четвъртият етап 2005-2008г. се характеризира с нарастване на кризисните тенденции в Общността, което до голяма степен се дължи на невъзможността за бързо разпознаване и преодоляване на предизвикателствата, които „цветните революции“[154] донесоха със себе си. Рязко нараства значението на проблемите на НАТО, „евроатлантическия избор“ в постсъветското пространство. В редица страни от ОНД се формира илюзорна представа, че е възможно да се решат проблемите на сигурността единствено чрез разчитане на външни сили. В същото време нестабилността продължава да нараства в Централна Азия и Закавказието. С изключение на ОДКС, която продължава вътрешната си консолидация, военнополитическото сътрудничество е фактически в стагнация. Периодът завършва с възобновяването на „замразения“ конфликт между Грузия и Южна Осетия, в който е намесена Русия. [155]

---

[152] Современные международные отношения, Пак там.
[153] Современные международные отношения, Пак там.
[154] Революцията на „лалетата“ в Киргизстан през 2005г. застрашава стабилността на целия регион на Централна Азия, провокира междуетнически демонстрации във Ферганската долина в Узбекистан. „Оранжевата“ революция в Украйна от края на 2004г. и началото на 2005г., в резултат на която на власт в Киев идват антируски политици, също е явно антируска. Революцията на „розите в Грузия“ през 2003г. довежда до ескалация на напрежението и създаване на конфликтна ситуация в региона на Южен Кавказ. Революцията на „розите“ в Грузия довежда до ескалация на напрежението и създаване на конфликтна ситуация в региона на Южен Кавказ. Руската страна се изяви като гарант за мира и стабилността в Южна Осетия и Абхазия. „Петдневната“ война с Грузия през август 2008г. е най-острото събитие в постсъветското пространство: за първи път държавите от бившия СССР влизат във въоръжен конфликт. За щастие конфликтът в Грузия приключва с победа на руските въоръжени сили. Тези събития са извършени с подкрепата на чужди разузнавателни служби и имат открито антируски характер.
[155] Современные международные отношения, Пак там.

Петият етап 2008-2011г., се свързва с радикално преразглеждане на идеологията на военно-политическото взаимодействие, причината за което е промяната в геополитическия пейзаж в Закавказкия субрегион, както и промените в по-широкия международен контекст. Проблемът с разширяването на НАТО остава на заден план, военно-политическите проблеми на ОНД стават част от многостранна дискусия за нова архитектура на европейската сигурност.

След 90-те години Русия инициира три важни интеграционни проекта по отношение на бившите съветски републики в постсъветското пространство - ОНД, ОДКС и ШОС, които имат за цел гарантиране на стабилността и сигурността в този регион. Първият и най-амбициозния от тях е Общността на независимите държави (ОНД)[156], създаден с подписване на Беловежкото споразумение от ръководителите на бившите съветски републики Русия, Беларус и Украйна на 8 декември 1991г. На 21 декември 1991г. на срещата в Алма-Ата ръководителите на бившите съветски републики подписват протокол към това споразумение, въз основа на който Азербайджан, Армения, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан не само се присъединяват към ОНД, но и получават статут на държави - основатели на тази организация. През 1993г. към ОНД се присъединява и Грузия. Единствено на балтийските страни след напускането на СССР руското ръководство не гледа като на партньори в съвместните интеграционни проекти на ОНД и причината за това е, че те се насочват към интеграция в структурите на Запад.

Сътрудничеството между Русия и страните от ОНД в първите години от своето сформиране се развива под формата на икономически съюзи и военно-политически организации. В рамките на ОНД военно-политическото сътрудничество се развива в три основни направления: военно-политическо, военно-техническо и собствено военно. През целия период на съществуване на

[156] Създаването на ОНД има за цел да смекчи адаптирането на бившите републики на СССР към новите условия, особено когато предишните социално-икономически, военно-политически и културни връзки, формирани в продължение на десетилетия са прекъснати.

ОНД основните усилия на Русия са насочени към предотвратяване на разпространението на оръжия за масово унищожение (ОМУ), мироопазващи дейности (насочени към разрешаване на конфликти в пространството на ОНД), противодействие на проявите на международен тероризъм, усъвършенстване на съвместната оперативна и бойна подготовка, развитие на единната система за противовъздушна отбрана на ОНД.[157]

В условията на политическа нестабилност, икономически упадък и слабост на националните армии на ОНД, Русия е изправена пред изключително трудната задача да приведе новите независими държави в международното правно поле на задължения в областта на неразпространението на оръжия за масово унищожение (ОМУ). Решен е въпросът за ядрения статут на Русия като правоприемник на Съюза. Всички стратегически ракетни и ядрени оръжия на територията на ОНД, разположени на територията на Русия, Украйна, Беларус и Казахстан, са прехвърлени под юрисдикцията на Русия. Важна област от дейността на Русия в контекста на вътрешните конфликти в редица страни от ОНД е поддържането на мира, предотвратяването и уреждането на конфликти.

Особено внимание следва да се отдели на ролята на Русия в мироопазващата дейност. Началото на тази дейност и сътрудничеството в тази насока с останалите страни от ОНД е положено с приемането на 20 март 1992г. в Киев на съвместно Споразумение „За групите военни наблюдатели и колективните сили за поддържане на мира в Общността на независимите държави“. Съгласно това споразумение страните-участнички се задължават, въз основа на взаимно съгласие, чрез съвместни усилия да оказват помощ за предотвратяване и уреждане на въоръжени конфликти в държавите-членки на ОНД. От създаването на ОНД Русия активно участва в четири мироопазващи операции в зони на конфликти в три държави: в

[157] Гасанов, В. С. Место и роль Российской Федерации в обеспечении военной безопасности в Содружестве Независимых Государств: Центрально-Азиатское направление. - 2013г. – URL: http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/340/mesto-i-rol-rossijskoj-federaczii-v-obespechenii-voennoj-bezopasnosti-v-sodruzhestve-nezavisimyh-gosudarstv-czentralno-aziatskoe-napravlenie-4865

Приднестровието (Молдова) от 1992г., в Южна Осетия (Грузия) от 1992г., в Таджикистан от 1993г. и в Абхазия (Грузия) от 1994г.[158]

Русия също играе активна роля в борбата с тероризма и екстремизма в рамките на ОНД. Тя последователно се застъпва за консолидиране на международните усилия за справяне с тези съвременни заплахи и предизвикателства.

В рамките на ОНД действа Антитерористичен център (АТЦ на ОНД), създаден с решение на Съвета на държавните ръководители на Общността на независимите държави от 21 юни 2000г. Резултатите от дейността на АТЦ на ОНД допринасят за формирането на общи подходи за гарантиране на сигурността и представляват адекватен отговор на възникващите заплахи от терористичен характер за страните от Общността. От 2005г. в рамките на ОНД функционира Щаб за координация на военното сътрудничество[159], в рамките на който в съответствие с решенията на Съвета на министрите на отбраната на ОНД се провеждат съвместни командно-щабни учения.[160] На заседанието на Съвета на държавните ръководители на ОНД е взето решение за по-нататъшно реформиране и подобряване на органите на ОНД. В съответствие с това от 1 януари 2006г. Щаба за координация на военното сътрудничество на държавите-членки на ОНД е премахнат, негов правоприемник става Секретариата на Съвета по отбрана на ОНД, към който се прехвърлят функциите на Щаба.

Трябва да се отбележи, че Русия продължава да играе активна роля в Обединената система за противовъздушна отбрана на ОНД (ОС ПВО). Като цяло страните, които са част от ОС на ПВО, активно си сътрудничат с Москва за подобряване на колективните бойни умения. Основен елемент от функционирането на тази система са регулярните учения на силите за ПВО.

[158] Гасанов, В. С., Пак там.
[159] 26 август 2005 г., Казан
[160] Гасанов, В. С. Пак там.

След 2000г. основната посока на руската външна политика е укрепването на икономическото влияние в постсъветското пространство и гарантирането на сигурността на съседните на Русия държави от ОНД. В същото време една от задачите на външната политика на Русия остава ограничаването на чуждото влияние в ОНД, за да се отслаби присъствието на Русия в тези страни. Русия има рязко негативно отношение към влизането на страните от ОНД в НАТО, разполагането на чуждестранни военни бази на тяхна територия, което с право е оценено от руското ръководство като пряка заплаха за националната й сигурност.[161]

Освен ОНД, другият съществен интеграционен проект от значение за обезпечаването на сигурността в постсъветското пространство е Организацията на Договора за колективна сигурност (ОДКС). На 15 май 1992г. в Ташкент Армения, Казахстан, Киргизстан, Русия, Таджикистан и Узбекистан подписват Договор за колективна сигурност. През 1993г. към Договора се присъединяват и Азербайджан, Грузия и Беларус. На 14 май 2002г. в Москва е взето решение за преобразуването на ДКБ в пълноценна международна организация – Организация на Договора за колективна сигурност (ОДКС). На 29 април 2003 г. Русия, Армения, Беларус, Казахстан, Киргизстан и Таджикистан официализират този съюз и обявяват създаването на постоянен секретариат на ОДКС. Решенията на Съвета предвиждат създаването на съвместен щаб и Колективни сили за бързо реагиране (КСБР).

Водеща роля в ОДКС играе Русия, като най-мощната държава във военно-политическо и военно-икономическо отношение. Държавите-членки на организацията, определят стратегическата линия на всеки етап от развитието, както на самия Договор, така и на Организацията на Договора за колективна сигурност във военно-организационната и военно-техническата област, в обединяването на колективните усилия за противодействие на международния тероризъм, за

[161] Тонких, В. А. Страны СНГ в системе международной безопасности / В. А. Тонких, Н. А. Лытнева. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 13 (147). — С. 507-511.

установяване на външнополитическо сътрудничество, за задълбочаване на интеграцията и разширяване на нейните сфери. [162]

В своята дейност ОДКС работи активно в три основни направления. Първото направление е външнополитическата дейност, чиято основна задача е да координира позициите на държавите по проблемите на глобалната и регионалната сигурност. Второто направление е противодействие на новите предизвикателства и заплахи. Преди всичко става дума за координиране в рамките на ОДКС на съвместните усилия за противодействие на религиозния екстремизъм, тероризма, наркотрафика, незаконната миграция и организираната престъпност. По тези въпроси ОДКС координира дейността на специалните структури, правоохранителните органи, както и създава подходящи правни условия за тяхната успешна съвместна дейност. Третото направление е сътрудничество във военна сфера. Става дума за формирането и усъвършенстването на дейността на групировките на войските: руско-беларуската в западното направление, руско-арменската в Закавказието, както и Колективните сили за бързо реагиране (КСБР) на Централноазиатския регион. Приемането в рамките на ОДКС на такива документи като „Основни положения на коалиционната стратегия“, „Модели на регионалната система за колективна сигурност“ позволява да се определи логиката на формирането на колективната сигурност в постсъветско пространство. [163]

Ежегодно в рамките на ОДКС се провеждат военни учения, които представляват комплекс от командно-щабни учения, провеждани последователно в единна военно-политическа и стратегическа обстановка.

Успоредно с това се провеждат и учения, които са с антитерористична насоченост със задачи за противодействие на тероризма и екстремизма в региона. С активното участие на Русия на територията на ОНД, държавите от Централна Азия (Казахстан, Киргизстан и Таджикистан), които са членки на ОДКС, укрепват

[162] Жирнов, О. А. Политика России на постсоветском пространстве: прошлое, настоящее, будущее. (обзор)//Журнал: Актуальные проблемы европы. – 2011. – №2. – С. 124 - 163
[163] Жирнов, О. А. Пак там.

общото отбранително пространство. Перспективите за формиране на системата за сигурност в рамките на ОДКС предполагат доста интензивна интеграция на Русия във военно-политическата и военно-техническата сфера с държавите - страни по Договора.

Другият интеграционен проект, в който Русия играе важна роля за обезпечаването на сигурността и стабилността в постсъветското пространство е Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС). Организацията е създадена на 15 юни 2001г., възникнала на базата на „Шанхайската петорка“ - Русия, Казахстан, Киргизстан, Китай и Таджикистан, в резултат на подписването през 1996-1997г. на споразумения между тях „за укрепване на доверието във военната област и за взаимно съкращаване на въоръжените сили в граничната зона“. След включването на Узбекистан през 2001г. участниците преименуват организацията.[164]

Русия, наред с ОДКС, разглежда ШОС като още един от механизмите за гарантиране на безопасното развитие на региона на Централна Азия и като принципно нов модел на геополитическа интеграция. Създаването на тази организация съвпада с периода, когато Китай се обявява за сила, претендираща за нова роля в световната политика. Като се има предвид взаимодействието на държавите в рамките на ШОС, може да се твърди, че Русия и Китай формират основата на организация. Тази организация има специална функция - гарантиране на граничната сигурност и стабилност в зоните по границата между страните-членки. Основният елемент на ШОС е борбата с тероризма и екстремизма. На практика загрижеността за тези проблеми довежда до подписването от държавите от ШОС през 2004г. на „Конвенцията за борба с тероризма, сепаратизма и екстремизма“, „Споразумението за създаване на Регионална антитерористична структура (РАТС)“ и „Споразумение за сътрудничество в борбата с незаконния трафик на наркотици“, психотропни вещества и техните прекурсори. В рамките на

[164] Дитте, О. В., Взаимодействие России и стран СНГ в решении вопросов безопасности на постсоветском пространстве// Мир, Науки, Культуры, Образования . - №6 (31). - 2011

ШОС през юли 2005г. са одобрени „Концепция за сътрудничество между държавите-членки на ШОС в борбата срещу тероризма, сепаратизма и екстремизма“ и „Споразумение за процедурата за организиране и провеждане на съвместни антитерористични мерки на териториите на държавите-членки на ШОС”, и „Споразумение между правителствата на държавите-членки на ШОС за сътрудничество при оказване на помощ при ликвидиране на извънредни ситуации”. Тези документи определят правната основа за сътрудничество между държавите от ШОС в областта на колективната сигурност, което позволява да се повиши целенасочеността и ефективността на съвместните действия в тази област. През август 2003г. страните от ШОС провеждат и първите съвместни антитерористични учения в Казахстан и Китай, както и на територията на Руската федерация. Антитерористичните учения на територията на страните-членки на ШОС се превръщат в мащабни антитерористични дейности, провеждани в рамките на Шанхайската организация за сътрудничество.

В заключение Русия и страните от постсъветското пространство, увлечени от провеждането на многовекторна външна политика, основана на балансиране между глобалните центрове на сила, все още се намират в начален етап на търсене на своето място и роля в променящия се свят, навлязъл в период на дълбока икономическа криза. В тези трудни международни условия както Русия, така и страните от постсъветското пространство продължават да пренебрегват факта, че тяхното успешно съвместно съществуване и безопасно развитие е възможно само в рамките на единно икономическо и отбранително пространство, в което водеща роля има Русия. Основната посока за подобряване на политиката за сигурност на Русия за гарантиране на сигурността в постсъветското пространство трябва да бъде възстановяването на единното геополитическо пространство, но на сравнително нови икономически и политически основи.

КОЛИЧЕСТВЕНИ МЕТОДИ ЗА ОЦЕНКА НЕПРЕКЪСВАЕМОСТТА НА БИЗНЕСА

Валентин Мончев

Резюме: Последните няколко години разтърсиха глобално обществото и светът вече не е такъв, какъвто беше познат до съвсем скоро. От една страна, пандемията от COVID-19 успя за кратко време да преобърне начина, по който бизнесите работят. От друга страна – въоръженият конфликт в Украйна и произтичащите от него геоикономически последици са гаранция за непрекъсната несигурност и рискове, с които бизнесите не само в региона, но и в целия свят трябва да се справят, ако искат да продължат да функционират и развиват. Непрекъсваемостта на бизнеса и възстановяването от разрушителни събития стават все по-важен компонент от цялостното управление на риска в организациите. Настоящият доклад разглежда количествените методи за управление непрекъсваемостта на бизнеса, като дефинира метрики, базирани на потенциалните загуби в следствие настъпването на разрушително събитие. Докладът същевременно предлага и интегрирана рамка за оценка на цялостния бизнес процес по управление на непрекъсваемостта на бизнеса.

Ключови думи: *непрекъсваемост на бизнеса, възстановяване след разрушително събитие, количествени методи, дърво на събитията, Скрит модел на Марков, диаграма на последователността на събитията, информационна сигурност, киберсигурност, ИТ инфраструктура, облачни услуги, управление на риска*

Проблеми при управлението непрекъсваемостта на бизнеса

Информационните системи и човешкият ресурс на организациите от всякакъв мащаб са изключително податливи на разрушителни действия и събития като технически сривове, глобални или локални пандемии, природни бедствия, терористични и хакерски атаки и др. Необходимостта от проактивен подход за защита на бизнеса и намаляване на потенциалните загуби, произлизащи пряко и непряко от тези разрушителни събития, е все по-голяма. Управлението на

непрекъсваемостта на бизнеса е начин за интегриране на процесите по възстановяване с превантивната рамка от оценката на риска. Подобна интегрирана стратегия по управление на риска предлага огромни потенциални ползи за бизнеса. Основният проблем е свързан с комплексността от приложението ѝ на практика и от това следва, че огромната част от съществуващите стратегии за непрекъсваемост на бизнеса на организациите са базирани почти само на качествени методи – нещо, което сериозно ограничава добавената стойност, увеличавайки субективните оценки и изкривявайки цялостната картина. Разбира се, съществуват и качествени подходи, които в не лоша степен успяват да постигнат резултати. Тези подходи, обаче, са приложими главно при микро организации, където броят на променливите в бизнес средата е значително редуциран и заплахите за организациите са краен брой. Когато става въпрос за големи мултинационални организации, опериращи на много и различни пазари, имащи плащания в различни валути и офиси, разположени в региони с различни рискови показатели – променливите от краен преминават в безкраен брой и заради това качествените подходи за оценка не могат да дадат задоволителен резултат.

Количествените подходи, от своя страна, предполагат обработката на твърде много сурови данни, което е изключително трудна задача дори и за цели отдели с основен фокус управлението на риска и непрекъсваемостта на бизнеса. С цел рационализиране на количествените методи за управление на непрекъсваемостта на бизнеса, този доклад предлага няколко количествени метрики, базирани на прогнозните загуби, причинени от осъществяването на дадено разрушително събитие. Работната хипотеза е базирана на допускането, че разрушителното събитие засяга целия бизнес процес на организацията, а не само части от него. За тази цел, бизнес процесът на организацията е разделен логически на четири последователни фази:

1. Фаза 1 – фаза на защита (*protection phase*)
2. Фаза 2 – фаза на смекчаване (*mitigation phase*)
3. Фаза 3 – фаза на извънредна ситуация (*emergency phase*)
4. Фаза 4 – фаза на възстановяване (*recovery phase*)

За всяка фаза е предложен съответен количествен модел и заедно е сглобен интегриран рамков модел за управление на непрекъсваемостта на бизнеса.

Количествените методи при управлението на непрекъсваемостта на бизнеса

През 2016г., Информейшън Технолоджи Интелиджънс Консултинг, по поръчка на Ай Би Ем Глобал Сървисис извършва проучване на загубите в ИТ

сектора на САЩ[165], причинени от непланирано спиране на критичната инфраструктура. Това е първото прочуване от този тип. Изследването показва, че през 2016г. тези загуби се калкулират на 2.8 милиона щатски долара за всеки час непланирано прекъсване на нормалната работа на ИТ системите. От 2016г. такива проучвания се правят от най-различни организации и разнообразни бизнес сектори. Последното такова за 2021г., извършено от Ринг Сентръл[166], показва че 59% от компаниите в Fortune 500 страдат от поне 1.6ч. непланирано прекъсване на критичната си инфраструктура седмично, което им струва почти 46 милиона щатски долара годишно.

Управлението на непрекъсваемостта на бизнеса е начин за интегриране на процесите по възстановяване на нормалните бизнес функции с превантивните механизми и инструментариум на управлението и оценката на риска[167]. Международната организация по стандартизация (*ISO*) определя управлението на непрекъсваемостта на бизнеса като „цялостен процес за управление, който идентифицира потенциални заплахи за организацията и влиянието им върху бизнес операциите ѝ, в случай че тези заплахи бъдат реализирани. Този цялостен процес на управление дава рамка за изграждане на организационна устойчивост и ефективен отговор, защитаващ интересите на ключовите заинтересовани страни, репутацията, бранда и дейностите, създаващи стойност на всяка организация.“[168]

Като значителна част от цялостната интегрирана стратегия за управление на риска, управлението на непрекъсваемостта на бизнеса предлага огромни потенциални ползи за организациите. Основният проблем е свързан с това, че дефиниционното множество на променливите е толкова голямо и комплексно, че повечето програми изключват количествените методи. Малко на брой са публикациите, които разработват тези количествени методи. Бохмер, Бранд и Грут предлагат оценка на плана за управление на непрекъсваемостта на бизнеса, базирана на алгебрични формули и модална логика[169]. Тази разработка има за цел да предложи модел на поведението на системите в процеса на непрекъсваемост на бизнеса. Подобен модел е предложен от Брант, Херман и Енгел по отношение на процеса за непрекъсваемост на бизнеса в компания, издател на кредитни карти[170].

---

[165] Information Technology Intelligence Consulting, *ITIC 2020 Global Server Hardware, Server OS Reliability Report*, February 2016

[166] Източник: https://www.ringcentral.com/us/en/blog/how-much-does-an-unplanned-it-outage-cost/

[167] Cerullo, V., Cerullo, M.J., 2004. *Business continuity planning: a comprehensive approach*, Inf. Syst. Manag. 21 (3), p. 70–78

[168] International Organization for Standardization (ISO), 2012. *Societal Security – Business Continuity Management Systems*

[169] Boehmer, W., Brandt, C., Groote, J.F., 2009. *Evaluation of a business continuity plan using process algebra and modal logic.* In: IEEE Toronto International Conference in Science and Technology for Humanity (TIC-STH), 2009 IEEE Toronto International Conference, Science and Technology for Humanity (TIC-STH), IEEE, pp. 147–152.

[170] Brandt, C., Hermann, F., Engel, T., 2009. *Modeling and reconfiguration of critical business processes for the purpose of a business continuity management respecting security, risk and compliance requirements at credit Suisse using algebraic*

Многослоен модел е разработен от Аснар и Джовани за управление на непрекъсваемостта на бизнеса на кредитна институция[171]. Бонафед, Черкиело и Джудичи комбинират модела на Кокс и мрежовия модел на Байсън за да моделират процес по управление на непрекъсваемостта на бизнеса[172], а Тан и Такува[173] разработват през 2011г. симулационен модел на избухване на пандемично заболяване, при който непрекъсваемостта на бизнеса се описва с две метрики – скорост за извършване на операциите и степен на използване на капацитета. Общото при всички тези модели е, че те описват след-кризисното поведение на системите. Това, което прави впечатление е липсата на предложени ясно дефинирани метрики, което обрича всякакъв опит за количествен анализ, базиран на горепосочените модели на провал.

Научният принос на този доклад, фокусиращ се върху количествените методи за управление на непрекъсваемостта на бизнеса, може да бъде обобщен в следните две точки:

- Дефинират се четири количествени метрики за непрекъсваемост на бизнеса, базирани на потенциалните загуби в следствие настъпването на разрушително събитие.

- Предлага се интегрирана рамка за оценка на цялостния бизнес процес по управление на непрекъсваемостта на бизнеса.

Концептуален модел за управление на непрекъсваемостта на бизнеса

Непрекъсваемостта на бизнеса се определя като способността на една организация да продължи да доставя своите продукти и/или услуги на приемливи нива след настъпването на разрушително събитие[174]. Тя измерва способността на организацията да остане на оперативно ниво или бързо да се възстанови до оперативно ниво след настъпване на такова събитие.

Обикновено цялостният бизнес процес на една организация може да бъде охарактеризиран като показател за производителност, обозначен като *ППБ (показател за производителността на бизнеса).* Стойностите на този показател отразяват степента, до която целите на организацията са постигнати. Например в

graph transformation. In: 13th, IEEE, Enterprise Distributed Object Computing Conference Workshops, EDOCW 2009, pp. 64–71.

[171] Asnar, Y., Giorgini, P., 2008. *Analyzing business continuity through a multi-layers model.* In: Business Process Management. Springer, pp. 212–227.

[172] Bonafede, E.C., Cerchiello, P., Giudici, P., 2007. *Statistical models for business continuity management*. J. Oper. Risk 2 (4), 79–96

[173] Tan, Y., Takakuwa, S., 2011. *Use of simulation in a factory for business continuity planning.* Int. J. Simul. Modell. 10 (1), 17–26

[174] International Standardization Organization (ISO), *Business Continuity – ISO 22301,* 2019 p.2

една компания, предлагаща облачни ИТ услуги, това може да бъде средно дневната печалба от всички предлагани услуги. За една продуктова компания това може да бъде продукцията, реализирана за един ден и т.н. Стойностите на *ППБ* се определят от оперативното ниво на организацията – *ППБ* остава на номиналната си стойност при нормалната работа на организацията (т.е. при липса на форсмажорно обстоятелство) и съответно пада до по-ниска стойност, когато има на лице някакво прекъсване на нормалната работа.

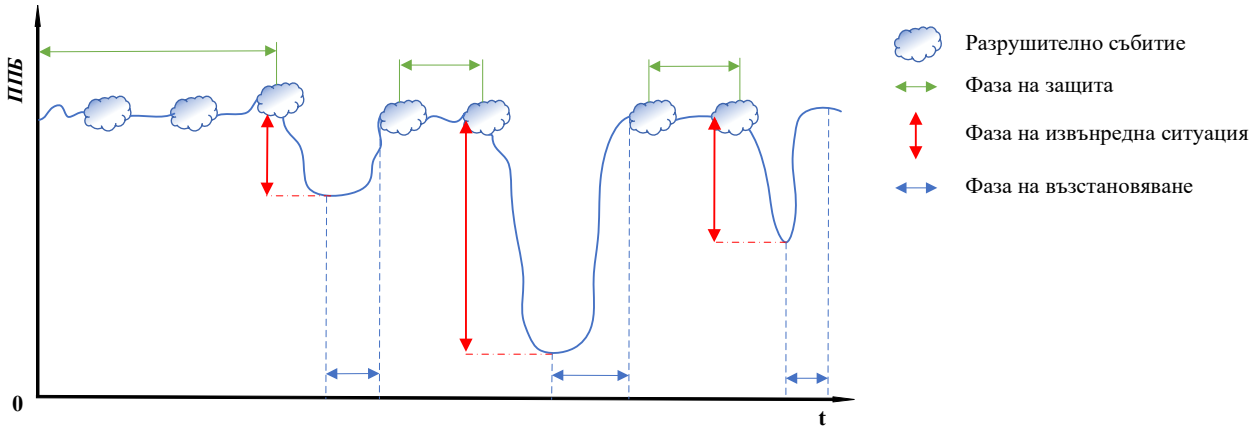
На практика, организациите са податливи на различни разрушителни събития, които влияят върху нормалните им бизнес операции. Най-общо това са:

- Технологични сривове, причинени от техническа неизправност на отделен компонент или цялостната система;
- Сривове, причинени от природни бедствия като наводнения, земетресения, гръмотевици и др.;
- Социални сривове, причинени от и/или засягащи човешките ресурси като терористични атаки, стачки, сривове в доставките на суровини, пандемии и др.

Когато някое от тези събития настъпи, нормалната оперативност на организациите е нарушена и следователно *ППБ* пада на по-ниско ниво. В следствие на това, организацията и нейните заинтересовани страни (акционери, служители, клиенти и т.н.) понасят загуби от прекъснатите бизнес операции. За да бъде ограничен ефектът от тези загуби, могат да бъдат приложени различни техники и средства за обезпечаване непрекъсваемостта на основния бизнес процес. Най-общо, тези мерки могат да бъдат разделени в следните четири категории:

- Мерки за защита – за предпазване на системите от разрушителните събития. Ако тези мерки са успешни – основният бизнес процес остава незасегнат.
- Смекчаващи мерки – автоматично биват активирани в случай, когато мерките за защита са неуспешни и системите бъдат засегнати от разрушителните събития. Основната им цел е да ограничи щетите и да не позволи тяхното по-нататъшно разпространение.
- Спешни мерки – биват активирани в случай, че смекчаващите мерки се провалят в ограничаването на щетите. Те често изискват значителна човешка намеса.
- Възстановяващи мерки – това са механизмите за възстановяване към нормалните бизнес операции.

Фиг. 1 представя концептуален модел, който схематично илюстрира еволюцията на основния бизнес процес на една организация под влиянието на разрушително събитие. Бизнес процесът е разделен на четири фази – фаза на защита, фаза на смекчаване, спешна фаза и фаза на възстановяване. Всяка фаза е асоциирана със съответните кореспондиращи мерки за обезпечаване непрекъсваемостта на бизнеса. Както се вижда от Фиг.1, *ППБ* на основния бизнес процес може да се отклони от номиналните си стойности поради настъпването на различни разрушителни събития. Сериозността и продължителността на прекъсванията на процеса в следствие от разрушително събитие могат да бъдат контролирани посредством мерките в съответните фази. Например мерките от фазата на защита влияят на устойчивостта на системата към разрушителните събития. Смекчаващите и спешните мерки определят до каква степен производителността на системата е влошена в следствие на щетите, причинени от разрушителното събитие. Възстановяващите мерки влияят върху това колко бързо системата може да се възстанови към нормална работа.

Фиг.1 – Концептуален модел на процес по непрекъсваемостта на бизнеса

Метрики на непрекъсваемостта на бизнеса, базирани на загубите

Очевидно, непрекъсваемостта на бизнеса е в обратна пропорционалност със загубите, причинени от разрушително събитие. От тук следва, че по-висока стойност на непрекъсваемостта на бизнеса е показателна за по-малки загуби от прекъсване. Тогава може да се определят метрики за непрекъсваемостта на бизнеса като функция на загубите, породени от разрушително събитие.

За целите на настоящия доклад се определят два вида загуби – преки и косвени. Преките са обозначени със „$З_п$“, а косвените със „$З_к$“. Преките загуби са тези, които пряко произтичат от разрушителното събитие – наводнено оборудване, унищожена продукция и т.н. Косвените, от своя страна са тези, свързани с разходите, които организацията прави във фазата на възстановяване – закупуване на резервни части за ремонт, труд, разходи свързани с преместването на бизнеса във

временна локация и др. В това число влизат и загубите от планираната поддръжка на системите, при която те са с намален капацитет или напълно нефункциониращи за времето на техния ремонт.

Ако общата загуба за събитие „*i*“ се обозначи със „$З_о$“, то тогава следното е валидно:

$$З_{о,i} = З_{п,i} + З_{к,i} \qquad \text{Формула 1}$$

където „$З_п$“ и „$З_к$“ са съответно преките и косвените загуби в следствие на разрушителното събитие. Косвените загуби „$З_к$“ измерват изгубената печалба от намалената оперативност на бизнеса и потенциалното спиране на системите през фазата на възстановяване, или:

$$З_{к,i} = З_{кв,i} \times В_{вбо} \times \left(ППБ_{н} - ППБ_{т,i}\right) \qquad \text{Формула 2}$$

където „$З_{кв}$“ е косвената загуба причинена от разрушителното събитие „*i“* за единица време, „$В_{вбо}$“ е времето за възстановяване на нормалните бизнес операции, „$ППБ_{н}$*“* е номиналния показател за производителност на бизнеса, а „$ППБ_{т}$“ е най-ниската стойност на производителността на бизнеса след настъпване на разрушителното събитие.

Тъй като непрекъсваемостта на бизнеса е ограничена от фактора време (например живота на дадена система), ако бъде заложено, че неопределен брой разрушителни събития „*n(PC)*“ ще се случат през живота на тази система, то общата загуба от вредите, нанесени в следствие на тези събития върху системата ще може да се определи посредством следната формула:

$$З_{о} = \sum_{i=1}^{n(\text{PC})} (З_{п,i} + З_{к,i}) \qquad \text{Формула 3}$$

където „$З_п$“ и „$З_к$“ са съответно преките и косвените разходи, възникнали в следствие на разрушителното събитие „*i“*. („$З_к$“ са сметнати съобразно Формула 2). Необходимо е да бъде взет под внимание фактът, че тъй като променливата „*n(PC)“* е случайна (не се знае колко разрушителни събития ще възникнат през живота на дадената система), то и „$З_п$“, „$З_к$“ и „$З_о$“ също ще бъдат случайни величини.

От горните три формули може да бъде изведена и основната метрика на непрекъсваемостта на бизнеса, а именно неговата стойност – „*СНБ“* (стойност на непрекъсваемостта на бизнеса):

$$\text{СНБ} = \mathbf{1} - \frac{З_о}{З_{макс}}$$ Формула 4

където „$З_{макс}$“ е максималната загуба, която една организация може да понесе, без да банкрутира.

Математически, дефиниционното множество на уравнението от Формула 4 може да бъде между $(-\infty, 1]$, но на практика, ако $\frac{З_о}{З_{макс}}$ е >1, т.е. общата загуба на организацията е по-голяма от тази, която тя може да понесе, тогава организацията влиза в състояние на технически фалит и реално спира да функционира. Това означава, че всички отрицателни стойности *СНБ* биха довели до невъзможност за възстановяване от дадено разрушително събитие. Затова, чисто практически, дефиниционното множество на *СНБ* следва да варира в границите между [0, 1].

Отношението между *СНБ* и *ППБ* е, че *СНБ* се дефинира от очакваната обща загуба $З_о$, която включва преките и непреките загуби (Формула 3). Непреките загуби се определят от стойността на *ППБ* (според Формула 2). Практическото значение на Формула 2 е в измерването на загубите от алтернативната печалба, която би могла да бъде реализирана, ако системите функционираха нормално (т.е. печалбата, която би се генерирала в случай на ненастъпване на разрушително събитие).

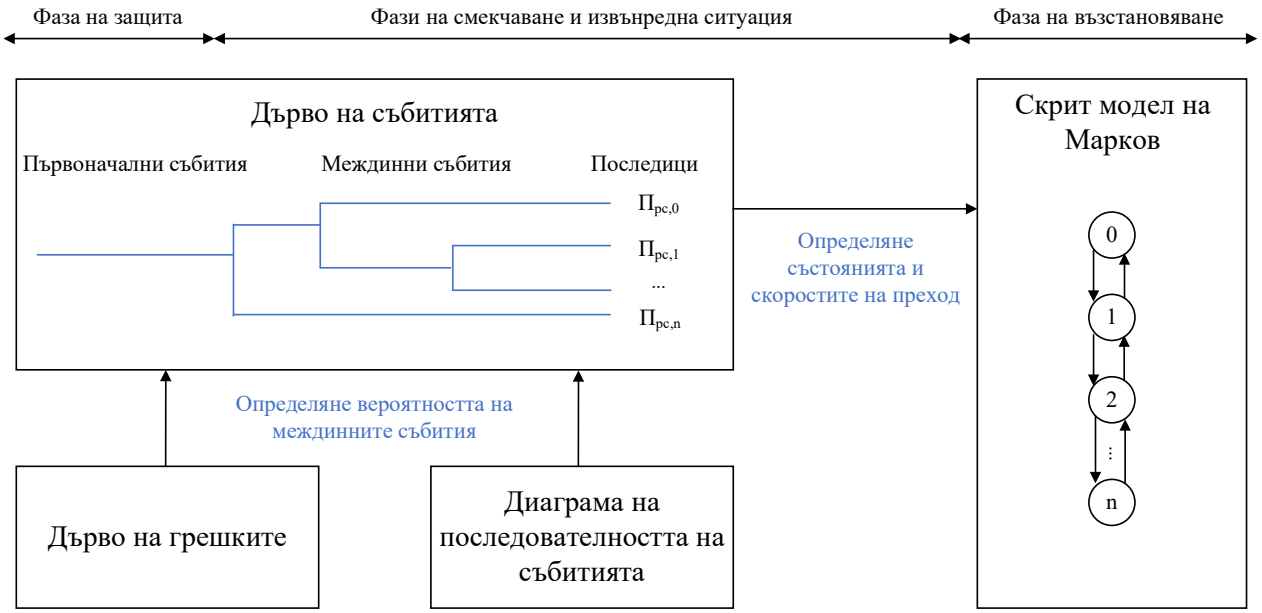
Интегрирана рамка за моделиране на цялостния бизнес процес по управление непрекъсваемостта на бизнеса

За да бъде изграден издържан модел на бизнес процес, трябва да бъдат направени следните допускания:

- Появата на разрушителни събития следват хомогенния процес на Поасон[175] с дискретен параметър на скоростта „λ_{PC}“.
- Последиците от разрушителното събитие са класифицирани като n брой дискретни състояния с покачваща се степен на тежест, обозначени съответно „$П_{рс,0}$“, „$П_{рс,1}$“, …., „$П_{рс,n}$“ където „$П_{рс,0}$“ представлява с нулева тежест – т.е. при която системата не понася щета от разрушителното събитие.
- Надеждността на мерките за непрекъснатост на бизнеса не се променя с времето.

[175] Процесът на Поасон е модел за серия от дискретни събития, в която средното време между две събития в серията е неизвестно и точното времетраене на събитията е различно. За повече информация: https://towardsdatascience.com/the-poisson-distribution-and-poisson-process-explained-4e2cb17d459

На Фиг.1 е показван основният бизнес процес, който е съставен от фазите на защита, смекчаване, извънредна ситуация и възстановяване. Тъй като всяка една фаза има своите особености и характеристики, различни модели и подходи са необходими за постигане на целите на всяка фаза. Пример на интегрирана рамка за моделиране на цялостния процес по управление на непрекъсваемостта на бизнеса е предложен във Фиг.2.

Фиг.2 – Интегриран модел за оценка на непрекъсваемостта на бизнеса

Фазите на защита, смекчаване и извънредна ситуация определят последиците от разрушителното събитие. Дървото на събитията[176] може да бъде използвано за моделирането на тези фази. Резултатът от фазата на извънредна ситуация, от друга страна въвлича модела на последователността на събитията от екипа за спешно реагиране на дадената организация. Модели, способни да отчитат последователната динамика на такива дейности, следва да бъдат използвани за фазата на извънредна ситуация, например диаграмата на последователността на събитията. Процесите от фазата на възстановяване също така включват динамиката на действията по поддръжката, които могат да бъдат ефективно описани чрез модела на преход между състоянията на системата, какъвто е Скритият модел на Марков[177].

Дървото на събитията се използва при моделирането на разрушителните събития и последиците от тях. В дървото на събитията първоначалното събитие е разрушителното събитие, за което се допуска, че следва хомогенния процес на

[176] Zio, E., 2007. *An Introduction to the Basics of Reliability and Risk Analysis*, 13. World scientific
[177] Compare, M., Martini, F., Mattafirri, S., Carlevaro, F., Zio, E., 2016. *Semi-Markov model for the oxidation degradation mechanism in gas turbine nozzles.* IEEE Trans. Reliab. 65 (2), 574–581.

Поасон с дискретен параметър на скоростта „λ_{PC}“. Всяко междинно събитие представлява успех или неуспех от приложението на мерките за непрекъсваемост на бизнеса. Крайните събития в дървото на събитията представляват последиците от разрушителните събития и се изразяват като комбинации от състоянията (успех или неуспех) на мерките за непрекъснатост на бизнеса. Вероятностите за възникване на междинните събития, свързани с фазите на защита и смекчаване, се определят от надеждността на тези мерки.

Диаграмата на последователността на събитията (ДПС) е инструмент за графична визуализация за описание на последователността от свързани събития. Тя се прилага широко за моделиране на спешни действия и оценка на риска на ефектите на доминото след първоначалното разрушително събитие. В ДПС събитията се класифицират в четири категории – първоначални събития, които са началната точка на ескалацията на спешния процес, напр. избухване на пожар; събития със закъснение, които се използват за моделиране на времето, необходимо за извършване на определена работа при спешна реакция, например пристигане на пожарната на мястото на пожара. Събитията със закъснение могат допълнително да бъдат разграничени като събития с точно определено времетраене, които се използват за описание на задачи с фиксирано време, и случайни събития със закъснение, които се използват за описание на задачи с произволно време.

Заключение

Фокусът на този доклад е върху количественото моделиране и оценка на непрекъснатостта на бизнеса. Концептуален модел, който разделя бизнес процеса на четири последователни фази, защита, смекчаване, спешност и възстановяване, е предложен като основа на показателите и моделите за оценка на непрекъснатостта на бизнеса. Разработена е интегрирана рамка за моделиране на непрекъснатостта на бизнеса. В интегрирания модел фазите на защита, смекчаване и извънредна ситуация се структурират чрез модела дърво на събитията, където дърветата на грешките и диаграмите на последователността на събитията се използват за характеризиране на вероятностите, свързани с междинните събития. Фазата на възстановяване се моделира чрез Скритият модел на Марков.

Докладът разглежда системата само като обект на едно разрушително събитие към даден момент. В бъдеще рамката следва да бъде разширена и адаптирана до множество разрушителни събития. Освен това се разчита на дървото на събитията за описване на фазите на защита и смекчаване на извънредната ситуация. Тъй като дървото на събитията е статичен модел, то не може да улови зависимата от времето, динамиката и зависимостите между събитията. В бъдеще по-усъвършенствани модели, като мрежовия модел на Байсън, могат да бъдат интегрирани в рамката за

по-реалистично структуриране на някои аспекти на непрекъснатостта на бизнеса. Следва да бъде разработена и рамка за идентифициране на основните участници в непрекъснатостта на бизнеса и определяне на оптимални дизайнерски решения, така че необходимата непрекъснатост на бизнеса да може да бъде постигната при ограничение на времето и ресурсите.